

Frumvarp til laga

um barnavernd.

Frá mennta- og barnamálaráðherra.

I. KAFLI

Almenn ákvæði.

1. gr.

Markmið.

Markmið þessara laga er að tryggja börnum, sem búa við óviðunandi aðstæður eða stefna heilsu sinni og þroska í hættu, stuðning, umönnun og vernd. Þá er lögunum ætlað að stuðla að því að öll börn geti alist upp í öruggu og þroskavænlegu umhverfi.

Leitast skal við að ná markmiðum laganna með því að styðja börn og fjölskyldur þeirra með beitingu viðeigandi úrræða, eftir því sem þörf krefur.

Við framkvæmd laga þessara skulu réttindi barna tryggð í samræmi við stjórnarskrá og alþjóðlegar skuldbindingar sem Ísland hefur undirgengist, einkum samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins og samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

2. gr.

Gildissvið og lögsaga.

Lög þessi gilda um börn að 18 ára aldri.

Lögin taka til allra barna sem hafa fasta búsetu hér á landi og eru stödd hérlandis. Lögin gilda jafnframt um börn sem eru hér á landi og ekki er unnt að staðfesta í hvaða ríki þau hafa fasta búsetu og um börn sem eru hér á landi og eru flóttamenn eða vegalaus utan eigin ríkis.

Að öðru leyti en getið er í 2. mgr. fer það ríki þar sem barn hefur fasta búsetu að jafnaði með lögsögu í barnaverndarmáli. Ef barn hefur fasta búsetu í öðru ríki en dvelur hér er barnaverndaryfirvöldum hér á landi þó heimilt að grípa til nauðsynlegra aðgerða á grundvelli laga þessara til verndar barni. Þrátt fyrir meginregluna um lögsögu búseturíkis er barnaverndaryfirvöldum jafnframt heimilt, í þágu bestu hagsmuna barns, að flytja lögsögu í barnaverndarmáli eftir atvikum á grundvelli alþjóðlegra samninga eða annarra samninga milli viðkomandi ríkja.

Þrátt fyrir 1. mgr. geta ákvæði laga þessara átt við um ófædd börn. Jafnframt geta ákvæði laga þessara átt við um einstaklinga eldri en 18 ára þegar ákveðið hefur verið að framlengja úrræði fyrir barn fram á fullorðinsaldur, sbr. 36. gr.

3. gr.

Orðskýringar.

Merking hugtaka í lögum þessum er sem hér segir:

- Barn*: Einstaklingur undir 18 ára aldri.

2. *Barnaverndarmál*: Mál sem hefst með niðurstöðu barnaverndarþjónustu um að hefja könnun máls og lýkur með því að máli er lokað.
3. *Barnaverndarþjónusta*: Opinber þjónusta sem sveitarfélög bera ábyrgð á og fara með samkvæmt lögum þessum. Barnaverndarþjónusta er jafnframt stjórnsýslueining innan sveitarfélags, eða sameiginleg eining tveggja eða fleiri sveitarfélaga, sem annast framkvæmd þjónustunnar samkvæmt lögum.
4. *Barn með fjölþættar stuðningsþarfir*: Barn sem hefur þörf fyrir langvarandi og fjölþættan stuðning, eftirfylgd og búsetu utan heimilis vegna flókinnar og samsettrar röskunar í tauga- og vitsmunapróska sem er til þess fallin að valda því að barnið stofni heilsu sinni og þroska eða annarra í hættu.
5. *Barnaverndaryfirvöld*: Ráðherra, Barna- og fjölskyldustofa, Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, úrskurðarnefnd velferðarmála, barnaverndarráð og barnaverndarþjónusta hvers sveitarfélags.
6. *Foreldri*: Foreldri samkvæmt ákvæðum barnalaga. Með foreldri er í lögum þessum einnig átt við annan einstakling sem fer með forsjá barns. Um inntak forsjár fer samkvæmt ákvæðum barnalaga.
7. *Meðferð*: Barnaverndarúrræði sem telst meðferð barns samkvæmt lögum þessum, en fellur ekki undir meðferð samkvæmt lögum um réttindi sjúklinga.
8. *Þjónustuveitendur*: Þeir sem veita börnum og fjölskyldum þeirra farsældarþjónustu í skilningi laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna.

4. gr.

Réttindi barns.

Barn á rétt á að lifa, þroskast og njóta verndar og umönnunar, án mismununar af nokkru tagi. Barn á rétt á vernd gegn hvers kyns ofbeldi og annarri vanvirðandi háttsemi.

Það sem barni er fyrir bestu skal ávallt hafa forgang þegar teknar eru ákvarðanir, þ.m.t. um beitingu úrræða eða annarra ráðstafana, á grundvelli laga þessara. Fatlað barn skal njóta réttinda samkvæmt lögum þessum til fulls og jafns við önnur börn.

Barn á rétt til þátttöku í málum er það varðar á grundvelli laga þessara. Veita skal barni upplýsingar um mál sitt á barnvænan hátt og að því marki sem aldur þess og þroski gefur tilefni til. Tryggja skal barni sem getur myndað sér eigin skoðanir rétt til að láta þær í ljós við meðferð máls. Þegar teknar eru ákvarðanir á grundvelli laga þessara skal taka réttmætt tillit til skoðana barns í samræmi við aldur þess og þroska.

Ráðherra skal setja reglugerð um réttindi barns á grundvelli laga þessara, þ.m.t. um þátttöku barns í málsmeðferð.

5. gr.

Skyldur foreldra og annarra sem annast uppeldi og umönnun barns.

Öllum þeim sem hafa uppeldi og umönnun barns með höndum ber að sýna því virðingu, umhyggju og nærgætni. Óheimilt er með öllu að beita barn hvers kyns ofbeldi og annarri vanvirðandi háttsemi.

Foreldrum ber að gegna forsjár- og upveldisskyldum við barn sitt svo sem best hentar hag og þörfum þess og búa barni viðunandi upveldisaðstæður. Foreldrum ber jafnframt að gæta velfarnaðar barns í hvívetna og virða almenn ákvæði laga þessara um öryggi og velferð barna, sbr. XV. kafla.

6. gr.

Skyldur barnaverndaryfirvalda.

Barnaverndaryfirvöldum ber að:

- a. grípa til viðeigandi ráðstafana til að tryggja barni, sem býr við óviðunandi aðstæður eða stofnar heilsu sinni og þroska í hættu, stuðning, umönnun og vernd,
- b. leitast við að eiga góða samvinnu við barn og foreldra og ávallt sýna þeim sem þau hafa afskipti af fyllstu nærgætni og virðingu,
- c. leitast við að stuðla að stöðugleika í lífi barns í störfum sínum,
- d. gæta samræmis, jafnræðis og meðalhófs í störfum sínum og ákvörðunum,
- e. taka mið af viðurkenndri og/eða gagnreyndri þekkingu hverju sinni við mat á hagsmunum og þörfum barns og uppbyggingu og beitingu úrræða og/eða ráðstafana,
- f. leitast við að hafa góða samvinnu sín á milli sem og við aðra aðila sem sinna þjónustu í þágu barna í störfum sínum,
- g. stuðla markvisst að velferð og farsæld barns við framkvæmd verkefna sinna. Þau skulu jafnframt stuðla að samþættingu barnaverndarþjónustu við aðra þjónustu í þágu farsældar barna.

Allir þeir sem vinna að barnavernd eru bundnir þagnarskyldu skv. X. kafla stjórnsýslulaga um upplýsingar sem þeir hafa orðið áskynja um vegna verkefna sinna á grundvelli laga þessara.

II. KAFLI

Tilkynningarskylda.

7. gr.

Tilkynningarskylda.

Öllum er skylt að tilkynna til barnaverndarþjónustu ef þeir hafa ástæðu til að ætla að barn:

- a. búi við óviðunandi uppeldisaðstæður,
- b. verði fyrir ofbeldi eða annarri vanvirðandi háttsemi eða
- c. stofni heilsu sinni og þroska í hættu.

Þá er öllum skylt að tilkynna til barnaverndarþjónustu ef þeir hafa ástæðu til að ætla að lífi, heilsu eða þroska ófædds barns sé stefnt í alvarlega hættu vegna lífnis, háttsemi eða aðstæðna verðandi foreldra þess eða um hvert það tilvik sem telja má að barnaverndarþjónusta eigi að láta sig varða.

Hver sá sem tilkynnir til barnaverndarþjónustu á grundvelli 1. mgr. skal segja á sér deili. Ef tilkynnandi óskar nafnleyndar gagnvart öðrum en þjónustunni skal það virt nema sérstakar ástæður mæli gegn því.

Ákvörðun barnaverndarþjónustu um nafnleynd og synjun um að aflétta nafnleynd er kæránleg til úrskurðarnefndar velferðarmála.

8. gr.

Tilkynningarskylda fagfólks.

Hverjum þeim sem stöðu sinnar og starfa vegna hefur aðkomu að málum barns, foreldra eða verðandi foreldra og verður var við aðstæður eins og lýst er í 7. gr. er skylt að tilkynna það barnaverndarþjónustu óháð reglum laga og siðareglna um þagnarskyldu.

Sérstaklega er þjónustuveitendum og þeim sem veita almenna þjónustu í þágu farsældar barns í skilningi laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna skylt að fylgjast með

líðan, uppeldi og aðbúnaði barna, eftir því sem við verður komið, og tilkynna barnaverndarþjónustu ef ætla má að aðstæður barns séu eins og lýst er í 1. mgr. 7. gr. Sama á við um þá sem koma að málum barna sem eru hér á landi án forsjáraðila, sbr. IX. kafla.

Ákvæði 3. mgr. 7. gr. um rétt til nafnleyndar á ekki við um tilkynnendur samkvæmt ákvæði þessu. Stjórnvöld og stofnanir geta ákveðið verklag um hvernig tilkynningu er komið á framfæri fyrir hönd fagfólks sem þar starfar í nafni viðkomandi stjórnvalds eða stofnunar. Fyrirkomulagið skal vera til þess fallið að tilkynningu sé komið á framfæri eins fljótt og unnt er.

III. KAFLI

Yfirstjórn, stjórnsýsla og stefnumótun.

9. gr.

Yfirstjórn barnaverndarmála.

Ráðherra fer með yfirstjórn barnaverndarmála. Ráðherra fer með eftirlit með stjórnvöldum á málefnasviði barnaverndar enda leiði annað ekki af lögum þessum eða öðrum lögum.

10. gr.

Barna- og fjölskyldustofa.

Barna- og fjölskyldustofa starfar samkvæmt lögum um Barna- og fjölskyldustofu og fer með verkefni ríkisins eins og nánar er mælt fyrir um í lögum þessum.

Verkefni Barna- og fjölskyldustofu eru m.a. að:

- a. vinna að samhæfingu og eflingu barnaverndarstarfs í landinu, m.a. með því að stuðla að samþættingu barnaverndarstarfs og annarrar þjónustu í þágu barna,
- b. veita barnaverndarþjónustum leiðbeiningar og ráðgjöf um framkvæmd laga og vinnslu einstakra mála,
- c. stuðla að því að vinnsla barnaverndarmála sé í samræmi við lög, reglugerðir og leiðbeiningar,
- d. veita barnaverndarþjónustum liðsinni í fósturmálum skv. VIII. kafla,
- e. starfrækja vistunarúrræði sem ríkinu ber að sjá til að séu tiltæk skv. c-, d- og g-lið 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr.,
- f. fara með yfirstjórn stuðnings- og vistunarúrræða sem ríkinu er heimilt að hafa tiltæk.

Barna- og fjölskyldustofa getur jafnframt starfrækt vistunar- og stuðningsúrræði sem ríkinu er heimilt að hafa tiltæk skv. a–c-lið 1. mgr. 27. gr. og b-, e- og f-lið 1. mgr. 28. gr. Þá er stofnuninni heimilt að reka sérstakar þjónustumiðstöðvar eða verkefni í því skyni að treysta þverfaglegt samstarf, eflingu og samhæfingu stofnana við meðferð mála á sviði barnaverndar eða þjónustu við börn.

11. gr.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála fer með eftirlit með gæðum þjónustu sem er veitt á grundvelli laga þessara eftir því sem nánar er mælt fyrir um í lögum um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála.

12. gr.

Úrskurðarnefnd velferðarmála.

Úrskurðarnefnd velferðarmála úrskurðar í málum sem til hennar er skotið á grundvelli 4. mgr. 7. gr., 1. mgr. 26. gr., 3. mgr. 29. gr., 2. mgr. 36. gr., 9. mgr. 43. gr., 7. mgr. 56. gr., 8. mgr. 65. gr., 2. mgr. 66. gr., 4. mgr. 68. gr., 2. mgr. 71. gr. og 2. mgr. 100. gr. laga þessara.

Aðrar ákvarðanir stjórnvalda á grundvelli laga þessara eru ekki kæranlegar til æðra stjórnvalds.

Kæra skal borin fram innan fjögurra vikna frá því aðila máls var tilkynnt um ákvörðunina sbr. þó 7. mgr. 56. gr. Úrskurðarnefnd velferðarmála getur ekki frestað framkvæmd ákvörðunar.

13. gr.

Barnaverndarráð.

Barnaverndarráð er sjálfstætt stjórnvald sem úrskurðar í þeim málum sem mælt er fyrir um í 14. gr.

Ráðherra skipar sjö ráðsmenn í barnaverndarráð og jafn marga til vara til fimm ára í senn. Ráðið skal í það minnsta vera skipað einum félagsráðgjafa, einum lögfræðingi og einum sálfræðingi. Þá skal tryggja að innan ráðsins sé fyrir hendi þekking á meðferð barnaverndarmála, málefnum fatlaðra barna og heilbrigðisþjónustu barna.

Formaður barnaverndarráðs stýrir starfi ráðsins. Hann skal uppfylla starfsgengisskilyrði héraðsdómara. Formaður tryggir ráðinu skrifstofuaðstöðu og starfsfólk við undirbúning úrlausnar mála.

Formaður barnaverndarráðs ákvarðar hvernig ráðið er skipað í hverju máli. Formaður skal gæta þess að í ráðinu eigi sæti þeir sem besta þekkingu hafa til úrlausnar hverju máli. Að jafnaði skulu þrír ráðsmenn eiga sæti í ráðinu við afgreiðslu máls. Ef mál er viðamikilið eða krefst fjölbreyttar sérþekkingar er formanni heimilt að ákveða að fimm ráðsmenn komi að afgreiðslu þess. Formaður eða varaformaður, sem valinn er úr hópí ráðsmanna, skal eiga sæti í öllum málum.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um starfshætti barnaverndarráðs.

14. gr.

Hlutverk barnaverndarráðs.

Barnaverndarráð tekur eftirfarandi ákvarðanir með úrskurði að undangenginni beiðni barnaverndarþjónustu:

1. Beiting stuðningsúrræða án samþykkis, sbr. 29. gr.
2. Vistun barns utan heimilis án samþykkis í allt að fjóra mánuði, sbr. 30. gr.
3. Heimild til barnaverndarþjónustu um að gera kröfu fyrir dómi um vistun barns utan heimilis í allt að 12 mánuði, sbr. 30. gr.
4. Heimild til barnaverndarþjónustu um að gera kröfu fyrir dómi um forsjárviptingu, sbr. 31. gr.
5. Vistun barns í sérhæfðu úrræði fyrir börn með fjölbættar stuðningsþarfir, sbr. 35. gr.

Barnaverndarþjónusta undirbýr og fer fram á úrskurð barnaverndarráðs vegna mála sem lúta úrskurðarvaldi ráðsins. Þegar farið hefur verið fram á úrskurð barnaverndarráðs getur ráðið lagt fyrir barnaverndarþjónustu að afla frekari gagna sem ráðið telur nauðsynleg til að komast að niðurstöðu í málinu.

Um form og efni úrskurða fer samkvæmt stjórnsýslulögum.

Þegar fyrir liggur úrskurður barnaverndarráðs ber barnaverndarþjónustu án tafar að koma honum til framkvæmdar í samræmi við hagsmuni barnsins. Úrskurður fellur úr gildi hafi hann ekki komið til framkvæmdar innan sex vikna frá því að hann varð bindandi, nema barnaverndarráð ákveði annað í úrskurði sínum.

15. gr.

Barnaverndarþjónusta sveitarfélaga.

Sveitarfélög bera ábyrgð á barnavernd samkvæmt lögum þessum og skulu starfrækja barnaverndarþjónustu. Barnaverndarþjónusta ber ábyrgð á verkefnum og ákvörðunum samkvæmt lögum þessum sem ekki eru sérstaklega falin öðrum, þ.m.t. barnaverndarráði, öðrum stjórnvöldum eða dómstólum.

Barnaverndarþjónusta skal hafa yfir að ráða nægri fagþekkingu til að hún geti sinnt verkefnum sínum samkvæmt lögum þessum. Barnaverndarþjónusta er heimilt að leita aðstoðar sérfræðinga við meðferð barnaverndarmála eftir því sem þörf krefur.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð, að höfðu samráði við Samband íslenskra sveitarfélaga, um hvað teljist næg fagþekking skv. 2. mgr.

16. gr.

Umdæmi barnaverndarþjónustu.

Í umdæmi hvernar barnaverndarþjónustu skulu vera í það minnsta 6.000 íbúar.

Sveitarfélög hafa samvinnu um barnaverndarþjónustu í samræmi við ákvæði sveitarstjórnarlaga.

Í undantekningartilvikum er heimilt að víkja frá skilyrði um lágmarksíbúafjölda ef næg fagþekking er til staðar innan barnaverndarþjónustu. Barnaverndarþjónusta skal þá í það minnsta hafa yfir að ráða sérhæfðu starfsfólki í tveimur stöðugildum og hafa aðgang að félagsráðgjafa, sálfræðingi, lögræðingi og einum starfsmanni með uppeldismenntun.

Ráðherra veitir undanþágur vegna lágmarksíbúafjölda skv. 3. mgr. Fallist ráðherra ekki á umsókn um undanþágu, eða sveitarfélag hefur ekki starfrækt lögmæta barnaverndarþjónustu í einn mánuð, getur ráðherra mælt fyrir um samvinnu sveitarfélaga um barnaverndarþjónustu. Fyrirmæli ráðherra skulu uppfylla sömu kröfur og gerðar eru til samninga sveitarfélaga um samvinnu um barnaverndarþjónustu skv. 2. mgr. og öðlast gildi við birtingu auglýsingar þar um í B-deild Stjórnartíðinda.

Ráðherra staðfestir samninga um samvinnu sveitarfélaga skv. 2. mgr., að fenginni umsögn ráðherra sveitarstjórnarmála.

17. gr.

Yfirstjórn og sjálfstæði barnaverndarþjónustu.

Sveitarstjórn fer með yfirstjórn barnaverndarþjónustu en er heimilt að fela hana fastanefnd með samþykkt.

Hvorki sveitarstjórn né fastanefnd er heimilt að gefa barnaverndarþjónustu fyrirmæli um meðferð einstakra mála. Sveitarstjórn og fastanefnd er eingöngu heimilt að afla upplýsinga frá barnaverndarþjónustu sem eru nauðsynlegar fyrir yfirstjórn hennar.

Sveitarstjórn setur samþykkt þar sem vald til fullnaðarafgreiðslu mála er falið einum eða fleiri úr hópi starfsfólks barnaverndarþjónustu eftir nánari fyrirmælum laga þessara.

18. gr.

Valdsvið barnaverndarþjónustu.

Barnaverndarþjónusta í umdæmi þar sem barn á fasta búsetu á úrlausn um málefni þess. Barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í vistun í öðru umdæmi fer áfram með mál þess. Ef það er talið barni fyrir bestu að mál sé rekið í öðru umdæmi, eða að barnaverndarþjónusta í öðru umdæmi beri ákveðnar skyldur gagnvart barninu, er barnaverndarþjónusta í umdæminu þar sem barn á fasta búsetu heimilt að semja um það við þá barnaverndarþjónustu.

Ráðherra leysir úr ágreiningi um ábyrgð á vinnslu mála skv. 1. mgr. Sama á við um ágreining milli barnaverndarþjónustna vegna barna sem eru hér á landi án forsjáraðila og fastrar búsetu, sbr. IX. kafla. Ef vafi er um ábyrgð á meðan leyst er úr slíkum ágreiningi fer barnaverndarþjónusta í umdæmi þar sem barn er statt með mál þess.

19. gr.

Stefnumótun í barnavernd.

Ráðherra ber ábyrgð á stefnumótun í barnavernd. Ráðherra leggur fyrir Alþingi framkvæmdaáætlun á sviði barnaverndar til fjögurra ára í senn að loknum sveitarstjórnarkosningum.

Sveitarstjórnir marka stefnu og framkvæmdaáætlun fyrir hvert kjörtímabil á sviði barnaverndar. Ef sveitarfélög hafa með sér samvinnu um barnavernd er þeim heimilt að móta sameiginlega stefnu og áætlun.

Börnum skal veitt tækifæri til að taka þátt í stefnumótun skv. 1. og 2. mgr.

IV. KAFLI

Upphaf barnaverndarmáls, stuðningsáætlun og lok máls.

20. gr.

Upphaf barnaverndarmáls.

Þegar barnaverndarþjónusta fær tilkynningu eða berast upplýsingar með öðrum hætti um að aðstæður barns eða ófædd barns kunni að vera eins og lýst er í 7. gr. skal hún án tafar taka afstöðu til þess hvort hefja skuli könnun máls. Hefja skal könnun ef ástæða er til að ætla að niðurstaða könnunar verði að beita þurfi úrræðum og/eða ráðstöfunum samkvæmt lögum þessum. Niðurstaða um hvort hefja skuli könnun eða ekki skal liggja fyrir innan sjö daga frá því að tilkynning eða aðrar upplýsingar bárust barnaverndarþjónustu.

Niðurstaða um að hefja könnun markar upphaf barnaverndarmáls og skal tilkynnt þeim sem könnun beinist að, án tafar eftir að hún liggur fyrir, nema ríkir rannsóknarhagsmunir krefjist þess að könnun hefjist án vitneskju hlutaðeigandi aðila. Þá er heimilt að fresta tilkynningu þar til rannsóknarhagsmunir eru ekki lengur til staðar. Með sömu fyrirmælum er skylt að upplýsa þann sem tilkynning beinist að ef niðurstaða barnaverndarþjónustu er sú að hefja ekki könnun eftir tilkynningu.

Ef niðurstaða barnaverndarþjónustu er að hefja ekki könnun eftir tilkynningu skv. 8. gr. skal hún upplýsa tilkynnanda um það.

21. gr.

Samþætting þjónustu við könnun máls.

Ef fyrir liggur beiðni um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barns skal barnaverndarþjónusta taka þátt í samþættingu þjónustunnar frá upphafi barnaverndarmáls. Í því felst m.a. að sitja í stuðningsteymi barnsins og afla upplýsinga frá öðrum þjónustuveitendum sem lið í könnun málsins.

Ef ekki liggur fyrir beiðni um samþættingu þjónustu ber barnaverndarþjónustu við upphaf barnaverndarmáls, og eftir þörfum á meðan könnun vindur fram, að leiðbeina foreldrum og/eða barni um rétt samkvæmt lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna.

22. gr.

Markmið og framkvæmd könnunar.

Markmið könnunar barnaverndarþjónustu er að afla fullnægjandi upplýsinga um aðstæður barns svo unnt sé að komast að niðurstöðu um hvort rétt sé að grípa til úrræða og/eða ráðstafana samkvæmt lögum þessum. Í því skyni skal barnaverndarþjónusta að lágmarki afla upplýsinga um hagi barnsins, aðbúnað þess og líðan, tengsl barnsins við foreldra eða aðra, sem og hagi foreldra og/eða annarra umönnunaraðila. Könnun skal hraðað eins og kostur er og hún skal ekki vera umfangsmeiri en þörf krefur hverju sinni.

Barnaverndarþjónusta skal leitast við að framkvæma könnun í samstarfi og samráði við barn og foreldra. Foreldrum eða þeim sem barn dvelst hjá er skylt að veita barnaverndarþjónustu liðsinni við framkvæmd könnunar. Við könnun er barnaverndarþjónusta heimilt að ræða við barn, foreldra og aðra þá sem hlut kunna að eiga að máli. Barnaverndarþjónusta er jafnframt heimilt að tala við barn þar sem það dvelur, svo sem í skóla, frístunda- og félagsstarfi eða vistunarúrræði, í einrúmi ef þörf er á, og fylgjast með barni til athugunar á högum þess. Ef rannsóknarhagsmunir mæla með því er heimilt að tala við barn og fylgjast með högum þess án vitneskju eða samþykkis foreldra eða forsjáraðila, en tilkynna skal þeim svo fljótt sem verða má að slík könnun hafi farið fram. Barnaverndarþjónusta er aðeins heimilt að fara inn á heimili barns, til könnunar á högum þess, að fyrir liggja samþykki foreldris sem býr á heimilinu, að neyðarráðstöfun skv. 39. gr. hafi verið beitt eða á grundvelli dómsúrskurðar.

Að því marki sem þörf krefur, og upplýsingar sem liggja fyrir eru ekki fullnægjandi, er barnaverndarþjónusta heimilt að afla upplýsinga frá þjónustuveitendum barnsins og öðrum sem kunna að búa yfir upplýsingum um barnið.

23. gr.

Úrræði við könnun.

Heimilt er að grípa til úrræða skv. 27. og 28. gr. meðan á könnun stendur ef það er nauðsynlegt til að tryggja hagsmuni barns. Skal þá gera greinargerð skv. 24. gr. um afmarkaða niðurstöðu könnunar.

Þrátt fyrir 1. mgr. er barnaverndarþjónusta skylt að óska eftir þjónustu Barnahúss við könnun máls ef grunur leikur á að barn hafi orðið fyrir kynferðisofbeldi eða alvarlegu líkamlegu eða andlegu ofbeldi.

24. gr.

Niðurstaða könnunar.

Þegar mál hefur verið kannað svo fullnægjandi sé skal barnaverndarþjónusta ljúka könnun máls með greinargerð um niðurstöðu könnunarinnar.

Ef niðurstaða könnunar er sú að ekki sé þörf á úrræðum og/eða ráðstöfunum samkvæmt lögum þessum er málið lokið, sbr. 26. gr. Ef niðurstaða könnunar er sú að slík þörf sé til staðar fer um áframhaldandi meðferð málsins skv. 25. gr.

25. gr.

Stuðningsáætlun.

Ef könnun leiðir í ljós að þörf er á beitingu úrræða og/eða ráðstafana skv. V. kafla skal barnaverndarþjónusta, eftir því sem unnt er í samvinnu við foreldra og barn, gera skriflega áætlun um stuðning við barnið, hlutverk allra aðila máls og frekari meðferð málsins. Áætlun skal gera til ákveðins tíma og endurskoða eftir þörfum.

Ef fyrir liggur beiðni um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barns skal gera eina stuðningsáætlun fyrir barnið. Ef fyrir liggur niðurstaða barnaverndarþjónustu um að barn hafi þörf fyrir úrræði og/eða ráðstafanir samkvæmt lögum þessum tekur barnaverndarþjónusta við hlutverki málstjóra þjónustu í þágu farsældar barns.

Ef ekki liggur fyrir beiðni um samþættingu þjónustu við beitingu úrræða ber barnaverndarþjónusta að meta þörf barns á samstarfi við þjónustuveitendur og aðra sem veita þjónustu í þágu farsældar barns og leita samþykkis til að samstarfi verði komið á. Ef samþykki liggur ekki fyrir skal barnaverndarþjónusta meta hvort ástæða er til beita ráðstöfunum skv. c-lið 1. mgr. 29. gr. Þó skal ávallt samþætta þjónustu óháð afstöðu foreldra þegar barnaverndarþjónusta tekur við umsjá eða forsjá barns. Að öðru leyti fer um samþættingu samkvæmt lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna.

26. gr.

Lok máls.

Ef niðurstaða könnunar er sú að máli er lokað er sú ákvörðun kæránleg til úrskurðarnefndar velferðarmála. Sama á við ef barnaverndarþjónusta ákveður að loka máli þegar áætlun rennur út.

Ef máli sem hófst með tilkynningu skv. 8. gr. er lokað skal barnaverndarþjónusta upplýsa tilkynnanda um lok málsins ef ástæða er til að ætla að upplýsingarnar skipti máli fyrir áframhaldandi þjónustu fyrir barnið.

Ef fyrir liggur beiðni um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barnsins er tengilið og/eða málstjóra, og eftir atvikum þjónustuveitendum sem taka þátt í samþættingu þjónustunnar, heimilt að vinna með greinargerð um niðurstöðu könnunar og gögn sem niðurstaðan er byggð á. Ef beiðni um samþættingu liggur ekki fyrir skal veita foreldrum og/eða barni leiðbeiningar um samþættingu þjónustu samhliða tilkynningu um lok máls.

Ef máli lýkur við það að barn verður 18 ára og fyrir liggur beiðni um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barnsins skal barnaverndarþjónusta sjá til þess að fyrir liggi áætlun þar sem fjallað er um þjónustu í þágu barnsins eftir að það nær fullorðinsaldri. Ef slík beiðni um samþættingu þjónustu liggur ekki fyrir skal upplýsa félagsþjónustu viðkomandi sveitarfélags um málið, sbr. 36. gr.

V. KAFLI

Barnaverndarúrræði og aðrar ráðstafanir barnaverndaryfirvalda.

27. gr.

Stuðningsúrræði.

Stuðningsúrræði eru barnaverndarúrræði sem miða að því að tryggja barni, foreldrum þess, eða verðandi foreldrum, viðeigandi stuðning, meðferð og/eða ráðgjöf. Til stuðningsúrræða teljast m.a.:

- a. meðferð barns, stuðningur við meðferð barns og stuðningur við barn,
- b. sérhæfð uppeldisráðgjöf eða annars konar ráðgjöf við foreldra,
- c. önnur félagsleg úrræði sem veitt eru á grundvelli annarra laga.

Stuðningsúrræðum er ætlað að stuðla að því að barn geti búið á heimili sínu með það að markmiði að dregið sé úr þörf fyrir beitingu vistunarúrræða. Þá er stuðningsúrræðum jafnframt ætlað að tryggja heildstæðan stuðning við barn og fjölskyldu þess í kjölfar vistunar barns utan heimilis. Stuðningsúrræði barnaverndar geta beinst að heimili barns, heimili foreldris eða heimili annarra þar sem barn nýtur umgengni samkvæmt ákvæðum barnalaga.

Barnaverndarþjónusta leitast við að afla samþykkis foreldra og barns fyrir beitingu stuðningsúrræða eins og nánar er fjallað um í stuðningsáætlun. Ef stuðningsúrræði beinast að heimili þar sem barn býr nægir samþykki þess foreldris eða foreldra sem barnið býr hjá samkvæmt ákvæðum barnalaga. Ef stuðningsúrræði beinast að heimili foreldris eða annarra þar sem barn nýtur umgengni þarf samþykki lögheimilisforeldris og þess sem nýtur umgengninnar. Ef stuðningsúrræði beinast eingöngu að barni sem er orðið 15 ára nægir samþykki barnsins. Á sömu forsendum geta foreldrar og barn samþykkt ráðstafanir skv. 29. gr.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um stuðningsúrræði, svo sem um flokkun og framboð úrræða.

28. gr.

Vistunarúrræði.

Vistunarúrræði eru barnaverndarúrræði sem miða að því að veita barni viðeigandi stuðning, meðferð og móttöku, utan heimilis. Til vistunarúrræða teljast m.a.:

- a. stuðningsfjölskylda,
- b. úrræði fyrir börn sem eru hér á landi án forsjáraðila og fastrar búsetu,
- c. sérhæfð úrræði fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir,
- d. meðferðarúrræði, þ.m.t. vegna alvarlegra hegðunarerfiðleika, vímuefnaneyslu og meintra afbrota,
- e. úrræði fyrir börn í kjölfar meðferðar,
- f. úrræði sem veita börnum móttöku í bráðatilvikum, önnur en neyðarvistun,
- g. neyðarvistun,
- h. tímabundið og varanlegt fóstur.

Öryggisgæsla samkvæmt dómsúrlausn getur jafnframt talist til vistunarúrræða samkvæmt þessari grein.

Jafnframt er barnaverndarþjónusta heimilt að vista barn á heilbrigðisstofnun ef fyrir liggur ákvörðun stofnunar um innlögn, þ.m.t. vegna vímuefnaröskunar og/eða geðröskunar.

Vistunarúrræðum er ætlað að tryggja barni öruggar og fullnægjandi aðstæður þegar önnur úrræði eru ekki til þess fallin að koma til móts við þarfir þess. Aður en kemur til vistunarúrræðis skal reyna önnur stuðningsúrræði nema ljóst þygi að þau komi ekki að gagni. Vistun barns í vistunarúrræði skal aldrei standa lengur en þörf krefur. Um val á vistunarúrræði fer skv. 34. gr.

Barnaverndarþjónusta leitast við að afla samþykkis barns og foreldra fyrir vistun utan heimilis eins og nánar er fjallað um í stuðningsáætlun. Barn og foreldrar geta veitt samþykki fyrir því að barnaverndarþjónusta visti barn samkvæmt úrræðum 1. mgr. Samþykki foreldra sem og barns sem náð hefur 15 ára aldri þarf fyrir vistun utan heimilis. Fari foreldrar sem búa ekki saman sameiginlega með forsjá samkvæmt ákvæðum barnalaga þarf samþykki beggja foreldra til vistunarinnar. Ef barn sem orðið er 15 ára og býr hjá öðru foreldra sinna samþykkir vistun nægir samþykki þess foreldris sem barnið býr hjá en leita skal umsagnar hins foreldrisins. Á sömu forsendum geta foreldrar og barn samþykkt að barnaverndarþjónusta taki við umsjá eða forsjá barnsins.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um vistunarúrræði, svo sem um flokkun og framboð úrræða.

29. gr.

Stuðningsúrræði án samþykkis.

Ef samþykki liggur ekki fyrir stuðningsúrræðum sem hagsmunir barns krefjast getur barnaverndarráð samkvæmt beiðni barnaverndarþjónustu:

- kveðið á um beitingu tiltekinna stuðningsúrræða og/eða eftirlit með framvindu þeirra, þ.m.t. á heimili,
- gefið fyrirmæli um aðbúnað og umönnun barns, svo sem dagvistun þess, skólasókn, heilbrigðisþjónustu, rannsókn, meðferð eða þjálfun,
- kveðið á um að samþætta skuli þjónustu í þágu farsældar barnsins,
- ákveðið að ekki megi fara með barnið úr landi.

Ráðstafanir skv. 1. mgr. skulu vera tímabundnar og ekki standa lengur en þörf krefur, þó aldrei lengur en til 12 mánaða í senn.

Aðilar geta skotið úrskurði skv. 1. mgr. til úrskurðarnefndar velferðarmála.

30. gr.

Vistun utan heimilis án samþykkis.

Ef samþykki liggur ekki fyrir vistun utan heimilis og hagsmunir barns krefjast slíkrar vistunar getur barnaverndarráð samkvæmt beiðni barnaverndarþjónustu kveðið á um vistun barns utan heimilis í allt að fjóra mánuði.

Aðilum er heimilt að bera úrskurð barnaverndarráðs skv. 1. mgr. undir héraðsdómara. Krafa þess efnis skal berast dómara innan fjögurra vikna frá því að úrskurður var kveðinn upp. Málskot til dómstóla kemur ekki í veg fyrir að úrskurður skv. 1. mgr. komi til framkvæmda.

Ef barnaverndarþjónusta telur nauðsynlegt að ráðstöfun skv. 1. mgr. vari lengur en í fjóra mánuði getur barnaverndarráð veitt þjónustunni heimild til að gera kröfu um það fyrir dómi. Heimilt er með úrskurði dómara að vista barn í allt að 12 mánuði í senn frá og með þeim degi sem úrskurður dómara er kveðinn upp.

Ef fyrir liggur úrskurður barnaverndarráðs sem heimilar barnaverndarþjónustu að krefjast framlengingar vistunar eða forsjárvíptingar skv. 31. gr. áður en vistunartíma lýkur helst ráðstöfun þar til úrskurður eða dómur liggur fyrir.

31. gr.

Forsjárvípting.

Ef það er mat barnaverndarþjónustu að fullvíst sé að markmiðum 1. mgr. 1. gr. verði ekki náð með öðru og vægara móti getur barnaverndarráð veitt þjónustunni heimild til að krefjast þess fyrir dómi að foreldrar, annar þeirra eða báðir, skuli sviptir forsjá ef talið er:

- að daglegri umönnun, uppeldi eða samskiptum foreldra og barns sé alvarlega ábótavant með hliðsjón af aldri barns og þroska,
- að veiku eða fötlðu barni sé ekki tryggð viðeigandi meðferð, þjálfun eða kennsla,
- að barn sé beitt hvers kyns ofbeldi eða annarri vanvirðandi háttsemi á heimili,
- fullvíst að líkamlegri eða andlegri heilsu barns eða þroska þess sé hættu búin sökum þess að foreldrar eru augljóslega vanhæfir til að fara með forsjána eða að breytni foreldra sé líkleg til að valda barni alvarlegum skaða.

Á sömu forsendum getur foreldri afsalað sér forsjá barns. Gilda þá eftir atvikum sömu reglur og um forsjárvíptingu hafi verið að ræða.

Foreldrar sem hafa verið sviptir forsjá barns eiga ekki aðild að málum sem varða ákvarðanir um úrræði því til handa, að undanskildum málum er varða ákvörðun um umgengnisrétt.

32. gr.

Staða foreldris sem úrræði eða ráðstafanir beinast ekki að.

Áður en gripið er til úrræða eða ráðstafana skv. 28., 30. eða 31. gr. skulu liggja fyrir upplýsingar um hvort barn á foreldri sem býr á öðru heimili en því sem úrræði eða ráðstafanir beinast að.

Ef gripið er til úrræða eða ráðstafana skv. 1. mgr. gagnvart foreldri og barnið á annað foreldri, sem jafnframt fer með forsjá barnsins en býr ekki á sama heimili, skal síðarnefnda foreldrið taka við umsjá barnsins, nema barnaverndarþjónusta grípi samhliða til úrræða eða ráðstafana gagnvart því foreldri. Ef foreldri er svipt forsjá og barnið á annað foreldri sem jafnframt fer með forsjá barnsins fer síðarnefnda foreldrið eftir það eitt með forsjána.

Ef gripið er til úrræða eða ráðstafana skv. 1. mgr. gagnvart foreldri og barnið á annað foreldri, sem ekki fer með forsjá barnsins, skal barnaverndarþjónusta kanna grundvöll þess að síðarnefnda foreldrið taki við umsjá barnsins. Er þá heimilt fyrir barnaverndarþjónustu að vista barn hjá foreldri, sem ekki fer með forsjá barnsins, samkvæmt almennum reglum laga þessara. Ef foreldri er svipt forsjá og barnið á annað foreldri sem ekki fer með forsjá barnsins er barnaverndarþjónustu heimilt að afsala forsjá til hins foreldrisins ef það er barni fyrir bestu.

33. gr.

Forsjá barnaverndarþjónustu, skipan lögráðamanns o.fl.

Hafi foreldrar afsalað sér eða verið sviptir forsjá barns hverfur forsjá þess til barnaverndarþjónustu að svo stöddu. Barnaverndarþjónusta skal fara með lögráð barnsins þar til hún ákveður annað. Barnaverndarþjónusta getur óskað eftir því að barni verði skipaður lögráðamaður eða sérstakur fjárhaldsmaður ef hún telur það þjóna hagsmunum barnsins.

Barnaverndarþjónusta tekur forsjá barns í sínar hendur ef það verður forsjárlaust af öðrum ástæðum og hlutast á sama hátt til um að því verði skipaður lögráðamaður, sbr. 1. mgr.

Barnaverndarþjónusta sem tekur við forsjá barns vegna andláts forsjáraðila er heimilt, ef hún telur hagsmunum barns best tryggða með þeim hætti, að afsala sér forsjá barns til þess eða þeirra sem forsjáforeldrar hafa ákveðið, í samræmi við ákvæði barnalaga, að fara skuli með forsjá barns að þeim látnum.

34. gr.

Val á vistunarúrræði.

Barnaverndarþjónusta, í samráði við Barna- og fjölskyldustofu þegar við á, velur vistunarúrræði sem best er talið henta þörfum barns hverju sinni. Heimili sem barn er tengt tilfinningalegum böndum skal ganga fyrir um vistun uppfylli það skilyrði laga þessara að öðru leyti.

Barnaverndarþjónusta sendir Barna- og fjölskyldustofu beiðni um vistun barns í vistunarúrræði á vegum Barna- og fjölskyldustofu. Stofan metur umsóknina, eftir atvikum í samráði við viðeigandi heilbrigðisstofnanir, sbr. einnig 3. mgr. 28. gr., og tekur ákvörðun í samráði við þjónustuna um vistun á vegum Barna- og fjölskyldustofu, þar á meðal hvaða vistunarúrræði hentar barni best, hvenær vistun skuli hefjast og hvenær henni skuli ljúka. Í sérstökum tilvikum getur barnaverndarþjónusta snúið sér beint til heimilis eða stofnunar um vistun barns eftir nánari fyrirætlum Barna- og fjölskyldustofu.

Um val á fósturfjölskyldu fer skv. VIII. kafla.

Þrátt fyrir 1. og 2. mgr. er ekki heimilt að vista barn í sérhæfðu úrræði fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir nema að undangengnum úrskurði barnaverndarráðs skv. 35. gr.

Í reglugerð skal ráðherra mæla fyrir um val á vistunarúrræði, þ.m.t. um samvinnu barnaverndarþjónustu og Barna- og fjölskyldustofu og samvinnu barnaverndaryfirvalda og viðeigandi heilbrigðisstofnana.

35. gr.

Úrskurður um vistun barns með fjölþættar stuðningsþarfir.

Ef barnaverndarþjónusta telur að það sé barni fyrir bestu að vera vistað utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa, sbr. c-lið 1. mgr. 28. gr., getur hún farið fram á úrskurð barnaverndarráðs um að vista meg barnið í slíku úrræði óháð samþykki. Áður þarf mál barnsins að hafa verið lagt í farveg skv. IV. kafla.

Ráðherra setur reglugerð um meðferð mála samkvæmt þessari grein, þ.m.t. um nánari skilgreiningu á því hvenær barn telst vera með fjölþættar stuðningsþarfir.

36. gr.

Stuðnings- og vistunarúrræði eftir 18 ára aldur.

Áður en barn, sem nýtur þjónustu samkvæmt lögum þessum, nær 18 ára aldri ber barnaverndarþjónusta að upplýsa þá sem starfa við félagsþjónustu innan sveitarfélagsins um það. Ber sveitarfélaginu þá skylda til að meta stuðningsþarfir á grundvelli laga um félagsþjónustu sveitarfélaga og veita þjónustu á grundvelli laga þessara. Leitast skal við að tryggja samfellu í þjónustu inn á fullorðinsaldur.

Ef vistun utan heimilis varir þar til barn verður lögráða ber barnaverndarþjónusta eigi síðar en þremur mánuðum áður en það verður 18 ára að meta þarfir barnsins fyrir frekari vistunarúrræði. Barnaverndarþjónusta getur ákveðið með samþykki ungmennis að ráðstöfun haldist eftir að það verður 18 ára, allt til 20 ára aldurs. Þó er ekki heimilt að framlengja vistun í vistunarúrræði skv. c-lið 1. mgr. 28. gr. Á sömu forsendum er í undantekningartilvikum heimilt að ákveða að stuðningsúrræði barnaverndar séu framlengd fram yfir 18 ára aldur. Ungmenni getur skotið synjun barnaverndarþjónustu, um að ráðstöfun í fóstur eða vistun haldist eftir að viðkomandi verður 18 ára, til úrskurðarnefndar velferðarmála.

37. gr.

Brottvikning heimilismanns og nálgunarbann.

Ef barnaverndarþjónusta þykir heilsu eða lífi ófædds barns stefnt í hættu eða barni háski búinn af háttsemi eða framferði heimilismanns, svo sem vegna ofbeldis, ógnana eða hótana eða vegna vímuefnaneyslu eða annars athæfis, skal barnaverndarþjónusta setja fram beiðni til lögreglu um að viðkomandi verði bannað að koma á tiltekinn stað eða svæði, veita eftirför, heimsækja eða setja sig með öðrum hætti í samband við barn eða barnshafandi einstakling. Enn fremur er skylt að setja fram beiðni til lögreglu um að manni verði bönnuð dvöl á heimili ef þjónustan telur það nauðsynlegt vegna hagsmuna barns eða barnshafandi einstaklings. Um málsmeðferð gilda að öðru leyti ákvæði laga um nálgunarbann og brottvísun af heimili.

38. gr.

Úrræði vegna ófæddra barna.

Ef könnun leiðir í ljós að lífi, heilsu eða þroska ófædds barns er stefnt í alvarlega hættu vegna líferniss, háttsemi eða aðstæðna verðandi foreldra þess skal barnaverndarþjónusta beita úrræðum laga þessara í samráði við hina verðandi foreldra.

Stefni barnshafandi einstaklingur heilsu og/eða lífi ófædds barns í hættu með lífernir sínu eða háttsemi og brýn þörf stendur til, enda hafi vægari úrræði verið fullreynd, getur barnaverndarþjónusta sett fram kröfu fyrir dómi um sviptingu sjálfræðis hins barnshafandi einstaklings samkvæmt ákvæðum lögræðislaga.

39. gr.

Neyðarráðstafanir.

Ef nauðsynlegt er að grípa til ráðstafana án tafa þar sem hagsmunum barns er stefnt í hættu getur starfsfólk barnaverndarþjónustu sem fer með vald til fullnaðarafgreiðslu mála samkvæmt þessari grein, án undangenginnar málsmeðferðar samkvæmt lögum þessum, tekið ákvörðun um beitingu úrræða samkvæmt lögum þessum.

Barnaverndarþjónusta skal án tafar taka til meðferðar mál þar sem tekin hefur verið ákvörðun á grundvelli 1. mgr. ákvæðis þessa. Innan 14 daga frá því að ákvörðun um neyðarráðstöfun var tekin skal taka ákvörðun eða kveða upp úrskurð, eftir atvikum með aðkomu barnaverndarráðs, um áframhaldandi ráðstöfun, að öðrum kosti fellur ákvörðunin úr gildi.

Við aðstæður þær sem 1. mgr. tekur til er starfsfólk barnaverndarþjónustu heimilt þrátt fyrir ákvæði 2. mgr. 22. gr. að fara inn á heimili, enda sé ástæða til að ætla að barn sé í bráðri hættu.

40. gr.

Endurskoðun ráðstafana.

Ef foreldri eða barn sem náð hefur 15 ára aldri afturkallar samþykki sitt fyrir beitingu úrræða skv. 27. og 28. gr. getur barnaverndarþjónusta gripið til ráðstafana skv. 29., 30. og 31. gr. ef skilyrðum þeirra greina er að öðru leyti fullnægt.

Hafi foreldri eða barn sem náð hefur 15 ára aldri veitt samþykki fyrir úrræði skv. 28. gr. sem ætlað er að standa þar til barn verður lögráða eða hafi foreldri verið svipt forsjá skv. 31. gr. getur foreldri eða barn sem náð hefur 15 ára aldri gert kröfu á hendur barnaverndarþjónustu, foreldri sem fer með forsjá skv. 32. gr. og fósturforeldrum, ef það á við, fyrir dómi um að samningi verði hnekkð eða dómi um sviptingu breytt og að foreldri verði falin forsjá eða umsjá barns að nýju.

Krafa skv. 2. mgr. verður því aðeins tekin til greina að breyting þyki réttmæt vegna verulega breyttra aðstæðna, raski ekki stöðugleika í uppeldi barns og taki mið af hag og þörfum þess. Ef foreldri hefur verið svipt forsjá er einungis unnt að gera kröfu ef liðnir eru 12 mánuðir hið skemmsta frá því að dómstóll leysti síðast úr máli með endanlegum dómi.

Ráðstöfun helst þar til dómur hefur fallið.

VI. KAFLI

Um vistun samkvæmt vistunarúrræðum.

41. gr.

Gildissvið.

Ákvæði þessa kafla gilda um vistun utan heimilis samkvæmt úrræðum a–g-liðar 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr. Ákvæðin gilda um úrræði sem rekin eru af barnaverndarþjónustum og Barna- og fjölskyldustofu og úrræði sem rekin eru af einkaaðilum á grundvelli samnings, sbr. 109. gr.

Um fóstur gildir VIII. kafli.

42. gr.

Undirbúningur vistunar.

Barnaverndarþjónusta skal undirbúa barn undir vistun og viðskilnað frá foreldrum sínum. Barnaverndarþjónusta sem vistar barn skal veita barni og foreldrum nauðsynlegan stuðning meðan á vistun stendur. Gera skal skriflegan samning um vistun hvers barns. Þá skal gæta þess að í samningi um vistun og/eða stuðningsáætlun komi fram hvernig fer með umsjá eða forsjá barns.

43. gr.

Umgengni við barn sem er vistað í vistunarúrræði.

Barn sem vistað er í vistunarúrræði á rétt til umgengni við foreldra og aðra sem því eru nákomnir. Með umgengni er átt við samveru og önnur samskipti.

Foreldrar eiga rétt til umgengni við barnið nema umgengni sé bersýnilega andstæð hagsmunum og þörfum barnsins og ósamrýmanleg þeim markmiðum sem stefnt er að með vistun. Þeir sem telja sig nákomna barninu skulu með sama hætti eiga rétt á umgengni við barn, enda verði talið að það sé til hagsbóta fyrir barnið. Barn sem er 15 ára og eldra getur sjálft gert kröfu um umgengni. Heimilt er að krefjast þess að foreldrar eða aðrir nákomnir undirgangist líkamsleit og leit í farangri áður en umgengni við barn sem er vistað í vistunarúrræði fer fram, ef slíkt telst nauðsynlegt til að tryggja öryggi og velferð barnsins eða annarra á dvalarstaðnum.

Við gerð samnings um vistun skal barnaverndarþjónusta leitast við að ná samkomulagi við þá sem umgengni eiga að rækja að teknu tilliti til þeirra reglna sem gilda um vistun samkvæmt úrræðinu.

Barnaverndarþjónusta leysir ágreiningsefni er varða umgengni foreldra og annarra nákominna við barn, hvort sem það varðar rétt til umgengni, umfang umgengni eða framkvæmd. Ef sérstök atvik valda því, að mati barnaverndarþjónustu, að umgengni barns við foreldra sé andstæð hag þess og þörfum getur þjónustan tekið ákvörðun um að foreldri skuli ekki njóta umgengni. Barnaverndarþjónusta getur á sama hátt ákveðið að aðrir sem telja sig nákomna barninu njóti ekki umgengni ef hún telur skilyrðum 2. mgr. ekki fullnægt.

Þeir sem eiga að rækja umgengni geta óskað breytinga á ákvæðum samnings um umgengni. Náist ekki samkomulag um slíka breytingu tekur barnaverndarþjónusta ákvörðun um breytingu á ákvæðum samnings um umgengni.

Þeir sem eiga að rækja umgengni geta krafist þess að barnaverndarþjónusta endurskoði fyrri ákvörðun um umgengni. Barnaverndarþjónusta tekur beiðni um endurskoðun eingöngu til meðferðar ef breytingar hafa orðið á höfum barns eða þess sem á að rækja umgengni.

Leita skal umsagnar vistunarúrræðis þar sem barn er vistað áður en tekin er ákvörðun um umgengni.

Barnaverndarþjónusta getur tekið ákvörðun um að halda dvalarstað barns leyndum, m.a. gagnvart foreldrum, ef hagsmunir barnsins krefjast þess.

Ákvarðanir barnaverndarþjónustu samkvæmt þessari grein eru kæránlegar til úrskurðarnefndar velferðarmála.

44. gr.

Skipulag og veiting heilbrigðisþjónustu í vistunarúrræðum.

Barn sem vistað er í vistunarúrræði skal hafa aðgang að nauðsynlegri og viðeigandi heilbrigðisþjónustu. Það skal fá heilsufarsmat innan tilgreinds tíma frá komu í vistunarúrræði og reglubundið meðan á vistun stendur, eins og nánar er mælt fyrir um í lögum um heilbrigðisþjónustu. Um heilbrigðisþjónustu í vistunarúrræðum gilda að öðru leyti almennar reglur um

heilbrigðisþjónustu, þ.m.t. lög um heilbrigðisþjónustu, lög um heilbrigðisstarfsmenn, lög um sjúkraskrár, lög um réttindi sjúklinga og lög um landlækni og lýðheilsu.

Barn sem vistað er skv. d- og g-lið 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr. skal njóta viðeigandi heilbrigðisþjónustu þar sem það er vistað. Heimilt er starfsfólki í vistunarúrræði og heilbrigðisstarfsmanni að miðla sín á milli upplýsingum um barnið eftir því sem nauðsynlegt er til að tryggja velferð þess. Að höfðu samráði við Barna- og fjölskyldustofu ber það ráðuneyti sem fer með heilbrigðisþjónustu ábyrgð á skipulagi og veitingu heilbrigðisþjónustu við börn sem vistuð eru samkvæmt þessari málsgrein.

45. gr.

Réttur barns til menntunar.

Barn sem vistað er í vistunarúrræði skal hafa aðgang að menntun við hæfi samkvæmt lögum um leik-, grunn- og framhaldsskóla.

Að höfðu samráði við Barna- og fjölskyldustofu eða hlutaðeigandi barnaverndarþjónustu er sveitarfélagi, þar sem barnið á lögheimili, skylt að sjá til þess að barn á skólaskyldualdri njóti skólavistar í samræmi við lög um grunnskóla.

Í stuðningsáætlun og/eða í sérstakri einstaklingsnámskrá skal gera grein fyrir skólasókn barns sem vistað er í vistunarúrræði.

VII. KAFLI

Meginreglur, húsreglur og beiting þvingunar í vistunarúrræðum.

46. gr.

Gildissvið og skilgreiningar.

Kaflí þessi gildir um vaktskipt sólarhringsúrræði skv. b–g-lið 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr.

Með þvingun samkvæmt þessum kafla er átt við ákvörðun um inngrip gagnvart barni sem tekin er gegn vilja þess eða þrengir svo að persónufrelsi þess eða friðhelgi einkalífs að telja verði hana þvingun þótt barnið hreyfi ekki mótmælum. Til þvingunar telst m.a. eftirfarandi:

- a. vistunarúrræði er læst eða ferðafrelsi barns skert með öðrum hætti,
- b. takmarkanir á eða eftirlit með heimsóknum, símtölum og rafrænum samskiptum eða bréfaskiptum barns,
- c. líkamsleit,
- d. líkamsrannsókn,
- e. herbergisleit,
- f. haldlagning muna,
- g. virkt eftirlit með barni,
- h. rafræn vöktun, þ.m.t. með myndavél, hljóðnema eða skynjara, í einkarými barns,
- i. aðskilnaður barns frá öðrum börnum, þ.m.t. í sérstöku öryggisrými,
- j. líkamleg valdbeiting.

47. gr.

Meginreglur um sjálfsákvörðunarrétt barna í vistunarúrræðum.

Öll starfsemi vistunarúrræða samkvæmt þessum kafla skal miða að því að tryggja börnum sem þar dvelja viðeigandi meðferð og öryggi, með mannvirðingu að leiðarljósi, og virða sjálfsákvörðunarrétt þeirra eftir því sem það er frekast unnt.

Óheimilt er með öllu að beita barn líkamlegum eða andlegum refsingum í vistunarúrræðum. Öll beiting þvingunar gagnvart börnum í vistunarúrræðum er bönnuð. Einungis er unnt að víkja frá banni við beitingu þvingunar að uppfyllt séu skilyrði undanþága samkvæmt

þessum kafla. Allar ákvarðanir um frávík frá banni við beitingu þvingunar skulu taka mið af því sem barni er fyrir bestu.

Að því marki sem annað leiðir ekki af dómi eða lögum er barn sem er vistað í vistunarúrræðum samkvæmt þessum kafla fjálst ferða sinna og á rétt á að eiga í samskiptum við aðra, þar á meðal í gegnum stafræna miðla og heimsóknir, enda séu inngríp í sjálfsákvörðunarrétt barns að þessu leyti ekki nauðsynleg með tilliti til meðferðar- eða öryggissjónarmiða.

Rekstraraðilar vistunarúrræða samkvæmt þessum kafla skulu vinna markvisst að því að fyrirbyggja beitingu þvingana gagnvart börnum sem þar dvelja, þ.m.t. með því að tryggja viðhlítandi þjálfun starfsfólks og stuðla að virku öryggi í úrræðum. Barna- og fjölskyldustofa veitir barnaverndarþjónustum og þeim sem starfa samkvæmt samningi við barnaverndarþjónustu ráðgjöf við vinnu við að fyrirbyggja beitingu þvingunar.

48. gr.

Húsreglur.

Í vistunarúrræðum samkvæmt þessum kafla er heimilt að setja reglur sem lúta að dagskrá og skipulagi, þ.m.t. notkun raftækja, svo og umgengni og tillitssemi við þau sem þar dvelja og starfa. Upplýsa skal barn um slíkar reglur við upphaf vistunar og hvort einhverjar afleiðingar séu af því að hlíta þeim ekki og þá hverjar.

Óheimilt er að takmarka grundvallarréttindi barns með vísan til brota á húsreglum.

49. gr.

Takmarkanir á ferðafrelsi og samskiptum barns við aðra.

Dugi önnur og vægari úrræði ekki til að tryggja viðhlítandi meðferð og öryggi barns eða annarra má taka ákvörðun um að:

- Takmarka ferðafrelsi barns, þ.m.t. þannig að því sé meinað að yfirgefa umráðasvæði vistunarúrræðis og þess krafist að utan úrræðisins sé barn í fylgd starfsmanns.
- Takmarka eða hafa eftirlit með heimsóknum, símtölum, rafrænum samskiptum eða bréfaskiptum barns. Þó er óheimilt að takmarka eða hafa eftirlit með samskiptum barns við talsmann, lögmann, heilbrigðisstarfsmann, fulltrúa sendiráðs og prest eða sambærilegan fulltrúa trú- eða lífsskoðunarfélags, barnaverndaryfirvöld, umboðsmann barna og umboðsmann Alþingis.

Takmarkanir á ferðafrelsi eða samskiptum barns við aðra skv. 1. mgr. má ákvarða í allt að 14 daga í senn. Stöðugt skal endurmeta nauðsyn slíkra takmarkana.

50. gr.

Herbergisleit, líkamsleit og líkamsrannsókn.

Taka má ákvörðun um leit í herbergi barns eða líkamsleit ef grunur leikur á að það hafi í vörslum sínum:

- Áfengi, vímuefni eða óæskileg lyf.
- Vopn, aðra hættulega muni eða stolna muni.
- Aðra óæskilega eða ólöglega muni eða efni sem óheimilt er að hafa í vörslum sínum samkvæmt húsreglum, sbr. 48. gr.

Bjóða skal barni að vera viðstatt herbergisleit eftir því sem það er frekast unnt.

Tveir starfsmenn af sama kyni og barnið framkvæma líkamsleit eða, ef barn skilgreinir sig kynhlutlaust, starfsmenn af því kyni sem barnið sjálft kys.

Við líkamsleit geta starfsmenn:

- Notast við málmeitartæki, viðhaft snertileit utan klæða og skoðað vasa og skófatnað.

- b. Óskað eftir því að barn afklæðist öðrum fatnaði en nærfatnaði og skal leit þá fara fram án snertingar.
- c. Skoðað munnhol barns án snertingar.

Óheimilt er að þvinga barn með líkamlegum tókum til að afklæðast ytri fatnaði eða opna munnhol, sbr. b- og c-lið 4. mgr., nema lífi þess eða annarra sé búin augljós og bráð hættu. Sé ekki unnt að framkvæma leit skv. b- eða c-lið 4. mgr. má taka ákvörðun um að barn sæti virku eftirliti starfsmanns skv. 52. gr.

Heimilt er að óska eftir því að barn gefi öndunar-, munnvatns-, þvag- eða blóðsýni ef grunur leikur á að það hafi neytt áfengis eða annarra vímuefna. Taka slíkra lífsýna skal ávallt framkvæmd af þar til bærum starfsmanni með viðeigandi þekkingu og hæfni. Ávallt skal notast við öruggan og viðurkenndan búnað við framkvæmdina. Blóðsýnataka skal einungis framkvæmd af þar til bærum heilbrigðisstarfsmanni. Heimilt er að fylgjast með barni gefa lífsýni en um framkvæmd þess gildir 3. mgr. eftir því sem við á. Óheimilt er að þvinga barn með líkamlegum tókum til að gefa lífsýni.

Stafi nauðsyn eftirlits af því að barn sé undir áhrifum áfengis eða ávana- og fíkniefna skal tryggja barninu nauðsynlega heilbrigðisþjónustu.

Kynna skal barni ástæður herbergisleitar, líkamsleitar og líkamsrannsóknar og upplýsa það um niðurstöður, nema það sé augljóslega óþarft.

51. gr.

Haldlagning og upptaka muna.

Ef nauðsyn ber til, til að tryggja viðhlítandi meðferð eða öryggi barns eða annarra, má taka ákvörðun um að haldleggja síma, tölvur og önnur raftæki barns eða óæskilega muni sem óheimilt er að hafa í förum sínum samkvæmt húsreglum.

Áfengi og önnur vímuefni, óæskileg lyf, vopn, aðrir hættulegir munir og stólnir munir í förum barns skulu gerðir upptækir og þeim eftir atvikum eytt eða þeir afhentir lögreglu eða eigendum án tafar.

Haldlagningu muna skv. 1. mgr. má ákvarða í allt að 14 daga í senn. Stöðugt skal endurmeta nauðsyn haldlagningar.

52. gr.

Virkt eftirlit.

Ef nauðsyn ber til, til að tryggja öryggi barns eða annarra, má taka ákvörðun um að barn sæti virku eftirliti. Starfsmaður sem sinnir virku eftirliti fylgist með barni með reglulegu milli-bili eða allt að því stöðugt, í samræmi við áhættumat.

Forstöðumaður vistunarúrræðis samkvæmt þessum kafla setur nánari reglur um framkvæmd virks eftirlits, svo sem um áhættumat, mismunandi stig eftirlits og tíðni þess.

53. gr.

Rafræn vöktun í einkarými barns.

Óheimilt er að viðhafa rafræna vöktun í einkarými barns nema það teljist nauðsynlegt til verndar lífi og heilsu barns, svo sem vegna bráðrar hættu á sjálfsskaða.

Aðeins skal taka ákvörðun um rafræna vöktun í einkarými barns að undangengnu mati á nauðsyn hennar hafi vægari úrræði verið reynd og ekki dugað til eða þau ekki talin bera árangur. Tilkynna skal barni um slíka vöktun.

Forðast skal óþarfa íhlutun í einkalíf barns sem sætir rafrænni vöktun, þ.m.t. þannig að myndefni og annað efni sem birtist við rafræna vöktun sé ekki í auglýsingu eða aðgengilegt óviðkomandi aðila. Um rafræna vöktun í vistunarúrræðum samkvæmt þessum kafla fer að öðru leyti samkvæmt lögum um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga og reglum Persónuverndar um rafræna vöktun.

54. gr.

Aðskilnaður og vistun í öryggisrými.

Ef brýna nauðsyn ber til, til að tryggja öryggi barns eða annarra, má taka ákvörðun um að:

1. Aðskilja barn frá öðrum börnum, svo sem í aðskildum hluta vistunarúrræðis.
2. Vista barn í sérstöku öryggisrými.

Ráðstöfun skv. 1. tölul. 1. mgr. skal ekki standa lengur en nauðsyn krefur og ekki lengur en sólarhring samfleytt nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi, þó aldrei lengur en þrjá sólarhringa samfleytt.

Ráðstöfun skv. 2. tölul. 1. mgr. skal ákvörðuð að hámarki í fjórar klukkustundir í senn, ekki standa lengur en nauðsyn krefur og aldrei lengur en sólarhring samfleytt.

Barn sem sætir ráðstöfun samkvæmt grein þessari skal án tafar og daglega á meðan ráðstöfun varir njóta heimsóknar heilbrigðisstarfsmanns sem er til þess bær að meta líkamlegt og andlegt heilbrigði og tryggja barninu viðeigandi heilbrigðisþjónustu.

Barn sem sætir ráðstöfunum skv. 1. mgr. skal sæta virku eftirliti starfsmanns skv. 52. gr. Óheimilt er að vista barn einsamalt í gluggalausum, þröngu eða ljóslausum rými.

55. gr.

Líkamleg valdbeiting.

Ef barn viðhefur skaðlega eða ógnandi hegðun skal leita allra leiða til að draga úr spennuástandi, svo sem með því að ræða við barnið. Beri það ekki árangur eða vinnist ekki tími til getur starfsfólk vistunarúrræðis, í neyðartilvikum sem kalla á tafarlaugar ráðstafanir í þágu öryggis, beitt barn líkamlegum tókum til að koma í veg fyrir að það skaði sjálft sig eða aðra eða valdi stórfelldu eignatjóni.

Starfsfólk sem kemur að líkamlegri valdbeitingu skal fá viðeigandi þjálfun. Eftir því sem það er frekast unnt skal starfsmaður ekki standa einn að líkamlegri valdbeitingu.

Óheimilt er að beita fjötrum eða vopnum við framkvæmd ráðstafana skv. 1. mgr.

56. gr.

Valdbærni og málsmeðferð.

Forstöðumaður vistunarúrræðis samkvæmt þessum kafla tekur ákvörðun um frávík frá banni við beitingu þvingunar skv. 49.–55. gr. eða staðgengill hans sé hann fjarverandi. Sé hvorugur þeirra tiltækur tekur ábyrgðarmaður vaktar ákvörðun. Starfsfólk sem hlotið hefur viðeigandi þjálfun tekur ákvörðun um frávík frá banni við beitingu þvingunar skv. 55. gr.

Að undanskildum neyðartilvikum skv. 4. mgr. skal aðeins taka ákvörðun um beitingu þvingunar að undangengnu mati á nauðsyn hennar þannig að vægari úrræði hafi verið reynd eða þau ekki talin duga til að ná því lögmæltu markmiði sem að er stefnt. Sé nauðsynlegt að beita barn þvingun skal val á þvingunarúrræði vera í eðlilegu samræmi við mikilvægi þeirra hagsmuna sem tryggja skal og þvingun ekki viðhöfð lengur en nauðsynlegt er.

Ráðstafanir skv. 6. mgr. 50. gr., 54. og 55. gr. skulu svo fljótt sem kostur er tilkynntar foreldri, barnaverndarþjónustu og þjónustuveitendum eftir því sem við á, að jafnaði innan

fjögurra klukkustunda en ávallt innan sólarhrings frá því að ráðstöfun hófst. Um ákvarðanatöku um beitingu þvingunar fer að öðru leyti skv. X. kafla.

Í neyðartilvikum sem kalla á tafarlaugar ráðstafanir í þágu öryggis skal viðhafa málsmeðferð í kjölfar ráðstafana í samræmi við 3. mgr. svo fljótt sem kostur er.

Við skráningu ákvörðunar um beitingu þvingunar skal skrá mat á nauðsyn þvingunar, athugasemdir barns og upplýsingagjöf skv. 3. mgr., upplýsingar um málsatvik, þ.m.t. hver framkvæmdi þvingun ef því var að skipta, og eftir atvikum úrvinnslu atviks og tilkynningar til viðeigandi aðila.

Kröfu um endurskoðun ákvörðunar um takmörkun á ferðafrelsi skv. a-lið 1. mgr. 49. gr. skal beina til héraðsdóms í þeirri þinghá þar sem barn á lögheimili eða þar sem það dvelur. Um málsmeðferð fyrir dómi fer að öðru leyti skv. XI. kafla.

Aðrar ákvarðanir á grundvelli 49.–55. gr. eru kærarlegar til úrskurðarnefndar velferðarmála. Þegar úrskurðarnefndinni berst kæra á ákvörðun á grundvelli 53., 54. og 55. gr. sem er yfirstandandi skal nefndin kveða upp úrskurð innan fjögurra virkra daga frá því að kæra barst, ella fellur hin kærða ákvörðun úr gildi. Upphafsdagur frestsins telst vera næsti dagur á eftir þeim degi þegar kæra berst nefndinni. Úrskurðarnefndin skal þó ávallt leitast við að kveða upp úrskurð eins fljótt og auðið er.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerðir um einstök ákvæði þessa kafla, þar á meðal skráningu og tilkynningar í tengslum við beitingu þvingunar.

VIII. KAFLI

Fóstur.

57. gr.

Um fóstur.

Með fóstri er í lögum þessum átt við að barnaverndarþjónusta feli fósturforeldrum umsjá barns þegar fyrir liggur að vista þarf barnið utan heimilis.

Fóstur getur verið tvenns konar, tímabundið eða varanlegt. Með tímabundnu fóstri er átt við að fóstur vari í afmarkaðan tíma þegar ætla má að unnt verði að bæta aðstæður þannig að barnið geti snúið aftur til foreldra sinna án verulegrar röskunar á högum þess eða þegar áætlað er að annað úrræði taki við innan afmarkaðs tíma. Tímabundið fóstur skal ekki vara samanlagt lengur en tvö ár nema í undantekningartilvikum þegar það þjónar hagsmunum barns. Með varanlegu fóstri er átt við að fóstur haldist þar til forsjárskyldur falla niður samkvæmt lögum. Fara fósturforeldrar þá að jafnaði með forsjárskyldur nema annað þyki betur henta þörfum barns og hagsmunum að mati barnaverndarþjónustu. Að jafnaði skal ekki gerður samningur um varanlegt fóstur fyrr en að liðnum reynslutíma sem skal að hámarki vera eitt ár.

Markmið fósturs skv. 1. mgr. er að tryggja barni uppeldi og umönnun innan fjölskyldu svo sem best hentar þörfum þess. Barni skal tryggður góður aðbúnaður hjá fósturforeldrum. Nánar skal kveðið á um réttindi og skyldur fósturforeldra í fóstursamningi.

Ef barn, sem ráðstafað er í fóstur, á við að stríða verulega hegðunarerfiðleika vegna geðrænna, tilfinningalegra og annarra vandamála af því tagi er enn fremur heimilt að mæla fyrir um sérstaka umönnun og þjálfun á fósturheimili.

Ráðherra skal setja reglugerð um fóstur. Þar skal fjallað nánar um fóstur og framkvæmd ákvæða þessa kafla.

58. gr.

Fósturforeldrar.

Fósturforeldrar skulu sýna fósturbarni umhyggju og nærfærni og leitast við að efla andlegan og líkamlegan þroska þess. Fósturforeldrum ber að tryggja að umönnun barns sé í samræmi við markmið fósturs, sbr. 3. mgr. 57. gr. Þeir skulu vera vel í stakk búnir til þess að veita barni trygga umönnun og öryggi. Fósturforeldrar skulu jafnframt vera við góða almenna heilsu og búa við stöðugleika, sem og félagslegt og fjárhagslegt öryggi.

Barna- og fjölskyldustofa veitir fósturforeldrum fræðslu og faglegan stuðning.

Barnaverndarþjónusta fylgist með gæðum og árangri fósturforeldra og tryggir innra eftirlit með fósturheimilum, sbr. 95. gr.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um hæfi fólks til að taka börn í fóstur, þar á meðal um kröfur til fósturforeldra.

59. gr.

Málsmeðferð leyfisveitinga.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála veitir leyfi til að taka börn í fóstur að fenginni umsögn Barna- og fjölskyldustofu. Eftir að Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála berst umsókn skal stofnunin senda hana til umsagnar Barna- og fjölskyldustofu nema augljóst þyki að skilyrði fyrir útgáfu leyfis séu ekki uppfyllt.

Barna- og fjölskyldustofa hefur samvinnu við barnaverndarþjónustu í heimilisumdæmi umsækjenda við gerð umsagnar. Barna- og fjölskyldustofa boðar umsækjendur jafnframt á námskeið. Markmið með námskeiði er annars vegar að leggja mat á hæfni umsækjenda og hins vegar að veita umsækjendum leiðbeiningar og fræðslu. Við mat á hæfni umsækjenda og gerð umsagnar skal Barna- og fjölskyldustofa einnig líta til þeirra atriða sem tiltekin eru í 1. mgr. 58. gr. og sakaferils umsækjenda.

Að loknu námskeiði sendir Barna- og fjölskyldustofa Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála umsögn sína. Þegar sérstaklega stendur á getur Barna- og fjölskyldustofa gefið umsögn án þess að umsækjendur hafi sótt námskeið.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála tilkynnir umsækjanda, Barna- og fjölskyldustofu og barnaverndarþjónustu um ákvörðun sína. Heimilt er að skilyrða leyfi við tiltekið barn eða tiltekin börn.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um leyfisveitingar, þar á meðal um umsögn Barna- og fjölskyldustofu og samvinnu við barnaverndarþjónustu.

60. gr.

Val á fósturforeldrum.

Barna- og fjölskyldustofa heldur skrá yfir þá sem hafa leyfi til að taka börn í fóstur. Barna- og fjölskyldustofa gerir fósturforeldrum og barnaverndarþjónustu viðvart með hæfilegum fyrirvara áður en leyfi til að taka börn í fóstur rennur út.

Barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í fóstur sendir beiðni um fósturheimili til Barna- og fjölskyldustofu áður en barnið fer á fósturheimili og velur fósturforeldra úr hópi þeirra sem eru á skrá skv. 1. mgr. í samráði við stofuna. Velja ber fósturforeldra af kostgæfni og með tilliti til þarfa og hagsmuna barnsins sem í hlut á. Val á fósturforeldrum skal miða að því að tryggja stöðugleika í lífi barns og valda sem minnstri röskun á högum þess. Ávallt skal leitast við að finna systkinum sameiginlegt fósturheimili nema sérstakar ástæður hamli.

Telji barnaverndarþjónusta þörf á að barn fái sérstaka umönnun og þjálfun skv. 4. mgr. 57. gr. skal kveðið á um það í fóstursamningi. Ef ríkið tekur þátt í kostnaði vegna slíkrar

viðbótarþjónustu, sbr. 2. mgr. 99. gr., eru ákvæði í fóstursamningi sem að þessu líta háð samþykki Barna- og fjölskyldustofu, svo sem varðandi kostnaðarþátttöku ríkisins og forsendur fyrir slíkum greiðslum. Barna- og fjölskyldustofa velur enn fremur fósturforeldra við þessar aðstæður í samvinnu við barnaverndarþjónustu.

61. gr.

Fóstursamningur.

Við ráðstöfun barns í fóstur skulu barnaverndarþjónusta og fósturforeldrar gera með sér skriflegan fóstursamning þar sem m.a. skal kveðið á um:

1. Lögheimili barns og daglega umsjá.
2. Forsjárskyldur, þ.m.t. lögráð.
3. Áætlaðan fósturtíma.
4. Framfærslu barns og annan kostnað.
5. Umgengni barns við foreldra eða aðra nákomna.
6. Stuðning barnaverndarþjónustu við barn og fósturforeldra meðan fóstur varir.
7. Slit samnings vegna breyttra forsendna.
8. Sérstaka umönnun og þjálfun, sbr. 4. mgr. 57. gr., þegar það á við.
9. Innra eftirlit, þ.m.t. heimsóknir á fósturheimili, sbr. 95. gr.
10. Annað sem málið kann að varða.

Við ákvörðun um það hvort og að hvaða marki fósturforeldrar skulu fara með forsjárskyldur vegna barns, þ.m.t. lögráð þess, þ.e. sjálfræði og fjárræði, skal taka mið af því hversu lengi fóstri er ætlað að vara, þörfum og hagsmunum barns, aðstæðum fósturforeldra og öðrum atvikum.

Ef foreldrar samþykkja, afsala sér forsjá eða hafa verið sviptir forsjánni er heimilt að ákveða í fóstursamningi að fóstur skuli vara þar til barn verður lögráða.

62. gr.

Réttindi barns í fóstri.

Eftir að foreldri hefur afsalað sér umsjá eða forsjá eða verið svipt umsjá eða forsjá barns samkvæmt ákvæðum laga þessara á barn rétt á umgengni við foreldra eða aðra sem eru því nákomnir enda samrýmist það hagsmunum þess. Um umgengni við barn í fóstri fer í öllum tilvikum skv. 65. gr. óháð því hver tekur við umsjá eða forsjá barns.

Barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í fóstur skal veita barni nauðsynlegan stuðning samkvæmt fóstursamningi á meðan fóstur varir. Ef foreldri barns tekur við umsjá eða forsjá þess skv. 32. gr. skal barnaverndarþjónusta sem farið hefur með málið kanna sérstaklega þörf barns fyrir áframhaldandi stuðning. Ef þörf krefur skal barnaverndarþjónusta í þessum tilvikum gera stuðningsáætlun í samvinnu við foreldri.

Í fóstri skal gæta að réttindum barns, þ.m.t. réttinum til þátttöku í málum sem barnið varðar. Barn í fóstri á rétt á því að fá aðlagðar upplýsingar og leiðbeiningar um réttindi sín sem eru settar fram þann hátt sem barnið getur skilið. Barn í fóstri á rétt á því að fá skipaðan talsmann.

Barn í fóstri skal hafa aðgang að nauðsynlegri og viðeigandi heilbrigðisþjónustu. Það skal fá heilsufarsmat innan tilgreinds tíma frá komu í fóstur og reglubundið meðan á vistun stendur, eins og nánar er mælt fyrir um í lögum um heilbrigðisþjónustu.

63. gr.

Undirbúningur barns og fösturforeldra fyrir föstur.

Barnaverndarþjónusta ber að undirbúa barn undir viðskilnað frá foreldrum og fyrir væntanlegt föstur.

Barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í föstur ber á sama hátt, áður en föstur hefst, að undirbúa fösturforeldra fyrir hlutverk þeirra, svo sem með upplýsingagjöf, viðtölum og öðru því sem að gagni má koma.

64. gr.

Tilkynningar um föstursamninga.

Barnaverndarþjónusta skal tilkynna Barna- og fjölskyldustofu og Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála um gerð föstursamnings og lok fösturs. Barnaverndarþjónusta tilkynnir einnig um gerð föstursamnings til annarra opinberra aðila eftir því sem við á.

Barna- og fjölskyldustofa heldur skrá yfir börn í föstri.

65. gr.

Umgengni í föstri.

Barn á rétt til umgengni við foreldra og aðra sem því eru nákomnir. Með umgengni er átt við samveru og önnur samskipti.

Foreldrar eiga rétt til umgengni við barn í föstri nema umgengni sé bersýnilega andstæð hagsmunum og þörfum barnsins og ósamrýmanleg þeim markmiðum sem stefnt er að með ráðstöfun þess í föstur. Við mat á þessu skal m.a. taka tillit til þess hversu lengi föstri er ætlað að vara. Þeir sem telja sig nákomna barninu eiga með sama hætti rétt til umgengni við barnið, enda verði talið að það sé til hagsbóta fyrir barnið. Barn sem er 15 ára og eldra getur sjálft gert kröfu um umgengni.

Við ráðstöfun barns í föstur skal taka afstöðu til umgengni barns við foreldra og aðra nákomna og skal tekið mið af því hvað þjónar hagsmunum barnsins best. Náist samkomulag gerir barnaverndarþjónusta skriflegan samning við þá sem umgengni eiga að rækja.

Barnaverndarþjónusta leysir ágreiningsefni er varða umgengni barns við foreldra og aðra nákomna, hvort sem það varðar rétt til umgengni, umfang umgengnisréttarins eða framkvæmd. Ef sérstök atvik valda því, að mati barnaverndarþjónustu, að umgengni barns við foreldra sé andstæð hag þess og þörfum getur þjónustan tekið ákvörðun um að foreldri skuli ekki njóta umgengnisréttar. Barnaverndarþjónusta getur á sama hátt ákveðið að aðrir sem telja sig nákomna barninu njóti ekki umgengnisréttar ef hún telur að skilyrðum 2. mgr. sé ekki fullnægt.

Þeir sem eiga að rækja umgengni geta óskað breytinga á ákvæðum samnings um umgengnisrétt. Náist ekki samkomulag um slíka breytingu tekur barnaverndarþjónusta ákvörðun um breytingar á samningi.

Þeir sem eiga að rækja umgengni geta krafist þess að barnaverndarþjónusta endurskoði ákvörðun um umgengnisrétt. Barnaverndarþjónusta tekur beiðni um endurskoðun eingöngu til meðferðar ef breytingar hafa orðið á högum barns eða þess sem á að rækja umgengni.

Barnaverndarþjónusta getur tekið ákvörðun um að halda dvalarstað barns leyndum, m.a. gagnvart foreldrum, ef hagsmunir barnsins krefjast þess.

Heimilt er að skjóta ákvörðunum samkvæmt þessari grein til úrskurðarnefndar velferðarmála.

66. gr.

Réttarstaða fösturforeldra við ákvörðun um umgengni.

Ávallt skal kanna viðhorf fösturforeldra til umgengni áður en gengið er frá samningi eða tekin ákvörðun um umgengni.

Fösturforeldrar barns í varanlegu föstri eru aðilar að máli um umgengni skv. 65. gr. Þeir taka þannig þátt í gerð samnings um umgengni, geta óskað breytinga á áður ákvarðaðri umgengni, eru aðilar að máli og geta skotið ákvörðun um umgengni til úrskurðarnefndar velferðarmála.

67. gr.

Framfærsla og annar kostnaður vegna barns í föstri.

Sveitarfélag sem ráðstafar barni í föstur ber ábyrgð á að greiða fösturforeldrum framfærslu-eyri, fösturlaun og eftir atvikum annan útlagðan kostnað vegna barnsins sem leiðir af ákvæðum laga þessara.

Um skiptingu kostnaðar vegna fösturs á grundvelli 4. mgr. 57. gr. fer samkvæmt reglugerð er ráðherra setur.

Fösturforeldrar og fösturbarn eiga rétt á allri almennri þjónustu samkvæmt lögum og fer almennt um kostnað vegna þeirrar þjónustu samkvæmt þeim lögum sem gilda á hverju sviði. Hverju sveitarfélagi er skylt að sjá til þess að skólaskyld börn, sem ráðstafað hefur verið í tímabundið föstur til fösturforeldra sem eiga lögheimili í sveitarfélaginu, njóti skólavistar. Um greiðslu kostnaðar vegna skólagöngu barnsins fer samkvæmt grunnskólalögum.

68. gr.

Endurskoðun föstursamnings.

Ef aðstæður fösturforeldra breytast, svo sem vegna skilnaðar, andláts, búferlaflutninga eða heilsubrests, ber fösturforeldrum að tilkynna það barnaverndarþjónustu og skal þá endurskoða föstursamning ef ástæða þykir til.

Tilkynningar skv. 7. eða 8. gr. sem varða aðstæður barns hjá fösturforeldri, svo og upplýsingar um að fösturforeldri vanræki hlutverk sitt, skulu berast til barnaverndarþjónustu sem ráðstafaði barni í föstur. Er þjónustunni skylt að kanna málið tafarlaust og grípa til viðeigandi ráðstafana.

Ef barnaverndarþjónustu berast upplýsingar samkvæmt þessari grein sem kunna að hafa áhrif á skilyrði leyfis til að taka barn í föstur skal þjónustan upplýsa Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála um það.

Ef ekki næst samkomulag við fösturforeldra um breytingu á föstursamningi getur barnaverndarþjónusta tekið ákvörðun um að breyta föstursamningi eða fella hann úr gildi. Ákvörðun barnaverndarþjónustu samkvæmt þessari grein er kæránleg til úrskurðarnefndar velferðarmála.

IX. KAFLI

Börn sem eru hér á landi án forsjáraðila.

69. gr.

Börn sem eru hér á landi án forsjáraðila og fastrar búsetu.

Þegar barn kemur hingað til lands til dvalar eða finnst hér í dvöl án forsjáraðila og án þess að vera með fasta búsetu hér ber barnaverndarþjónustu, þar sem barn er statt, að hefja könnun máls, sbr. IV. kafla. Leiði könnun til þess að ástæða er til að beita úrræðum eða ráðstöfunum samkvæmt lögum þessum skal leggja mál í þann farveg.

Ef barn skv. 1. mgr. hefur sótt um heimild til dvalar hér á landi og er hér á landi án fullorðins ættingja eða annars nákomins aðila, sem fer með umsjá þess, skal beita vistunarúrræðum skv. 28. gr.

Heimilt er að beita vistunarúrræðum skv. 28. gr. gagnvart börnum samkvæmt þessari grein þótt samþykki liggi ekki fyrir.

70. gr.

Börn sem eru hér á landi án forsjáraðila og fá heimild til dvalar.

Þegar barn sem er hér á landi án forsjáraðila fær heimild til dvalar ber að tilkynna um það til barnaverndarþjónustu. Ber þjónustunni þá að endurskoða stuðningsáætlun, sbr. 25. gr., ef slík áætlun er í gildi. Ef ekkert barnaverndarmál er opið þegar tilkynning berst skal hefja könnun máls, sbr. IV. kafla. Leiði endurskoðun áætlunar um meðferð máls eða könnun til þess að ástæða sé til að beita úrræðum eða ráðstöfunum samkvæmt lögum þessum skal leggja mál í þann farveg.

X. KAFLI

Málsmeðferð hjá stjórnvöldum.

71. gr.

Gildissvið stjórnsýslulaga.

Um meðferð barnaverndarmála hjá stjórnvöldum gilda ákvæði stjórnsýslulaga með þeim frávikum sem greinir í lögum þessum. Um gildissvið stjórnsýslulaga gagnvart neyðarráðstöfunum og þvingunum fer eins og nánar er mælt fyrir um í lögnum.

Barnaverndarþjónusta skal með nægilegum fyrirvara láta aðilum máls í té öll gögn málsins. Barnaverndarþjónusta getur með rökstuddri ákvörðun takmarkað aðgang aðila að tilteknum gögnum ef hún telur að það geti skaðað hagsmuni barns og samband þess við foreldra eða aðra. Ákvörðun um takmörkun á aðgangi að gögnum er kæránleg til úrskurðarnefndar velferðarmála.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð með nánari fyrirmælum um meðferð mála samkvæmt lögnum, svo sem um tilkynningar, upplýsingar til barnaverndarþjónustu, könnun, samþættingu þjónustu, áætlanir, úrræði og stafræna meðferð mála.

72. gr.

Aðild barns.

Barn sem náð hefur 15 ára aldri er aðili að málum skv. 1. mgr. 71. gr. Jafnframt er barn yngra en 15 ára aðili að máli sem varðar beitingu þvingunar gagnvart barninu skv. 49.–55. gr.

73. gr.

Þátttaka barns.

Við alla málsmeðferð hjá stjórnvöldum skal gæta að réttindum barns skv. 4. gr., þ.m.t. réttinum til þátttöku í máli sem barnið varðar. Við meðferð mála samkvæmt lögum þessum á barn rétt á að fá aðlagðar upplýsingar um málið á þann hátt að það fái þær skilið. Þegar barn er vistað utan heimilis í vistunarúrræði skv. 28. gr. skal barn ávallt við upphaf vistunar fá aðlagðar upplýsingar og leiðbeiningar um réttindi sín sem eru settar fram á þann hátt sem barnið getur skilið. Barn á rétt á að koma sjónarmiðum sínum á framfæri við málsmeðferðina óháð samþykki foreldra þess, annaðhvort beint eða fyrir milligöngu talsmanns, sbr. 74. gr.

74. gr.

Talsmaður barns.

Barn á rétt á því að fá skipaðan talsmann við meðferð mála samkvæmt lögum þessum. Þegar barnaverndarþjónusta hefur tekið ákvörðun um að hefja könnun máls skal hún leiðbeina barni um rétt þess til að fá skipaðan talsmann. Jafnframt skal barnaverndarþjónusta taka afstöðu til þess hvort þörf sé á að skipa barni talsmann. Í kjölfarið skal meta þörf barns fyrir talsmann reglubundið og ef tilefni er til meðan á meðferð máls stendur. Áður en gripið er til vistunar utan heimilis samkvæmt vistunarúrræðum b–g-liðar 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr. skal ávallt skipa barni talsmann. Þá skal að jafnaði skipa barni talsmann áður en gripið er til annars konar vistunar utan heimilis skv. 28. gr., forsjársviptingar, eða stuðningsúrræða án samþykkis. Réttur barns til talsmanns helst meðan á vistun stendur. Rétturinn er óháður rétti barns til aðstoðar lögmanns. Eftir því sem það er frekast unnt skal val á talsmanni vera í samræmi við óskir barns.

Talsmaður í barnaverndarmáli ræðir við barn og kemur sjónarmiðum þess á framfæri í málinu. Hann skal ekki tjá eigið mat eða skoðanir á málinu við meðferð þess.

Talsmaður skal hafa sérþekkingu á málefnum barna og þekkja til málsmeðferðar barnaverndarmála. Hann skal vera sjálfstæður í störfum sínum og óháður barnaverndarþjónustu og aðilum barnaverndarmáls.

Ráðherra er heimilt að kveða nánar á um hæfi og hlutverk talsmanna í barnaverndarmálum í reglugerð. Barna- og fjölskyldustofu er heimilt að halda lista yfir talsmenn sem uppfylla hæfisskilyrði.

75. gr.

Aðstoð lögmanns við barn og foreldra.

Barnaverndarþjónusta skal veita barni og foreldrum sem eru aðilar máls fjárstyrk til að greiða fyrir lögmannsaðstoð í tengslum við rekstur barnaverndarmáls hjá barnaverndarráði og úrskurðarnefnd velferðarmála eftir reglum sem þjónustan setur. Í reglunum skal taka tillit til efnahags foreldra, eðlis og umfangs málsins. Í reglunum er heimilt að takmarka fjárstyrk til að greiða fyrir lögmannsaðstoð í tengslum við beiðni um endurskoðun ráðstafana ef engar verulegar breytingar hafa orðið á högum barns og fjölskyldu.

Ráðherra er heimilt að kveða nánar í reglugerð á um skyldur barnaverndarþjónustu til að veita fjárstyrk til að greiða fyrir lögmannsaðstoð og inntak reglna barnaverndarþjónustu.

76. gr.

Samþykki.

Barnaverndaryfirvöld skulu leitast við að afla samþykkis foreldra og barns fyrir úrræðum, ráðstöfunum og samningum sem fjallað er um í lögum þessum.

Áður en foreldrar og barn veita samþykki samkvæmt þessari grein skal þeim gerð grein fyrir eðli og réttaráhrifum samþykkisins.

XI. KAFLI

Málsmeðferð hjá dómstólum.

77. gr.

Gildissvið laga um meðferð einkamála.

Um meðferð mála fyrir dómi skv. 30. gr., 31. gr., 2. mgr. 40. gr. og 6. mgr. 56. gr. gilda ákvæði laga um meðferð einkamála, með þeim frávikum sem greinir í lögum þessum.

78. gr.
Aðild.

Í málum skv. 30. gr., 31. gr. og 2. mgr. 40. gr. er barnaverndarþjónusta sóknaraðili ef hún krefst úrlausnar héraðsdóms en varnaraðilar eru foreldrar og barn sem er aðili máls skv. 3. mgr.

Þegar foreldrar eða barn leita úrlausnar teljast þau sóknaraðilar. Barnaverndarþjónusta telst þá varnaraðili, utan mála er varða takmörkun á ferðafrelsi, sbr. 6. mgr. 56. gr., en þá er vist-unarúrræði varnaraðili.

Barn sem náð hefur 15 ára aldri er aðili máls samkvæmt ákvæðum þessa kafla. Barn er þó ávallt aðili máls sem varðar takmörkun á ferðafrelsi, sbr. 6. mgr. 56. gr., óháð aldri þess. Sé barn ekki málshefjandi skal því tilkynnt um málshöfðun og gefinn kostur á að gæta réttar síns. Er barninu þá heimilt að ganga inn í mál með meðalgöngustefnu.

Gefa skal talsmanni barns skv. 74. gr. kost á að vera viðstaddur þinghöld í máli ef vörnum er haldið uppi. Gefa skal barni kost á að tjá sig um mál í samræmi við aldur þess og þroska.

79. gr.
Réttindi barns við málsmeðferð.

Barn sem er aðili máls samkvæmt ákvæðum þessa kafla hefur öll þau réttindi sem aðild fylgja.

Gefa skal barni sem ekki er aðili kost á að tjá sig um mál í samræmi við aldur þess og þroska nema dómari telji að afstaða barns komi nægilega skýrt fram í gögnum máls.

80. gr.
Sérákvæði um meðferð mála skv. 31. gr. og 2. mgr. 40. gr.

Mál samkvæmt þessari grein skulu sæta flýtimeðferð í samræmi við ákvæði XIX. kafla laga um meðferð einkamála.

Í málum samkvæmt þessari grein skal kveðja til setu í dómi sérfróðan meðdómsmann eða meðdómsmenn nema útivist verði af hálfu aðila eða máli vísað frá vegna augljósra annmarka. Um fjölda þeirra og kvaðningu fer að öðru leyti eftir 2. gr. og 2. gr. a laga um meðferð einkamála.

Dómari getur lagt fyrir barnaverndarþjónustu að afla nánar tilgreindra gagna, svo sem matsgerðar um foreldra eða barn. Jafnframt getur dómari lagt fyrir foreldra eða fósturforeldra að afla nánar tilgreindra gagna. Heimilt er dómara að ákveða að kostnaður vegna gagnaöflunar foreldra eða fósturforeldra greiðist úr ríkissjóði.

81. gr.
Sérákvæði um meðferð mála skv. 30. gr.

Þegar héraðsdómara hefur borist mál samkvæmt þessari grein ákveður hann stað og stund til þinghalds innan sjö daga og tilkynnir aðilum um það með sannanlegum hætti.

Þegar mál er fyrst tekið fyrir á dómþingi skal barnaverndarþjónusta leggja fram staðfest afrit allra gagna sem ákvörðun er byggð á. Varnaraðila skal síðan veita frest sem skal að jafnaði ekki vera lengri en 14 dagar til að leggja fram greinargerð og afla sönnunargagna. Þegar sérstaklega stendur á er dómara heimilt að veita frekari fresti til gagnaöflunar en taka skal mál aftur fyrir svo fljótt sem unnt er.

Ef útivist verður af hálfu sóknaraðila skal mál fellt niður. Ef varnaraðili sækir ekki þing skal mál tekið til úrskurðar. Hafi varnaraðili lagt fram greinargerð áður en þingsókn féll niður

skal sóknaraðila gefinn kostur á að leggja fram stutt skriflegt svar við röksemdum varnaraðila áður en málið verður tekið til úrskurðar.

Matsgerðar verður ekki aflað í málum samkvæmt þessari grein.

Þegar öflun gagna er lokið í máli þar sem vörnum er haldið uppi skal það sótt og varið munnlega að jafnaði innan 14 daga.

Dómari skal svo fljótt sem unnt er kveða upp úrskurð í máli og eigi síðar en innan sjö daga frá því það var tekið til úrskurðar.

Þegar barnaverndarþjónusta telst varnaraðili er þjónustunni heimilt að gera í greinargerð sjálfstæða kröfu um úrskurð skv. 30. gr.

82. gr.

Sérákvæði um meðferð mála skv. 6. mgr. 56. gr.

Þegar héraðsdómara hefur borist mál samkvæmt þessari grein ákveður hann stað og stund til þinghalds án tafar og tilkynnir aðilum um það með sannanlegum hætti.

Vistunarúrræði skal láta dómara í té þau gögn sem ákvörðunin er reist á, ásamt athugasemdum við hana ef því er að skipta. Þegar sérstaklega stendur á er dómara heimilt að veita fresti til aukinnar gagnaöflunar en taka skal mál aftur fyrir svo fljótt sem unnt er. Matsgerðar verður ekki aflað í málum samkvæmt þessari grein.

Þegar öflun gagna er lokið í máli þar sem vörnum er haldið uppi skal það sótt og varið munnlega svo fljótt sem unnt er.

Dómari skal svo fljótt sem unnt er kveða upp úrskurð í máli um hvort takmörkun á ferðafrelsi skuli standa eða hún felld úr gildi.

83. gr.

Málsástæður, lokuð þinghöld, nafnleynd o.fl.

Aðilar geta borið upp nýjar málsástæður og ný andmæli allt þar til mál er dómtekið.

Dómari getur ákveðið að sameina mál samkvæmt ákvæðum þessa kafla sem rekin eru á sama tíma. Ef mál skv. 30. og 31. gr. eru sameinuð skal fara um slíkt mál skv. 80. gr.

Þinghöld skulu háð fyrir luktum dyrum.

Ekki má skýra á nokkurn hátt frá því sem komið hefur fram í máli án leyfis dómara. Brot gegn þessu ákvæði varðar sektum.

Áður en endurrit úr þingbókum og dómabókum eru afhent skal afmá nöfn málsaðila og aðrar upplýsingar sem bent geta til þess hverjir aðilar séu eða hvaða barn mál varði, svo og önnur atriði sem eðlilegt er að leynt fari með tilliti til almanna- eða einkahagsmuna.

84. gr.

Málskot.

Úrskurður héraðsdómara samkvæmt þessum kafla sætir kæru til Landsréttar. Um kæru-frest, kærana sjálfa og meðferð hennar í héraði og fyrir Landsrétti gilda sömu reglur og um kæru í almennu einkamáli.

Kæra frestar ekki framkvæmd ákvörðunar, úrskurðar eða dóms nema héraðsdómari hafi mælt svo fyrir.

Úrskurðir Landsréttar um atriði sem talin eru upp í 1. mgr. 167. gr. laga um meðferð einkamála sæta kæru til Hæstaréttar.

85. gr.

Gjafsókn.

Barn sem er aðili máls samkvæmt ákvæðum þessa kafla, foreldrar og fósturforeldrar skulu hafa gjafsókn fyrir héraðsdómi, Landsrétti og Hæstarétti í málum skv. 31. gr. laga þessara. Barn sem höfðar mál vegna ráðstafana skv. a-lið 1. mgr. 49. gr. skal hafa gjafsókn fyrir héraðsdómi. Um rétt aðila til gjafsóknar fyrir dómi, þ.m.t. vegna endurskoðunar ráðstafana, fer að öðru leyti samkvæmt almennum reglum.

XII. KAFLI

Samstarf barnaverndaryfirvalda og vinnsla upplýsinga.

86. gr.

Samstarf barnaverndaryfirvalda og þeirra sem stöðu sinnar vegna hafi afskipti af málefnum barna.

Öllum þeim sem stöðu sinnar og starfa vegna hafa afskipti af málefnum barna er skylt að hafa samstarf við barnaverndaryfirvöld.

87. gr.

Samstarf milli barnaverndaryfirvalda.

Barnaverndaryfirvöld skulu eiga samstarf sín á milli. Barnaverndarþjónustum er heimilt að skiptast á upplýsingum um öll barnaverndarmál. Sama á við um barnaverndarþjónustu hvarvetna og barnaverndarráð ef það er talið nauðsynlegt til að tryggja meðferð mála samkvæmt lögum þessum.

Barnaverndarþjónustur skulu veita hver annarri upplýsingar, skýringar og liðsinni við framkvæmd barnaverndarráðstafana, t.d. þegar barn dvelur eða býr í umdæmi annarrar barnaverndarþjónustu en þjónustunnar sem hefur mál barnsins til meðferðar.

Ef barn flyst úr umdæmi barnaverndarþjónustu á meðan mál þess er til meðferðar skal hún tafarlaust tilkynna flutninginn til barnaverndarþjónustu í umdæminu sem barnið flytur í og upplýsa hana um stöðu málsins. Barnaverndarþjónustu í umdæminu sem barnið flytur í ber að taka strax við meðferð málsins og tryggja samfellu í vinnslu og meðferð þess.

88. gr.

Samstarf barnaverndaryfirvalda við yfirvöld í öðrum ríkjum.

Ef það er talið barni fyrir bestu geta barnaverndaryfirvöld átt samskipti við yfirvöld í öðrum ríkjum til að komast að niðurstöðu um lögsögu í barnaverndarmálum og tryggja framgang barnaverndarráðstafana. Þó skal ekki óska eftir eða miðla upplýsingum ef barnaverndaryfirvöld telja að það geti stofnað barninu sjálfu í hættu eða ógnað frelsi eða lífi aðstandanda barnsins.

89. gr.

Samstarf barnaverndaryfirvalda og lögreglu og fangelsisyrirvalda.

Lögreglu og fangelsisyrirvöldum er skylt að hafa samstarf við barnaverndaryfirvöld og veita þeim eftir atvikum aðstoð við úrlausn barnaverndarmála.

Um tilkynningarskyldu lögreglu til barnaverndaryfirvalda fer skv. 8. gr. Þegar grunur leikur á að barn hafi framið brot eða framið hafi verið gegn barni brot gegn almennum hegningarlögum eða lögum þessum eða brot gegn öðrum lögum sem varðað getur þyngri refsingu en tveggja ára fangelsi skal lögregla, þegar hún fær slíkt mál til meðferðar, ávallt tilkynna það

barnaverndarþjónustu og gefa henni kost á að fylgjast með rannsókn málsins. Barnaverndarþjónusta skal tilkynna foreldri barns um slíkt mál mæli hagsmunir barnsins ekki gegn því.

Gefa skal fulltrúa barnaverndarþjónustu kost á að vera viðstaddur skýrslutöku af barni sem sakborningi í samræmi við ákvæði laga um meðferð sakamála, svo og skýrslutöku af barni sem brotþola og sem vitni. Á þetta við hvort sem skýrslutaka fer fram hjá lögreglu eða fyrir dómi. Um skýrslutöku af barni gilda að öðru leyti ákvæði laga um meðferð sakamála og reglugerða sem settar hafa verið með stoð í þeim.

90. gr.

Samstarf barnaverndaryfirvalda og heilbrigðisstarfsmanna og veitenda heilbrigðisþjónustu.

Barnaverndaryfirvöldum og heilbrigðisstarfsmönnum og veitendum heilbrigðisþjónustu er skylt að eiga samstarf sín á milli til að tryggja barni heildstæða, samþætta, samfellda og samræmda þjónustu.

Gera skal formlega samstarfssamninga milli þjónustuveitenda þegar um er að ræða skipulagða samþætta þjónustu barnaverndar- og heilbrigðiskerfisins.

Þegar meðferð barns lýkur í barnaverndarúrræði á vegum ríkisins skal tryggja að samantekt um meðferðina berist til viðeigandi heilsugæslu til skráningar í sjúkraskrá.

Öllum heilbrigðisstofnunum ber að taka tillit til hagsmuna barns þegar teknar eru ákvarðanir um meðferð og innlögn foreldra þess. Heilbrigðisstarfsmenn skulu hafa samráð við barnaverndaryfirvöld svo unnt verði að haga nauðsynlegum barnaverndarúrræðum í samræmi við ákvarðanir um meðferð og innlögn foreldris.

91. gr.

Upplýsingaskylda gagnvart barnaverndarþjónustu.

Öllum þeim sem veita heilbrigðisþjónustu, þ.m.t. heilbrigðisstofnunum og sjálfstætt starfandi heilbrigðisstarfsmönnum, þeim sem starfa við félagsþjónustu og þjónustu við fatlað fólk, starfsfólki skóla, þ.m.t. leik-, grunn- og framhaldsskóla, og starfsfólki frístunda- og félagsstarfs, er skylt að láta barnaverndarþjónustu endurgjaldslaust í té upplýsingar og afrit af nauðsynlegum gögnum um hagi barns, foreldra þess og aðra heimilismenn, með upplýsingum sem þjónustan telur að skipt geti máli fyrir úrlausn barnaverndarmáls. Nær skyldan til allra persónuupplýsinga, þ.m.t. viðkvæmra persónuupplýsinga, persónuupplýsinga sem eru viðkvæms eðlis og upplýsinga um refsiverða háttsemi. Sama á við um stjórnvöld sem hafa eða hafa haft mál barna, foreldra og annarra heimilismanna til meðferðar, þar á meðal sýslumann og útlendingayfirvöld. Þá skulu lögregla, ákærvald og dómstólar með sama hætti láta þjónustunni í té upplýsingar og afrit nauðsynlegra gagna sem þessar stofnanir búa yfir um barn, foreldra þess og aðra heimilismenn sem varðað geta málið.

Barnaverndarþjónustu er heimilt að láta þeim aðilum sem fjallað er um í 1. mgr. í té upplýsingar og gögn ef rík barnaverndarsjónarmið mæla með því.

Upplýsingar skv. 1. mgr. skal veita svo fljótt sem auðið er og eigi síðar en 14 dögum eftir að beiðni barst.

Upplýsingaskylda samkvæmt ákvæðinu gildir óháð ákvæðum laga eða siðareglna um þagnarskyldu.

92. gr.

Upplýsingar úr sakaskrá.

Barna- og fjölskyldustofa á rétt til upplýsinga úr sakaskrá um menn sem hlotið hafa refsisdóm fyrir brot gegn ákvæðum XXII. kafla almennra hegningarlaga. Ríkissaksóknari skal láta

stofunni í té afrit dóma ef hún óskar þess. Barna- og fjölskyldustofa getur tilkynnt viðkomandi barnaverndarþjónustu flytji maður sem veruleg hættu er talin stafa af í umdæmi hennar. Ef rík barnaverndarsjónarmið mæla með getur barnaverndarþjónusta gert öðrum viðvart, að fengnu samþykki Barna- og fjölskyldustofu.

Við ráðningu til starfa hjá barnaverndaryfirvöldum eða á heimilum eða stofnunum samkvæmt lögum þessum, hvort sem þau eru rekin af einkaaðilum, ríki eða sveitarfélögum, skal ávallt liggja fyrir sakavottorð og upplýsingar úr sakaskrá um það hvort umsækjandi hafi hlotið refsisdóm vegna brota á ákvæðum XXII. kafla almennra hegningarlaga. Óheimilt er að ráða til starfa einstakling sem hlotið hefur refsisdóm vegna brota á ákvæðum XXII. kafla almennra hegningarlaga. Hafi umsækjandi verið dæmdur til refsingar fyrir önnur brot skal meta áhrif þess á hæfni viðkomandi til að gegna því starfi sem um ræðir, m.a. að teknu tilliti til eðlis starfsins og eðlis brotsins.

93. gr.

Vinnsla og varðveisla upplýsinga.

Barnaverndarþjónusta heldur skrá yfir öll barnaverndarmál og varðveitir gögn og upplýsingar er barnaverndarmál varða, þ.m.t. gögn sem verða til hjá barnaverndarráði.

Barna- og fjölskyldustofu er heimilt að starfrækja stafrænar lausnir fyrir barnaverndaryfirvöld svo þau geti sinnt verkefnum sínum samkvæmt lögum þessum.

Í reglugerð getur ráðherra sett frekari reglur um skráningu barnaverndarmála og varðveislu gagna. Þar getur ráðherra jafnframt lagt þá skyldu á sveitarfélög að nýta stafrænar lausnir Barna- og fjölskyldustofu.

XIII. KAFLI

Mat og eftirlit með gæðum barnaverndarþjónustu.

94. gr.

Markmið mats og eftirlits.

Markmið mats og eftirlits með gæðum barnaverndarúrræða er að:

- tryggja að fyrirkomulag úrræða og framkvæmd vistunar barna utan heimilis sé í samræmi við ákvæði laga, reglugerða, leiðbeininga og reglna samkvæmt ákvæðum laga þessara,
- tryggja að ráðstöfun nái tilgangi sínum og að réttindi barna séu virt,
- auka gæði úrræða og stuðla að umbótum,
- safna upplýsingum um vistun barna utan heimilis, þörf fyrir úrræði, nýtingu, árangur og þróun.

95. gr.

Ábyrgð barnaverndarþjónustu á mati og eftirliti.

Hver barnaverndarþjónusta fylgist með gæðum og árangri vistunarúrræða á vegum þjónustunnar.

Barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í vistun eða fóstur skal fylgjast náið með aðbúnaði og líðan barnsins og því að ráðstöfun nái tilgangi sínum. Barnaverndarþjónusta aflar nauðsynlegra upplýsinga í þessu skyni eftir því sem ástæða þykir til. Barnaverndarþjónusta skal vera í reglubundnu sambandi við barn sem vistað er utan heimilis, gefa barni kost á að tjá sig um aðbúnað og líðan sína og taka réttmætt tillit til skoðana barnsins í samræmi við aldur og þroska.

Barnaverndarþjónusta skal heimsækja reglubundið börn sem vistuð eru á vegum þjónustunnar á heimilum og stofnunum. Barnaverndarþjónusta skal heimsækja fósturheimili eins oft

og ástæða þykir til, þó eigi sjaldnar en fjórum sinnum á ári fyrstu tvö árin og tvisvar sinnum á ári eftir það. Barnaverndarþjónusta er heimilt að heimsækja fösturheimili án þess að gera boð á undan sér.

Þegar barnaverndarþjónusta heimsækir fösturheimili skal rætt við barnið einslega á hlutlausum stað. Jafnframt skal barnaverndarþjónusta kanna aðstæður í nærumhverfi barnsins, t.d. með því að afla upplýsinga hjá skóla barnsins. Skipulagi heimsóknna skal þó alltaf vera þannig háttað að það sé eins lítið íþyngjandi gagnvart barni og mögulegt er.

Barnaverndarþjónusta skal grípa til viðeigandi ráðstafana vegna barns, svo sem að rifta samningi um föstur eða vistun, ef í ljós kemur að meðferð barnsins í föstri, á heimili eða í öðru vistunarúrræði er óviðunandi eða aðstæður hafa breyst þannig að ekki sé sýnt að aðbúnaður og öryggi barnsins sé tryggt. Barnaverndarþjónusta skal alltaf upplýsa Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála ef hún grípur til ráðstafana samkvæmt þessari málsgrein.

Ráðherra setur reglugerð um innra eftirlit barnaverndarþjónustu, m.a. um heimsóknir á fösturheimili.

96. gr.

Ábyrgð Barna- og fjölskyldustofu á mati og eftirliti.

Barna- og fjölskyldustofa metur þörf fyrir úrræði fyrir börn sem er vistað utan heimilis, safnar upplýsingum um ráðstafanir og metur árangur tiltekinna úrræða með það að markmiði að auka gæði og stuðla að umbótum.

Barna- og fjölskyldustofa hefur innra eftirlit með gæðum og árangri þeirra úrræða sem stofan rekur og aflar nauðsynlegra upplýsinga í þessu skyni eftir því sem ástæða þykir til.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um innra eftirlit Barna- og fjölskyldustofu samkvæmt þessu ákvæði.

97. gr.

Ábyrgð Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála á mati og eftirliti.

Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála fer með ytra eftirlit með gæðum þjónustu sem veitt er á grundvelli laga þessara. Um eftirlit stofnunarinnar fer samkvæmt lögum um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, þ.m.t. um rekstrarleyfi, ábendingar, kvartanir, frumkvæðis-eftirlit og alvarleg óvænt atvik.

XIV. KAFLI

Ábyrgð ríkis og sveitarfélaga.

98. gr.

Ábyrgð sveitarfélaga á barnaverndarstarfi.

Sveitarfélög bera ábyrgð á framkvæmd og kostnaði sem hlýst af störfum barnaverndarþjónustu samkvæmt lögum þessum. Sveitarfélög bera ábyrgð á rekstri og kostnaði við stuðningsúrræði skv. a–c-lið 1. mgr. 27. gr. og vistunarúrræði skv. a-, b-, e-, f- og h-lið 28. gr. Sveitarfélögum er heimilt að reka sameiginlega stuðnings- og vistunarúrræði.

Ef ríkið setur á fót stuðningsúrræði skv. a–c-lið 1. mgr. 27. gr. eða vistunarúrræði skv. b-, e- og f-lið 1. mgr. 28. gr. er Barna- og fjölskyldustofu heimilt að innheimta gjald frá sveitarfélögum sem nota úrræðið til að standa undir kostnaði við það.

Ráðherra er heimilt að setja gjaldskrá vegna gjalds sem sveitarfélög greiða fyrir úrræði á vegum ríkisins samkvæmt þessari grein.

99. gr.

Ábyrgð ríkisins á barnaverndarstarfi.

Ríkið ber ábyrgð á framkvæmd og kostnaði sem hlýst af starfsemi á vegum Barna- og fjölskyldustofu, þ.m.t. rekstri vistunarúrræða á grundvelli c-, d- og g-liðar 1. mgr. og öryggis-gæslu skv. 2. mgr. 28. gr., og starfsemi barnaverndarráðs.

Ríkið greiðir hluta kostnaðar vegna fósturs á grundvelli 4. mgr. 57. gr. samkvæmt ákvörðun Barna- og fjölskyldustofu.

Ríkið endurgreiðir útlagðan kostnað sveitarfélaga vegna barnaverndarþjónustu sem veitt er skv. IX. kafla.

100. gr.

Þátttaka foreldra í framfærslu barna sem eru vistuð utan heimilis.

Foreldrar sem fara með forsjá barns sem vistað er utan heimilis eru framfærsluskyldir gagnvart því.

Barnaverndarþjónusta getur kafið foreldra um framfærslueyri með barni meðan á vistun utan heimilis stendur með hliðsjón af þörfum barnsins og fjárhagsstöðu og öðrum högum beggja foreldra. Ákvörðun um framfærslueyri samkvæmt þessari grein er kæránleg til úrskurðarnefndar velferðarmála.

XV. KAFLI

Almenn ákvæði um öryggi og velferð barna.

101. gr.

Almennt eftirlit barnaverndarþjónustu með aðstæðum barna.

Barnaverndarþjónusta skal eftir föngum fylgjast með almennum aðstæðum barna. Sjái barnaverndarþjónusta ástæðu til að ætla að óæskilegir umhverfispættir, svo sem framboð á vafasamri afþreyingu eða óheftur aðgangur að ofbeldisefni, hafi neikvæð áhrif á umhverfi barna skal þjónustan koma ábendingum á framfæri við þá sem málið varðar eða hlutast sjálf til um úrbætur eftir atvikum.

102. gr.

Eftirlit barnaverndarþjónustu með sýningum og skemmtunum.

Barnaverndarþjónusta skal eftir því sem hún telur ástæðu til hafa eftirlit með leiksýningum hvers konar og opinberum sýningum eða skemmtunum ætluðum börnum. Ef barnaverndarþjónusta telur að skemmtun sé með einhverjum hætti skaðleg börnum getur hún bannað að börn innan ákveðins aldurs fái aðgang að henni. Forstöðumenn skemmtunar skulu á sinn kostnað geta bannsins í auglýsingum og bera ábyrgð á að það sé haldið.

Þeim sem skipuleggja eða bera ábyrgð á fyrirsætu- og fegurðarkeppni, og annarri keppni af því tagi þar sem þátttakendur eru yngri en 18 ára, er skylt að tilkynna um keppnina til barnaverndarþjónustu þess sveitarfélags þar sem keppnin verður haldin. Ráðherra getur sett nánari reglur um þátttöku barna í slíkri keppni.

103. gr.

Útivistartími barna.

Börn, 12 ára og yngri, mega ekki vera á almannafæri eftir klukkan 20.00 nema í fylgd með fullorðnum. Börn á aldrinum 13 til 16 ára skulu ekki vera á almannafæri eftir klukkan 22.00, enda séu þau ekki á heimferð frá viðurkenndri skóla-, íþrótt- eða æskulýðssamkomu. Á tímabilinu 1. maí til 1. september lengist útivistartími barna um tvær klukkustundir.

Aldursmörk þessa ákvæðis miðast við fæðingarár en ekki fæðingardag.

XVI. KAFLI

Refsiákvæði.

104. gr.

Brot gegn tilkynningarskyldu o.fl.

Það varðar sektum eða fangelsi allt að tveimur árum að koma vísvitandi röngum eða villandi upplýsingum á framfæri við barnaverndarþjónustu um atriði sem lög þessi taka til.

Ef maður lætur hjá líða að tilkynna barnaverndarþjónustu um svo illa meðferð eða slæman aðbúnað barns að lífi þess eða heilsu sé hættu búin varðar það sektum eða fangelsi allt að tveimur árum.

105. gr.

Brottnám barns, brot gegn nálgunarbanni o.fl.

Ef maður hefur samband, heimsækir eða ónáðar barn gegn banni barnaverndarþjónustu eða brýtur gegn lögmæltum fyrirmælum um að víkja af heimili, sbr. 37. gr., varðar það sektum eða fangelsi allt að tveimur árum nema þyngri refsing liggi við samkvæmt öðrum lögum.

Hver sem nemur á brott barn sem barnaverndarþjónusta hefur ráðstafað samkvæmt lögum þessum eða kemur því til leiðar að brotið er gegn slíkri ráðstöfun skal sæta sektum eða fangelsi allt að tveimur árum.

Brot gegn ákvæðum 2. mgr. 105. gr. varðar sektum.

106. gr.

Brot umsjáradíla gagnvart barni.

Ef þeir sem hafa barn í sinni umsjá misþyrma því andlega eða líkamlega, misbjóða því kynferðislega eða á annan hátt, vanrækja það andlega eða líkamlega þannig að lífi eða heilsu þess er hættu búin varðar það fangelsi allt að fimm árum nema þyngri refsing liggi við samkvæmt öðrum lögum.

107. gr.

Brot gagnvart börnum.

Hver sem beitir barn andlegum eða líkamlegum refsingum, hótunum eða ógnunum eða sýnir af sér aðra vanvirðandi háttsemi gagnvart barni skal sæta sektum eða fangelsi allt að þremur árum.

Hver sá sem hvetur barn til lögbrota, áfengis- eða fíkniefnaneyslu eða annarrar hegðunar sem stefnir heilsu barnsins og þroska eða lífi og heilsu annarra í alvarlega hættu skal sæta sektum eða fangelsi allt að fjórum árum.

Hver sem sýnir barni yfirgang, ruddalegt eða ósiðlegt athæfi, særir það eða móðgar skal sæta sektum eða fangelsi allt að tveimur árum.

XVII. KAFLI

Ýmis ákvæði.

108. gr.

Heimildir foreldra til að vista barn sitt sjálfir.

Foreldrar geta falið öðrum daglega umönnun og uppeldi barns síns, enda brjóti það ekki í bága við hagsmuni barnsins. Foreldrum ber að upplýsa barnaverndarþjónustu þegar barni er komið fyrir hjá öðrum og dvöl er ætlað að standa lengur en sex mánuði. Dveljist barn hjá

vandamönnum þarf þó ekki að upplýsa um ráðstöfun nema henni sé ætlað að vara 12 mánuði eða lengur. Skylda til að veita upplýsingar gildir ekki um börn 15 ára og eldri.

Þegar barnaverndarþjónusta fær upplýsingar skv. 1. mgr. ber henni að hefja könnun máls, sbr. IV. kafla. Leiði könnun til þess að ástæða sé til að beita úrræðum eða ráðstöfunum samkvæmt lögum þessum skal leggja mál í þann farveg.

109. gr.

Samningar við einkaaðila.

Barnaverndarþjónustu og Barna- og fjölskyldustofu er heimilt með samningi að fela öðrum rekstur stuðnings- eða vistunarúrræða samkvæmt lögum þessum, þ.m.t. að taka ákvarðanir um réttindi og skyldur barna sem þar eru vistuð. Úrræði sem rekin eru á grundvelli slíkra samninga skulu uppfylla ákvæði laga þessara og annarra viðeigandi laga og skal við gerð samninga tryggt að réttarstaða barna og foreldra verði ekki lakari en annars hefði verið. Óheimilt er að semja við aðra en þá sem hafa fengið rekstrarleyfi Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála.

110. gr.

Viðbrögð við neyðarástandi.

Ráðherra getur ákveðið að heimila barnaverndaryfirvöldum að víkja frá skilyrðum laga þessara, reglugerðum settum á grundvelli þeirra, samþykktum sem sveitarfélög hafa sett á grundvelli laganna og/eða lögákveðnum frestum til að tryggja framgang barnaverndarmála þótt upp komi neyðarástand hér á landi, t.d. vegna náttúruhamfara. Slíkar undanþágur skulu aldrei gilda lengur en nauðsyn krefur og aldrei lengur en í einn mánuð í senn.

111. gr.

Gildistaka.

Lög þessi öðlast gildi 1. apríl 2027. Frá sama tíma falla barnaverndarlög, nr. 80/2002, úr gildi.

Ef málsmeðferð barnaverndarmáls hefur hafist í tíð eldri laga gilda ákvæði laga þessara um meðferð málsins eftir gildistöku þeirra. Gildir það þótt atvik þau sem mál er sprottið af hafi gerst að einhverju eða öllu leyti í tíð eldri laga.

112. gr.

Breyting á öðrum lögum.

Við gildistöku laga þessara verða eftirfarandi breytingar á öðrum lögum:

1. *Lög um Barna- og fjölskyldustofu, nr. 87/2021:*
 - a. Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 2. mgr. 1. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
 - b. Á eftir orðinu „innleiðing“ í 4. tölul. 2. mgr. 3. gr. laganna kemur: viðurkenndra og/eða.
2. *Lög um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991:*
 - a. Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 1. málsl. 1. mgr. 5. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
 - b. Í stað orðsins „forráðamenn“ í 1. mgr. 30. gr. og „forráðamanna“ í 2. málsl. 60. gr. laganna kemur: forsjáraðila.
 - c. 31. gr. laganna orðast svo:

Félagsmálanefnd skal tryggja framboð viðeigandi úrræða, þ.m.t. viðeigandi stuðnings- og vistunarúrræða barnaverndar, sem eru til þess fallin að koma til móts við þarfir barna og ungmenna.

Að beiðni barnaverndarþjónustu ber félagsmálanefnd að tryggja að þörf barns til áframhaldandi stuðnings- eða vistunarúrræða eftir 18 ára aldur sé metin, sbr. ákvæði 36. gr. laga um barnavernd.

d. 33. gr. laganna orðast svo:

Þeir sem óska eftir því að taka barn til sumardvalar á einkaheimili gegn gjaldi í allt að þrjá mánuði yfir sumartíma skulu hafa rekstrarleyfi Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála.

Heimilt er félagasamtökum eða öðrum aðilum að setja á stofn og reka heimili til að veita börnum viðtöku til umönnunar, stuðnings, afþreyingar eða tómstunda að fengnu rekstrarleyfi Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála.

Sækja skal um leyfi samkvæmt ákvæði þessu þó svo að starfsemin heyri jafnframt undir önnur lög, þ.m.t. lög um málefni fatlaðs fólks með langvarandi stuðningsþarfir og lög um barnavernd.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um vistun barns á heimili samkvæmt þessari grein.

3. *Lög um framhaldsskóla, nr. 92/2008*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 5. mgr. 33. gr. b laganna kemur: lögum um barnavernd.
4. *Lög um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn, nr. 76/2026*:
 - a. Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 2. mgr. 1. gr. og 1. mgr. 63. gr. kemur: laga um barnavernd.
 - b. Í stað orðsins: „barnaverndarlög“ í 1. mgr. 3. gr. og 2. tölul. 4. gr. kemur: lög um barnavernd.
5. *Lög um grunnskóla, nr. 91/2008*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 3. málsl. 2. mgr. 12. gr. og 2. málsl. 3. mgr. 30. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
6. *Lög um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021*: Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 2. mgr. 1. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
7. *Lög um heilbrigðisstarfsmenn, nr. 34/2012*: Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 4. mgr. 18. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
8. *Lög um heilbrigðisþjónustu, nr. 40/2007*: Á eftir 7. gr. e laganna kemur ný grein, 7. gr. f., ásamt fyrir sögn, svohljóðandi:

Heilbrigðisþjónusta fyrir börn sem eru vistuð utan heimilis.

Tryggja skal barni sem vistað er utan heimilis á grundvelli laga um barnavernd aðgang að nauðsynlegri og viðeigandi heilbrigðisþjónustu.

Tryggja skal barni sem vistað er utan heimilis aðgang að heilsufarsmati innan tilgreinds tíma frá fyrstu ákvörðun um vistun og reglubundið eftir það.

Ráðherra er skylt að setja nánari ákvæði í reglugerð um heilbrigðisþjónustu fyrir börn sem vistuð eru utan heimilis, þ.m.t. um tímafresti, tíðni og umfang heilsufarsmats.

9. *Lög um húsnæðisbætur, nr. 75/2016*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 1. málsl. 2. mgr. 10. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
10. *Lög um leikskóla, nr. 90/2008*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 2. málsl. 2. mgr. 8. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
11. *Lög um meðferð sakamála, nr. 88/2008*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 5. mgr. 95. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
12. *Lög um Ráðgjafar- og greiningarstöð, nr. 83/2003*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 2. málsl. 2. mgr. 7. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
13. *Lög um réttindi sjúklinga, nr. 74/1997*:

- a. Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 1. málsl. 1. mgr. 13. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
- b. Eftirfarandi breytingar verða á 26. gr. laganna:
 1. Við 1. mgr. bætist nýr málslíður, svohljóðandi: Ef barnaverndarþjónusta fer með forsjá barns veitir hún samþykki fyrir nauðsynlegri meðferð.
 2. 2. mgr. orðast svo:

Neiti foreldrar sem fara með forsjá barns eða ólöggráða barn að samþykkja nauðsynlega meðferð, sbr. 1. mgr., skal viðkomandi heilbrigðisstarfsmaður tilkynna það til barnaverndarþjónustu án tafar, sbr. ákvæði laga um barnavernd. Ef barn er vistað í vistunarúrræði á vegum barnaverndaryfirvalda skal gera úrræðinu viðvart. Barnaverndaryfirvöld skulu þá leggja mat á hvort ástæða er til að grípa til ráðstafana vegna barnsins.
 3. Á eftir orðunum „sbr. 2. mgr.“ í 3. mgr. kemur: eða niðurstaða barnaverndaryfirvalda liggur ekki fyrir.
14. *Lög um samskiptaráðgjafa íþrótt- og æskulýðsstarfs, nr. 45/2019*: Í stað orðanna „barnaverndarlögum, nr. 80/2002“ í 2. málsl. 2. mgr. 7. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
15. *Lög um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021*: Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 5. mgr. 20. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
16. *Lög um sértækan húsnæðisstuðning vegna náttúruhamfara í Grindavíkurbæ, nr. 94/2023*: Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 1. málsl. 3. mgr. 9. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
17. *Lög um útlendinga, nr. 80/2016*:
 - a. Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 14. tölul. 3. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
 - b. Eftirfarandi breytingar verða á 31. gr. laganna:
 1. 1. málsl. 1. mgr. orðast svo: Barnaverndarþjónusta sem fer með mál barns skal tryggja hagsmunagæslu þess, sbr. 14. tölul. 3. gr.
 2. 5. málsl. 1. mgr. orðast svo: Ef umsækjandi er í umsjá fullorðins ættingja eða annars nákomins aðila getur barnaverndarþjónusta falið þeim aðila að sjá um hagsmunagæslu barnsins.
 3. 1. málsl. 2. mgr. orðast svo: Barnaverndarþjónusta skal sjá til þess að barni séu tryggð viðeigandi úrræði samkvæmt lögum um barnavernd.
 4. Í stað orðanna „Barna- og fjölskyldustofa“ í 2. málsl. 2. mgr. kemur: Barnaverndarþjónusta sem tryggir hagsmunagæslu barns.
 5. E-liður 2. mgr. fellur brott.
 6. Í stað orðanna „Barna- og fjölskyldustofu“ í 4. mgr. kemur: samkvæmt ákvæði þessu.
 7. Orðin „og barnaverndarþjónusta tekur við forsjá samkvæmt ákvæðum barnaverndarlaga“ í b-lið 4. mgr. falla brott.
 - c. Í stað orðsins „barnaverndarlögum“ í 4. mgr. 33. gr., 2. málsl. 5. mgr. 115. gr. og h-lið 1. mgr. 119. gr. laganna kemur: lögum um barnavernd.
 - d. Í stað orðsins „barnaverndarlög“ í 5. mgr. 45. gr. laganna kemur: lög um barnavernd.
18. *Lög um vinnumarkaðsaðgerðir, nr. 55/2006*: Í stað orðsins „barnaverndarlaga“ í 3. málsl. 2. mgr. 11. gr. laganna kemur: laga um barnavernd.
19. *Lög um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018*:
 - a. 20. gr. laganna orðast svo, ásamt fyrirsögn:

Mat á þörf barns fyrir búsetu utan heimilis.

Sveitarfélag skal leggja mat á þörf barns, sem vegna fötlunar sinnar þarf annars konar og meiri þjónustu en unnt er að veita á heimili fjölskyldu þess, til búsetu utan heimilis.

b. Eftirfarandi breytingar verða á 21. gr. laganna:

1. Á undan 1. mgr. kemur ný málsgrein, svohljóðandi:

Ef sveitarfélag telur að það sé barni fyrir bestu að vera vistað utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa ber að tilkynna um aðstæður barnsins til barnaverndarþjónustu sem leggur mál þess í farveg samkvæmt ákvæðum laga um barnavernd.

2. 2. mgr. orðast svo:

Ef niðurstaða barnaverndarþjónustu, eftir atvikum með aðkomu barnaverndarráðs, er sú að barn þarfnist ekki vistunar á grundvelli laga um barnavernd og fyrir liggur afstaða sveitarfélags um að barnið þurfi þjónustu samkvæmt lögum þessum og því sé fyrir bestu að það búi utan heimilis fjölskyldu þess skal eftir fremsta megni reyna að finna barninu annað heimili í nærsamfélagi þess og gera því kleift að viðhalda sambandi við upprunafjölskyldu sína.

3. Í stað orðanna „sérfræðingateymis skv. 20. gr.“ í 1. málsl. 3. mgr. kemur: sveitarfélags.

4. Í stað orðanna „þessari grein“ í 3. mgr., sem verður 4. mgr., kemur: 2. og 3. mgr.

Ákvæði til bráðabirgða.

I.

Þegar skipað er í fyrsta skipti í barnaverndarráð skv. 13. gr. skal skipa formann til fimm ára. Tveir aðrir ráðsmenn skulu skipaðir til fimm ára, tveir til þriggja ára og tveir til eins árs. Varamenn skulu skipaðir með sama hætti.

II.

Tímabundin rekstrarleyfi sem gefin hafa verið út af Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, sbr. lög nr. 88/2021, með stoð í barnaverndarlögum, nr. 80/2002, skulu halda gildi sínu við gildistöku laga þessara.

III.

Ráðherra skal tólf mánuðum frá gildistöku laga þessara leggja fyrir Alþingi skýrslu um framkvæmd þeirra. Í skýrslunni skal fjalla um framvindu málaflokksins og hvort tilefni sé til að bæta umgjörð hans, svo sem með breytingum á lögum og reglugerðum. Sérstaklega skal fjalla um framkvæmd ákvæða VIII. kafla um fóstur, um eftirlit barnaverndaryfirvalda með málaflokknum, einkum er varðar fóstur og vistunarúrræði á vegum barnaverndar skv. VI og VIII. kafla, og um framkvæmd og beitingu þvingunar í vistunarúrræðum skv. VII. kafla.

Greinargerð.

1. Inngangur.

Vorið 2018 hófst vinna við endurskoðun á lagaumhverfi þjónustu við börn þar sem hluti verkefnisins fólst í heildarendurskoðun á lagaumhverfi barnaverndar. Frumvarp þetta, sem er samið í mennta- og barnamálaráðuneyti og felur í sér ný heildarlög um barnavernd, á rætur að rekja til þessa verkefnis og er byggt á samráði og gögnum sem safnað hefur verið frá árinu 2018. Frumvarpið var lagt fram á 157. löggjafarþingi (580. mál) en náði ekki fram að ganga

og er því lagt fram öðru sinni. Í frumvarpinu hefur verið tekið tillit til nefndarálits og breytingatillagna meiri hluta velferðarnefndar Alþingis.

2. Tilefni og nauðsyn lagasetningar.

2.1. Ný heildarlög.

Fyrstu heildarlögin um skipan barnaverndarmála sem sett voru hér á landi voru lög um barnavernd, nr. 43/1932. Lög um vernd barna og ungmenna, nr. 29/1947, tóku við af þessum fyrstu lögum. Eftir það voru í tvígang gefin út ný lög um vernd barna og ungmenna, fyrst með lögum nr. 53/1966 og svo með lögum nr. 58/1992, og varð löggjöfin ítarlegri með hverri endurskoðun. Gildandi barnaverndarlög, nr. 80/2002, hafa verið endurskoðuð nokkrum sinnum. Lögin voru m.a. rýnd af starfshópi sem settur var á fót árið 2008 og lagði til töluverðar breytingar, fyrst með lögum nr. 52/2009 og síðar með lögum nr. 80/2011, en hluti síðarnefndu breytinganna öðlaðist aldrei gildi, sbr. lög nr. 134/2013.

Eins og áður segir fór af stað verkefni um heildarendurskoðun barnaverndarlaga árið 2018. Fyrirséð var í lok árs 2020 að ekki næðist að leggja fram frumvarp til nýrra heildarlaga um barnavernd. Var því lagt fram frumvarp, sem var samþykkt sem lög nr. 107/2021, sem fól í sér verulegar breytingar á barnaverndarlögum. Í greinargerð með frumvarpinu kom fram að frumvarpið fæli í sér fyrri hluta vinnu við endurskoðun barnaverndarlaga og gert ráð fyrir að síðari hluti endurskoðunarinnar færi fram í framhaldinu. Frumvarp það sem hér er lagt fram er að meginstefnu í samræmi við þessa áætlun. Það felur í sér ný heildarlög um barnavernd eftir heildarrýni á málaflokkinn þar sem lagðar eru til breytingar á ýmsum atriðum sem kallað hefur verið eftir frá árinu 2018.

Þótt um sé að ræða ný heildarlög er ekki um að ræða fulla heildarendurskoðun á öllum þáttum barnaverndarlaga. Þau ákvæði frumvarpsins sem að mestu eru tekin upp lítið breytt frá gildandi barnaverndarlögum eru ákvæði sem tengjast inntaki forsjár og umsjár, almenn verndarákvæði, meðferð barnaverndarmála fyrir dómstólum og refsíákvæði. Ástæða kann að vera til að taka þessi atriði, og önnur, til skoðunar á komandi árum.

2.2. Barnaverndarþjónusta og heildarsýn í þjónustu í þágu barna.

Allt frá því að fyrstu heildstæðu barnaverndarlögin voru samþykkt hér á landi hefur verið lögd áhersla á að aðgreina þjónustu á vegum barnaverndarkerfisins frá annarri félagslegri þjónustu. Þetta fyrirkomulag hefur ýmsa kosti en aðgreiningunni fylgja jafnframt áskoranir.

Í samráði kom fram ákall um að auka aðkomu barnaverndar að samstarfi þjónustuveitenda og tryggja aðgang að úrræðum barnaverndar fyrir börn sem hafa slíkar stuðningsþarfir. Niðurstaða vinnu við frumvarpið var að taka varfærin skref í átt að meiri samvinnu milli þjónustukerfa. Breytingar lúta að því að skýra gildissvið löggjafarinnar og afmörkun þess gagnvart öðrum lögum, einkum lögum um félagsþjónustu sveitarfélaga og lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir. Er þar sérstaklega lítið til þess að tryggja að um málefni barna með fjölbætta stuðningsþarfir fari samkvæmt ákvæðum laga um barnavernd, sbr. jafnframt umfjöllun í kafla 2.4. Þá var m.a. talin ástæða til að festa í sessi samþætta þjónustu í samræmi við lög um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021 auk þess sem lagt er til að lögfesta aukna upplýsingagjöf barnaverndarþjónustu til fagfólks um afdrif tilkynninga.

2.3. Heilbrigðisþjónusta og barnavernd.

Í gildandi barnaverndarlögum eru fá ákvæði sem fjalla um samspil heilbrigðisþjónustu og barnaverndar. Í samráði um frumvarpið komu fram skýrar ábendingar um að mikilvægt væri

að gera betur í þessu samstarfi, einkum þegar kemur að börnum með vímuefnavanda. Þessi sjónarmið hafa einnig komið fram t.d. í skýrslum umboðsmanns Alþingis á grundvelli svonefnds OPCAT-eftirlits og beindi umboðsmaður, í skýrslu um neyðarvistun Stuðla frá árinu 2024, tilmælum sameiginlega til mennta- og barnamálaráðherra og heilbrigðisráðherra sem varðaði heilbrigðisþjónustu á neyðarvistun Stuðla.

Starfshópur forsætisráðherra um málefni barna með vímuefnavanda, sem skipaður er fulltrúum mennta- og barnamálaráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis og félags- og húsnæðismálaráðuneytis, hefur á þessu ári unnið markvisst að því að samhæfa aðgerðir. Eins og kemur fram í skýrslu hópsins, sem kom út í mars 2026, tók hann virkan þátt í að útfæra tillögur að breytingum á lagaumhverfi sem koma fram í frumvarpinu og er ætlað að tryggja að börn í vistunarúrræðum á vegum ríkisins hafi skýran og lögbundinn rétt til viðeigandi heilbrigðisþjónustu, að ábyrgðarskipting milli heilbrigðisþjónustu og barnaverndar sé ótvíræð og að samþætt þjónusta verði veitt á skýrum lagagrundvelli.

2.4. Börn með fjölþættar stuðningsþarfir.

Undanfarin ár hafa stjórnvöld lagt áherslu á að kortleggja stöðu barna með fjölþættar stuðningsþarfir og greina inntak þjónustu og úrræði fyrir þau. Ekki hefur verið eining um hvaða börn tilheyra þessum hópi en almennt er samhljómur um að hópurinn sé í þörf fyrir langvarandi búsetu og þjónustu utan heimilis í sérhæfðu búsetuúrræði vegna stöðu sinnar. Talið er að fjölgun hafi orðið í þessum hópi barna. Í skýrslu nefndar um samhæfða þjónustu við börn með alvarlegar þroska- og geðraskanir frá því í nóvember 2013 var áætlað að hópurinn teldi um 8–12 börn á hverjum tíma. Í skýrslu sérfræðingateymis um málefni barna með fjölþættan vanda sem birt var árið 2024 kemur fram að áætlanir miði við að um 130 börn geti verið að ræða. Mismunandi skilgreiningar skýra að einhverju leyti þessa fjölgun en t.d. var hluti hópsins í sérhæfðri búsetu utan heimilis hluta tímans en dvaldi jafnframt á eigin heimili.

Þá hefur lengi verið til umfjöllunar hvort fjalla eigi um þjónustu við börn með fjölþættan vanda í barnaverndarlögum eða löggjöf um þjónustu við fatlað fólk. Hinn 1. október 2018 tóku gildi lög um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018. Í greinargerð er fylgdi frumvarpi því er síðar varð að þeim lögum (þskj. 26, 26. mál á 148. löggjafarþingi 2017–2018) er vísað til skýrslu nefndarinnar frá árinu 2013. Á þeim grundvelli var ákveðið að setja á fót sérfræðingateymi sem hefði það hlutverk að veita sveitarfélögum ráðgjöf og þjónustu. Þá var gert ráð fyrir að verkefni teymisins yrði að ákveða hvort barn þarfnaðist úrræða á grundvelli barnaverndarlaga, laga nr. 38/2018 eða hvorra tveggja laganna. Í framkvæmd hefur teymið einkum verið ráðgefandi en hefur þó með álitum sínum einnig lagt mat á það hvers konar úrræði hlutaðeigandi börn þarfnast.

Þessu til viðbótar hefur ábyrgð á rekstri og uppbyggingu búsetuúrræða fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir verið til umræðu um langa hríð og lengi hafa verið uppi hugmyndir um aukna aðkomu ríkisins að þessu verkefni. Þrátt fyrir að almennt felist kostir í því að veita börnum þjónustu í nærumhverfi krefst búseta barna með fjölþættar stuðningsþarfir mikillar sérhæfingar og þekkingar sem ekki er endilega til staðar í öllum sveitarfélögum landsins. Jafnframt er þjónustan kostnaðarsöm fyrir sveitarfélög. Meginrökin fyrir aukinni ábyrgð ríkisins þegar kemur að uppbyggingu heimila og stofnana fyrir þau börn sem hafa þörf fyrir mestu þjónustuna eru samfelld yfirsýn yfir helstu úrræði, bætt og skipulögð nýting þeirra, sem og möguleikar á aukinni sérhæfingu við uppbyggingu fjölbreyttra úrræða.

Með samkomulagi milli ríkis og sveitarfélaga í mars 2025 var ákveðið að ríkið tæki að sér framkvæmd og bæri ábyrgð á fjármögnun sérhæfðrar þjónustu við börn með fjölþættan vanda

sem búsett eru utan heimilis, og hefðu verið metin í þörf fyrir þjónustu á þriðja stigi, eigi síðar en 1. janúar 2026. Samkomulagið kvað jafnframt á um að unnið yrði að heildarendurskoðun barnaverndarlaga, nr. 80/2002, sem og endurskoðun á viðeigandi ákvæðum laga um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991, og laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018. Í samræmi við þetta er í frumvarpinu lögð sérstök áhersla á stöðu barnanna sem samkomulagið tekur til, sem í frumvarpinu eru nefnd börn með fjölpættar stuðningsþarfir til að reyna að skýra betur hugtakanotkun, og lagðar til breytingar á lagumhverfinu sem m.a. lúta að því að skýra gildissvið laga um barnavernd, með tilliti til laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018, og laga um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991.

2.5 Barnaverndarþjónusta sveitarfélaga.

Stærstu breytingarnar sem gerðar voru á barnaverndarlögum með lögum nr. 107/2021 fólust í því að barnaverndarnefndir sveitarfélaga voru lagðar niður og í stað þeirra tók til starfa barnaverndarþjónusta sveitarfélaga og umdæmisráð barnaverndar. Almenn sátt ríkir um barnaverndarþjónustu sveitarfélaganna, þ.m.t. um skilyrði laganna um lágmarksíbúafjölda að baki barnaverndarþjónustu, en með gildistöku laganna vorið 2022 varð það gert að skilyrði að í umdæmi hvernar barnaverndarþjónustu væru að lágmarki 6.000 íbúar. Sjónarmið að baki þeirri breytingu sneru að því að halda úti faglegra barnaverndarstarfi og hefur reynslan af breytingunum almennt verið góð. Er því ekki lagt til að gera breytingar á fyrirkomulagi barnaverndarþjónustu, sem var komið á árið 2022.

Flest sveitarfélög landsins eru nú hluti af umdæmum barnaverndarþjónustu sem uppfylla skilyrðið um 6.000 íbúa lágmarkið. Einhver sveitarfélög hafa þó fengið undanþágu frá skilyrðinu. Þar á meðal eru sveitarfélög og minni barnaverndarþjónustur sem ekki ná 6.000 íbúa lágmarkinu vegna þess að illa hefur gengið að ná saman um stærra umdæmi þó eftir því hafi verið leitað. Jafnframt eru dæmi um það að sveitarfélög hafi sýnt litla viðleitni í að ná saman við önnur sveitarfélög um umdæmi stærri barnaverndarþjónustu. Í ljósi markmiða reglna um lágmarksíbúafjölda að baki barnaverndarþjónustu er það ekki talið ásættanlegt að í lögum sé fyrir hendi sá möguleiki að sveitarfélög geti árum saman sýnt litla viðleitni í þessu efni. Er því í frumvarpinu lagt til að veita ráðherra heimild til þess að kveða á um samvinnu sveitarfélaga.

2.6. Barnaverndarráð.

Líkt og fram hefur komið voru gerðar umfangsmiklar breytingar á gildandi barnaverndarlögum með lögum nr. 107/2021 sem fólust í því að barnaverndarnefndir sveitarfélaga voru lagðar niður og til starfa tóku barnaverndarþjónustur og umdæmisráð barnaverndar. Almenn er talið að aðgreining verkefna barnaverndarnefnda annars vegar í barnaverndarþjónustu og hins vegar í úrskurðaraðila hafi tekist vel og falið í sér réttarbót fyrir fjölskyldur.

Aftur á móti hafa komið fram ákveðnar áskoranir sem varða umdæmisráð barnaverndar. Umdæmisráðin eru fjögur og eru sjálfstæð stjórnvöld á vegum sveitarfélaga en það fyrirkomulag er nýmæli og á sér ekki hliðstæðu í öðrum lögum. Þótt samráð sé á milli ráðsmanna umdæmisráða gilda mismunandi reglur um rekstur ráðanna og málsmeðferð sem veldur hættu á misræmi í vinnslu á sambærilegum málum. Þá er fyrirkomulag reksturs hluta ráðanna með þeim hætti að barnaverndarþjónustur greiða fyrir mál sem koma þurfa til úrskurðar sem er talið valda hættu á að fjárhagsleg sjónarmið trufla ákvarðanatöku í barnaverndarmálum. Erfitt er að sjá hvernig unnt er að koma verkefnum umdæmisráða fyrir innan stjórnsýslu sveitarstjórnarstigsins þar sem þau krefjast bæði fagþekkingar og sjálfstæðis í úrlausnum. Er því í

frumvarpinu lagt til að ríkið taki við flestum verkefnum umdæmisráða barnaverndar sem verða sameinuð í eitt barnaverndarráð.

Þá kalla breytingar frumvarpsins á gildissviði barnaverndarlaga gagnvart börnum með fjölþættar stuðningsþarfir á endurskoðun á stofnanaumhverfi. Eins og áður hefur komið fram hefur starfað sérfræðingateymi sem kemur að málum barna með fjölþættan vanda sem hefur veitt sveitarfélögum ráðgjöf um vistun. Með því að færa ábyrgð á langvarandi búsetu barna með fjölþættan vanda utan heimilis til ríkisins minnkar þörf á þessari ráðgjöf en á sama tíma er mikilvægt að sérfræðipækking teymisins nýtist við ákvarðanir um vistun þessa hóps á vegum ríkisins.

Með frumvarpinu er því lagt til að umdæmisráð barnaverndar og sérfræðingateymið verði lögð niður og að í stað þeirra taki til starfa ráð sem starfi á vegum ríkisins. Með því verði samræmi tryggt ásamt því að staða ráðsins innan stigskiptrar stjórnsýslu ríkisins verði skýr. Ráðinu verði falið ákvörðunarvald um tiltekna ráðstafanir á grundvelli nýrra laga þegar ekki liggi fyrir samþykki hlutaðeigandi aðila sem og að leggja mat á það hvort það sé barni fyrir bestu að vera vistað utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa. Í frumvarpinu er lagt til að ráðið nefnist barnaverndarráð en heitið þykir endurspegla vel hlutverk ráðsins. Hér er rétt að áréttast að með ráðinu er ekki lagt til að endurvekja ráð sem bar sama heiti og starfaði á grundvelli eldri laga um vernd barna og ungmenna enda hlutverk barnaverndarráðs samkvæmt frumvarpinu um margt ólíkt hlutverki þess ráðs sem áður starfaði.

2.7. Réttindi barna.

Í gildandi barnaverndarlögum, nr. 80/2002, er að finna ýmis ákvæði um réttindi barna, þ.m.t. um mat á því sem er barni fyrir bestu og þátttöku barna við meðferð barnaverndarmála. Þó er ljóst að frá því að lögin tóku gildi hafa ýmsar breytingar orðið á löggjöf sem og stefnu og framkvæmd sem tengist málefnum barna með einhverjum hætti. Samningur Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins (hér eftir barnasáttmálinn) öðlaðist lagagildi hér á landi með samþykkt laga nr. 19/2013 en með frumvarpinu er lögð sérstök áhersla á að auka samræmi við ákvæði samningsins. Þetta er jafnframt í samræmi við áherslur sem komu fram í samráði um efni frumvarpsins, m.a. í samráði við börn. Í frumvarpinu eru því lagðar til breytingar sem tengjast þessari áherslu og er lagt til að í upphafskafli verði sérstakt ákvæði um réttindi barns. Slíkt ákvæði, þar sem yfirsýn fæst yfir réttindi barna, er ekki að finna í gildandi lögum. Þá er með frumvarpinu lögð sérstök áhersla á endurskoðun ákvæða löggjafarinnar um talsmann barns o.fl.

2.8. Beiting þvingunar í barnaverndarúrræðum.

Umboðsmaður Alþingis hefur fjallað um þvingun gagnvart börnum í skýrslum vegna heimsóknna á grundvelli svonefnds OPCAT-eftirlits með stöðum þar sem fólk er eða kann að vera frelsissvipt, þ.m.t. á neyðarvistun Stuðla og hjá einkaaðilum samkvæmt búsetuúrræðum fyrir börn með fjölþættan vanda. Með OPCAT er vísað til valfrjálstrar bókunar við samning Sameinuðu þjóðanna gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu. Í skýrslunum kemur m.a. fram að umboðsmaður telji lagalega umgjörð um þvinganir gagnvart börnum í úrræðum á ábyrgð ríkis eða sveitarfélaga ekki nægilega skýra. Þá sé réttaröryggi barna að þessu leyti ekki nægilega tryggt í gildandi lögum.

Þótt börn njóti ekki fulls sjálfsákvörðunarréttar eins og fullorðnir einstaklingar eru grundvallarréttindi um persónufrelsi og friðhelgi einkalífs varin í ákvæðum stjórnarskrárinnar. Af ákvæðunum leiðir að ef takmarka á þessi réttindi þarf að standa til þess lagaheimild. Þegar

um er að ræða takmörkun grundvallarréttinda hefur jafnframt verið gerð aukin krafa um skýrleika lagaheimilda. Börn eru réttihafar að þessu leyti, enda gera ákvæðin ekki undantekningar að því er þau varðar.

Í vistunarúrræðum barnaverndar kunna að koma upp aðstæður þar sem starfsmenn telja nauðsynlegt að gripa til þvingunar, svo sem til að stöðva eða koma í veg fyrir að barn skaði sig eða aðra. Er því lagt til í frumvarpi þessu að setja lagalega umgjörð um þvinganir í úrræðum barnaverndar sem skýri framkvæmd og tryggi réttindi barna. Kom til skoðunar hvort fara ætti þá leið að kveða á um kerfi þar sem þjónustuveitandi getur eftir atvikum óskað eftir undanþágum frá banni við þvingunum, líkt og t.d. er gert í lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Komið hafa fram ábendingar um að meðferð slíkra mála kunni í mörgum tilfellum að dragast úr hófi, sem og að þjónustuaðilar sæki ekki ávallt um undanþágu eða endurnýjun hennar þótt nauðung sé engu að síður beitt, með þeim afleiðingum að einhver fjöldi fólks búi við ólögsmæta nauðung í daglegu lífi (sjá t.d. frumkvæðisathugun umboðsmanns Alþingis í máli nr. F141/2023). Er því lagt til í frumvarpinu að sett verði skýr og ítarleg lagaákvæði sem séu til þess fallin að tryggja réttindi og réttaröryggi barna.

2.9. Fóstur.

Mikil umræða hefur verið um börn í fóstri á vegum barnaverndaryfirvalda, bæði um öryggi barna sem vistuð voru í fóstri á árum áður og stöðu fósturbarna í dag. Á 157. löggjafarþingi voru samþykkt lög um skipan nefndar til að kanna aðbúnað barna sem vistuð voru fyrir atbeina stjórnvalda á einkaheimilum, nr. 80/2026. Verður það eitt af meginverkefnum nefndarinnar að staðreyna, eins og kostur er, hvort börn hafi á meðan á vistun stóð á einkaheimilum búið við aðstæður eða sætt meðferð sem samrýmdist ekki gildandi reglum, viðmiðum eða almennum kröfum um velferð barna á tímabilinu 27. mars 1947 til 1. júní 2002.

Samhliða hefur farið fram vinna við að kortleggja stöðu fósturmála hér á landi og undirbúa úrbætur. Mennta- og barnamálaráðuneytið hélt vorið 2026 vinnustofu um umbætur í málefnum fósturbarna og hefur haft samráð við haghafa í tengslum við undirbúning nýrrar reglugerðar um fóstur.

Í júlí 2026 birti Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála skýrslu um eftirlitsskyldur barnaverndarþjónusta sveitarfélaga með börnum í fóstri. Í skýrslunni eru sett fram tilmæli um úrbætur sem lúta meðal annars að viðbrögðum við því að of mörg börn eru vistuð á vegum aðila sem hafa ekki fósturleyfi útgefið af Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála. Þá er í skýrslunni m.a. fjallað um mikilvægi þess að börn í fóstri séu heimsótt reglulega með það að markmiði að fylgjast náið með aðbúnaði og líðan þeirra, að börnin séu upplýst á barnvænan hátt um mál sín, að rætt sé við þau í eftirlitsheimsóknum og að sjónarmið barna hafi raunveruleg áhrif á ákvarðanatöku og eftirfylgni.

Helsta niðurstaða áðurnefndrar vinnustofu var að með markvissum aðgerðum mætti styrkja þjónustu við börn í fóstri, bæta stuðning við fósturforeldra og auka gagnsæi og skilvirkni í stjórnýslyslu málaflokksins. Lögð var áhersla á að ráðast annars vegar í aðgerðir sem rúmast innan gildandi lagaramma og tryggja betur að gildandi reglum sé fylgt og hins vegar í ákveðnar og markvissar breytingar á ákvæðum barnaverndarlaga um fóstur. Með breytingunum er meðal annars brugðist við úrbótatillögum Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála. Samhliða verður unnið að frekari endurskoðun á ákvæðum barnaverndarlaga um fóstur með það að markmiði að leggja fram tillögur að frekari lagabreytingum á næsta ári.

3. Meginefni frumvarpsins.

3.1. Gildissvið og lögsaga.

Lagt er til að gera breytingar á ákvæðum um lögsögu í barnaverndarmálum til að koma betur til móts við vinnslu barnaverndarmála sem teygja sig yfir landamæri. Breytingarnar eiga jafnframt að undirbúa innleiðingu Haag-samningsins frá 1996, um lögsögu, gildandi lög, viðurkenningu, fullnustu og samvinnu varðandi forsjá barna, auk aðgerða til verndar börnum, en þó liggur fyrir að lögfesting samningsins mun kalla á frekari breytingar á löggjöf. Byggt er á þeirri meginreglu að ríki þar sem barn er með fasta búsetu fari að jafnaði með lögsögu í barnaverndarmáli að teknu tilliti til barna í sérstakri stöðu svo og þeirra ráðstafana sem kann að vera nauðsynlegt að grípa til. Þá geti barnaverndaryfirvöld samið um að flytja lögsögu í barnaverndarmáli milli ríkja í þágu hagsmuna barns.

3.2. Barnaverndarráð.

Í frumvarpinu felst að umdæmisráð barnaverndar verða sameinuð í eitt barnaverndarráð og verkefnið fært frá sveitarfélögum til ríkis. Barnaverndarráð tekur jafnframt við verkefnum sérfræðingateymis vegna barna með fjölþættan vanda. Ráðherra skipar barnaverndarráð og verður verkefni hans að tryggja að ráðið hafi á að skipa sérþekkingu á barnaverndarmálum og þörfum barna með fjölþættar stuðningsþarfir ásamt því að tryggja samræmi og samræmda þjónustu fyrir landið allt.

3.3. Málsmeðferð barnaverndarmála hjá stjórnvöldum.

Engar meginbreytingar eru lagðar til á málsmeðferð barnaverndarmála. Aftur á móti eru lagðar til allmargar minni háttar breytingar til að skýra mál sem hafa komið upp í framkvæmd og framsetning einfölduð. Fallið er frá því að orða sérstakar reglur um skráningu mála, leiðbeiningarskyldu, rannsókn, upplýsingaskyldu og andmælarétt í barnaverndarmálum heldur vísað almennt um það til stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Ætlunin er ekki að einföldun þessi leiði til efnislegra breytinga á meðferð mála fyrir stjórnvöldum, heldur sé hún m.a. til þess fallin að eyða réttaróvissu þar sem orðalag stjórnsýslu- og barnaverndarlaga hefur ekki farið saman.

3.4. Réttindi barna við málsmeðferð.

Frumvarpið felur í sér aukna áherslu á réttindi fyrir börn við meðferð mála hjá barnaverndaryfirvöldum með ákvæðum um rétt barns til þátttöku í barnaverndarmáli. Aðild barna verður áfram almennt bundin við 15 ára aldur en lagt er til að barn sé ávallt aðili að málum sem varða beitingu þvingunar gagnvart því óháð aldri. Í frumvarpinu er þá kveðið skýrar en nú á um hvert sé hlutverk talsmanns barns í barnaverndarmáli og m.a. tekið af skarið um tilvik þar sem barn á ávallt rétt á talsmanni. Þá er lögð til sú breyting að réttur barns til aðstoðar talsmanns verði óháður rétti þess til aðstoðar lögmanns. Loks er í frumvarpinu lagt til það nýmæli að börnum skuli veitt tækifæri til að taka þátt í stefnumótun í barnavernd, svo fleira sé nefnt.

3.5. Skipulag barnaverndarúrræða.

Engar meginbreytingar eru lagðar til á skipulagi barnaverndarúrræða og verkaskiptingu ríkis og sveitarfélaga þegar kemur að ábyrgð á úrræðum aðrar en þegar kemur að sérhæfðum vistunarúrræðum fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir. Flokkun úrræða og framsetning ákvæða er þó mikið breytt frá gildandi lögum með áherslu á skýrleika fyrir notendur þjónustunnar. Þá eru lagðar til breytingar til að stuðla að samfelli í framboði úrræða milli barnaverndarþjónustu og félagsþjónustu.

3.6. Börn með fjölþættar stuðningsþarfir.

Í samræmi við samkomulag milli ríkis og sveitarfélaga um börn með fjölþættan vanda eru lagðar til breytingar á barnaverndarlögum til að ná utan um þennan hóp barna. Því er lagt til að breyta gildissviði laga um barnavernd svo það nái örugglega til þessa hóps barna og að samhliða verði gildissvið annarra laga aðlagð, þ.e. laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018, og laga um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991. Í því felst annars vegar að ákvörðun um vistun þessa hóps barna utan heimilis fari í farveg samkvæmt nýjum lögum um barnavernd með aðkomu nýs barnaverndarráðs. Hins vegar felst í þessu að vistunarúrræði fyrir þennan hóp verða skilgreind barnaverndarúrræði á ábyrgð ríkisins.

3.7. Samvinna þjónustukerfa og samfella í þjónustu við 18 ára aldur.

Lögð er áhersla á að styðja betur við samvinnu barnaverndarþjónustu við aðra þjónustuveitendur, m.a. með samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, sbr. lög nr. 86/2021. Leitast er við að skýra hvernig teymis- og áætlanavinna innan samþættrar þjónustu getur verið grundvöllur könnunar máls og gera skýrari ákvæði um hvenær unnt er að úrskurða um samþættingu. Auknar skyldur verða á barnaverndarþjónustu um að miðla upplýsingum um meðferð barnaverndarmáls til þeirra sem veita barninu þjónustu, svo sem heilbrigðisþjónustu. Þá eru lagðar til breytingar sem hafa það að markmiði að við 18 ára aldur ungmennis fari fram mat hjá barnaverndarþjónustu á þörf þess fyrir félagsþjónustu.

3.8. Heilbrigðisþjónusta og barnavernd.

Ýmis ákvæði frumvarpsins miða að því að styðja við samvinnu og samfellu í barnaverndar- og heilbrigðisþjónustu. Í frumvarpinu eru breytingar á lögum um heilbrigðisþjónustu sem eiga að tryggja börnum sem vistuð eru utan heimilis aðgang að heilbrigðisþjónustu og reglubundnum heilbrigðis skoðunum. Þá eru lögð til þau nýmæli að mælt sé fyrir um skipulag heilbrigðisþjónustu í vistunarúrræðum og aðkomu heilbrigðisstarfsmanna að mati á þörf barna fyrir heilbrigðisþjónustu.

3.9. Beiting þvingunar í vistunarúrræðum barnaverndar.

Í frumvarpinu er líkt og að framan greinir lagt til að gjörbreyta lagaumhverfi sem gildir um þvingun í vistunarúrræðum á vegum barnaverndar með áherslu á ítarlegri, skýrari og fyrir-sjáanlegri lagareglur. Þar á meðal er lagt til að skýra hugtakið þvingun, svo og hver getur tekið ákvarðanir um slíkar ráðstafanir, í hvaða tilvikum og að hvaða skilyrðum uppfylltum, auk þess sem fjallað er um réttindi barna almennt og við meðferð slíkra mála, til að mynda hvað varðar endurskoðun ákvörðunar um beitingu þvingunar.

3.10. Börn sem eru hér á landi án forsjáraðila.

Með frumvarpinu er lagt til að þegar börn koma hingað til lands til dvalar án forsjáraðila og fastrar búsetu, eða eru hér á landi t.d. vegna þess að þau hafa verið skilin eftir af forsjáraðila, séu mál þeirra alltaf lögð í farveg samkvæmt barnaverndarlögum. Frumvarpinu er jafnframt ætlað að skýra stöðu barna sem koma hingað til lands til dvalar með fullorðnum ættingja eða öðrum nákomnum aðila sem fer ekki með forsjá þeirra. Þá er lagt til að barnaverndarþjónusta meti aðstæður barna sem eru hér án forsjáraðila í upphafi og leggi mál í viðeigandi farveg eftir því hvort börn eru í tryggum aðstæðum með ættingja eða öðrum nákomnum aðila eða ótryggum aðstæðum.

3.11. Fóstur.

Í frumvarpinu eru lagðar til breytingar á reglum um fóstur. Þar er einkum horft til reglna um réttindi barna, þar á meðal möguleika þeirra á að segja frá aðstæðum sínum. Þá er lagt til að skýra reglur um eftirlit barnaverndarþjónustu með fósturheimilum. Þar á meðal er lagt til að fjölga skyldubundnum heimsóknnum barnaverndarþjónustu á fósturheimili í fjórar heimsóknir fyrstu tvö árin og tvær heimsóknir á ári eftir það, en samkvæmt gildandi barnaverndarlögum skal barnaverndarþjónusta heimsækja fósturheimili eins oft og ástæða þykir til, þó eigi sjálfstærðar en tvisvar sinnum fyrsta árið sem ráðstöfun varir og einu sinni á ári eftir það.

3.12. Aðrar breytingar.

Meðal annarra nýmæla í frumvarpinu er að fjallað er um samstarf milli barnaverndaryfirvalda og heimildir þeirra til að miðla upplýsingum sín á milli, svo og samstarf barnaverndaryfirvalda við systurstofnanir og -embætti í öðrum ríkjum. Þá er lagt til nýtt ákvæði sem fjallar um viðbrögð við neyðarástandi hér á landi.

4. Samræmi við stjórnarskrá og alþjóðlegar skuldbindingar.

Í 3. mgr. 76. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands, nr. 33/1944, sbr. lög nr. 97/1995, er kveðið á um það að börnum skuli tryggð í lögum sú vernd og umönnun sem velferð þeirra krefst. Um velferð barna og barnafjölskyldna er jafnframt fjallað í ýmsum alþjóðlegum samningum sem íslenska ríkið er aðili að. Bæði í íslenskum lögum og alþjóðlegum skuldbindingum er því að finna fjölmörg ákvæði sem miða að því að gæta hagsmuna barna og standa vörð um réttindi þeirra. Alþjóðlegir samningar og lög fela þó ekki aðeins í sér ríkar skyldur aðildarríkjanna til þess að vernda börn heldur eiga börn einnig rétt á að vera virt sem sjálfstæðir þátttakendur í eigin lífi.

Við undirbúning frumvarpsins var sérstaklega litið til þess að vinna á virkan hátt að því að ákvæði samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013, komi til framkvæmda. Leitast var við að gæta að því jafnvægi sem leiðir af samningnum og þarf að ríkja annars vegar á milli réttinda barna og foreldra þeirra eða fjölskyldu og hins vegar á milli ábyrgðar foreldra og skyldu hins opinbera til að grípa til aðgerða þegar þörf krefur. Leitast var við að bera virðingu fyrir því að foreldrar gegni lykilhlutverki í lífi flestra barna og að til þess að börn geti notið vissra réttinda þarf að stuðla að því að fjölskyldan njóti þeirra í heild. Sú nálgun var því viðhöfð við undirbúning frumvarpsins að leitast við að koma á jafnvægi á milli sjálfstæðra réttinda barna, ábyrgðar foreldra og skyldu ríkisvaldsins til að grípa til aðgerða á sambærilegan hátt og gert er í samningnum og áður hefur verið gert við setningu laga um barnavernd.

Ákvæði frumvarps þessa varða einnig grundvallarréttindi um persónufrelsi og friðhelgi einkalífs sem varin eru af 67. og 71. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands, nr. 33/1944, og 5. og 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994.

Í 1. mgr. 67. gr. stjórnarskrárinnar er kveðið á um að engan megi svipta frelsi nema samkvæmt heimild í lögum og í 4. mgr. sömu greinar segir að hver sá sem sviptur er frelsi af öðrum ástæðum en vegna gruns um refsiverða háttsemi skuli eiga rétt á því að dómstóll kveði á um lögmati þess svo fljótt sem verða má. Sambærileg ákvæði er að finna í 5. gr. mannréttindasáttmála Evrópu þar sem kveðið er á um rétt manna til frelsis og mannhelgi. Ákvæði gildandi barnaverndarlaga um takmarkanir á ferðafrelsi barns gefur mikið svigrúm til mats, auk þess sem réttaröryggi er ekki nægilega tryggt til samræmis við áskilnað stjórnarskrár og mannréttindasáttmála Evrópu. Ef frumvarpið verður að lögum verður kveðið skýrar á um

slíkar takmarkanir, þar á meðal um aðskilnað barns frá öðrum börnum, sem og um málskot til dómstóla.

Inngrip sem fjallað er um í frumvarpinu fela flest í sér einhvers konar takmarkanir á friðhelgi einkalífs í skilningi dómaframkvæmdar Hæstaréttar Íslands og Mannréttindadómstóls Evrópu. Hér er m.a. átt við leit á barni eða í herbergi þess, líkamsrannsókn, takmarkanir á samskiptum eða aðgengi að munum, upptöku muna og eftirlit með barni eða samskiptum þess. Skv. 1. mgr. 71. gr. stjórnarskrárinnar skulu allir njóta friðhelgi einkalífs, heimilis og fjölskyldu. Í 3. mgr. kemur fram að þrátt fyrir ákvæði 1. mgr. megi með sérstakri lagaheimild takmarka friðhelgi einkalífs, heimilis eða fjölskyldu beri brýna nauðsyn til vegna réttinda annarra. Samsvarandi lagaáskilnaðarreglur er að finna í 1. mgr. 5. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, sem varða skerðingu á frelsi og mannhelgi, og í 2. mgr. 8. gr. varðandi takmarkanir á friðhelgi einkalífs og fjölskyldu. Sem fyrr segir er staðan sú að börn á heimilum og stofnunum á ábyrgð hins opinbera kunna að sæta ýmsum inngripum í friðhelgi einkalífs án þess að lög þar að lútandi séu nægilega skýr. Verði frumvarp þetta að lögum verða lagareglur skýrari um hvaða inngrip séu heimil og að hvaða skilyrðum uppfylltum, eftir atvikum hversu lengi þau megi vara og um réttindi barnanna þar að lútandi, þ.m.t. rétt til að fá ákvörðun endurskoðaða.

Efni frumvarpsins varðar einnig skuldbindingar Íslands samkvæmt áður nefndum samningi Sameinuðu þjóðanna gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu. Samningurinn var samþykktur á allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna 10. desember 1984 og undirritaður fyrir Íslands hönd 4. febrúar 1983 og fullgiltur 23. október 1996. Samningurinn bannar hvers kyns pyndingar og aðra ómannlega eða vanvirðandi meðferð eða refsingu, óháð aðstæðum. Ísland undirritaði valfrjálsa bókun við samninginn (OPCAT) árið 2003 og var hún fullgilt af Íslands hálfu árið 2019. Í bókuninni er kveðið á um sérstakt eftirlit innan hvers aðildarríkis með stöðum þar sem einstaklingar eru eða kunna að vera sviptir frelsi sínu. Umboðsmaður Alþingis gegnir hlutverki eftirlitsaðila á grundvelli bókunarinnar hér á landi, sbr. 2. mgr. 2. gr. laga um umboðsmann Alþingis, nr. 85/1997. Sem fyrr segir var við gerð frumvarpsins stuðst við skýrslur umboðsmanns um vistunarúrræði fyrir börn.

Hér má einnig nefna sambærilegar skuldbindingar Íslands vegna aðildar að Evrópu-samningi um varnir gegn pyndingum og ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu frá 26. nóvember 1987, sem hefur verið undirritaður og fullgiltur af Íslands hálfu. Með aðild að Evrópusamningnum ábyrgjast íslensk stjórnvöld að þau fullnægi skyldum samkvæmt honum. Í því felst m.a. að leyfa og sjá til þess að sérstök nefnd, sem er stofnsett skv. 2. gr. samningsins, fái aðgang að stöðum þar sem einstaklingar kunna að vera vistaðir gegn vilja sínum, t.d. á meðferðarstofnunum. Um heimildir nefndarinnar hér á landi gilda lög nr. 15/1990.

Þá snertir frumvarpið réttindi fatlaðra barna sem kveðið er á um í samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, sbr. lög nr. 80/2025. Ákvæði frumvarpsins fjalla um beitingu nauðungar gagnvart börnum sem vistuð eru á vegum barnaverndaryfirvalda á grundvelli laga þessara. Um beitingu nauðungar gagnvart börnum sem eru vistuð á grundvelli laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir gilda ákvæði laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk.

Við gerð frumvarpsins var loks stuðst við ýmis evrópsk og alþjóðleg viðmið um vistun barna utan heimilis og vistun og meðferð frelsissviptra barna. Við gerð ákvæða frumvarpsins um þvingun var einkum horft til almennra athugasemda barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna nr. 12 og 24, Beijing-reglna Sameinuðu þjóðanna (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice. Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985), tilmæla ráðherranefndar Evrópuráðsins um Evrópureglur fyrir

unga brotamenn (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures), viðmiða Evrópunefndar um varnir gegn pyndingum um ungmenni svipt frelsi sínu á grundvelli refsilaga (Juveniles deprived of their liberty under criminal legislation, CPT/Inf(2015)1-part rev1), Havana-reglna Sameinuðu þjóðanna (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990), tilmæla ráðherranefndar Evrópuráðsins um réttindi barna á dvalarstofnunum (Recommendation Rec(2005)5 of the Committee of Ministers to member states on the rights of children living in residential institutions) og tilmæla ráðherranefndar Evrópuráðsins um réttindi barna og barn- og fjölskylduvæna félagsþjónustu (Recommendation CM/Rec(2011)12 of the Committee of Ministers to member states on children's rights and social services friendly to children and families).

5. Samráð.

Frumvarpið snertir fyrst og fremst börn og fjölskyldur. Mikil áhersla var lögð á ítarlegt samráð við börn við undirbúning frumvarpsins og að efnistöð nýrra heildarlaga um barnavernd tækju mið af samráðinu.

Samráð við börn hófst í nóvember 2020 og hafði umboðsmaður barna umsjón með framkvæmd þess. Í samráðinu var fjallað almennt um sýn barnanna á verkefni barnaverndar og einnig lagðar fyrir þau spurningar sem lutu sérstaklega að aðkomu barnaverndar við meðferð barnaverndarmála.

Í samráðinu kom fram að meiri hluti barnanna hafði jákvætt viðhorf til barnaverndar og að mikilvægt væri að börn fengju að koma sjónarmiðum sínum á framfæri við meðferð barnaverndarmála og að réttmætt tillit væri tekið til þeirra. Var það mat barnanna að aðkoma barna að barnaverndarmálum gæti orðið til þess að börn fengju stuðning sem þau þyrftu á að halda. Þá var tekið fram að börn væru yfirleitt mjög hreinskilin og líkleg til að segja sannleikann. Hins vegar voru nokkrar efasemdir settar fram um hvort börn ættu að fá að segja sína skoðun þar sem sumum börnum fannst að það ætti ekki að kvarta yfir foreldrum, það kæmi engum við hvað gerðist á heimilinu nema barninu sjálfu og að það myndi ekki breyta niðurstöðunum þótt barnið segði frá. Einnig höfðu börnin áhyggjur af því að eitthvað óæskilegt kæmi út úr samtölunum, t.d. ef foreldrar væru að gera eitthvað sem þykir óæskilegt. Þegar rætt var um þau atriði sem sá fullorðni einstaklingur sem talaði við börn þyrfti að hafa til að bera var m.a. minnst á mikilvægi þagmælsku. Þessi einstaklingur ætti að vera til staðar fyrir börnin og ekki segja frá samtölum þeirra nema með leyfi barnsins. Í samráðinu var einnig rætt um hvenær rétt væri að börn færu að hafa áhrif á ákvarðanir sem þau varða. Engu barnanna þótti rétt að hækka 15 ára aldursviðmið aðildar barna að málum sem þau varðar en fram komu sjónarmið um að rétt kynni að vera að lækka hann enn frekar.

Í september 2024 stóðu mennta- og barnamálaráðuneytið, Rannís, Landsskrifstofa Erasmus+ og Samfés fyrir samráði við börn af öllu landinu í gegnum rafræna samtals- og samráðsvettvanginn „Tölum saman“. Vettvangurinn var aðgengilegur á öllu landinu og hafði það markmið að hvetja börn og ungmenni til þátttöku og samtals sem sneri að stefnumótun og lagasetningu á sviði barnaverndar og fleiri málaflokka. Samtalið fór fram í skólastarfi og skipulögðu frístundastarfi félagsmiðstöðva og ungmennahúsa. Áhersla var lögð á virka þátttöku og að leita leiða til að ná til jaðarsettra barna og ungmenna. Alls voru 28 hópar skráðir til þátttöku frá 16 sveitarfélögum og tóku flestir hópar þátt í gegnum skipulagt frístunda- og skólastarf og boðið var upp á undirbúningsfund fyrir tengiliði hópanna. Samtals tóku um 470 börn og ungmenni þátt í samtalinu. Á Landsmóti Samfés sama ár voru einnig haldnar tvær

„Tölum saman“ smiðjur. Helstu niðurstöður samráðsins er varða barnavernd voru þær að upplifun þátttakenda væri sú að ofbeldismenning og áhættuhegðun væri þá meira áberandi en áður. Einnig kom fram í samráðinu að meira innbyrðis samtal þyrfti milli foreldra annars vegar og foreldra og barna hins vegar. Mikilvægt væri að foreldrar fræddu börn sín um hegðun og afleiðingar, sérstaklega er varðaði ofbeldi. Virk hlustun, reglulegt spjall og virðing fyrir skoðunum og upplifun barna og ungmenna væri afar mikilvæg. Þá væri mikilvægt að útskýra flókin mál fyrir börnum og ungmennum og láta vita hvað verið væri að gera svo börn gætu fundið fyrir meira öryggi. Almenn höfðu börnin jákvæðar skoðanir á starfi barnaverndar en bæði var talað um mikilvægi þess að barnavernd væri til staðar til að hjálpa börnum sem á þyrftu að halda en einnig neikvæð viðhorf þar sem barnavernd tæki börn í burtu frá foreldrum.

Í september 2025 fór fram samráð við börn sem voru vistuð á meðferðarheimilum ríkisins. Tekin voru viðtöl við samtals 10 börn þar sem þau voru spurð út í reynslu sína af aðstoð talsmanna og eftir atvikum lögmanna sem og reynslu af því að sæta þvingunarúrræðum á meðferðarheimilum ríkisins. Í samráðinu kom m.a. fram að börn í vistunarúrræðunum þekktu sum hver ekki til hlutverks talsmanns. Ráða mátti að þeim hefði ekki öllum verið skipaður talsmaður og er það í samræmi við aðrar upplýsingar sem lágu fyrir við undirbúning frumvarpsins. Þá kom fram í samráðinu að aðkoma skipaðra talsmanna að málum barnanna væri mjög breytileg og hlutverk talsmanna nokkuð á reiki og ekki ávallt í samræmi við gildandi reglur um að talsmaður í barnaverndarmáli skuli koma á framfæri sjónarmiðum barns.

Um aðkomu lögmanna að málum barnanna kom fram að hún væri einkum bundin við skýrslutökur hjá lögreglu og málsmeðferð fyrir dómi. Í nokkrum viðtölum kom fram að starfsmenn barnaverndarþjónustu hvettu börnin gjarnan til að undirrita samþykki fyrir ráðstöfunum utan heimilis þar sem ekki væri tilefni til að leggja málin fyrir umdæmisráð eða dómstóla, enda yrði niðurstaðan að öllum líkindum hin sama en málsmeðferðin gæti verið þung og tímafrek. Af samráðinu mátti að öðru leyti ráða að börnin væru ekki ávallt meðvituð um lögbundin réttindi sín, þar á meðal í tengslum við beitingu ráðstafana utan heimilis og beitingu þvingana í vistunarúrræðum barnaverndar. Ábendingar um talsmenn og lögmenn urðu grundvöllur breytinga sem lagðar eru til í frumvarpinu á fyrirkomulagi talsmanna barna í barnaverndarmálum.

Einnig hefur farið fram samráð við börn á öðrum vettvangi þar sem fram hafa komið atriði sem varða barnaverndarkerfið, störf barnaverndar og forvarnastarf, sem haft var til hliðsjónar við ritun frumvarpsins. Sem dæmi um slíkt má nefna niðurstöður barnþinga umboðsmanns barna og samráð við börn sem haft var við mótun þingsályktunar nr. 4/154 um framkvæmda-ætlan á sviði barnaverndar í febrúar 2023.

Líkt og fjallað er um í 1. og 2. kafla hefur farið fram samráð um breytingar á löggjöf um barnavernd samhliða almennu samráði um breytingar á þjónustu við börn og barnafjölskyldur. Ýmsir hópar tóku þátt í samráðinu, þ.m.t. foreldrar, hagsmunasamtök, fagfólk og stjórnmöld á vegum ríkis og sveitarfélaga. Meðal annars er fjallað um þetta samráð í frumvarpi því er varð að lögum um breytingar á barnaverndarlögum, nr. 80/2002 (barnaverndarþjónusta, samþætt- ing o.fl.), nr. 107/2021, í júní 2021.

Í mars 2022 áttu félags- og vinnumarkaðsráðherra, heilbrigðisráðherra og mennta- og barnamálaráðherra samstarf um aðgerðir til að bæta aðgengi að þjónustu fyrir börn. Í kjölfarið skipaði mennta- og barnamálaráðherra stýrihóp um fyrirkomulag þjónustu við börn með fjölþættan vanda þann 16. júní 2022. Í stýrihópnum voru fulltrúar frá mennta- og barnamála- ráðuneyti, Sambandi íslenskra sveitarfélaga, Reykjavíkurborg, heilbrigðisráðuneyti, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti og Barna- og fjölskyldustofu. Hlutverk stýrihópsins var að kort-

leggja og greina þjónustubörf barna með fjölþættan vanda og/eða miklar þroska- og geðraskanir og endurskoða fyrirkomulag úrræða og þjónustu í málaflokknum, með réttindi barna og aðgengi þeirra að fullnægjandi þjónustu að leiðarljósi. Einnig átti stýrihópurinn að leggja til verka- og kostnaðarskiptingu vegna þeirrar þjónustu á milli sveitarfélaga og ríkisins. Stýrihópurinn skilaði skýrslu sinni með tillögum til ráðherra í ágúst 2023. Í mars 2025 var samkomulag gert á milli ríkis og sveitarfélaga sem byggði á framangreindri vinnu og fól m.a. í sér að unnið yrði að því að ljúka heildarendurskoðun barnaverndarlaga ásamt endurskoðun viðeigandi ákvæða laga um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991, og laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018, í því skyni að tryggja að laga-umhverfið samræmist þeirri framtíðarskipan sem samkomulagið tekur til, m.a. út frá ábyrgðarskiptingu á þjónustu og fjármögnun.

Í nóvember 2023 voru ýmsir fagaðilar boðaðir til samráðs um endurskoðun barnaverndarlaga. Vinnu var skipt upp í þrjá vinnuhópa og lauk henni í byrjun árs 2024. Vinnuhóparnir tóku til umfjöllunar úrræði í barnavernd, ábyrgðar- og kostnaðarskiptingu ríkis og sveitarfélaga, Haag-samninginn frá 1996 um lögsögu, gildandi lög, viðurkenningu, fullnustu og samvinnu varðandi forsjá barna, auk aðgerða til verndar börnum, úrskurðarnefnd velferðarmála, málsmeðferð barnaverndarmála hjá stjórnvöldum og dómstólum, yfirstjórn barnaverndarmála og refsíákvæði o.fl. skv. XVIII. kafla gildandi barnaverndarlaga, markmið og meginreglur barnaverndarstarfs, varanlegt fóstur og ákvarðanir um umgengni ásamt almennum verndarákvæðum laganna. Ýmsar ábendingar komu fram hjá hópunum sem vörðuðu málsmeðferð barnaverndarmála, ramma um beitingu þvingunar, heimildir til að miðla upplýsingum, talsmenn o.fl.

Drög að frumvarpi til laga um barnavernd voru kynnt í samráðsgátt stjórnvalda 13. nóvember 2025 (mál nr. S-224/2025) og bárust 20 umsagnir frá 19 aðilum, þ.m.t. frá sveitarfélögum, stofnunum ríkisins, samtökum og einstaklingi. Efni þeirra er rakið í frumvarpinu (580. mál). Á meðan á umsagnarferlinu stóð var boðað til fundar með fulltrúum barnaverndarþjónustna um land allt. Jafnframt voru haldnir fundnir með hagsmunaaðilum, þ.m.t. Barna- og fjölskyldustofu, Sambandi íslenskra sveitarfélaga, Reykjavíkurborg, úrskurðarnefnd velferðarmála og umboðsmanni barna. Þá fór fram sérstakt samráð í tengslum við vinnu starfshóps um málefni barna með vímuefnavanda sem Landspítali tók meðal annars þátt í og nánar er fjallað um í kafla 2.3.

Við þinglega meðferð málsins á 157. löggjafarþingi bárust umsagnir frá 18 aðilum, auk viðbótarumsagnar frá einum þeirra, sem voru teknar til skoðunar við undirbúning endurskoðaðs frumvarps. Við úrvinnsluna var litið til nefndarálits og breytingatillögu frá meiri hluta velferðarnefndar Alþingis.

Nokkrir umsagnaraðilar fjölluðu um stöðu barna með fjölþættar stuðningsþarfir. Komu meðal annars fram athugasemdir um að ákvæði frumvarpsins um þennan hóp væru ekki nægjanlega skýr. Þar á meðal var í umsögn Barna- og fjölskyldustofu meðal annars kallað eftir ítarlegri skilgreiningu á þeim hóp barna sem teldist með fjölþættar stuðningsþarfir. Frumvarpið gerir ráð fyrir því að lögbundin skilgreining á börnum með fjölþættar stuðningsþarfir sé einföld en að hún sé útfærð með ítarlegri hætti í reglugerð. Í reglugerð um málsmeðferð vegna vistunar barna með fjölþættar stuðningsþarfir í sérhæfð vistunarráðgjafi á vegum ríkisins, nr. 700/2026, liggur þessi skilgreining nú fyrir. Voru því ekki gerðar breytingar á frumvarpinu af þessu tilefni.

Fjallað var um réttindi fatlaðra barna í umsögnunum, þar á meðal frá Þroskahjálp og ÖBÍ. Í samræmi við breytingatillögu meiri hluta velferðarnefndar var brugðist við þessari athugasemd með breytingum á 1. og 4. gr. sem hafa það að markmiði að skýra stöðu samnings

Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks og tryggja betur réttindi fatlaðra barna við meðferð í barnavernd.

Í umsögnum Landspítala og Lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu voru gerðar athugasemdir við ákvæði frumvarpsins um tilkynningaskyldu fagfólks. Bentu umsagnaraðilar meðal annars á mikilvægi þess að fagfólk gæti tilkynnt til barnaverndar í nafni stofnunar eða stjórnvalds þar sem viðkomandi fagfólk vinnur. Urðu þessar athugasemdir tilefni breytinga á frumvarpinu þar sem talið var rétt að skera úr um allan vafa um þessa heimild.

Mikilvægi fagþekkingar í barnaverndarráði var til umfjöllunar í umsögnum Einhverfusamtakanna, Embættis landlæknis, Félagsráðgjafafélags Íslands og Þroskahjálpar. Komu þar fram athugasemdir um að umfjöllun um faglegar kröfur til ráðsmanna væri ekki nægilega skýr í frumvarpinu. Þessar umsagnir urðu tilefni breytinga á frumvarpinu þar sem lagt er til að mælt sé fyrir um að í barnaverndarráði skuli í það minnsta sitja lögfræðingur, félagsráðgjafi og sálfræðingur. Að öðru leyti verður tekið mið af athugasemdunum við skipun í ráðið.

Í umsögnum velferðarsviðs Akureyrarbæjar og Barna- og fjölskyldustofu komu fram ábendingar um stuðnings- og vistunarræði eftir 18 ára aldur. Bent var á mikilvægi þess að hægt væri að framlengja önnur stuðningsúrræði en vistunarræði skv. 2. mgr. ákvæðisins. Í undantekningartilvikum gæti reynst nauðsynlegt að hafa svigrúm til að framlengja stuðningsúrræði með samþykki barnsins, til að mynda þegar barn nýtur stuðningsúrræðis ríkisins eða Barnahúss sem ekki er aðgengilegt í gegnum félagsþjónustu. Þá var bent á mikilvægi þess að skýrlega komi fram að ekki sé unnt, þrátt fyrir samþykki ungmennis, að framlengja vistun í búsetuúrræði skv. 35. gr. frumvarpsins sem fjallar um vistun barns utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa, sbr. c-lið 1. mgr. 28. gr. frumvarpsins. Í samræmi við athugasemdirnar voru gerðar breytingar á 36. gr.

Gerðar voru athugasemdir við breytingar á útivistartíma barna, einkum í umsögnum lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu og embættis landlæknis. Sérstaklega var bent á að ekki væri æskilegt að flækja reglur um útivistartíma í ljósi þess tíma sem tekið hefur að festa reglurnar í sessi þannig að þeim yrði framfylgt. Í nefndaráli meiri hluta velferðarnefndar kom fram að mikilvægt væri að gera sjónarmiðum um útivistartíma barna hærra undir höfði og að rétt væri að lagt yrði fram sérstakt frumvarp þess efnis að hausti 2026, þar sem viðtækara samráð verði haft við börn og aðra hlutaðeigandi aðila, og málinu þannig veitt aukið vægi í málaflokknum. Voru því gerðar breytingar á frumvarpinu og fyrirhugað að leggja fram sérstakt frumvarp um útivistartíma barna á 158. löggjafarþingi.

Þá var brugðist við öðrum atriðum sem komu fram í breytingatillögu meiri hluta velferðarnefndar með breytingum á frumvarpinu. Um nánari umfjöllun um þau atriði og þinglega meðferð fyrra frumvarps er vísað til breytingatillögu meiri hluta velferðarnefndar og nefndarálits á 157. löggjafarþingi (580. mál).

6. Mat á áhrifum.

6.1. Áhrif á börn og jafnréttisáhrif.

6.1.1. Almenn mat á áhrifum á börn.

Við gerð frumvarps þessa fór fram mat á áhrifum á börn enda varðar löggjöf um barnavernd mikilvæga hagsmuni og réttindi barna. Matið leiddi í ljós að styrkja þyrfti réttindi barna, ryðja burt hindrunum á því að börn gætu nýtt sér réttindi sín og skilgreina betur mótvægisáðgerðir til að draga úr neikvæðum áhrifum á börn. Í frumvarpinu felast því ýmis ákvæði þar sem réttindi barna eru áréttuð og önnur þar sem réttarvernd þeirra er aukin.

Í frumvarpinu er því lagt til að styrkja almennan réttargrundvöll fyrir því að réttindum barna sé veitt vægi við túlkun laga um barnavernd. Í markmiðsákvæði frumvarpsins er sérstaklega vísað til barnasáttmálans í þeim tilgangi að veita réttindum barna samkvæmt sáttmálanum aukið almennt vægi við túlkun og beitingu úrræða á grundvelli frumvarpsins. Um er að ræða breytingu frá gildandi barnaverndarlögum sem endurspeglar það aukna mikilvægi sem réttindi barna eiga að hafa í starfi barnaverndaryfirvalda. Þá er í 4. gr. fjallað almennt um réttindi barna sem eru þar með sett í öndvegi í upphafi lagabálksins. Þar kemur líka fram að ráðherra sé skylt að setja reglugerð um réttindi barns.

6.1.2. Réttur barna til þátttöku.

Í frumvarpinu er lagt til að styrkja rétt barna til þátttöku með ýmsum hætti, enda um að ræða eina af grundvallarreglum barnasáttmálans. Réttur barna til þátttöku í barnaverndarmálum er skilgreindur í gildandi barnaverndarlögum en upplýsingar sem fengust m.a. úr samráði við börn bentu til þess að gera þyrfti betur til að tryggja að rétturinn væri virkur í reynd. Í því samhengi var sérstaklega litið til almennrar athugasemdar barnaréttarnefndarinnar nr. 12 um rétt barna til þátttöku og gerðar ýmsar breytingar á meðan frumvarpið var í smíðum.

Í 4. gr. frumvarpsins eru lagðar til breytingar á því hvernig mælt er fyrir um rétt barna til þátttöku ásamt því að ráðherra verði skylt að setja reglugerð sem fjallar m.a. um rétt barna til þátttöku í málsmeðferð. Útfærsla ákvæðisins er í samræmi við almennar athugasemdir barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna og lögð er áhersla á að um er að ræða rétt barns til þátttöku en ekki skyldu. Nánar er fjallað um þetta í skýringum við 4. gr.

Þá er þátttaka barna í málsmeðferð hjá stjórnvöldum styrkt. Fjallað er um þessa þátttöku í 73. gr. frumvarpsins og um er að ræða umtalsverða breytingu á framsetningu frá 46. gr. gildandi barnaverndarlaga þar sem fjallað er um réttindi barns við málsmeðferð. Meðal annars er tekið fram í 73. gr. frumvarpsins að skylt sé að setja fram upplýsingar á þann hátt að barn skilji og tekið sé tillit til stuðningsþarfa þess, svo sem með tilliti til fötlunar, læsis og tungumálakunnáttu. Þá er sérstaklega tekið fram að barn eigi rétt á að koma sjónarmiðum sínum á framfæri við málsmeðferðina, óháð samþykki foreldra þess, annaðhvort beint eða fyrir milligöngu talsmanns. Er það gert til að tryggja þá sýn sem barnasáttmállinn kveður á um, að börn séu sjálfstæðir rétthafar þrátt fyrir að þau njóti ekki fulls sjálfsákvörðunarréttar líkt og fullorðnir.

Þá er hlutverk talsmanns barns styrkt í frumvarpinu með hagsmuni barns að leiðarljósi. Í samráði við börn sem vistuð voru á meðferðarheimilum ríkisins kom fram að börnin þekktu sum hver ekki til hlutverks talsmanns og ráða mátti að ekki hefði öllum verið skipaður talsmaður sem og að aðkoma talsmanna væri breytileg og hlutverk þeirra nokkuð á reiki. Við samningu frumvarpsins var því litið til þess að styrkja sérstaklega og skýra hlutverk talsmanna í málum barna með hagsmuni barna að leiðarljósi þar sem ekki sé eins matskennt hvort barni sé skipaður talsmaður eða ekki líkt og fram kom m.a. í samráði við börn við gerð frumvarpsins. Þá er sérstök upplýsinga- og leiðbeiningarskylda lögð á barnaverndarþjónustu að upplýsa barn sérstaklega um rétt sinn til að fá skipaðan talsmann við meðferð mála samkvæmt frumvarpinu til að stuðla að virkni ákvæðisins.

Í frumvarpinu eru jafnframt lagðar til breytingar á reglum sem fjalla um heimsóknir á fósturheimili. Samfélagsumræða hefur leitt í ljós að ástæða sé til gera ríkari kröfur til reglubundins eftirlits með börnum í fóstri. Sjónum er sérstaklega beint að umgjörð sem þarf að skapa börnum til að þau geti sagt frá því ef þau búa við óviðunandi aðstæður.

6.1.3. Réttur barna í vistunarúrræðum.

Í frumvarpinu eru settar skýrari reglur um vistun barna þegar hún fer fram í vaktskiptum sólarhringsúrræðum, þar sem nauðsynlegt var talið að skilgreina betur mótvægisáðgerðir vegna inngripa í réttindi barna við slíka vistun. Við samningu frumvarpsins fór fram reglulegt mat á hagsmunum barna og tók frumvarpið breytingum samkvæmt því. Í þeim tilvikum þegar börn dvelja í vistunarúrræðum vegast á mikilvægir hagsmunir og réttindi barna með tilliti til sjálfsákvörðunarréttar þeirra, ferðafrelsis, friðhelgi einkalífs og annarra verndarhagsmuna, líkt og réttur barna til lífs og heilsu og vernd barna gegn sjálfsskaða og ofbeldi. Á meðan á dvöl stendur í vistunarúrræðum er mikilvægt að skýrt sé hvernig réttindi þeirra eru höfð að leiðarljósi og til hvaða inngripa heimilt sé að grípa og að hvaða skilyrðum uppfylltum. Heimild til inngripa byggist fyrst og fremst á verndarsjónarmiðum, t.d. til að koma í veg fyrir sjálfsskaða eða ofbeldi. Þeim breytingum sem lagðar eru til í frumvarpinu er ætlað að tryggja betur að gildandi heimildir fyrir slíku séu í samræmi við áskilnað stjórnarskrár um skýrar lagaheimildir að þessu leyti og sömuleiðis að réttaröryggi og réttindi barna séu jafnframt tryggð í því ferli. Sérstaklega var kannað hvaða leiðir væru tækar og best til þess fallnar að tryggja réttindi og réttaröryggi barna í vistunarúrræðum og komu ýmsar útfærslur til greina. Niðurstaðan var sú að réttindi barna væru best tryggð með því að kveða á um reglurnar með ítarlegum og skýrum lagaákvæðum líkt og er að finna í VII. kafla, eins og nánar er fjallað um hér á eftir.

Við mat á hagsmunum barna voru tekin til endurskoðunar ákvæði gildandi barnaverndarlaga sem fjalla um það þegar börn eru vistuð á vegum barnaverndaryfirvalda í sólarhringsúrræði. Í VI. kafla frumvarpsins er að finna ákvæði sem eru efnislega samhljóða gildandi barnaverndarlögum þar sem þau voru talin uppfylla réttindi barna á fullnægjandi hátt. Dæmi um slíkt er ákvæði sem varðar rétt barns til umgengni við foreldra og aðra sem eru því nákomnir í vistunarúrræðum og að barn sem er 15 ára geti sjálft gert kröfu um umgengni, sbr. 43. gr. frumvarpsins. Þó var talin þörf á að árétta hvernig komið er til móts við rétt barns til menntunar og heilbrigðisþjónustu í vistunarúrræðum en gagnrýnt hefur verið, m.a. af umboðsmanni Alþingis og umboðsmanni barna, að börn hafi ekki nægilega greiðan aðgang að heilbrigðisþjónustu í vistunarúrræðum. Þá er réttur barns til menntunar sérstaklega styrktur í frumvarpinu með nýju ákvæði.

Í VII. kafla frumvarpsins er fjallað um meginreglur, húsreglur og beitingu þvingunar í vistunarúrræðum. Í frumvarpinu felast ýmis nýmæli sem tengjast beitingu þvingunar gagnvart börnum í vistunarúrræðum og því er hugtakið skilgreint sérstaklega til að auka skýrleika og réttarvernd. Dæmi um slíkt er almennt bann við beitingu þvingunar, sbr. 47. gr. frumvarpsins. Einungis er heimilt að víkja frá banni við beitingu þvingunar að uppfylltum skilyrðum undanþága samkvæmt kaflanum. Við útfærslu á undanþágum við banni á beitingu þvingunar í kaflanum var horft til réttinda barna og þau útfærð á þann hátt að skýrt væri að um væri að ræða undanþágureglur sem væru háðar ákveðnum skilyrðum, svo sem mat á nauðsyn og meðalhóf haft að leiðarljósi í hvívetna. Dæmi um slíkt er að finna í 53. og 55. gr. frumvarpsins um rafræna vöktun í einkarými barns og líkamlega valdbeitingu. Horft var sérstaklega til 3., 12., 19. og 37. gr. barnasáttmálans þegar meginreglur um sjálfsákvörðunarrétt barna í vistunarúrræðum voru mótaðar, ásamt almennri athugasemd barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna nr. 12, og grundvallarreglna um friðhelgi einkalífs og persónufrelsi. Þá er kveðið á um fortakslaust bann gegn líkamlegum eða andlegum refsingum í vistunarúrræðum sem er til verndar börnum gegn ofbeldi. Viðhlítandi þjálfun starfsfólks sem kemur að líkamlegri valdbeitingu og skyldu þeirra sem reka vistunarúrræði samkvæmt kaflanum til að vinna markvisst að því að fyrirbyggja beitingu þvingana gagnvart börnum er nýmæli og sett til að auka vernd

barna sem eru í vistunarúrræðunum. Í kaflanum er einnig að finna ýmis önnur ákvæði til verndar börnum og til að fyrirbyggja misbeitingu, þar á meðal um kynjasjónarmið við leit á börnum og lífsýnatöku. Verklag við inngrip samkvæmt kaflanum er skýrt og tekur mið af alþjóðlegum viðmiðum og meginreglum í ljósi þess að börn eru sérstaklega viðkvæmur hópur sem þarfnast verndar umfram fullorðna. Sérstaklega var horft til þess að valdaójafnvægi er til staðar í þeim aðstæðum sem lýst er í kaflanum og þar af leiðandi er nauðsynlegt að tryggja að skýrar reglur séu við valdbeitingu þar sem barn og fullorðinn eiga í hlut með hagsmuni barnsins að leiðarljósi. Þá var réttur barna í vistunarúrræðum styrktur að því leytinu til að ákvörðun um skerðingu á ferðafrelsi barns verður borin undir dómstóla og önnur inngrip í friðhelgi einkalífs þeirra eru kærnanleg til æðra stjórnvalds.

6.1.4. Niðurstaða um mat á áhrifum á börn og jafnréttisáhrif.

Eins og fjallað hefur verið um var reglulega lagt mat á hagsmuni barna við vinnslu frumvarpsins. Gerðar voru ýmsar breytingar frá gildandi lagaumhverfi sem höfðu það að markmiði að styrkja réttindi barna, sem fjallað hefur verið um að hluta í þessum kafla og tóku til barna óháð kyni. Niðurstaða matsins er sú að samþykkt frumvarpsins hafi jákvæð áhrif á réttindi barna og stuðli að því að íslensk stjórnvöld uppfylli í auknum mæli skyldur sínar samkvæmt samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013, eins og nánar er fjallað um í kafla 2 í greinargerð þessari.

6.2. Áhrif á fjárhag ríkis og sveitarfélaga.

Með frumvarpinu flyst ábyrgð og kostnaður vegna verkefna sem áður voru hjá umdæmisráðum barnaverndar frá sveitarfélögum til ríkisins sem mun fela í sér aukin útgjöld fyrir ríkissjóð. Áætlaður árlegur viðbótarkostnaður ríkissjóðs vegna reksturs hins nýja barnaverndarráðs er metinn um 200–250 millj. kr. á ári, nái frumvarpið fram að ganga, auk tíma-bundins innleiðingarkostnaðar vegna uppbyggingar starfseminnar, m.a. vegna skipulagsbreytinga og yfirfærslu verkefna. Gert er ráð fyrir að kostnaðurinn sé innan ramma fjárlaga.

Með frumvarpinu eru einnig lagðar til ýmsar breytingar sem tengjast aukinni áherslu á réttindi barnsins, m.a. málsmeðferð barna með fjölþættar stuðningsþarfir, aukin þátttaka barna í meðferð máls, aukinn réttur barns til skipunar talsmanns, óháð rétti þess til aðstoðar lögmanns, og aukið eftirlit með börnum í föstri. Framangreindar breytingar munu hafa áhrif á verkefni sveitarfélaganna og því fór fram mat á þeim áhrifum í samræmi við 129. gr. sveitarstjórnarlaga, nr. 138/2011. Samkvæmt matinu dragast útgjöld sveitarfélaga saman vegna niðurfellingar umdæmisráða barnaverndar og yfirfærslu verkefna sveitarfélaga til ríkis um 200–250 millj. kr. á ári. Á móti þessum samdrætti útgjalda kemur viðbótarkostnaður þeirra vegna nýrra og breyttra verkefna frumvarpsins. Niðurstaða matsins er að heildaráhrif frumvarpsins á fjárhag sveitarfélaganna verði jákvæð.

6.3. Áhrif á persónuvernd.

Í frumvarpinu er lagt til að auka heimildir barnaverndarþjónustu til að miðla upplýsingum til annarra aðila sem veita börnum þjónustu. Markmið breytinganna er að tryggja að unnt sé að taka ákvarðanir um stuðning og þjónustu við barnið með hliðsjón af því sem er barni fyrir bestu.

Í fyrsta lagi er lagt til að rýmka heimildir barnaverndarþjónustu til að upplýsa fagfólk í nærumhverfi barns um að barnaverndarþjónusta ætli ekki að aðhafast í málinu eða sé að ljúka máli. Mikilvægt er að þeir sem veita barni þjónustu fái upplýsingar um það ef barnaverndarþjónusta, sem hefur yfir að ráða mjög fjölbreyttum úrræðum, mun ekki stíga inn í mál barns.

Í gildandi barnaverndarlögum er heimild til að miðla upplýsingum um niðurstöðu um að hefja ekki könnun innan samþættingar þjónustu. Þótt heimildin hafi nýst vel er ljóst að hún nær ekki yfir þau tilvik þegar samþætting er ekki fyrir hendi, fagfólk í nærumhverfi barns sendir tilkynningu til barnaverndar og telur sig eiga erfitt með að skipuleggja þjónustu við barnið þar sem starfsmaðurinn veit ekki hvort barnið muni hafa aðgang að úrræðum barnaverndarþjónustu. Er því lagt til að þegar rót barnaverndarmáls megi rekja til tilkynningar frá fagfólki fái viðkomandi einstaklingur að vita að barnaverndarþjónusta muni ekki aðhafast frekar í málinu. Lögð er áhersla á að ekki er gert ráð fyrir að barnaverndarþjónusta upplýsi viðkomandi starfsmann um allt sem viðkemur aðkomu barnaverndarþjónustu heldur eingöngu að barnaverndarþjónusta sé að ljúka afskiptum af málinu. Að baki liggur það mat að hagsmunir barna af því að fá aðgang að réttri þjónustu vegi þyngra en hagsmunir af því að afmörkuðum upplýsingum um að barnaverndarþjónusta muni ekki aðhafast í málinu sé miðlað milli fagfólks sem bundið er sömu þagnarskyldureglum.

Í öðru lagi er lagt til að orðalag heimilda barnaverndarþjónustu til að skiptast á upplýsingum verði víðtækara. Í gildandi barnaverndarlögum eru ríkar heimildir fyrir barnaverndarþjónustur til að skiptast á upplýsingum við flutning fjölskyldna milli sveitarfélaga og dvöl barna í öðru sveitarfélagi en þar sem þau eiga lögheimili. Það hefur þó sýnt sig að í framkvæmd eru hindranir á því að barnaverndarþjónustur skiptist á nauðsynlegum upplýsingum til að tryggja samfellu í meðferð barnaverndarmála. Er því lagt til í frumvarpinu að orða þessar heimildir þannig að þær verði almennari. Að baki liggja þeir hagsmunir að fólk geti ekki komið sér undan afskiptum barnaverndar með því að ferðast eða flytjast milli umdæma barnaverndarþjónustu og eru þessir hagsmunir taldir vega þyngra en hagsmunir fólks af því að upplýsingum sé ekki miðlað milli mismunandi svæðisbundinna eininga í barnavernd. Ekki er um ræða verulegar breytingar frá gildandi lagaumhverfi en ætlunin er að færa framkvæmd til samræmis við markmið frumvarpsins.

Í þriðja lagi er lagt til að í lögum verði fjallað um heimildir hverrar barnaverndarþjónustu til að skiptast á upplýsingum við yfirvöld í öðrum ríkjum en tillagan helst í hendur við breytt gildissvið og lögsögu í barnaverndarmálum. Fá mál koma upp hér á landi þar sem barnaverndarþjónustur þurfa að eiga samskipti við önnur ríki, en slík tilvik kunna að koma upp, t.d. ef börn hafa fasta búsetu í öðru ríki en eru beitt neyðarráðstöfunum hér á landi eða búa hér en eru beitt neyðarráðstöfunum í öðru ríki. Frumvarpið felur í sér að ákveðnir mælikvarðar og varnaglar séu settir vegna slíkrar upplýsingamiðlunar sem hefur það að markmiði að leysa úr því hvar barni er fyrir bestu að barnaverndarmál sé rekið.

Í fjórða lagi er lagt til að styrkja heimildir og skyldu til miðlunar upplýsinga frá barnaverndaryfirvöldum til heilbrigðisyfirvalda. Upplýsingar um meðferð í barnaverndarúrræðum geta skipt miklu máli fyrir meðferð sem fer fram á vegum heilbrigðisyfirvalda og er þess vegna lagt til að lögð verði skylda á tiltekin barnaverndarúrræði á vegum ríkisins til að tryggja að slíkar upplýsingar verði vistaðar í sjúkraskrá barnsins. Lögð er áhersla á að ríkar kröfur eru gerðar til þagnarskyldu heilbrigðisstarfsfólks og að upplýsingar séu eingöngu unnar í málefnalegum tilgangi. Er talið að það sé barni fyrir bestu að þessar upplýsingar séu aðgengi-
legar í sjúkraskrá.

Eins og að framan greinir felur frumvarpið ekki í sér mikil nýmæli þegar kemur að vinnslu persónuupplýsinga heldur afmarkaðar tillögur sem eiga að skýra heimildir til samtals fagfólks með hagsmuni barna að leiðarljósi. Verður því ekki litið svo á að frumvarpið feli í sér slíkar breytingar á heimildum stjórnvalda til að vinna persónuupplýsingar að gera eigi formlegt mat á áhrifum á persónuvernd vegna þeirra.

Um einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Í greininni er kveðið á um markmið frumvarpsins. Orðalagið endurspeglar jafnframt gildissvið frumvarpsins sem nánar er skýrt í 2. gr.

Í 1. málsl. 1. mgr. kemur fram það markmið að tryggja börnum, sem búa við óviðunandi aðstæður eða stefna heilsu sinni og þroska eða annarra í hættu, stuðning, umönnun og vernd. Ákvæðið er í samræmi við ákvæði 3. mgr. 76. gr. stjórnarskrárinnar og liður í því að tryggja börnum réttindin sem þar er kveðið á um. Fyrri málslíður ákvæðisins á sér nokkra samsvörun í 1. málsl. 1. mgr. 2. gr. barnaverndarlaga, nr. 80/2002. Framsetning ákvæðisins endurspeglar annars vegar það markmið að styðja við börn sem búa við óviðunandi aðstæður og hins vegar að styðja við börn sem stefna heilsu sinni og þroska í hættu. Hvað fyrri hópinn varðar er einkum átt við börn sem búa við óviðunandi skilyrði sem þeim eru búin af hendi foreldra eða annarra aðila sem bera ábyrgð á að tryggja umönnun þeirra lögum samkvæmt. Hvað seinni hópinn varðar er litið til þess að staða þeirra barna sem um ræðir sé tilkomin vegna aðstæðna sem í mörgum tilfellum eru óháðar getu eða hæfni þeirra sem ábyrgð bera á umönnun þeirra. Rétt er að áréttta að börn stofna heilsu sinni og þroska í hættu með ýmiss konar hegðun. Þar á meðal er hegðun sem stofnar öðrum í hættu og kallar á stuðning, umönnun og vernd. Þá er rétt að taka fram að í einhverjum tilfellum geta þau börn sem um ræðir tilheyrt báðum hópum en samkvæmt orðalagi ákvæðisins er það þó ekki skilyrði. Hugtakið óviðunandi aðstæður á sér samsvörun í markmiðsákvæði gildandi barnaverndarlaga og er það tekið óbreytt upp í ákvæðinu.

Í 2. málsl. 1. mgr. er jafnframt tekið fram það markmið að stuðla að því að öll börn geti alist upp í öruggu og þroskavænlegu umhverfi. Í gildandi barnaverndarlögum er ekki að finna sambærilegt ákvæði en þar er þó í reynd að finna ákvæði sem miða að því að stuðla að almennu öryggi og velferð barna. Er því lagt til að vísað sé til þessa almenna markmiðs í markmiðs-ákvæði frumvarpsins.

Í 2. mgr. er nánar vikið að því hvernig unnið skuli að markmiðum frumvarpsins. Ákvæðið á sér nokkra efnislega samsvörun með 2. málsl. 1. mgr. 2. gr. gildandi barnaverndarlaga en orðalag hefur verið uppfært til samræmis við nýjar áherslur. Í ákvæðinu er lögð áhersla á það jafnvægi sem þarf að ríkja milli sjálfstæðra réttinda barna, ábyrgðar foreldra þeirra og skyldu ríkisvaldsins til að grípa til aðgerða þegar þörf krefur og þykir rétt að orðalag markmiðs-ákvæðisins endurspegli þá áherslu. Mikilvægt er að það sjónarmið liggi til grundvallar öllu barnaverndarstarfi að unnið sé að því að styðja við börn sem og fjölskyldur þeirra enda ljóst að fjölskylda barns gegnir almennt lykilhlutverki í uppeldi þess. Er það einnig í samræmi við ákvæði barnasáttmálans og þá einkum 9. gr. hans, sem kveður m.a. á um rétt barns til að viðhalda fjölskyldutengslum. Almennt séð þarf að líta til þess að alla jafna eru hagsmunir barns best tryggðir með því að það alist upp hjá eigin fjölskyldu og að stöðugleiki ríki í uppveksti þess. Þó er jafnframt ljóst að sú staða getur komið upp að beita þurfi úrræðum til verndar einstökum börnum og er mikilvægt að tryggja að slíkt sé heimilt og að slík afskipti ríkisvaldsins hvíli á lögmætum grunni. Gerist þörf á beitingu tiltekinna úrræða á grundvelli frumvarpsins er mikilvægt að það sé gert í samræmi við ákvæði frumvarpsins og að slíkum úrræðum sé beitt um leið og þörf krefur.

Í 3. mgr. kemur fram að við framkvæmd laganna, verði frumvarpið óbreytt að lögum, skuli réttindi barna tryggð í samræmi við stjórnarskrá og þær alþjóðlegu skuldbindingar sem íslenska ríkið hefur undirgengist. Í ákvæðinu er þannig kveðið á um að túlka beri þau réttindi sem af frumvarpinu leiðir með hliðsjón af ákvæðum stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands og alþjóðlegra skuldbindinga. Ákvæðið á sér ekki hliðstæðu í gildandi barnaverndarlögum og

endurspeglar það aukna mikilvægi sem réttindi barna samkvæmt samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins hafa í starfi barnaverndaryfirvalda.

Þá er lagt til það nýmæli að vísa til samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Samningurinn var lögfestur með lögum nr. 80/2025 og því mikilvægt að túlkun og framkvæmd nýrra laga um barnavernd taki mið af því. Allar ákvarðanir og ráðstafanir barnaverndaryfirvalda taka mið af einstaklingsbundnu mati og þörfum barns og foreldra hverju sinni og á það jafnt við um fötluð börn og aðra viðkvæma hópa en mikilvægt er, í ljósi réttarstöðu samningsins, að árétta vægi hans þegar kemur að framkvæmd laga um barnavernd og réttindum barns við meðferð barnaverndarmála.

Um 2. gr.

Í greininni er kveðið á um gildissvið og lögsögu. Um er að ræða verulegar breytingar á framsetningu frá 2. mgr. 2. gr. gildandi barnaverndarlaga. Með breytingunum er ætlunin að ná betur utan um áskoranir í barnavernd sem fylgja auknum fólksflutningum milli landa þannig að í málum sem teygja sig milli landa sé leitast við að ekki komi upp ósamræmi og ágreiningur milli réttarkerfa og reglna. Breytingarnar eru liður í því að undirbúa löggjöf undir fullgildingu Haag-samningsins frá 1996 um lögsögu, gildandi lög, viðurkenningu, fullnustu og samvinnu varðandi forsjá barna, auk aðgerða til verndar börnum, en gert er ráð fyrir að við lögfestingu samningsins verði ákvæðið aðlagð enn frekar. Fyrirmynd ákvæðisins er að hluta sótt í norsku barnaverndarlögin.

Í 1. mgr. kemur fram sú almenna regla að lögin taka til allra barna, þ.e. barna frá fæðingu að 18 ára aldri.

Í 2. mgr. er fjallað um að lögin taki til allra barna sem hafa fasta búsetu hér á landi og eru stödd hér. Í 2. mgr. 2. gr. gildandi barnaverndarlaga kemur fram sú regla að lögin taki til allra barna sem eru á yfirráðasvæði íslenska ríkisins. Sú regla er mjög víðtæk og nær ekki vel að fanga það markmið, sem m.a. kemur fram í Haag-samningnum frá 1996, um að almennt eru stjórnvöld í ríkinu þar sem barnið dvelur og er miðpunktur í lífi þess best til þess fallin að taka ákvarðanir sem krefjast þess að lagt sé heildarmat á stöðu barns og fjölskyldu. Er því lagt til að horfið verði frá því að skilgreina lögsögu með þeim hætti að hún nái til allra barna. Aftur á móti er ekki talin ástæða til að skilgreina lögsögu íslenskra barnaverndaryfirvalda svo þröngt að hún nái eingöngu til barna sem eru með lögheimili hér á landi, sbr. lög um lögheimili og aðsetur, enda myndu þá börn sem t.d. eru ekki með heimild til dvalar hér á landi, og hafa þar með ekki lögheimili hér, falla utan lögsögu íslenskra barnaverndaryfirvalda. Er þess vegna lagt til að notast verði við hugtakið föst búseta. Við mat á fastri búsetu í skilningi ákvæðisins er rétt að líta til þess hvar raunverulegur miðpunktur í lífi barna er.

Þótt um sé að ræða almenna reglu er mikilvægt að reglan um fasta búsetu verði ekki til þess að börn falli á milli lögsögu tveggja ríkja. Er því í 2. mgr. lagt til að fram komi að lögin gildi um börn sem eru hér á landi og ekki er unnt að staðfesta hvar þau hafa fasta búsetu. Þá er rétt að taka af allan vafa um að lögin, nái frumvarpið fram að ganga, eigi við um börn sem eru hér á landi og eru flóttamenn eða vegalaus utan eigin ríkis, þ.m.t. þau sem eru hér á landi án forsjáraðila, en fjallað er um meðferð þeirra mála í IX. kafla frumvarpsins. Þegar tekin er afstaða til þess hvaða börn eru flóttamenn eða vegalaus utan eigin ríkis er litið til barna sem hafa sóst eftir heimild til dvalar hér á landi þar sem þau telja sig ekki geta snúið aftur til heimaríkis, hvort sem þau falla undir skilgreininguna að teljast flóttamenn eða ekki.

Að öðru leyti en getið er í 2. mgr. fer það ríki þar sem barn er með fasta búsetu að jafnaði með lögsögu í barnaverndarmáli, sbr. 1. málsl. 3. mgr. Lögð er áhersla á að þótt stjórnvöld í ríki þar sem barn á fasta búsetu séu almennt best til þess fallin að taka ákvarðanir um

ráðstafanir í barnavernd geta alltaf komið upp tilvik þar sem það er barni fyrir bestu að bregðast við aðstæðum utan búseturíkis, t.d. með neyðarráðstöfunum eða öðrum ákvörðunum til bráðabirgða. Er því lagt til í 2. málsl. 3. mgr. að ef barn er með fasta búsetu í öðru ríki en dvelur hér sé barnaverndaryfirvöldum hér á landi þó heimilt að grípa til nauðsynlegra aðgerða til verndar barni. Þrátt fyrir meginregluna um lögsögu búseturíkis sé barnaverndaryfirvöldum jafnframt heimilt, í þágu bestu hagsmuna barns, eftir atvikum að flytja lögsögu í barnaverndarmáli á grundvelli samninga við dvalar- eða búseturíki, sbr. 3. málsl. 3. mgr. Getur hér bæði verið átt við milliríkjasamninga eins og Haag-samninginn frá 1996 og samninga sem gerðir eru milli barnaverndarþjónustu og erlends ríkis vegna einstakra barna.

Í 4. mgr. er fjallað um undantekningar frá hinni almennu reglu um að lögin eigi við um börn að 18 ára aldri. Annars vegar er um að ræða undantekningu fyrir ófædd börn en barnaverndarlög hafa að geyma ákvæði um viðbrögð við aðstæðum þar sem heilsu eða lífi ófædds barns er stefnt í hættu. Hins vegar er skýrt að gildissviðið tekur til fullorðinna einstaklinga þegar nýtt hefur verið heimild til að framlengja tilteknar ráðstafanir eftir að barn nær fullorðinsaldri.

Um 3. gr.

Greininni er ætlað að skýra helstu hugtök sem notuð eru í frumvarpinu og hugtök sem skipta máli í barnaverndarstarfi. Í gildandi barnaverndarlögum er ekki að finna sambærilegt ákvæði en þó má finna skilgreiningar á tilteknum hugtökum á stöku stað í löggjöfinni. Í samræmi við þá þróun sem orðið hefur við lagasetningu og í því skyni að auka skýrleika og samræmi í framkvæmd þykir fara vel á því að leggja til heildstætt ákvæði þar sem helstu hugtök eru skilgreind.

Í 1. tölul. er hugtakið *barn* skilgreint. Líkt og almennt gildir í íslenskri er löggjöf og í samræmi við ákvæði barnasáttamálans er miðað við 18 ára aldur við skilgreiningu hugtaksins.

Í 2. tölul. er hugtakið *barnaverndarmál* skilgreint. Skilgreiningin er í samræmi við ákvæði gildandi barnaverndarlaga að öðru leyti en því að í frumvarpinu er ekki einungis fjallað um upphaf máls heldur einnig lok þess. Skv. 2. tölul. er barnaverndarmál því mál þar sem liggur fyrir niðurstaða barnaverndarþjónustu um að hefja könnun máls og lýkur með því að máli er formlega lokað. Fjallað er nánar um markmið og framkvæmd könnunar í IV. kafla.

Í 3. tölul. er hugtakið barnaverndarþjónusta skilgreint. Annars vegar er um að ræða þá opinberu og lögbundnu þjónustu sem sveitarfélög bera ábyrgð á samkvæmt lögunum. Hins vegar vísar hugtakið einnig til þeirrar stjórnsýslueiningar innan sveitarfélags, eða sameiginlegrar einingar tveggja eða fleiri sveitarfélaga, sem annast framkvæmd þjónustunnar í reynd. Með skilgreiningunni er leitast við að skýra að hugtakið taki bæði til verkefnisins sem slíks og þess stjórnvalds sem fer með framkvæmd þess. Þetta er talið stuðla að skýrleika í lagatextanum, enda er hugtakið notað í báðum merkingum í lögunum. Um ábyrgðarskiptingu ríkis og sveitarfélaga og nánar um samvinnu sveitarfélaga er vísað til viðeigandi ákvæða frumvarpsins.

Í 4. tölul. er að finna skilgreiningu á hugtakinu *barn með fjölþættar stuðningsþarfir*. Sambærilega skilgreiningu er ekki að finna í gildandi lögum en við stefnumótun stjórnvalda og undirbúning frumvarpsins var lögð sérstök áhersla á mikilvægi þess að skilgreina hugtakið út frá fyrirhuguðum lögum um barnavernd og skyldum ríkisins til að byggja upp vistunarúrræði fyrir þennan hóp. Með frumvarpinu er lagt til að skilgreiningin miði við að hópi barna með fjölþættar stuðningsþarfir tilheyri þau börn sem hafa þörf fyrir langvarandi og fjölþætta stuðning, eftirfylgd og búsetu utan heimilis vegna flókinnar og samsettrar röskunar í tauga- og vitsmunaproska sem er til þess fallin að valda því að barnið stofni heilsu sinni og þroska eða annarra í hættu. Af skilgreiningunni er ljóst að um er að ræða börn sem hafa mikla þörf

fyrir langvarandi og sérhæfða þjónustu vegna aðstæðna sem eru tilkomnar vegna röskunar í tauga- og vitsmunaprofka. Í lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018, er fjallað um ráðgjöf vegna barna með fjölþættan vanda og/eða miklar þroska- og geðraskanir. Í lögnum er þó ekki að finna skilgreiningu á því um hvaða hóp barna ræðir og hafa því falist talsverðar áskoranir í framkvæmd á 20. og 21. gr. laganna. Samkvæmt gildandi lögum er það þó hlutverk svonefnds sérfræðingateymis, sem starfrækja skal á grundvelli laga nr. 38/2018, að veita ráðgjöf vegna þjónustu við þann hóp barna sem um ræðir og liggja því fyrir ákveðnar upplýsingar um hópinn. Við vinnu við undirbúning frumvarpsins var lögð sérstök áhersla á það að kortleggja hópinn, m.a. í því skyni að tryggja að unnt væri að móta skilgreiningu sem næði utan um þarfir hlutaðeigandi barna. Skilgreiningin endurspeglar þessa vinnu en jafnframt var niðurstaða hennar að ítarlegri skilgreining á hópnum yrði sett í reglugerð, sbr. 2. mgr. 35. gr. Rétt er að leggja áherslu á að skilgreiningin afmarkar tiltekinn hóp í tengslum við sérstök úrræði frumvarpsins en felur ekki í sér að önnur börn með miklar og langvarandi stuðningsþarfir geti ekki átt rétt eins og önnur börn til úrræða samkvæmt öðrum ákvæðum.

Í 5. tölul. er fjallað um barnaverndaryfirvöld og hvaða stjórnvöld fara með málefni barnaverndar hér á landi. Um er að ræða ráðherra sem fer með barnavernd og önnur stjórnvöld á málefnasviðinu, hvort sem þau fara með þjónustu eða yfirstjórn og eftirlit með málaflokknum. Skilgreiningin er í samræmi við ákvæði 2. mgr. 3. gr. gildandi barnaverndarlaga fyrir utan að í skilgreiningunni er vísað til barnaverndarráðs í stað umdæmisráðs barnaverndar. Er sú breyting í samræmi við aðrar breytingar sem lagðar eru til með frumvarpinu.

Í 6. tölul. er hugtakið *foreldri* skilgreint. Hugtakið er sambærilegt þeirri skilgreiningu sem er að finna í 3. mgr. 3. gr. gildandi laga.

Í 7. tölul. er fjallað um hugtakið *meðferð* sem kemur á nokkrum stöðum fyrir í frumvarpinu. Í 3. mgr. 2. gr. laga um réttindi sjúklinga, nr. 74/1997, er hugtakið meðferð skilgreint sem rannsókn, aðgerð eða önnur heilbrigðisþjónusta sem læknir eða annar heilbrigðisstarfsmaður veitir til að greina, lækna, endurhæfa, hjúkra eða annast sjúkling. Til að tryggja að ekki vakni vafi um skilgreiningu á orðinu meðferð í frumvarpinu, og þar með á ábyrgð á því að veita meðferð, er lagt til að sérstaklega sé tekið fram að hugtakið meðferð í frumvarpinu feli ekki í sér meðferð samkvæmt lögum um réttindi sjúklinga. Þannig útilokar ákvæðið að unnt sé að líta á meðferð í skilningi laga um réttindi sjúklinga sem barnaverndarúrræði.

Í 8. tölul. er að finna skilgreiningu á hugtakinu *þjónustuveitendur*. Skilgreiningin er í samræmi við ákvæði laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021, og þykir rétt að nota hugtakið og þá skilgreiningu sem þar er að finna í ákvæðum frumvarpsins. Er það einkum gert til að gæta samræmis og einnig til að einfalda og skýra tiltekin ákvæði frumvarpsins þannig að ekki gerist þörf á því að telja upp alla þá aðila sem geta talist þjónustuveitendur í hverju og einu tilfelli.

Um 4. gr.

Í greininni er kveðið á um réttindi barns. Fjallað er um réttindi barna almennt sem og réttindi tiltekins barns víða í gildandi löggjöf, þ.m.t. í 1. og 4. gr. gildandi barnaverndarlaga, nr. 80/2002, og í ákvæði 1. gr. barnalaga, nr. 76/2003. Í ljósi þeirrar ríku áherslu sem lögð er á réttindi barna með frumvarpinu, og þeirra breytinga sem orðið hafa á lagaumhverfinu síðustu ár, þótti fara vel á því að setja fram heildstæða grein þar sem vikið er að þeim meginsjónarmiðum sem skipta máli í því skyni að tryggja réttindi barns á grundvelli laga um barnavernd, verði frumvarpið óbreytt að lögum.

Í 1. málsl. 1. mgr. greinarinnar er fjallað um rétt barns til að lifa, þroskast og njóta verndar og umönnunar, án mismununar af nokkru tagi. Ákvæðið er í samræmi við ákvæði 2., 3. og 6. gr. barnasáttmálans sem og ákvæði 3. mgr. 76. gr. stjórnarskrárinnar. Þá felur ákvæðið jafnframt í sér ákveðna áréttingu á 1. mgr. 1. gr. gildandi barnalaga. Í 2. málsl. 1. mgr. ákvæðisins er kveðið á um rétt barns til verndar gegn hvers kyns ofbeldi og annarri vanvirðandi háttsemi. Ákvæðið er m.a. í samræmi við 19. gr. barnasáttmálans þar sem sú skylda er lögð á aðildarríki hans að gera allar viðeigandi ráðstafanir, þ.m.t. á sviði löggjafar, til að vernda börn gegn hvers kyns líkamlegu og andlegu ofbeldi, meiðingum, misnotkun, vanrækslu, skeytingarleysi, illri meðferð eða notkun, þar á meðal kynferðislegri misnotkun.

Rétt er að taka fram að birtingarmyndir ofbeldis og annarrar vanvirðandi háttsemi gagnvart börnum geta verið afar fjölbreyttar og er því ekki talið rétt að binda orðalag ákvæðisins, né annarra ákvæða frumvarpsins þar sem notað er sama orðalag, við tiltekna háttsemi. Til þess er þó rétt að líta að með orðalaginu er átt við hvers kyns háttsemi sem er til þess fallin að valda líkamlegum, sálrænum eða tilfinningalegum skaða. Ofbeldi getur þannig til að mynda verið andlegt, líkamlegt, fjárhagslegt eða kynferðislegt. Þá er einnig rétt að líta til þess að beiting ofbeldis eða annarrar vanvirðandi háttsemi þarf ekki að vera bundin við ákveðnar aðstæður og getur þannig einnig verið um að ræða stafrænt ofbeldi eða háttsemi sem einkum fer fram á vettvangi stafrænna miðla.

Í 1. málsl. 2. mgr. ákvæðisins er að finna meginregluna um að það sem er barni fyrir bestu skuli ávallt hafa forgang við meðferð og úrlausn mála á grundvelli laganna, verði frumvarpið óbreytt að lögum. Um er að ræða áréttingu á 1. mgr. 3. gr. barnasáttmálans. Ákvæðið er einnig í samræmi við ákvæði 2. mgr. 1. gr. barnalaga, nr. 76/2003. Í 2. málsl. 2. gr. ákvæðisins er nýmæli en þar er fjallað um að fatlað barn skuli njóta réttinda samkvæmt lögum þessum til fulls og jafns við önnur börn. Um er að ræða beina tilvísun til 1. mgr. 7. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, þar sem fram kemur að gera skuli allar nauðsynlegar ráðstafanir til að tryggja að fötluð börn fái notið mannréttinda og grundvallarfrelsis til fulls og jafns við önnur börn.

Í 3. mgr. ákvæðisins er kveðið á um rétt barns til þátttöku í málum sem það varðar. Ákvæðið er í samræmi við meginreglu 12. gr. barnasáttmálans og er samhljóða ákvæði 2. mgr. 4. gr. gildandi barnaverndarlaga eins og því var breytt með lögum nr. 107/2021. Í upphafi ákvæðisins er þátttaka barna orðuð almennt. Lögð er áhersla á að litið er á þátttökuna sem rétt barns en ekki skyldu. Þjóða skal barni þátttöku en ekki þrýsta á að það taki þátt standi vilji barnsins ekki til þátttöku.

Liður í þátttöku barns er að upplýsa barnið um þær ákvarðanir sem teknar eru og mat sem ákvörðun byggist á. Þess vegna er í ákvæðinu sérstaklega tekið fram að barni skuli veittar upplýsingar um mál sitt á barnvænan hátt og að því marki sem aldur þess og þroski gefur tilefni til. Mikilvægt er að þessar upplýsingar séu aðlagðar að barninu. Barn á jafnframt rétt á að koma sjónarmiðum sínum á framfæri með þeim hætti sem það kys. Verður því að gæta þess að tekið sé tillit til aðstæðna barnsins og að það hafi tækifæri til þess að tjá sig í barnvænu umhverfi sem hæfir aldri þess. Í ákvæðinu er jafnframt mælt fyrir um að taka skuli réttmætt tillit til sjónarmiða og vilja barns í samræmi við aldur þess og þroska. Mikilvægt er að gæta að því að skrá upplýsingar um þátttöku barns, þ.m.t. með hvaða hætti þátttaka barnsins fór fram, hver voru sjónarmið barnsins, hvernig lagt var mat á þau og hvaða þýðingu þau höfðu við meðferð málsins.

Að lokum er í 4. mgr. ákvæðisins að finna skyldu til setningar reglugerðar um réttindi barns.

Um 5. gr.

Í greininni er fjallað um almennar skyldur foreldra og annarra sem annast uppeldi og umönnun barna. Rétt er að taka fram að í öðrum ákvæðum frumvarpsins er fjallað um sértækari skyldur foreldra á grundvelli frumvarpsins sem snúa m.a. að vernd barna gegn skaðlegu efni og framfærsluskyldu. Ákvæðið byggir að meginstefnu til á ákvæði 2. mgr. 1. gr. gildandi barnaverndarlaga en þó eru gerðar breytingar á uppsetningu þess og orðalagi sem miða einkum að því að auka skýrleika sem og að því að færa ákvæðið til betra samræmis við önnur ákvæði frumvarpsins.

Í 1. mgr. er fjallað um að öllum sem hafa uppeldi og umönnun barns með höndum beri að sýna því virðingu, umhyggju og nærgætni. Samkvæmt orðalagi ákvæðisins nær það bæði til foreldra og annarra aðila sem kunna að annast uppeldi og umönnun barns. Í 2. málsl. er skýrlega kveðið á um það að óheimilt sé að beita barn hvers kyns ofbeldi og annarri vanvirðandi háttsemi. Við mat á inntaki ákvæðisins er rétt að líta til þess að birtingarmyndir ofbeldis og annarrar vanvirðandi háttsemi geta verið ólíkar. Þá er rétt að taka það sérstaklega fram að ákvæðið felur í sér að óheimilt er með öllu að beita barn líkamlegum eða andlegum refsingum.

Í 1. málsl. 2. mgr. er fjallað um þær sérstöku skyldur sem hvíla á foreldrum barns. Fjallað er nánar um foreldraskyldur og forsjá barns í ákvæðum barnalaga, nr. 76/2003, og er því mikilvægt að líta til ákvæða þeirra við túlkun á inntaki þeirrar skyldu sem lögð er á foreldra með ákvæðinu. Ákvæðið á sér einnig samsvörun í 1. mgr. 18. gr. barnasáttmálans sem felur í sér þá mikilvægu reglu að það séu foreldrar barns sem bera aðalábyrgð á uppeldi þess og að því sé komið til þroska. Í ákvæði barnasáttmálans kemur jafnframt fram að það sem er barni fyrir bestu skuli vera foreldrum efst í huga og er það í samræmi við orðalag 2. málsl. 2. mgr. um að foreldrum beri að gæta velfarnaðar barns í hvívetna. Í 2. málsl. 2. mgr. er enn fremur að finna áréttingu á því að foreldrum beri að virða almenn ákvæði laganna, verði frumvarpið óbreytt að lögum, um öryggi og velferð barna, og er þar átt við ákvæði frumvarpsins um útivistartíma o.fl.

Um 6. gr.

Með ákvæðinu er lagt til að sett verði sérstakt ákvæði um skyldur barnaverndaryfirvalda. Að meginstefnu til byggist ákvæðið á þeim meginreglum sem finna má í ákvæði 4. gr. gildandi barnaverndarlaga. Með hliðsjón af þeim breytingum sem lagðar eru til með frumvarpinu og felast í tilkomu nýs ákvæðis 4. gr. um réttindi barns fer vel á því að leggja samhliða til nýtt ákvæði um skyldur barnaverndaryfirvalda. Ákvæðið á bæði að vera leiðarvísir í störfum barnaverndaryfirvalda og leiðarljós við túlkun annarra ákvæða frumvarpsins.

Í a-lið 1. mgr. eru áréttaðar þær skyldur barnaverndaryfirvalda að grípa til viðeigandi ráðstafana til að tryggja börnum, sem búa við óviðunandi aðstæður eða stofna heilsu sinni og þroska eða annarra í hættu, stuðning, umönnun og vernd. Orðalag ákvæðisins er í samræmi við markmiðsákvæði frumvarpsins sem finna má í 1. gr. þess og endurspeglar þá skyldu sem hvílir á barnaverndaryfirvöldum að grípa til viðeigandi ráðstafana í því skyni að tryggja öryggi og vernd barns.

Í b-lið 1. mgr. er kveðið á um að barnaverndaryfirvöldum beri að leitast við að eiga góða samvinnu við barn og foreldra. Almennt verður að líta til þess að mestar líkur eru á því að jákvæð útkoma fáiast þegar gott samstarf er við þá aðila sem málin varða. Með þessu er lögð áhersla á að virða skuli réttindi einstakra barna og foreldra sem og annarra sem eru ábyrgir fyrir barni og leitast við að finna úrræði sem henta í samráði við þá og með samþykki þeirra, áður en litið er til þess að beita úrræðum gegn vilja viðkomandi aðila. Jafnframt er lögð áhersla

á almenna virðingu fyrir mismunandi bakgrunni og menningu fjölskyldna við val á nálgun gagnvart þeim.

Í c-lið 1. mgr. er kveðið á um það að barnaverndaryfirvöld skuli leitast við að stuðla að stöðugleika í lífi barns. Orðalag ákvæðisins hvílir m.a. á því sjónarmiði sem 20. gr. barnasáttmálans er reist á og fjallar um skyldur ríkisins til þess að sjá barni sem tímabundið eða til frambúðar nýtur ekki fjölskyldu sinnar fyrir umönnun. Áréttað er mikilvægi þess að tryggja stöðugleika í lífi barns. Ákvæðið felur þó jafnframt í sér víðtækari skírskotun og á við í öllu barnaverndarstarfi þar sem almennt er rétt að líta til þess að ákvarðanir yfirvalda byggji á því að sem minnst röskun verði á lífi og högum barns. Hér má m.a. benda á að barnaverndaryfirvöld leitist við að finna sameiginlegar lausnir fyrir systkini, sem alist hafa upp saman, ef það er í samræmi við þarfir þeirra og hagsmuni.

Í d-lið 1. mgr. er að fjallað um samræmi, jafnræði og meðalhóf. Ákvæðið felur í sér áréttingu á reglum stjórnsýsluréttar, þ.e. á ákvæðum 11. og 12. gr. stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Í ljósi þeirra íþyngjandi ákvarðana og þess valds sem barnaverndaryfirvöldum er falið þykir rétt að áréttu þessi sjónarmið sérstaklega.

Í e-lið 1. mgr. kemur fram að barnaverndaryfirvöldum beri að taka mið af viðurkenndri og/eða gagnreyndri þekkingu hverju sinni við mat á hagsmunum og þörfum barns og uppbyggingu og beitingu úrræða. Sambærilegt ákvæði er ekki að finna í gildandi lögum en rétt þykir að leggja til með frumvarpinu að í nýjum lögum um barnavernd verði vísað sérstaklega til gagnreyndrar þekkingar, eða viðurkenndrar þekkingar þegar gagnreynd þekking er ekki fyrir hendi. Ákvæðið á við um alla vinnslu barnaverndarmála, þar á meðal við mat á hagsmunum og þörf barns og beitingu úrræða í þágu þess í tilteknu máli. Jafnframt á ákvæðið við um almennar athafnir stjórnvalda, t.d. er varðar uppbyggingu úrræða. Undanfarin ár hefur verið lögð á það aukin áhersla að stjórnvöld byggji á bestu þekkingu við ákvarðanatöku og er talið rétt að endurspegla það sjónarmið í frumvarpinu.

Í f-lið 1. mgr. er fjallað um að barnaverndaryfirvöld skuli í störfum sínum leitast við að hafa góða samvinnu sín á milli sem og við aðra aðila sem sinna þjónustu í þágu barna. Fjölmargir aðilar koma að veitingu þjónustu í þágu barna og liggur ljóst fyrir að erfitt getur reynst að taka ákvarðanir sem taka mið af öllum þeim sjónarmiðum sem skipta máli ef skortur er á heildarsýn og samvinnu hlutaðeigandi aðila. Þá er samvinna til þess fallin að tryggja sem besta mögulega þekkingu og reynslu við ákvarðanatöku í einstökum málum.

Í g-lið 1. mgr. er kveðið á um það að barnaverndaryfirvöldum beri að stuðla markvisst að velferð og farsæld barns við framkvæmd verkefna sinna. Þau skuli jafnframt stuðla að samþættingu barnaverndarþjónustu við aðra þjónustu í þágu farsældar barna. Ákvæðið felur í sér áréttingu á ákvæðum laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021.

Að lokum er í 2. mgr. ákvæðisins að finna áréttingu á þagnarskyldu þeirra aðila sem vinna að barnavernd og er þar vísað til ákvæða stjórnsýslulaga. Ljóst er að þeir aðilar sem vinna að barnavernd búa yfir vitneskju um persónuleg málefni barna og fjölskyldna þeirra og er því talið mikilvægt að kveða sérstaklega á um þá þagnarskyldu sem á þeim hvílir.

Um 7. gr.

Í greininni er kveðið á um tilkynningarskyldu til barnaverndarþjónustu. Greinin á sér hliðstæðu í 16. gr. gildandi barnaverndarlaga þar sem kveðið er á um tilkynningarskyldu almennings og 19. gr. laganna þar sem fjallað er um nafnleynd tilkynnanda. Með frumvarpinu er lagt til að koma tilkynningarskyldunni fyrir í II. kafla laganna, verði þau samþykkt, en í gildandi lögum er um hana fjallað í IV. kafla. Með þessu er ætlunin að áréttu mikilvægi tilkynningarskyldunnar fyrir barnaverndarstarf í landinu. Þá miða breytingar á framsetningu

að því að auka skýrleika. Rétt er að fram komi að orðalagsbreytingum frá gildandi lögum er ekki ætlað að breyta eðli tilkynningarskyldunnar.

Í 1. mgr. greinarinnar er kveðið á um skyldu allra til að tilkynna til barnaverndarþjónustu hafi þeir ástæðu til að ætla að barn búi við óviðunandi uppeldisaðstæður, verði fyrir ofbeldi eða annarri vanvirðandi háttsemi eða stofni heilsu sinni og þroska í alvarlega hættu. Ákvæðið er samhljóða ákvæði 1. mgr. 16. gr. gildandi barnaverndarlaga. Ákvæðið hefur almennt reynst vel í framkvæmd og þykir því ekki rétt að leggja til breytingar á orðalagi þess eða þeirri flokkun sem þar er sett fram. Tilkynningar til barnaverndaryfirvalda hafa um langa hríð verið flokkaðar eftir samræmdu flokkunarkerfi sem hvílir að meginstefnu til á þeirri uppsetningu sem fram kemur í gildandi lögum.

Þrátt fyrir að það sé ekki tekið fram í ákvæðinu sjálfu þykir rétt að árétta að það leiðir af almennum reglum að á barnaverndarþjónustu hvílir skylda til að staðfesta við tilkynnanda móttöku tilkynningar sem og skylda til að gefa almennar upplýsingar um málsmeðferð vegna hennar. Einnig leiðir það af almennum reglum að berist barnaverndarþjónustu tilkynning á grundvelli ákvæðisins sem ætti að berast annarri barnaverndarþjónustu ber þjónustunni að tryggja að tilkynningin berist barnaverndarþjónustu í umdæmi þar sem barn á fasta búsetu.

Við undirbúning frumvarpsins kom til álita að setja sérstakt ákvæði um tilkynningar barna til barnaverndarþjónustu. Niðurstaða rýnnar var sú að ekki væri rétt að setja sérstaka tilkynningarskyldu á börn og að önnur ákvæði frumvarpsins, einkum 4. gr. og 5. gr., væru fullnægjandi til að lýsa skyldum barnaverndaryfirvalda til að taka á móti tilkynningum barna og leiðbeina þeim með barnvænum hætti.

Í 2. mgr. er kveðið sérstaklega á um tilkynningarskyldu vegna ófæddra barna. Ákvæðið er samhljóða ákvæði 2. mgr. 16. gr. gildandi barnaverndarlaga, eins og því var breytt með lögum nr. 107/2021, og nær samkvæmt orðalagi sínu, eftir atvikum, til lífernir, háttsemi eða aðstæðna beggja verðandi foreldra barns, ekki eingöngu til þess einstaklings sem gengur með barnið. Þá leggur ákvæðið áherslu á hagsmuni hins ófædda barns frekar en stöðu verðandi foreldra þess.

Í 1. málsl. 3. mgr. er kveðið á um þá meginreglu að þeim sem tilkynnir til barnaverndarþjónustu beri að segja á sér deili. Í 2. málsl. 3. mgr. er að finna undantekningu á þeirri meginreglu sem felur í sér nafnleynd tilkynnanda óski viðkomandi einstaklingur þess. Í 2. málsl. 3. mgr. er einnig tekið fram að ósk tilkynnanda um nafnleynd skuli virt nema sérstakar ástæður mæli gegn því.

Reglur um nafnleynd tilkynnanda eru teknar óbreyttar upp frá 1. mgr. og 1. málsl. 2. mgr. 19. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í ákvæðinu er leitast við að ná jafnvægi milli nokkurra sjónarmiða. Í fyrsta lagi eru hagsmunir þess einstaklings sem tilkynningin varðar til að geta nýtt lögbundinn rétt sinn, svo sem andmælarétt. Í öðru lagi eru hagsmunir þess aðila sem tilkynnir til barnaverndarþjónustu að njóta verndar gagnvart mögulegum hefndaraðgerðum þess sem tilkynningin beinist að. Í þriðja lagi eru almennir hagsmunir barnaverndaryfirvalda að fólk veigri sér ekki við því að tilkynna af ótta við að það hafi neikvæðar afleiðingar fyrir það.

Vert er að geta þess að nafnleynd samkvæmt ákvæðinu á ekki við um efni tilkynningarinnar sjálfar. Mikilvægt er að þeir sem tilkynningin varðar eigi rétt á upplýsingum um efni tilkynningarinnar, þótt nafnleyndar sé gætt að öðru leyti. Líkt og nánar er fjallað um í 8. gr. og athugasemdum við hana á reglan um nafnleynd hins vegar ekki við um fagfólk eða einstaklinga sem tilkynna um aðstæður barns á grundvelli starfs eða stöðu.

Af 4. mgr. leiðir að ákvörðun barnaverndarþjónustu um nafnleynd og synjun um að aflétta nafnleynd er kæraneleg til úrskurðarnefndar velferðarmála. Sú kæruleið er til staðar í 2. málsl. 2. mgr. 19. gr. gildandi barnaverndarlaga og þykir rétt að hún haldist óbreytt. Ekki þykir

ástæða til að taka 3. máls. 2. mgr. 19. gr. gildandi barnaverndarlaga upp í frumvarpi þessu enda felur ákvæðið í sér almenna reglu um skyldu stjórnvalda til að leiðbeina um kærueimild sem þegar er lögfest í stjórnsýslulögum.

Um 8. gr.

Í greininni er kveðið á um tilkynningarskyldu fagfólks. Greinin byggist á ákvæðum 17. gr. og 3. mgr. 19. gr. gildandi barnaverndarlaga og að hluta til einnig á ákvæði 1. mgr. 18. gr. þeirra. Þó eru lagðar til ákveðnar breytingar á orðalagi og samsetningu ákvæðanna sem miða að því að auka skýrleika og einfalda framsetningu. Einnig eru lagðar til ákveðnar breytingar sem miða að því að tryggja samræmi milli þeirra ákvæða sem um tilkynningarskylduna gilda sem og að því að koma til móts við sjónarmið sem fram komu í samráði við undirbúning frumvarpsdraganna.

Í 1. mgr. er sett fram sú afdráttarlaus skylda sem hvílir á hverjum þeim sem stöðu sinnar og starfa vegna hefður aðkomu að málum barna, foreldra eða verðandi foreldra, og verður var við aðstæður sem lýst er í 7. gr. frumvarpsins, að tilkynna það barnaverndarþjónustu. Í ákvæði 1. mgr. 17. gr. gildandi barnaverndarlaga er fjallað um stöðu barna og barnshafandi einstaklinga en lagt er til að vísað verði til verðandi foreldra með opnari hætti þannig að skýrt sé að þær aðstæður sem um ræðir geti tekið til beggja verðandi foreldra. Miðar orðalagið að því að tryggja betra samræmi við 2. mgr. 7. gr. frumvarpsins sem fjallar um tilkynningarskyldu vegna ófæddra barna. Þá er það tekið sérstaklega fram í ákvæði 1. mgr. að tilkynningarskylda á grundvelli ákvæðisins sé óháð reglum laga og siðareglna um þagnarskyldu viðkomandi starfsstétta. Þykir mikilvægt að áréttta það þannig að sjónarmiðum um þagnarskyldu verði ekki beitt til að komast hjá því að tilkynna um aðstæður barns, foreldra eða verðandi foreldra.

Í ákvæði 2. mgr. er að finna sérstaka áréttingu á tilkynningarskyldu þjónustuveitenda og þeirra sem veita almenna þjónustu í þágu farsældar barna. Slíka áréttingu er einnig að finna í gildandi barnaverndarlögum en í 2. mgr. 17. gr. þeirra eru þær starfsstéttir sem undir ákvæðið falla þó talðar upp með tæmandi hætti. Með hliðsjón af því hversu fjölbreyttur hópur fagfólks starfar með börnum þykir rétt að leggja til að í stað þess að telja upp ákveðnar starfsstéttir sé almennt vísað til þeirra. Um nánari skilgreiningu á þeim hópi sem undir ákvæðið fellur vísast til laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021. Þá er gerð sú breyting á orðalagi ákvæðisins að vísa í líðan barns fremur en hegðun þess. Er það í samræmi við aukna samfélagslega meðvitund um að hegðun barns stafar almennt af líðan þess eða þeim aðstæðum sem því eru búnar. Einnig eru lagðar til ákveðnar breytingar á orðalaginu sem miða að því að skýra ákvæðið en í samráði við undirbúning frumvarpsins komu fram ákveðin sjónarmið um að fagfólk veigraði sér í ákveðnum tilfellum við að tilkynna til barnaverndarþjónustu með vísan til orðalags gildandi laga þar sem fjallað er um að viðkomandi aðilum beri að gera barnaverndarþjónustu viðvart en ekki að þeim sé skylt að tilkynna. Þá er í ákvæðinu lagt til að fjalla sérstaklega um þá sem koma að málum barna sem eru hér á landi án forsjáraðila. Þykir ástæða til að áréttta þetta sérstaklega í ljósi farvegs mála þessara barna sem fjallað er um í IX. kafla.

Í 3. mgr. greinarinnar er sérstaklega árétttað að ákvæði 3. mgr. 7. gr. um nafnleynd tilkynnanda eigi ekki við um tilkynnendur sem eru fagfólk. Er það í samræmi við gildandi lög og hvílir á því sjónarmiði að eðlilegt sé að gera greinarmun á þeim aðilum sem tilkynna um aðstæður barns í eigin nafni og þeirra sem tilkynna um slíkar aðstæður á grundvelli vitneskju sem þeir búa yfir faglegrar stöðu sinnar vegna. Þá er lagt til að skýrlega sé kveðið á um að tilkynning fagfólks samkvæmt ákvæðinu geti verið útfærð með þeim hætti að hún berist barnaverndarþjónustu í nafni stofnunar eða stjórnvalds þar sem fagfólk starfar. Í

verklagsreglum um tilkynningarskyldu heilbrigðisstarfsfólks og tilkynningarskyldu starfsmanna leik-, grunn- og framhaldsskóla, sem eru í gildi, kemur fram að tilkynning geti verið í nafni stofnunar. Þrátt fyrir þetta hefur komið fram í samráði að mikilvægt sé að skýra þetta betur og kveða skýrt á um þetta í lögum. Til að tryggja að tilkynningar fari ekki forgörðum er lagt til að stjórnvöld og stofnanir geti ákveðið verklag um hvernig tilkynningu verði komið á framfæri fyrir hönd fagfólks sem þar starfar. Þá skiptir máli að verklag um það hvernig tilkynningum er komið á framfæri fyrir hönd fagfólks sé ekki til þess fallið að tefja þau mál sem tilkynnt eru til barnaverndarþjónustu. Er því lagt til að áréttað sé í ákvæðinu að fyrirkomulagið skuli vera til þess fallið að tilkynningu sé komið á framfæri eins fljótt og auðið er.

Um 9. gr.

Í 1. mgr. er fjallað almennt um yfirstjórnunar- og eftirlitsheimildir ráðherra með barnavernd. Ákvæðið kemur í stað 1. mgr. 5. gr. gildandi barnaverndarlaga, þar sem fjallað er almennt um að barnavernd heyri undir ráðuneytið, og er ætlað að auka samræmi við IV. kafla laga um Stjórnarráð Íslands, nr. 115/2011. Rétt er að taka fram að yfirstjórnar- og eftirlitshlutverk ráðherra ræðst af stöðu stjórnvalda á málefnasviðinu. Þótt bæði Barna- og fjölskyldustofa og barnaverndarráð heyri undir mennta- og barnamálaráðherra er yfirstjórn og eftirlit ráðherra með þessum stjórnvöldum eðlisólíkt þar sem Barna- og fjölskyldustofa lýtur hefðbundnum reglum stigskiptrar stjórnsýslu en barnaverndarráð er sjálfstætt stjórnvald. Þá eru barnaverndarþjónustur starfræktar af sveitarfélögum og eftirlit ráðherra háð takmörkunum sem leiðir af 78. gr. stjórnarskrárinnar og reglum sveitarstjórnarlaga ásamt því að barnaverndarþjónustur njóta ákvæðins sjálfstæðis innan stjórnsýslu sveitarfélaga, sbr. 16. gr. Þá er rétt að taka fram að eftirlit með gæðum þjónustu sem veitt er á grundvelli laganna er í höndum Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála, sem lýtur yfirstjórnunar- og eftirlitsheimildum félags- og húsnæðismálaráðherra samkvæmt gildandi forsetaúrskurði um skiptingu stjórnarmálefna milli ráðuneyta í Stjórnarráði Íslands. Úrskurðarnefnd velferðarmála lýtur jafnframt yfirstjórn félags- og húsnæðismálaráðherra og er þar að auki sjálfstætt stjórnvald.

Um 10. gr.

Í 1. mgr. greinarinnar er fjallað um Barna- og fjölskyldustofu sem er ríkisstofnun sem heyrir undir ráðherra, sbr. lög um Barna- og fjölskyldustofu, nr. 87/2021. Almennt er fjallað um stofnunina, verkefni og valdmörk hennar í lögum nr. 87/2021 en með þessu ákvæði er kveðið á um þau sérstöku verkefni sem stofnunin sinnir á grundvelli laga um barnavernd. Að meginstefnu til eru verkefni Barna- og fjölskyldustofu óbreytt frá gildandi lögum, sbr. 7. gr. barnaverndarlaga, en framsetning ákvæðisins hefur verið einfölduð og samræmd öðrum breytingum sem felast í frumvarpinu.

Ákvæði 2. mgr. er efnislega samhljóða ákvæði gildandi laga en á því eru þó gerðar ákveðnar orðalagsbreytingar sem miða að því að tryggja samræmi við aðrar breytingar sem lagðar eru til með frumvarpinu. Breytingarnar hafa ekki áhrif á eðli þeirra verkefna sem stofnunin er falið að sinna. Í a-lið 2. mgr. ákvæðisins kemur fram að Barna- og fjölskyldustofu beri að vinna að samhæfingu og eflingu barnaverndarstarfs í landinu, m.a. með því að stuðla að samþættingu barnaverndarstarfs og annarrar þjónustu í þágu barna. Hér ber m.a. að líta til skörunar við það hlutverk og þau verkefni sem stofnunin sinnir á grundvelli laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021, sbr. einkum 6. gr. laganna.

Í b-lið 2. mgr. kemur fram að Barna- og fjölskyldustofa skuli veita barnaverndarþjónustu ráðgjöf og leiðbeiningar um framkvæmd laganna og vinnslu einstakra mála. Ákvæðið tekur

bæði til almennra leiðbeininga og ráðgjafar um framkvæmd laganna og einnig til vinnslu einstakra mála. Er með ákvæðinu lögð áhersla á að stofnuninni er ætlað styðjandi hlutverk við vinnslu mála hjá barnaverndarþjónustu og að til þess að hún geti sinnt því hlutverki sé henni heimilt að veita leiðbeiningar og ráðgjöf um vinnslu einstakra mála. Með vísan til þeirra breytinga sem lagðar eru til með frumvarpinu og fela í sér niðurlagningu umdæmisráða barnaverndar er lagt til að vísun í ráðin verði fjarlægð úr ákvæðinu.

Í c-lið 2. mgr. er fjallað um það verkefni Barna- og fjölskyldustofu að stuðla að því að vinnsla barnaverndarmála sé í samræmi við lög, reglugerðir og leiðbeiningar. Með ákvæðinu er ætlunin að mæla fyrir um frumkvæðisheimildir og -skyldur Barna- og fjölskyldustofu til að stuðla að lögmætri vinnslu barnaverndarmála. Í d-lið 2. mgr. greinarinnar er fjallað um aðkomu Barna- og fjölskyldustofu að fösturmálum en nánar er fjallað um hlutverk stofnunarinnar hvað þetta varðar í VIII. kafla. Skv. e-lið 2. mgr. greinarinnar lúta vistunarúrræði, sem ríkið ber ábyrgð á að séu tiltæk, yfirstjórn Barna- og fjölskyldustofu. Víða í frumvarpinu er kveðið á um ábyrgð stofnunarinnar hvað þessi atriði varðar. Þær orðalagsbreytingar sem eru lagðar til á ákvæðinu frá gildandi lögum miða að því að tryggja samræmi við þá hugtakanotkun sem lögð er til í frumvarpinu og fela í sér að fjallað verði um heimili og stofnanir á vegum barnaverndaryfirvalda sem vistunarúrræði. Breytingarnar hafa ekki áhrif á eðli verkefnanna og þá ábyrgð sem stofnuninni er falin þegar kemur að uppbyggingu og yfirumsjón úrræðanna. Í e-lið felst m.a. að stofnunin hlutist til um að slík vistunarúrræði verði sett á fót eftir þörfum og að stofnunin fari með yfirumsjón vistunar barna í úrræðunum. Skv. f-lið fer Barna- og fjölskyldustofa með yfirstjórn stuðnings- og vistunarúrræða sem ríkinu er heimilt að hafa tiltæk.

Í 3. mgr. ákvæðisins er að finna umfjöllun um verkefni sem Barna- og fjölskyldustofu er heimilt að taka sér á hendur. Mikilvægt er í löggjöf að gera skýran greinarmun á lögbundnum verkefnum ríkisins á sviði barnaverndar og verkefnum sem Barna- og fjölskyldustofu er heimilt að starfrækja sem styðja við barnavernd á vegum sveitarfélaga. Er í ákvæðinu því fjallað um heimild Barna- og fjölskyldustofu til að starfrækja vistunar- og stuðningsúrræði sem ríkinu er heimilt að hafa tiltæk skv. 1. mgr. 27. gr. og b-, e- og f-lið 1. mgr. 28. gr. Í ákvæðinu felst efnislega sama regla og er í c-lið 3. mgr. 7. gr. gildandi barnaverndarlaga. Þá fellur innan þessa liðar rekstur Barnahúss en það hefur verið starfrækt frá árinu 1998 og er nú starfandi undir yfirstjórn Barna- og fjölskyldustofu. Ber að líta svo á að í ákvæðinu felist heimildir til handa Barna- og fjölskyldustofu til frekari þróunar Barnahúss, þ.m.t. að koma á fót fleiri barnahúsum hér á landi. Þá kemur fram í 3. mgr. að stofnunin hafi heimild til að reka sérstakar þjónustumiðstöðvar eða verkefni í því skyni að treysta þverfaglegt samstarf, eflingu og samhæfingu stofnana við meðferð mála á sviði barnaverndar eða þjónustu við börn. Með hliðsjón af mikilvægi þess að tryggja þverfaglegt samstarf og samfellu í þjónustu við börn þykir mikilvægt að slíka heimild verði áfram að finna í lögunum. Ákvæðið er samhljóða ákvæði 3. mgr. 7. gr. gildandi barnaverndarlaga. Rétt er að geta þess að á öðrum stöðum í frumvarpinu er fjallað um önnur verkefni sem nú er getið í 3. mgr. 7. gr. gildandi laga. Þá er einnig rétt að taka fram að með frumvarpinu eru ekki lagðar til breytingar á heimildum stofnunarinnar til að taka gjöld fyrir þau verkefni sem hún sinnir á grundvelli 3. mgr. ákvæðisins en með frumvarpinu er lagt til að heimildina sé að finna í XIV. kafla sem fjallar um fjárhagslega ábyrgð ríkis og sveitarfélaga.

Um 11. gr.

Í greininni er kveðið á um eftirlit Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála með gæðum þjónustu sem veitt er á grundvelli laganna, verði þau samþykkt. Greinin er samhljóða 8. gr.

gildandi barnaverndarlaga. Nánar er fjallað um eftirlit stofnunarinnar í ákvæðum frumvarpsins sem og í öðrum lögum sem um stofnunina gilda, einkum lögum um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021.

Um 12. gr.

Í greininni er fjallað um hlutverk úrskurðarnefndar velferðarmála við að úrskurða í kærumálum á grundvelli laganna. Greinin er efnislega sambærileg 1. málsl. 6. gr. gildandi barnaverndarlaga þótt orðalag hafi verið uppfært. Ákvæðið mælir fyrir um hvaða stjórnvalds-ákvörðanir, þ.m.t. úrskurðir, séu kæranlegar til úrskurðarnefndar velferðarmála. Ýmsar sérreglur gilda um kæururétt einstakra ákvörðana og úrskurða í frumvarpinu og tekur meðferð mála mið af þeim. Þá gilda önnur ákvæði laga um meðferð mála fyrir nefndinni, þar á meðal lög um úrskurðarnefnd velferðarmála, nr. 85/2015.

Samkvæmt 2. mgr. nær kæururéttur til nefndarinnar skv. 1. mgr. eingöngu til þeirra ákvörðana sem sérstaklega er mælt fyrir um í öðrum ákvæðum laganna að séu kæranlegar. Ákvæðið er samhljóða 2. málsl. 6. gr. gildandi barnaverndarlaga. Er talið rétt að árétta það í ákvæðinu þannig að ekki sé vafi um kæruheimildir til nefndarinnar.

Í 1. málsl. 3. mgr. kemur fram að kærufrestur er fjórar vikur. Um er að ræða skemmri frest en almennur kærufrestur í 27. gr. stjórnsýslulaga en ástæða þess er sú að málin sem um ræðir eru brýn. Þá er áréttað í ákvæðinu að sérstakar reglur í 7. mgr. 56. gr. eiga við þegar kærdar eru til nefndarinnar ákvörðanir á grundvelli 53., 54. og 55. gr. sem eru yfirstandandi. Rétt er að árétta að reglur stjórnsýslulaga eiga við ef kæra berst að liðnum kærufresti. Í 2. málsl. 3. mgr. er jafnframt kveðið á um annað frávík frá almennum reglum stjórnsýslulaga en þar segir að úrskurðarnefnd velferðarmála geti ekki frestað framkvæmd ákvörðunar. Felur þetta í sér að úrskurðarnefnd velferðarmála getur ekki tekið ákvörðun um frestun réttaráhrifa kærðrar ákvörðunar heldur gildir alltaf meginreglan, sem m.a. kemur fram í 1. mgr. 29. gr. stjórnsýslulaga, um að stjórnsýslukæra frestar ekki réttaráhrifum ákvörðunar. Ástæða þessa er sú að tryggja skjóta málsmeðferð svo tafir verði ekki á málsmeðferð.

Um 13. gr.

Í greininni er fjallað um barnaverndarráð sem er nýtt stjórnvald á vegum ríkisins sem kemur í stað umdæmisráða barnaverndar sem starfað hafa á vettvangi sveitarfélaganna.

Í 1. mgr. er kveðið á um sjálfstæði barnaverndarráðs. Í því felst m.a. að barnaverndarráð tekur ekki við fyrirmælum um meðferð einstakra mála, hvorki frá ráðherra né öðrum stjórnvöldum eða aðilum, en ráðherra fer með almennt eftirlit með starfrækslu, fjárreiðum og eignum ráðsins, sbr. t.d. 2. mgr. 12. gr. laga um Stjórnarráð Íslands, nr. 115/2011. Í 1. mgr. er hlutverki ráðsins lýst í stuttu máli en nánar er fjallað um það í 14. gr.

Í 1. málsl. 2. mgr. er kveðið á um að barnaverndarráð skuli skipað af ráðherra og það skuli skipað sjö ráðsmönnum og jafn mörgum til vara. Ekki er gert ráð fyrir því að sjö ráðsmenn komi að ákvarðanatöku í hverju máli en með hliðsjón af þeim ákvörðunum sem ráðinu er falið að taka þykir rétt að ráðið sé skipað á þann hátt sem ákvæðið kveður á um, svo unnt sé að tryggja að ráðið hafi yfir að ráða breiðri fagþekkingu. Í 1. málsl. 2. mgr. er lagt til að skipunartími ráðsmanna verði fimm ár en þó þannig að við fyrstu skipun í ráðið verði ráðsmenn skipaðir til eins, þriggja eða fimm ára, sbr. ákvæði til bráðabirgða I.

Í 2. málsl. 2. mgr. eru lagðar til lögbundnar hæfniskröfur til ráðsmanna. Mikilvægt er að ráðið sé skipað þeim sem hafa á grundvelli fagþekkingar sinnar og reynslu forsendur til þess að taka íþyngjandi ákvarðanir um málefni barna og fjölskyldna þeirra. Í 2. mgr. 14. gr. gildandi barnaverndarlaga er lýst nokkuð ítarlegum kröfum til ráðsmanna umdæmisráðs barnaverndar,

bæði að því er varðar menntun þeirra og starfsreynslu. Lagt er til að eins og gildir um umdæmisráð barnaverndar verði barnaverndarráð skipað í það minnsta einum félagsráðgjafa, einum lögfræðingi og einum sálfræðingi. Ekki er lagt til að kveðið verði á um menntun hinna fjögurra ráðsmannanna en gert ráð fyrir að í skipunarferli verði tryggt að ráðið sé skipað fagfólki sem hefur á grundvelli starfsreynslu sinnar og menntunar forsendur til að taka íþyngjandi ákvarðanir. Almennt má ætla að, auk lögfræðinga, félagsráðgjafa og sálfræðinga, kom þeir aðilar helst til greina við skipun í ráðið sem búa yfir þekkingu og reynslu á sviði barna- og unglíngalækninga, fíknigeðlækninga, fötlunar barna, uppeldis- og menntunarfræði eða þroskaþjálfunar. Þá er mikilvægt að við skipun í ráðið sé litið til þess að það sé samsett af einstaklingum sem hafa ólíka menntun og reynslu þannig að sem mestar líkur séu á því að við ákvarðanatöku sé fyrir hendi viðeigandi sérþekking og tekið mið af öllum þeim fjölbreyttu og ólíku sjónarmiðum sem máli kunna að skipta.

Í 3. mgr. kemur fram að formaður barnaverndarráðs stýri starfi barnaverndarráðs. Gert er ráð fyrir að hann hafi starfið að aðalstarfi. Í 3. mgr. er gerð sú krafa að formaður barnaverndarráðs uppfylli starfsgengisskilyrði héraðsdómara. Fjallað er um skilyrðin í lögum um dómstóla, nr. 50/2016. Rétt þykir að gera ríkar kröfur til þess einstaklings sem sinnir formennsku í ráðinu í ljósi þess valds sem felst í hlutverki ráðsins. Þá er í 3. mgr. sérstaklega tekið fram að formaður tryggi ráðinu skrifstofuaðstöðu. Í því getur falist að formaður ráði starfsfólk en jafnframt að ráðið geti verið með sameiginlega starfsaðstöðu með öðrum stofnunum og nefndum.

Í 4. mgr. er fjallað nánar um það hvernig ráðið skuli skipað í hverju máli en það er hlutverk formanns ráðsins að gæta þess að í ráðinu eigi sæti þeir sem besta þekkingu hafa til úrlausnar hverju máli. Ráðið skal ávallt skipað þremur ráðsmönnum en þó er heimilt að fimm ráðsmenn komi að afgreiðslu tiltekins máls. Sú krafa er gerð að formaður eða varaformaður eigi sæti í ráðinu í öllum málum og er sú krafa sett fram með hliðsjón af þeim íþyngjandi ákvörðunum sem ráðinu er falið að taka. Rétt er að áréttta að ábyrgðin á efnislegri niðurstöðu ráðsins í tilteknu máli hvílir hjá ráðinu eins og það er skipað hverju sinni.

Í 5. mgr. er kveðið á um heimild ráðherra til að setja reglugerð um starfshætti barnaverndarráðs. Almennt má ganga út frá því að í slíkum reglum sé sett nánari umgjörð um störf ráðsins, til að mynda val formanns ráðsins á varamanni þess og önnur atriði.

Um 14. gr.

Greinin lýtur að hlutverki barnaverndarráðs.

Í 2.–4. mgr. greinarinnar er fjallað um meðferð mála hjá barnaverndarráði og eru málsgreinarnar efnislega sambærilegar reglum sem eru í 49. gr. gildandi barnaverndarlaga nema með þeim breytingum að barnaverndarráð tekur við verkefnum umdæmisráðs barnaverndar.

Eins og fjallað er um í 1. mgr. hefur barnaverndarráð það verkefni að kveða upp úrskurði vegna tiltekinna mála sem eru þar tæmandi talin. Segja má að megintilgangur ráðsins sé tvíþættur. Annars vegar er ráðinu ætlað að tryggja aðkomu þriggja einstaklinga með mismunandi fagþekkingu að tilteknum ráðstöfunum á grundvelli frumvarpsins. Hins vegar er ráðinu ætlað að stuðla að því að fram fari skoðun og mat á þeim farvegi sem barnaverndarþjónusta telur rétt að leggja mál í enda hafa þau mál sem koma til barnaverndarráðs ávallt hlotið umfjöllun hjá barnaverndarþjónustu áður en þau koma til úrskurðar ráðsins.

Í 1. málsl. 2. mgr. kemur fram að barnaverndarþjónusta undirbúi og fari fram á úrskurð barnaverndarráðs vegna mála sem lúti úrskurðarvaldi ráðsins. Gert er ráð fyrir að barnaverndarþjónusta fari ekki fram á úrskurð nema fyrir liggi sú niðurstaða þjónustunnar að rétt sé að mál sé lagt í farveg úrskurðar hjá ráðinu. Eðli máls samkvæmt kemst barnaverndarþjónusta ekki að slíkri niðurstöðu nema að hafa undirbúið málið, þ.m.t. með því að afla gagna svo málið

teljist nægjanlega upplýst, og mótað rök fyrir niðurstöðunni. Þegar kemur að því að fara fram á úrskurð barnaverndarráðs er því gert ráð fyrir að hjá barnaverndarþjónustu liggi fyrir gögn sem þjónustan hefur aflað og röksemdir þjónustunnar fyrir niðurstöðu sinni um þörf fyrir ráðstafanir sem barnaverndarráð hefur úrskurðarvald um. Barnaverndarráð tekur svo við málinu og veitir aðilum færi á tjá sig fyrir ráðinu, sbr. 1. mgr. 47. gr. gildandi barnaverndarlaga, áður en úrskurðað er í málinu. Í því sambandi má gera ráð fyrir að aðilar máls komi og tjái sig munnlega fyrir ráðinu og að fulltrúar barnaverndarþjónustu fylgi málum eftir á fundum barnaverndarráðs. Nánari útfærsla á málsmeðferðinni ræðst m.a. af eðli mála en ráðherra hefur jafnframt heimild til að útfæra þessi atriði í reglugerð.

Eins og áður hefur verið fjallað um leiðir af úrskurðarhlutverki barnaverndarráðs að ráðið ber ábyrgð á því að viðhlítandi málsmeðferð fari fram í málum sem lúta úrskurðarvaldi ráðsins. Er því í 2. málsl. 2. mgr. sérstaklega kveðið á um að þegar farið hefur verið fram á úrskurð barnaverndarráðs getur ráðið lagt fyrir barnaverndarþjónustu að afla frekari gagna sem ráðið telur nauðsynleg til að komast að niðurstöðu í málinu. Eins og að framan greinir er gert ráð fyrir að mál hafi verið undirbúið af barnaverndarþjónustu áður en það kemur til úrskurðar barnaverndarráðs. Vegna ábyrgðar barnaverndarráðs á meðferð málsins er þó óhjákvæmilegt að ráðið hafi yfir að ráða úrræðum til að bregðast við ef ráðið telur að málið þurfi frekari undirbúning.

Í 3. mgr. kemur fram að um form og efni úrskurða barnaverndarráðs fari samkvæmt stjórnsýslulögum. Þótt barnaverndarráð úrskurði ekki vegna stjórnsýslukæru er talið rétt að 31. gr. stjórnsýslulaga eigi við um á við um úrskurði ráðsins.

Í 4. mgr. kemur fram að þegar fyrir liggi úrskurður barnaverndarráðs beri barnaverndarþjónustu án tafar að koma honum til framkvæmdar í samræmi við hagsmuni barnsins. Ekki er gert ráð fyrir að barnaverndarþjónusta geti fyrir fram aflað heimildar barnaverndarráðs til að grípa til tiltekinna ráðstafana. Í ákvæðinu er því gert ráð fyrir að úrskurður, sem heimilar barnaverndarþjónustu að gera kröfur fyrir dómi, falli úr gildi hafi hann ekki komið til framkvæmda innan sex vikna frá því að niðurstaðan varð endanleg. Áréttu ber að hér er um heimild að ræða og að framhald málsins eftir að úrskurður barnaverndarráðs liggur fyrir verður alltaf að taka mið af hagsmunum barns. Ef ekki kemur til málshöfðunar og úrskurður fellur úr gildi getur barnaverndarþjónusta, meti hún rétt að leggja málið í þann farveg, óskað að nýju eftir úrskurði barnaverndarráðs um málshöfðun.

Um 15. gr.

Í greininni er fjallað um hlutverk barnaverndarþjónustu. Greinin er nánast samhljóða ákvæði 10. gr. gildandi barnaverndarlaga að undanskilinni vísun í barnaverndarráð sem kemur í stað vísunar í umdæmisráð barnaverndar í samræmi við aðrar breytingar sem lagðar eru til í frumvarpinu.

Í 1. mgr. er skýrt kveðið á um að sveitarfélög beri ábyrgð á barnavernd samkvæmt lögum. Rétt er að slíkt almennt ákvæði lýsi skyldum sveitarfélaga að þessu leyti. Í 1. mgr. er jafnframt kveðið á um þá einingu innan sveitarfélags sem fer með barnavernd. Af ákvæðinu leiðir að ef verkefni eða ákvörðun er ekki sérstaklega falin öðrum, þ.m.t. barnaverndarráði, Barna- og fjölskyldustofu, Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála og dómstólum, ber barnaverndarþjónusta ábyrgð á þeim. Ákvæðið undirstrikar að barnaverndarþjónusta ber grunnábyrgð á vinnslu barnaverndarmála og beitingu úrræða samkvæmt barnaverndarlögum, þ.m.t. ábyrgð á úrræðum í barnavernd sem ekki eru sérstaklega tilgreind á ábyrgð ríkisins, sbr. 98. og 99. gr. Er þetta sambærilegt fyrirkomulagi í gildandi lögum.

Í 2. mgr. kemur fram að sveitarfélög skuli tryggja að næg fagþekking sé til staðar innan barnaverndarþjónustu til að hún geti sinnt verkefnum sínum. Við túlkun á inntaki þessarar reglu er eðlilegt að líta til skilgreininga á lágmarksfagþekkingu skv. 16. gr. frumvarpsins fyrir svæði sem eru með færri en 6.000 íbúa. Í 2. mgr. kemur jafnframt fram að barnaverndarþjónusta sé heimilt að leita aðstoðar sérfræðinga við meðferð barnaverndarmála eftir því sem þörf krefur. Á ýmsum stigum málsmeðferðar kann að vera ástæða til að leita til utanaðkomandi sérfræðinga.

Í 3. mgr. er heimild til ráðherra að setja reglugerð um fagþekkingu. Með slíkri heimild gefst til að mynda tækifæri til að fjalla ítarlegar um lágmarksfagþekkingu út frá stærð umdæma barnaverndarþjónustu.

Um 16. gr.

Í greininni er fjallað um umdæmi barnaverndarþjónustu. Gildandi fyrirkomulag um umdæmi barnaverndarþjónustu í 11. gr. gildandi laga var lögfest árið 2021 og tók gildi vorið 2022. Fyrir gildistöku þeirra breytinga var krafa um 1.500 íbúa að baki barnaverndarnefnd en eftir að barnaverndarþjónusta tók við verkefnum barnaverndarnefnda er miðað við 6.000 íbúa. Reynslan af þessum breytingum hefur almennt verið góð. Mikil vinna hefur verið lögð í innleiðingu þeirra og talið er mikilvægt að halda áfram á sömu braut.

Í 1. mgr. er fjallað um lágmarksíbúafjölda að baki hverri barnaverndarþjónustu. Er hér átt við fjölda íbúa með lögheimili í því sveitarfélagi sem starfrækir barnaverndarþjónustu eða í þeim sveitarfélögum sem standa saman að barnaverndarþjónustu. Lagt er til að miðað sé við 6.000 íbúa. Eins og fjallað er um í kafla 2 í greinargerð þeirri er fylgdi frumvarpi því sem varð að lögum nr. 107/2021 er viðmiðið um 6.000 íbúa valið út frá forsendum um hversu stór barnaverndarþjónusta þarf að vera til að geta almennt haldið úti nægilega faglegu starfi.

Í 2. mgr. er kveðið á um að sveitarfélög hafi samvinnu um barnaverndarþjónustu í samræmi við ákvæði sveitarstjórnarlaga. Slík ákvæði eru í lögum um félagsþjónustu sveitarfélaga og þykir rétt að samræmi sé milli lagabálkanna um slíka samvinnu enda algengt að slík samvinna fari fram á sama grundvelli.

Í 3. mgr. er fjallað um viðbrögð við því þegar ekki næst samstarfsgrundvöllur milli sveitarfélaga um umdæmi barnaverndarþjónustu sem nær 6.000 íbúa lágmarkinu. Að teknu tilliti til mikilvægis þess að tiltekinn sveigjanleiki sé í lögum þegar gerð er krafa um samvinnu sveitarfélaga er í ákvæðinu kveðið á um heimild ráðherra til að víkja frá skilyrði um lágmarksíbúafjölda. Í greininni felst þrengri heimild til að veita undanþágu en er í gildandi lögum og er lagt til að það sé eingöngu í undantekningartilvikum sem heimilt er að víkja frá skilyrði um lágmarksíbúafjölda í umdæmi barnaverndarþjónustu. Endurspegla þessar breytingar áherslu á faglega barnaverndarþjónustu. Dæmi um undantekningartilvik er þegar fjöldi íbúa í umdæmi barnaverndarþjónustu sveiflast í kringum 6.000 íbúa markið. Í ákvæðinu er kveðið á um að barnaverndarþjónusta skuli í þessum tilvikum hafa yfir að ráða að lágmarki sérhæfðum starfsmönnum í tveimur stöðugildum. Við mat á starfsmannþörf verður jafnframt að taka mið af fjölda mála sem að jafnaði eru til vinnslu í umdæminu. Í ákvæðinu er jafnframt kveðið á um aðgang að félagsráðgjafa, sálfræðingi, lögfræðingi og einum starfsmanni með uppeldismenntun. Dæmi um fyrirkomulag sem myndi uppfylla þessi skilyrði er að barnaverndarþjónusta hafi félagsráðgjafa í 100% starfi, lögfræðing í 50% starfi og kennara í 50% starfi, auk þess að kaupa þjónustu sálfræðings samkvæmt nánari ákvörðun barnaverndarþjónustu. Starfsmenn sem eru í lægra starfshlutfalli geta þá eftir atvikum samhliða störfum fyrir barnaverndarþjónustu starfað við aðra stjórnýslu sveitarfélagsins.

Í 4. mgr. er fjallað um undanþágur frá skilyrðum um lágmarksíbúafjölda sem ráðherra er heimilt að veita. Um er að ræða sambærilega heimild til að veita undanþágur og nú er í 4. mgr. 11. gr. gildandi laga. Í greininni felst að barnaverndarþjónusta þarf annaðhvort að uppfylla skilyrði um lágmarksíbúafjölda eða vera með undanþágu frá lágmarksíbúafjölda til að mega starfa.

Í 4. mgr. eru jafnframt nýmæli um viðbrögð ráðherra ef umsókn um undanþágu er hafnað eða barnaverndarþjónusta starfrækir ekki lögmæta barnaverndarþjónustu. Allnokkur dæmi eru um það undanfarin fjögur ár að sveitarfélög hafi ekki sýnt viðleitni í að ná samvinnu við önnur sveitarfélög um stærri umdæmi barnaverndarþjónustu, eða ekki náð saman við önnur sveitarfélög um samvinnu þó eftir því hafi verið leitað. Er því talið nauðsynlegt að bregðast við með því að fela ráðherra heimild til að gripa inn í slík mál í þeim tilgangi að tryggja gæði barnaverndarþjónustu. Lögð er til sú útfærsla að ráðherra fái heimild til að kveða á um samvinnu sveitarfélaga. Fyrirmyndin er sótt í 4. mgr. 14. gr. gildandi barnaverndarlaga þar sem fjallað er um heimild ráðherra til að taka ákvörðun um skipan umdæmisráða barnaverndar ef umdæmisráð hefur ekki starfað á vegum sveitarfélags í einn mánuð. Eitt dæmi er um að ráðherra hafi beitt þessari heimild. Framsetning ákvæðisins tekur þó mið af því að um samvinnu um barnaverndarþjónustu gilda aðrar reglur en giltu um umdæmisráð barnaverndar. Þarf ráðherra því að hafa svigrúm til að útfæra form ákvarðana sinna um samvinnu sveitarfélaga, t.d. út frá því hvort ákvörðunin felur í sér að eitt sveitarfélag verður leiðandi sveitarfélag fyrir annað eða hvort um er að ræða flóknara samvinnuform. Þar sem um er að ræða takmörkun á valdi sveitarfélaga til að ráða málefnum sínum sjálf er mikilvægt að ráðherra undirbúi vel ákvarðanir sínar um að kveða á um samvinnu sveitarfélaga. Í því felst m.a. að afla upplýsinga frá sveitarfélögum, sem koma til greina í slíkri samvinnu, um þeirra afstöðu og leitast við að haga inngrípi í málefni sveitarfélaga með þeim hætti að það sé eins lítið íþyngjandi og mögulegt er innan þess ramma að ná markmiði um lágmarksíbúafjölda í umdæmi barnaverndarþjónustu. Gert er ráð fyrir því að ráðherra birti fyrirsmáli sín um samvinnu sveitarfélaga í Stjórnartíðindum og að framsetning fyrirsmæla sé í samræmi við þær almennu reglur sem gilda um samvinnu sveitarfélaga, þ.e. sem auglýsing, og birtist í B-deild Stjórnartíðinda eins og staðfestir samningar um samvinnu, skv. 5. mgr.

Í 5. mgr. kemur fram að ráðherra staðfesti samninga um samvinnu sveitarfélaga skv. 2. mgr. Þetta er í samræmi við 4. mgr. 11. gr. gildandi barnaverndarlaga. Rétt er að taka fram að við staðfestingu samninga á grundvelli ákvæðisins er að jafnaði ástæða til að fyrir liggi umsögn ráðherra þess sem fer með sveitarstjórnarmál. Þá kann eftir atvikum að vera ástæða til að óska umsagna annarra ráðherra, einkum þess sem fer með félags- og fjölskyldumál.

Um 17. gr.

Í greininni er fjallað um yfirstjórn og sjálfstæði barnaverndarþjónustu sveitarfélaga. Greinin er að efni til samhljóða 12. gr. gildandi barnaverndarlaga en orðalag er einfaldað lítillega.

Í frumvarpinu er gert ráð fyrir því að barnaverndarþjónusta sveitarfélaga, þar sem teknar eru ákvarðanir og mál eru lögð í farveg, sé sjálfstæð eining innan stjórnsýslu sveitarfélaganna sem lúti ekki boðvaldi sveitarstjórnar eða eftir atvikum fastanefndar varðandi meðferð einstakra mála. Af þessu leiðir jafnframt að ákvarðanir barnaverndarþjónustu lúta ekki endurskoðun eða endurupptöku hjá sveitarstjórn eða fastanefnd. Aftur á móti er ljóst að barnaverndarþjónusta getur ekki starfað úr tengslum við lýðræðislegar einingar innan stjórnsýslu sveitarfélaga þar sem þarf að fara fram almenn umfjöllun um barnavernd, þ.m.t. um stefnu, framkvæmdaáætlanir og fjármál. Í því sambandi er jafnframt rétt að benda á lögbundið hlutverk Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála. Í lögum um stofnunina er gert ráð fyrir virku

eftirliti með barnaverndarþjónustu af hálfu stofnunarinnar og hefur hún m.a. heimildir til að beita sveitarfélög viðurlögum. Þegar upp koma slík eftirlitsmál kann að vera tilefni fyrir sveitarstjórn til að fá upplýsingar frá barnaverndarþjónustu um meðferð máls sem gerðar hafa verið athugasemdir við af hálfu eftirlitsstofnunarinnar.

Í 1. mgr. er kveðið á um yfirstjórn barnaverndarþjónustu sem er á hendi sveitarstjórnar. Í samræmi við almennar reglur í V. kafla sveitarstjórnarlaga, nr. 138/2011, er sveitarstjórn heimilt að fela fastanefnd umrædd verkefni. Almennt má ætla að vel fari á því að verkefnunum sé komið fyrir hjá sömu fastanefnd og fer með málefni félagsþjónustu sveitarfélaga þó að slíkt sé ekki skilyrði samkvæmt orðalagi ákvæðisins.

Í 2. mgr. er mælt fyrir um að hvorki sveitarstjórn né fastanefnd sé heimilt að gefa barnaverndarþjónustu fyrmæli um meðferð einstakra mála. Ákvæðinu er ætlað að tryggja sjálfstæði barnaverndarþjónustu gagnvart lýðræðislega kjörnum einingum innan sveitarfélagsins. Barnaverndarþjónusta ber ábyrgð á ákvörðunum sínum og athöfnum og á að tryggja að þær séu ekki byggðar á ómálefnalegum sjónarmiðum, þ.m.t. ólögmætum fyrmælum sveitarstjórnar eða fastanefndar um meðferð einstakra mála. Í 2. mgr. er jafnframt fjallað um upplýsingamiðlun frá barnaverndarþjónustu til sveitarstjórnar og fastanefndar. Dæmi um upplýsingar sem rétt er að fari þar á milli eru upplýsingar um stefnu, stöðu aðgerða í framkvæmdaáætlun og upplýsingar sem hafa þýðingu fyrir fjármál og fjárhagsáætlanagerð. Þá er, eins og áður hefur verið fjallað um, ekki útilokað að rétt sé að miðla upplýsingum um meðferð einstakra mála ef slíkar upplýsingar tengjast beint verkefnum sveitarstjórnar og/eða fastanefndar, t.d. í tengslum við eftirlit Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála. Í þessu sambandi er þó rétt að árétta að hér sem endranær verður að gæta þess að aldrei sé unnið með persónuupplýsingar umfram nauðsyn.

Í 3. mgr. er lagt til ákvæði þar sem fjallað er um vald til fullnaðarafgreiðslu mála. Mikilvægt er að skýrar valdbærnireglur gildi um barnaverndarþjónustu þannig að enginn vafi geti risið um það hver fer með endanlegt ákvörðunarvald hverju sinni. Í samræmi við almenn ákvæði um framsal valds til fullnaðarafgreiðslu mála í sveitarstjórnarlögum er gert ráð fyrir að framsalsheimildir séu útfærðar í samþykktum.

Um 18. gr.

Í 1. málsl. 1. mgr. er kveðið á um þá almennu reglu að barnaverndarþjónusta þar sem barn er með fasta búsetu eigi úrlausn um mál þess. Um er að ræða sömu reglu og nú er í 1. mgr. 15. gr. barnaverndarlaga. Áfram er gengið út frá því að sú barnaverndarþjónusta þar sem barn raunverulega býr og/eða nýtur þjónustu fari með meðferð málsins enda tryggi það best meðferð barnaverndarmála að barnaverndarþjónusta í því umdæmi þar sem barn raunverulega býr fari með mál þess. Að öðrum kosti er hætta á að barnaverndarstarf nái ekki markmiði sínu eða tryggi hagsmuni barna.

Í 2. málsl. 1. mgr. er kveðið á um að barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í vistun í öðru umdæmi fari áfram með mál þess. Um er að ræða efnislega sömu reglu og nú er í 1. málsl. 4. mgr. 15. gr. barnaverndarlaga.

Í 3. málsl. 1. mgr. kemur fram að ef það er barni fyrir bestu að mál sé rekið í öðru umdæmi, eða að barnaverndarþjónusta í öðru umdæmi beri ákveðnar skyldur gagnvart barninu, geta viðkomandi umdæmi samið um það sín í milli. Með ákvæðinu hafa tvær reglur gildandi barnaverndarlaga verið sameinaðar, þ.e. ákvæði 1. málsl. 3. mgr. 15. gr. barnaverndarlaga, þar sem segir að ef það er barni fyrir bestu að mál sé rekið í öðru umdæmi en því þar sem barn á fasta búsetu geti viðkomandi barnaverndarþjónustur samið um það sín í milli, og 2. málsl. 5. mgr. 15. gr. laganna, þar sem kemur fram að barnaverndarþjónusta geti gert samkomulag við

barnaverndarþjónustu í umdæminu, þar sem hún hefur ráðstafað barni í vistun, um að bera tilteknar skyldur.

Í 2. mgr. er lagt til að ráðherra leysi úr ágreiningi milli barnaverndarþjónustna um ábyrgð á vinnslu mála. Í 2. málsl. 3. gr. og 6. mgr. 15. gr. gildandi barnaverndarlaga er Barna- og fjölskyldustofu falin úrlausn um slíkan ágreining. Á það hefur verið bent að úrlausn um slíkan ágreining falli ekki vel að öðrum verkefnum Barna- og fjölskyldustofu. Er því talið rétt að ráðherra, sem hefur yfirstjórn og eftirlit með barnavernd, verði falið þetta verkefni, þótt Barna- og fjölskyldustofa kunni eftir sem áður að hafa ráðgefandi hlutverk að þessu leyti, sbr. b-lið 2. mgr. 10. gr. frumvarpsins. Rétt er að fram komi að ágreiningur um úrlausn mála er ekki algengur en mikilvægt er að í lögum sé mælt fyrir um úrlausn hans. Þá er sérstaklega tekið fram að á meðan leyst er úr slíkum ágreiningi fer barnaverndarþjónusta þar sem barn er statt með mál þess.

Um 19. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um ábyrgð ráðherra á stefnumótun í barnavernd. 1. og 2. málsl. ákvæðisins byggja á sambærilegu ákvæði og er að finna í 2. og 3. mgr. 5. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 2. mgr. er fjallað um skyldu sveitarstjórna til að marka sér stefnu og framkvæmdaáætlun á sviði barnaverndar fyrir hvert kjörtímabil. Ákvæðið er að mestu efnislega samhljóða ákvæði 9. gr. gildandi barnaverndarlaga og er því ætlað að stuðla að markvissu og árangursríku barnaverndarstarfi sveitarfélaga. Þó eru gerðar ákveðnar breytingar á uppsetningu ákvæðisins sem miða að því að auka skýrleika en breytingarnar hafa ekki áhrif á inntak þess. Þrátt fyrir að það sé ekki tekið fram í ákvæðinu sjálfu verður almennt að ganga út frá því að stefnumótun á málefnasviðinu sé í samræmi við aðra stefnumótun stjórnvalda um málefni barna, þ.m.t. þá stefnumótun sem fram fer á grundvelli laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, nr. 86/2021.

Í 3. mgr. er að finna það mikilvæga nýmæli að börnum skuli veitt tækifæri til að taka þátt í stefnumótun á sviði barnaverndar. Ákvæðið er mikilvæg árétting á ákvæði 12. gr. barnasáttmálans og er ætlað að tryggja að þátttaka barna og ungmenna hafi meira vægi í samfélaginu, þ.m.t. við stefnumótun á vegum ríkis og sveitarfélaga.

Um 20. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um aðdraganda þess að ákveðið er að hefja barnaverndarmál. Aðdragandinn er annaðhvort sá að barnaverndarþjónusta fær tilkynningu, sbr. II. kafla, eða barnaverndarþjónusta fær upplýsingar með öðrum hætti um aðstæður barns sem eru tilkynningar-skyldar skv. 7. gr. Barnaverndarþjónusta tekur þá tilkynninguna eða upplýsingarnar til meðferðar og ákveður hvort ástæða sé til könnunar máls og þar með að hefja barnaverndarmál. 1. mgr. er efnislega samhljóða 1. og 2. mgr. 21. gr. barnaverndarlaga. Er því áfram gengið út frá því að við meðferð barnaverndarmála sé gerður skýr greinarmunur á athugun sem er undanfari ákvörðunar um könnun og ákvörðuninni um að hefja könnun annars vegar og sjálfri könnun máls hins vegar. Þá er ekki lagt til að gera breytingar á reglu gildandi laga um að niðurstaða um hvort hefja skuli barnaverndarmál eigi að liggja fyrir án tafar eða í síðasta lagi innan sjö daga frá því að tilkynning eða upplýsingar bárust barnaverndarþjónustu. Barnaverndarþjónusta ber ábyrgð á að forgangsraða málum og grípa umsvifalaust til viðbragða ef ástæða er til.

Sú niðurstaða barnaverndarþjónustu að hefja könnun tekur alltaf mið af reglum um meðalhóf. Í 6. mgr. 21. gr. gildandi barnaverndarlaga er það orðað með þeim hætti að ákvörðun um að hefja könnun skuli ekki tekin nema rökstuddur grunur sé um að tilefni sé til. Mælikvarðinn

um rökstuddan grun er matskenndur sem og tilefnið sem vísað er til í gildandi barnaverndarlögum. Í stað þessa mælikvarða er lagt til í 2. málsl. 1. mgr. að ekki skuli hefja könnun nema ástæða sé til þess að niðurstaða könnunar verði að beita þurfi barnaverndarúrræðum. Með þessari nálgun er horft til þess að tengja könnun með skýrum hætti inn í framhald málsins og eftirfarandi áætlanagerð. Með þessari nálgun er í engu dregið úr því að gild ástæða og tilefni þarf að vera til þess að hefja könnun enda er könnun íþyngjandi fyrir þann sem hún beinist að. Grunur sem liggur að baki því að ákveðið er að hefja könnun verður að vera á rökum reistur um að aðstæður séu með þeim hætti sem fjallað er um í 1. mgr. sem geta leitt til þess að ástæða sé til að beita barnaverndarúrræðum. Þá er lögð áhersla á að aldrei á að beita barnaverndarúrræðum nema nauðsyn krefji. Grunur verður að beinast að því að tiltekið barn eða tiltekin börn búi við óviðunandi aðstæður. Þá má árétta að barnaverndarþjónustu er skylt að láta mál niður falla á síðari stigum um leið og í ljós kemur að ekki er ástæða til frekari afskipta.

Ástæða er til að árétta að almennt hefur barnaverndarþjónusta ekki heimildir til að leggjast í mikla gagnaöflun eða rannsókn til að undirbúa niðurstöðu sína um hvort hefja skuli könnun eða ekki. Ákvörðun um að hefja könnun er byggð á tilkynningunni eða þeim upplýsingum sem fjallað er um í 1. málsl. 1. mgr. Barnaverndarþjónustu er heimilt að ræða frekar við tilkynnanda sjálfan til þess að treysta grundvöll undir ákvörðun sinni. Þá verður að gera ráð fyrir að þjónustan geti skoðað eldri tilkynningar og mál sem varða sömu aðila ef því er að skipta.

Í 2. mgr. er áréttað að niðurstaða um að hefja könnun markar upphaf barnaverndarmáls. Um er að ræða sambærilega reglu og er í 6. mgr. 21. gr. gildandi barnaverndarlaga. Ekki þykir ástæða til að orða sérstaklega að ákvörðun um hefja könnun skuli ekki tekin nema rökstuddur grunur sé um að tilefni sé til, en um það má almennt vísa til skyldna barnaverndaryfirvalda til að gæta meðalhófs, sbr. d-lið 1. mgr. 6. gr. Þá er lögð til sama regla og er í gildandi lögum um tilkynningu til þeirra sem könnun beinist að, án tafar, nema ríkir rannsóknarhagsmunir krefjist annars. Þetta er í samræmi við almenna reglu 14. gr. stjórnsýslulaga sem er ætlað að tryggja að upplýsingar um málsmeðferð hjá stjórnvöldum berist hlutaðeigandi einstaklingum. Þó er gert ráð fyrir að heimilt sé að fresta því að upplýsa þann sem könnun beinist að vegna ríkra rannsóknarhagsmuna. Í ákveðnum tilvikum kunna slíkar upplýsingar að gefa kost á því að grípa til aðgerða sem spillt geta könnun máls og eftir atvikum rannsókn af hálfu lögreglu. Með því að fresta þessum upplýsingum er í vissum tilvikum gefinn kostur á að rannsaka mál að nokkru marki, áður en tilkynnt er um það til þess sem könnun beinist að. Í ljósi meginreglunnar um skyldu til að upplýsa strax um ákvörðun um könnun verður að túlka þessa undantekningu þröngt. Í 1. málsl. 4. mgr. 21. gr. barnaverndarlaga kemur fram að niðurstaða barnaverndarþjónustu um að hefja könnun eða hefja ekki könnun sé ekki kæranleg til æðra stjórnvalds. Í ljósi 12. gr. er ekki talin ástæða til að tilgreina sérstaklega að slík ákvörðun sé ekki kæranleg, en ástæða þess er sú að ákvörðun um að hefja eða hefja ekki könnun er í eðli sínu málsmeðferðarákvörðun og fellur ekki að gildissviði stjórnsýslulaga.

Í 3. mgr. eru lögð til nýmæli sem varða samskipti barnaverndarþjónustu við fagfólk sem tilkynnir aðstæður barns. Í 5. mgr. 21. gr. gildandi barnaverndarlaga segir að ef fyrir liggur beiðni um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barns skuli barnaverndarþjónusta upplýsa tengilið eða málstjóra um ákvarðanir samkvæmt þeirri grein. Reynslan af þessu ákvæði bendir til þess að ástæða sé til að ganga lengra til að tryggja að fagfólk hafi aðgang að mikilvægum upplýsingum fyrir skipulag þjónustu sem þetta fagfólk veitir barninu. Er því lagt til að ef niðurstaða barnaverndarþjónustu er að hefja ekki könnun eftir tilkynningu frá fagfólki skuli hún upplýsa tilkynnanda um það. Þótt trúnaður um tilkynningar til barnaverndar og starf barnaverndarþjónustu sé mikilvægur er ekki talið að það eigi að hafa meira vægi en aðgangur fagfólks, sem starfar í kringum barn, að upplýsingum um að barnaverndarþjónusta ætli ekki

að grípa til ráðstafana gagnvart barninu. Rétt er að árétta að barnaverndarþjónustur geta útfært þetta ákvæði með mismunandi hætti, t.d. með því að senda upplýsingar rafrænt og/eða reglu-bundið til stjórnvalda sem senda margar tilkynningar.

Um 21. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um samþættingu þjónustu við könnun máls. Ákvæðið er nánast óbreytt frá 22. gr. a gildandi barnaverndarlaga en þó er lögð til mikilvæg viðbót í niðurlagi 2. málsl. 1. mgr. Í samráði um frumvarpið kom fram að mikilvægt væri að innleiða betur verkfæri samþættrar þjónustu í vinnslu barnaverndarmála, þar á meðal við könnun. Var í því sambandi m.a. bent á að í þeim tilvikum þegar þjónusta er samþætt, og stuðningsteymi er starfandi um barn, liggja fyrir inni í teyminu upplýsingar um hagi barnsins, aðbúnað þess og líðan, tengsl barnsins við foreldra og aðra sem og hagi foreldra og/eða annarra umönnunaraðila, sbr. 27. gr. gildandi barnaverndarlaga. Með því að barnaverndarþjónusta nýti vinnu stuðningsteyma er hægt að einfalda málsmeðferð við könnun og stytta málsmeðferðartíma. Sérstaklega er vísað til þessa í 2. málsl. 1. mgr. Þá er í 2. mgr. áréttuð regla sem er efnislega sú sama og skylda allra þjónustuveitenda í lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna.

Um 22. gr.

Í ákvæðinu er fjallað markmið könnunar. Ákvæðið á sér efnislega samstöðu með 22. gr. gildandi barnaverndarlaga en búið er að aðlaga orðalag að öðrum breytingum á lögnum og breyttum tíðaranda. Í ákvæðinu felst að markmið könnunar sé að barnaverndarþjónusta fái fullnægjandi og glöggar upplýsingar um barnið sem á í hlut, hagi þess, aðbúnað og líðan, tengsl barnsins við foreldra eða aðra og hagi foreldra og/eða annarra umönnunaraðila. Þessi upptalning er ekki tæmandi og ræðst það af eðli og umfangi hvers máls hversu víðtæk könnunin er. Eins og ráða má af upptalningunni er könnun umfangsmikið verkefni sem krefst þess að barnaverndarþjónusta leiti fanga víða til að fá fullnægjandi upplýsingar. Rétt er að árétta í þessu sambandi að könnun á aldrei að vera umfangsmeiri en þörf krefur og því þarf alltaf að skýra lágmarkskröfur til könnunar út frá markmiðum könnunarinnar. Þá verður að gæta þess að könnun dragist ekki um of á langinn og gangi ekki of nærri réttindum barns og fjölskyldu. Er því mælt fyrir um að könnun skuli hraðað eins og kostur er og hún skuli ekki vera umfangsmeiri en þörf krefur hverju sinni.

Í 2. og 3. mgr. er fjallað um framkvæmd könnunar, þ.m.t. rannsóknarheimildir barnaverndarþjónustu við könnun máls. Reglur um rannsóknarheimildir barnaverndarþjónustu eru í 43. og 44. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í 2. mgr. greinarinnar er fjallað um framkvæmd könnunar gagnvart barni og foreldrum eða öðrum forsjáraðilum. Þar er í fyrsta lagi lögð áhersla á að leitast skuli við að vinna könnun í samráði og samstarfi við þá sem könnunin beinist að. Þó er jafnframt lagt til að áfram verði lögfest sú skylda, sem nú er í 2. mgr. 43. gr. barnaverndarlaga, að foreldrum eða þeim sem barnið dvelst hjá sé skylt að veita barnaverndarþjónustu liðsinni við framkvæmd könnunar. Þá eru í 2. mgr. ákvæði sem eru efnislega sambærileg 3.–5. mgr. 43. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 3. mgr. er fjallað um upplýsingaöflun barnaverndarþjónustu gagnvart þjónustuveitendum og þeim sem hlut kunna að eiga að máli. Ákvæðið kallast á við 91. gr. frumvarpsins þar sem fjallað er um upplýsingaskyldu þessara aðila gagnvart barnaverndarþjónustu.

Um 23. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um heimild fyrir barnaverndarþjónustu til að beita úrræðum laganna meðan á könnun stendur. Ákvæðið felur í sér nokkur nýmæli. Með aukinni áherslu á samþættingu þjónustu og snemmtækan stuðning er talið rétt að úrræði barnaverndarlaga standi barnaverndarþjónustu til boða á könnunarstigi ef það er nauðsynlegt fyrir hagsmunum barnsins. Þessari reglu er þó ekki ætlað að opna fyrir möguleikann á því að láta könnun máls standa í lengri tíma. Áfram er lögð áhersla á reglur um að hraða niðurstöðum könnunar, sbr. 22. gr. Í 1. mgr. kemur jafnframt fram að sá þáttur málsins, sem úrræðinu er ætlað að mæta, sé þá fullkannaður. Gert er ráð fyrir að við þessar aðstæður gangi barnaverndarþjónusta frá greinargerð um niðurstöðu könnunar þess hluta málsins, sbr. 24. gr.

Í 2. mgr. er fjallað um aðkomu Barnahúss að könnun máls ef grunur er um ofbeldi gagnvart barni. Ákvæðið er efnislega óbreytt frá 3. mgr. 22. gr. gildandi barnaverndarlaga, eins og henni var breytt með lögum nr. 107/2021.

Um 24. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um lok könnunar máls. Ákvæðið kemur í stað 1. mgr. 23. gr. barnaverndarlaga en framsetning þess er einfaldari en í gildandi lögum. Í því felst skylda barnaverndarþjónustu til að skrifa greinargerð um niðurstöðu könnunar. Í slíkri greinargerð þurfa að koma fram greinargóðar upplýsingar sem eru mikilvægar fyrir framhald málsins. Er hér horft til þess að gera grein fyrir upphafi málsins, með hvaða hætti mál var kannað, hvernig barni var gefinn kostur á að koma sjónarmiðum sínum á framfæri og með hvaða hætti tekið var tillit til skoðana barnsins, mat á sértækum þörfum barns með tilliti til markmiða sem sett eru fram í frumvarpi þessu, og tillögur að nauðsynlegum úrræðum eða rökstuðningi fyrir niðurstöðu um að ljúka máli í kjölfar könnunar.

Í 2. mgr. er fjallað um þá tvo farvegi sem mál er lagt í eftir könnun, annars vegar að máli sé lokið og hins vegar að gerð sé áætlun um framhald þess.

Um 25. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um áætlanagerð í kjölfar könnunar. Ákvæðið er sambærilegt 2. mgr. 23. gr. gildandi barnaverndarlaga sem nefnist þar áætlun um meðferð máls og kölluð er í daglegu tali meðferðaráætlun. Lagt er til að orðið stuðningsáætlun verði frekar notað yfir áætlanagerðina og er það til samræmis við hugtakanotkun í lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna. Endurspeglast líka það almenna sjónarmið að semja eigi áætlun í samvinnu við aðila máls og leita eftir samþykki þeirra fyrir áætluninni. Áætlunin er nauðsynlegur liður í markvissri vinnslu málsins. Þar á að koma mat og/eða greining á þörfum barnsins, markmið með þjónustu og eftir atvikum samþættingu einstakra þátta hennar, hlutverk barnaverndarþjónustu og eftir atvikum annarra þjónustuveitenda, hvernig árangur verði metinn og tímabil sem áætlun er ætlað að vara, sbr. jafnframt 22. gr. laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna. Endurskoðunar getur verið þörf ef ekki er farið eftir áætlun sem gerð hefur verið og rétt þykir að reyna beitingu annars konar úrræða eða ef talin er þörf á að gera nýjar áætlanir í máli sem taka gildi hver af annarri.

Í 2. mgr. eru sérreglur sem fjalla um þau tilvik þegar fyrir liggur beiðni um samþættingu þjónustu í þágu barnsins. Þar er annars vegar árétting á því að stuðningsáætlun samkvæmt frumvarpinu og 22. gr. laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna er sama áætlunin. Þá er fjallað um það þegar barnaverndarþjónusta tekur við málstjórn stuðningsteymis barnsins. Um er að ræða breytingu frá gildandi löggjöf sem gerir ráð fyrir því að málstjórnin við þessar aðstæður sé ávallt hjá starfsmanni í barnavernd.

Þá er í 3. mgr. fjallað um það þegar ekki liggur fyrir beiðni um samþættingu þjónustu. Í ákvæðinu felst að þegar barnaverndarþjónusta hefur tekið yfir umsjá eða forsjá barns er þjónusta í þágu farsældar barnsins samþætt óháð afstöðu foreldra. Þegar barnaverndarmál er komið á það stig að umsjá eða forsjá barns er í höndum barnaverndarþjónustu verður talið að samþætting þjónustu sé í öllum tilvikum nauðsynleg út frá hagsmunum barns. Fer þá um samþættingu samkvæmt lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna.

Um 26. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um niðurstöður barnaverndarþjónustu um að ljúka barnaverndarmáli. Það leiðir af almennum reglum stjórnisýsluréttarins að skylt er að upplýsa aðila máls um slíka ákvörðun. Þá eru í greininni reglur um kæruheimild til úrskurðarnefndar velferðarmála sem eru sambærilegar reglum sem nú eru í 3. másl. 1. mgr. og 5. másl. 2. mgr. 23. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 2. mgr. er regla sem er nýmæli og felur í sér sambærilega reglu og í 3. mgr. 20. gr. frumvarpsins um upplýsingamiðlun frá barnaverndarþjónustu til tilkynnanda um lok máls, þegar sá sem tilkynnti er fagmanneskja í nærumhverfi barnsins. Ákvæðið felur í sér heimild til að miðla upplýsingum um lok barnaverndarmáls til þess sem tilkynnti málið, ef um er að ræða fagfólk, og er markmiðið að fagfólk fái aðgang að mikilvægum upplýsingum fyrir skipulagningu þjónustu við viðkomandi barn. Þar sem reglan á við um lok barnaverndarmáls á öllum stigum er ekki talin ástæða til að gera þessa upplýsingamiðlun að skyldu, enda geta barnaverndarmál verið opin í mörg ár og þá oft ekki ástæða til þess að upplýsingar um lok máls berist þeim sem tilkynnti það upphaflega til barnaverndarþjónustu.

Í 3. mgr. er regla sem er efnislega sambærileg 3. másl. 3. mgr. 23. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Þá er í 4. mgr. fjallað um lok barnaverndarmáls við 18 ára aldur sem er ætlað að tryggja samræmi við 4. mgr. 22. gr. laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna. Jafnframt er í 4. mgr. fjallað um lok máls ef ekki liggur fyrir samþætting.

Um 27. gr.

Greinin fjallar um stuðningsúrræði. Í 1. másl. 1. mgr. kemur fram að stuðningsúrræði miði að því að tryggja barni, foreldrum þess, eða verðandi foreldrum, viðeigandi stuðning, meðferð og/eða ráðgjöf. Slík úrræði geta verið fjölbreytt en í 1. mgr. er að finna upptalningu á þeim úrræðum sem undir skilgreininguna falla. Ekki er um tæmandi talningu að ræða og kann því vel að vera að önnur úrræði séu tiltæk sem einnig geti talist til stuðningsúrræða. Þá kemur orðalag ákvæðisins ekki í veg fyrir það að barnaverndaryfirvöld þrói ný úrræði sem eru til þess fallin að mæta þörfum barns og fjölskyldu þess í samræmi við markmið laganna, verði þau samþykkt. Upptalningin byggir að meginstefnu til á ákvæði 1. mgr. 24. gr. gildandi barnaverndarlaga og ákvæðum reglugerðar nr. 652/2004 um úrræði á ábyrgð sveitarfélaga samkvæmt ákvæðum barnaverndarlaga, en þó hafa verið gerðar breytingar á framsetningu sem og hugtakanotkun. Breytingarnar eru ekki til þess fallnar að draga úr lögbundnu framboði úrræða samkvæmt gildandi lögum.

Í a-lið 1. mgr. er fjallað um meðferð og stuðning við barn eða meðferð barns, þ.m.t. vegna alvarlegra hegðunarerfiðleika, vímuefnaneyslu og meintra afbrota. Um er að ræða sambærilegt orðalag og er í c-lið 1. mgr. 79. gr. gildandi barnaverndarlaga. Undir ákvæðið geta fallið fjölbreytt úrræði. Meðferð barns samkvæmt ákvæðinu getur einnig verið mismunandi eftir þörfum þess barns sem á í hlut en rétt er að taka það fram að með meðferð í skilningi ákvæðisins er átt við sérfræðiþjónustu sem almennt byggist á bestu fáanlegu þekkingu á hverjum tíma.

Mikilvægt er að meðferð sé veitt af fagaðilum með viðeigandi menntun og reynslu og að hún miði einkum að því að draga úr skaða eða áhættuþegðun, styðja við bataferli og félagslega aðlögun, eða að því að efla sjálfsmynd og virkni barns. Meðferð skal ávallt byggja á heildrænu mati á þjónustuhörf barns og taka mið af þroska, getu, aðstæðum og þeim vanda sem barn glímir við. Stuðningur við barn getur til að mynda verið veittur með aðkomu persónulegs ráðgjafa. Með persónulegum ráðgjafa er átt við einstakling sem fenginn er á vegum barnaverndarþjónustu til að veita barni ráðgjöf og leiðbeiningar í þeim tilgangi að styrkja það félagslega og tilfinningalega. Stuðningsúrræðum barnaverndar sem undir ákvæðið falla geta jafnframt tilheyrt sérhæfðari úrræði, svo sem áfallamiðuð meðferð sem veitt er í barnahúsi, SÓK-meðferð, sem er sérhæfð sálfræðiþjónusta fyrir börn sem þurfa á aðstoð að halda vegna óviðeigandi eða skaðlegrar kynhegðunar, eða MST-fjölkrafameðferð.

Í b-lið 1. mgr. er lagt til að sérhæfð uppeldisráðgjöf eða annars konar stuðningur við foreldra sé skilgreind sem stuðningsúrræði. Í 24. gr. gildandi barnaverndarlaga er annars vegar kveðið á um hlutverk barnaverndarþjónustu þegar kemur að því að veita leiðbeiningar til foreldra um uppeldi og aðbúnað barns og hins vegar aðstoð við foreldra eða verðandi foreldra við að leita sér meðferðar vegna veikinda, áfengis- eða vímuefnaneyslu eða annarra persónulegra vandamála. Með hliðsjón af markmiði frumvarpsins þykir mikilvægt að uppeldisráðgjöf verði áfram skilgreind sem barnaverndarúrræði. Til þess er þó rétt að líta að slík ráðgjöf telst jafnframt til almennrar félagslegrar ráðgjafar, sbr. 17. gr. laga um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991, og dregur ákvæðið ekki úr mikilvægi þess að slík ráðgjöf verði áfram til staðar sem almennt úrræði. Til aðgreiningar er því lagt til að styðjast við hugtakið *sérhæfð uppeldisráðgjöf* en almennt má gera ráð fyrir því að slík ráðgjöf sé sérhæfðari þegar hún er veitt foreldrum barna sem þörf er á að styðja á vettvangi barnaverndarkerfisins. Um er að ræða ráðgjöf um uppeldi og aðbúnað barns og þjónustu sem getur til að mynda verið sinnt af sálfræðingi eða félagsráðgjafa. Ekki þykir rétt að tiltaka áfengis- eða vímuefnameðferð, eða annars konar meðferð, foreldra eða verðandi foreldra sem stuðningsúrræði barnaverndar í ákvæðinu enda gera gildandi barnaverndarlög ráð fyrir því að stuðningur barnaverndar hvað slíka meðferð varðar snúi einkum að því að hafa milligöngu um að tryggja að foreldrum eða verðandi foreldrum standi slík meðferð til boða. Hér er einnig rétt að árétta lögbundið hlutverk félagsmálanefnda, sbr. XIII. kafla laga um félagsþjónustu sveitarfélaga. Í 50. og 51. gr. þeirra laga er fjallað um hlutverk félagsþjónustu þegar kemur að því að veita ráðgjöf og aðstoð við vímuefnavanda. Hvað aðra aðstoð við foreldra eða verðandi foreldra varðar er enn fremur gert ráð fyrir því að slíkur stuðningur sé almennt veittur af félagsþjónustu sveitarfélaga. Stuðningur við foreldra á grundvelli ákvæðisins getur til að mynda verið veittur með tilsjónarmanni sem er einstaklingur sem er sérstaklega fenginn til þess að aðstoða foreldra við að sinna forsjár- og uppeldisskyldum sínum.

Í c-lið 1. mgr. er áréttað að stuðningsúrræðum barnaverndar geti tilheyrt önnur úrræði sem veitt eru á grundvelli annarra laga. Mikilvægt þykir að árétta að barnaverndaryfirvöldum er heimilt að nýta önnur úrræði en þau sem eru skilgreind sérstaklega sem barnaverndarúrræði á grundvelli laga þessara.

Í 1. og 2. málsl. 2. mgr. er markmiði stuðningsúrræða lýst. Markmiðið með beitingu stuðningsúrræða er einkum tvíþætt, annars vegar að stuðla að því að barn geti búið á heimili sínu sem og að draga úr þörf fyrir beitingu meira íþyngjandi úrræða og hins vegar að tryggja heildstæðan stuðning við barn og fjölskyldu í kjölfar beitingar vistunarúrræða. Í 3. málsl. 2. mgr. er kveðið á um að stuðningsúrræði geti beinst að heimili barns, foreldris eða annarra þar sem barn nýtur umgengni samkvæmt ákvæðum barnalaga.

Í 3. mgr. er fjallað um samþykki fyrir stuðningsúrræðum. Ákvæðinu er ætlað að fanga efnisreglur 24. gr. gildandi barnaverndarlaga um úrræði með samþykki foreldra og barns. Þar sem greinin felur í sér nýjar skilgreiningar á stuðningsúrræðum er lagt til að framsetningu sé breytt frá gildandi lögum en lögð er áhersla á að staflíðir a–e í 1. mgr. 24. gr. gildandi barnaverndarlaga falla innan skilgreiningar þess að vera stuðningsúrræði samkvæmt frumvarpinu. Í 1. málsl. 3. mgr. er fjallað um mikilvægi þess að barnaverndarþjónusta reyni til þrautar að ná samvinnu við barn og foreldra. Ákvæðið kallast á við önnur ákvæði frumvarpsins um mikilvægi þessarar samvinnu. 2.–3. málsl. 3. mgr. eru efnislega samhljóða 3. mgr. 24. gr. barnaverndarlaga, eins og henni var breytt með lögum nr. 107/2021. Þar er fjallað um mismunandi kröfur til samþykkis eftir því hvernig forsjá og búsetu barns er háttað. Meðal annars er lagt til að börn frá 15 ára geti áfram veitt samþykki fyrir stuðningsúrræðum sem beinast eingöngu að þeim sjálfum þótt foreldri veiti ekki samþykki sitt. Í 5. málsl. 3. mgr. er regla sem nú er að finna í 2. mgr. 24. gr. gildandi barnaverndarlaga um að einnig sé hægt að beita ráðstöfunum skv. 29. gr. með samþykki foreldra og barna. Ætlunin er að tryggja innra samræmi og framvindu milli stuðningsáætlunargerðar og úrskurðarmála.

Í 4. mgr. er lagt til að ráðherra hafi heimild til þess að setja reglugerð um stuðningsúrræði. Þar getur ráðherra fjallað nánar um framboð stuðningsúrræða sveitarfélaga og ríkis og flokkun þeirra.

Um 28. gr.

Í greininni er fjallað um vistunarúrræði barnaverndar.

Í 1. málsl. 1. mgr. kemur fram að vistunarúrræðum barnaverndar tilheyri úrræði sem miði að því að veita barni viðeigandi stuðning, meðferð og móttöku, utan heimilis. Af orðalaginu er ljóst að meginmunurinn á stuðningsúrræðum barnaverndar og vistunarúrræðum barnaverndar er sá að síðarnefndu úrræðunum, einkum heimilum eða stofnunum, er ætlað að tryggja stuðning við barn utan heimilis. Líkt og sjá má af upptalningunni í ákvæðinu eru vistunarúrræði mjög fjölbreytt og er tilgangur og markmiðið með beitingu þeirra misjafn. Þá er rétt að geta þess að þrátt fyrir að með ákvæðinu sé lagt til að úrræðunum sé skipt upp eftir inntaki þeirrar þjónustu sem þar er veitt kemur ákvæðið ekki í veg fyrir það að fjölbreytt þjónusta sé veitt undir sama þaki. Þannig getur til að mynda vel komið til greina að við uppbyggingu úrræða sé litið til þess að byggja upp vistunarúrræði í stigskiptum búsetukjarna og að í slíkum kjarna geti verið einingar þar sem mismunandi úrræði eru til staðar.

Í a-lið 1. mgr. er vísað til stuðningsfjölskyldu en með úrræðinu er átt við aðila sem taka á móti barni, eða eftir atvikum barni og foreldrum þess, á einkaheimili, einkum með það að markmiði að tryggja öryggi barnsins, létta álagi af barni og fjölskyldu þess og leiðbeina og styðja foreldra í uppeldishlutverki sínu. Með vísan til þess að beiting úrræðisins felur það í sér að barn er vistað utan heimilis er talið rétt að skilgreina úrræðið sem vistunarúrræði. Fjallað er um úrræðið í 24. og 85. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í b-lið 1. mgr. eru úrræði fyrir börn sem eru hér á landi án forsjáaraðila og fastrar búsetu tiltekin sem vistunarúrræði barnaverndar. Rekstur þessara úrræða hefur fallið undir 84. gr. barnaverndarlaga. Í ljósi sérreglna um þennan hóp í frumvarpinu er talið rétt að skilgreina þau sérstaklega sem eitt af vistunarúrræðum í barnavernd. Lögð er áhersla á að þetta eru tímabundin úrræði sem hægt er að nota fyrir börn sem ekki hafa fasta búsetu hér á landi eða um skamman tíma eftir að þau fá leyfi til dvalar og þar til þau fá ótímabundið vistunarúrræði eða sameinast fjölskyldu sinni.

Í c-lið 1. mgr. er að finna vísun til sérhæfðra úrræða fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir. Á grundvelli b-liðar 3. mgr. 7. gr. gildandi barnaverndarlaga er Barna- og

fjölskyldustofu heimilt, í samstarfi við önnur yfirvöld, að reka sérhæfð úrræði fyrir börn sem glíma við fjölþættan vanda. Eins og fjallað er um á öðrum stöðum í frumvarpinu er eitt af meginmarkmiðum frumvarpsins að skýra stöðu barna með fjölþættar stuðningsþarfir. Með ákvæðinu er lagt til að sérhæfð úrræði fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir verði skilgreind sem barnaverndarúrræði en um nánari skilgreiningu á hópnum er vísað til 3. gr.

Í d-lið 1. mgr. er kveðið á um að vistunarúrræðum barnaverndar tilheyri meðferðarúrræði. Ástæður þess að beita þarf meðferðarúrræðum geta verið margvíslegar en meðferðarúrræðum tilheyra m.a. úrræði sem er ætlað að styðja við börn vegna hegðunar- eða vímuefnavanda. Mikilvægt er að meðferð á meðferðarheimilum sé stýrt af fagaðilum með viðeigandi menntun og reynslu og að tryggt sé að meðferðin miði einkum að því að draga úr skaða eða áhættu-hegðun, styðja við bataferli og félagslega aðlögun, eða að því að efla sjálfsmynd og virkni barns. Áhersla skal lögð á að meðferðin sé heildræn og taki mið af líkamlegum, sálrænum og félagslegum þáttum og sé veitt í samvinnu við foreldra og aðra lykilaðila í nærumhverfi barnsins. Meðferðarúrræðum geta tilheyrt úrræði þar sem veitt er grunn- og framhalds-meðferð.

Í e-lið 1. mgr. er fjallað um úrræði fyrir börn í kjölfar meðferðar. Mikilvægt er að til staðar séu viðeigandi úrræði sem geta tekið við börnum í kjölfar þeirrar meðferðar sem veitt er í meðferðarúrræðum. Dæmi um úrræði sem gætu fallið hér undir eru stuðningsheimili þar sem börn, sem af einhverjum ástæðum geta ekki búið með forsjáaðilum sínum, eða eru ekki tilbúin til þess að fara aftur heim til sín að meðferð lokinni, geta dvalið í tiltekinn tíma. Megináhersla úrræða sem undir ákvæðið falla er að viðhalda þeim árangri sem náðst hefur í meðferð, vinna áfram með virkni og samfélagsþátttöku og undirbúa barn fyrir að standa á eigin fótum.

Í f-lið 1. mgr. er kveðið á um það að vistunarúrræðum tilheyri úrræði sem veita börnum móttöku í bráðatilvikum. Fjölbreytt úrræði sveitarfélaga geta fallið hér undir, þ.m.t. bráðavistun barna á einkaheimili, úrræði sem er ætlað að veita börnum móttöku á meðan könnun stendur yfir og úrræði sem unnt er að styðjast við þegar þörf gerist á beitingu neyðarráðstafana. Þau úrræði sem talist geta til bráðaurræða geta verið misjafnlega íþyngjandi en hér getur verið um að ræða úrræði sem stafa af bráðum vanda barnsins sjálfs en einnig úrræði sem nauðsynlegt getur reynst að beita vegna tiltekinnar stöðu sem er til þess fallin að hafa afleiðingar fyrir barnið en stafar þó einkum af stöðu foreldra eða annarra aðila sem annast barnið.

Í g-lið 1. mgr. er neyðarvistun tiltekin sem vistunarúrræði barnaverndar. Eins og orðalagið gefur til kynna er neyðarvistun bráðaurræði sem almennt verður ekki beitt nema þegar börn eru í alvarlegum vanda og er ætlað að stöðva óæskilega og/eða skaðlega hegðun barns, hlúa að barninu og skapa tækifæri fyrir barnaverndarþjónustu og foreldra til að finna lausnir á ákveðnum vanda. Þar sem um afar sérhæft úrræði er að ræða er almennt gengið út frá því að neyðarvistun sé úrræði sem ávallt er á forræði ríkisins. Líkt og gildir um vistunarúrræði almennt séð skal vistun barns í neyðarvistun aldrei standa lengur en þörf krefur og almennt verður að leggja áherslu á að fram fari stöðugt endurmat á þörf þess að vista barn í neyðarvistun.

Í h-lið 1. mgr. er síðan vísað til varanlegs og tímabundins fósturs. Lagt er til að úrræðin verði í frumvarpinu skilgreind sem vistunarúrræði þrátt fyrir að þau séu í eðli sínu ólík öðrum vistunarúrræðum. Af þeim sökum er því einnig lagt til að áfram verði fjallað um fóstur í sérstökum kafla í löggjöfinni.

Í 2. mgr. kemur jafnframt fram að öryggisgæsla samkvæmt dómsúrlausn geti talist vistunarúrræði. Er hér átt við úrræði fyrir börn sem hafa verið dæmd til þess að sæta vistun á grundvelli VII. kafla almennra hegningarlaga.

Í 3. mgr. er fjallað um vistun barns á heilbrigðisstofnun. Um er að ræða nýmæli sem felast í því að mælt sé fyrir um að börn, sem eru vistuð utan heimilis á vegum barnaverndarþjónustu, geti verið í slíkri vistun á heilbrigðisstofnun, ef talin er þörf á að veita barni nauðsynlega heilbrigðisþjónustu á viðeigandi heilbrigðisstofnun, t.d. vegna vímuefnaröskunar og/eða geðsjúkdóms. Slík vistun er þó ávallt háð ákvörðun þess sem er bær til að taka ákvörðun um innlögn á viðkomandi heilbrigðisstofnun, sem í flestum tilvikum er yfirlæknir, sbr. 2. mgr. 10 gr. laga um heilbrigðisþjónustu, nr. 40/2007.

Í 4. mgr. er markmiði vistunarúrræða lýst. Ákvæðið byggist á 1. mgr. 80. gr. gildandi barnaverndarlaga sem og almennum sjónarmiðum um rétt barna til þess að vera ekki skilin frá foreldrum sínum, nema þegar það er nauðsynlegt fyrir öryggi og líðan þeirra. Þessi réttur er m.a. verndaður í 9. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins. Orðalag ákvæðisins byggist á sömu meginreglum og eru settar fram í hinum almennu ákvæðum laganna, verði þau samþykkt, og lúta m.a. að því að tryggja meðalhóf og að hagsmunir barns séu ávallt í fyrirrúmi.

Í samræmi við markmið frumvarpsins ber barnaverndaryfirvöldum að styðja börn og fjölskyldur með stuðningsúrræðum áður en gripið er til beitingar vistunarúrræða. Í ýmsum tilfellum kann þó að vera nauðsynlegt að vista barn utan heimilis, annaðhvort til skemmri eða lengri tíma. Almennt verður þó að ganga út frá því að beiting slíkra úrræða sé tímabundin. Í 3. másl. 4. mgr. er því kveðið á um það að vistun barns skuli aldrei standa lengur en nauðsyn krefur. Um er að ræða mikilvæga áréttingu á skyldu barnaverndaryfirvalda til að gæta meðalhófs. Þá er áréttað í 4. másl. 4. mgr. að um val á vistunarúrræði fari skv. 34. gr.

Í 5. mgr. er fjallað um samþykki fyrir vistun utan heimilis. Lagt er til að halda í sama fyrirkomulag og er í gildandi barnaverndarlögum, þ.e. að horft sé á vistun utan heimilis sem sérstaka ákvörðun sem þurfi samþykki foreldra og barns fyrir eða úrskurð skv. 30. gr., en að nánara val á vistunarúrræði sé í höndum barnaverndaryfirvalda, sbr. niðurlag 4. mgr. Með 5. mgr. er ætlunin að fanga margar af efnisreglum 25. gr. gildandi barnaverndarlaga. Þar er fjallað um hvernig tilhögun samþykkis fyrir vistun utan heimilis er háttað, sbr. 1. og 4. mgr. 25. gr. barnaverndarlaga. Þá er fjallað um að sömu reglur gildi um það þegar barnaverndarþjónusta tekur við forsjá eða umsjá barns. Meginástæða þess að framsetningu er breytt að þessu leyti frá eldri lögum er sú að gildissvið barnaverndarlaga nær nú til barna með fjölþættar stuðningsþarfir og því mikilvægt að skýrar sé greint á milli samþykkis um vistun utan heimilis og yfirfærslu umsjár eða forsjár til barnaverndarþjónustu. Þá er rétt að árétt að þótt fjallað sé almennt um samþykki þarf alltaf að úrskurða um vistun barns samkvæmt vistunarúrræði fyrir börn með fjölþættar stuðningsþarfir, sbr. 35. gr.

Í 6. mgr. er lagt til að ráðherra verði heimilt að setja reglugerð um vistunarúrræði. Þar gæti ráðherra fjallað nánar um framboð stuðningsúrræða sveitarfélaga og ríkis og flokkun þeirra.

Um 29. gr.

Í greininni er fjallað um farveg mála þegar ekki liggur fyrir samþykki fyrir stuðningsúrræðum á vegum barnaverndar. Eins og í gildandi barnaverndarlögum tekur barnaverndarþjónusta málið þá til meðferðar og leggur fyrir barnaverndarráð til úrskurðar um hvort heimilt sé að beita ráðstöfunum sem fjallað er um í greininni.

Greinin á við þegar foreldrar og/eða barn eru ekki til samvinnu um úrræði. Hún getur líka átt við þegar stuðningsúrræði með samþykki hafa ekki borið árangur, þau eru ófullnægjandi eða samþykki fyrir stuðningsúrræðum er afturkallað. Ákvörðun um ráðstöfun samkvæmt greininni er íþyngjandi og getur eingöngu átt við ef hagsmunir barns krefjast þess. Greinin er að miklu leyti samhljóða 26. gr. gildandi barnaverndarlaga en framsetningu hefur verið breytt

til samræmis við flokkun úrræða í stuðnings- og vistunarúrræði og aðrar breytingar á framsetningu kaflans.

Í a-lið 1. mgr. er fjallað um að í úrskurði getur verið kveðið á um beitingu tiltekinna stuðningsúrræða. Ljóst er að ekki öll stuðningsúrræði koma hér til greina enda krefjast þau oft samvinnu barnaverndaryfirvalda við foreldra og/eða barn sem ekki er fyrir hendi þegar samþykki liggur ekki fyrir. Aftur á móti eru einhver úrræði sem þetta getur átt við um og er lögð til þessi framsetning til að tryggja innra samræmi og framvindu milli stuðningsáætlunargerðar og úrskurðarmála. Í a-lið 1. mgr. er jafnframt fjallað um eftirlit með framvindu stuðningsúrræða, þ.m.t. á heimili. Um er að ræða sambærilega reglu og nú er að finna í a-lið 1. mgr. 26. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í b-lið 1. mgr. er fjallað um heimild til að úrskurða um fyrirmæli um aðbúnað og umönnun barns, svo sem dagvistun þess, skólasókn, heilbrigðisþjónustu, rannsókn, meðferð eða þjálfun. Ákvæðið er samhljóða b-lið 1. mgr. 26. gr. barnaverndarlaga.

Í c-lið 1. mgr. er fjallað um heimild til að kveða á um að samþætta skuli þjónustu í þágu farsældar barnsins. Ákvæðið er samhljóða d-lið 1. mgr. 26. gr. barnaverndarlaga eins og ákvæðinu var breytt með lögum nr. 107/2021. Lagt er til að það komi í stað c- og d-liðar 1. mgr. 26. gr. barnaverndarlaga, þ.e. að ekki lengur sé sérstakt ákvæði sem fjallar um heimild til að kveða á um að ákveðnir aðilar fái upplýsingar um líðan barns og meðferð mála, heldur að slík upplýsingamiðlun fari ávallt fram innan samþættingar þjónustu. Ákvæðinu er ætlað að kallast á við 2. málsl. 3. mgr. 25. gr. en af þeirri grein leiðir m.a. að barnaverndarþjónusta tekur við hlutverki málstjóra samkvæmt lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna ef úrskurðað er um samþættingu samkvæmt þessari grein.

Í d-lið 1. mgr. er fjallað um heimild til að úrskurða um að barn fari ekki úr landi. Ákvæðið er samhljóða e-lið 1. mgr. 26. gr. barnaverndarlaga.

Í 2. mgr. er regla sem kemur í stað 2. mgr. 26. gr. gildandi barnaverndarlaga. Þar er fjallað um að ráðstafanir skuli endurskoðaðar eigi sjaldnar en á sex mánaða fresti. Í stað þeirrar reglu er lagt til að ráðstafanir samkvæmt greininni skuli alltaf vera tímabundnar og ekki standa lengur en í 12 mánuði í senn. Er talið rétt að lengja hámark tímans en lögð áhersla á að áætlanir standi ekki lengur en nauðsyn krefji.

Í 3. mgr. er lagt til að hægt verði að skjóta úrskurðum samkvæmt þessari grein til úrskurðarnefndar velferðarmála. Í 3. mgr. 26. gr. gildandi barnaverndarlaga er kærueðild bundin við foreldra samkvæmt þessari grein en lagt er til að börn geti jafnframt átt kærueðild í samræmi við önnur ákvæði frumvarpsins.

Um 30. gr.

Í greininni er fjallað um úrskurði barnaverndarráðs og dómstóla um vistun utan heimilis. Í greininni er fjallað um farveg mála þegar ekki liggur fyrir samþykki fyrir vistunarúrræðum á vegum barnaverndar. Eins og í gildandi barnaverndarlögum tekur barnaverndarþjónusta málið þá til meðferðar og leggur beiðni fyrir barnaverndarráð til úrskurðar um hvort heimilt sé að beita ráðstöfunum sem fjallað er um í greininni. Barnaverndarráð getur úrskurðað um vistun utan heimilis í allt að fjóra mánuði en ef vistun á að standa lengur en í fjóra mánuði er mælt fyrir um að dómstóll úrskurði um það. Greinin á einkum við þegar foreldrar og/eða barn eru ekki til samvinnu um vistun utan heimilis eða samþykki er afturkallað.

Í 1. og 2. mgr. eru reglur sem eru nú í 27. gr. barnaverndarlaga. Í 1. mgr. 27. gr. barnaverndarlaga er fjallað um úrskurði þar sem annars vegar er kveðið á um töku barns af heimili og nauðsynlegar vistunarráðstafanir í allt að fjóra mánuði og hins vegar að kveðið sé á um að barn skuli vera kyrrt á þeim stað þar sem það dvelst í allt að fjóra mánuði. Lagt er til í 1. mgr.

að þessar reglur verði sameinaðar í eina og framsetning einfölduð, m.a. í ljósi breytinga sem eru lagðar til á flokkun vistunarúrræða. Er því lagt til að úrskurðað verði um vistun utan heimilis og að barnaverndarþjónusta, í samræmi við 34. gr., velji vistunarúrræði sem henti, en slíkt vistunarúrræði getur í einhverjum tilvikum falið í sér að barn skuli vera kyrrt á þeim stað þar sem það dvelst, að öðrum skilyrðum uppfylltum. Í 2. mgr. eru reglur sem eru efnislega sambærilegar 2. mgr. 27. gr. barnaverndarlaga sem fjalla um hvernig unnt er að bera úrskurð um vistun utan heimilis undir dómstóla. Eins og í gildandi barnaverndarlögum eru það foreldrar og börn 15 ára og eldri sem geta borið mál undir dómstóla. Um meðferð mála fyrir dómi gildir XI. kafli.

Í 3. og 4. mgr. eru reglur sem nú eru í 28. gr. barnaverndarlaga. Áréttað er að um málsmeðferð fyrir dómi fer skv. XI. kafla.

Um 31. gr.

Í greininni er fjallað um forsjárviptingu og afsal forsjár.

Í 1. mgr. er kveðið á um það að barnaverndarþjónusta sé heimilt, að fengnum úrskurði barnaverndarráðs, að krefjast forsjárviptingar. Ákvæðið er að mestu samhljóða ákvæði 1. og 2. mgr. 29. gr. gildandi barnaverndarlaga en með frumvarpinu eru þó gerðar afmarkaðar orðalagsbreytingar og einnig er lagt til að ákvæðin verði sameinuð í eitt ákvæði. Þær breytingar sem gerðar eru á orðalagi ákvæðisins miða að því að uppfæra hugtakanotkun og orðaval í samræmi við samfélagslega þróun og fela ekki í sér efnislegar breytingar frá gildandi barnaverndarlögum um þær aðstæður sem barnaverndarþjónusta er heimilt að krefjast forsjárviptingar. Um meðferð mála fyrir dómi fer skv. XI. kafla.

Í 2. mgr. er fjallað um þegar foreldri afsalar sér forsjá barns. Í 1. mgr. 25. gr. gildandi barnaverndarlaga er fjallað um tilvik þegar barnaverndarþjónusta tekur við forsjá eða umsjá barns og á nokkrum stöðum vísað til þess ef foreldri afsalar sér forsjá. Þessi mismunandi hugtakanotkun hefur valdið vandkvæðum í framkvæmd. Því þykir rétt að fjallað sé um það í sérstöku ákvæði þegar foreldri samþykkir að afsala sér forsjá. Í ákvæðinu felst að barnaverndarþjónusta getur eingöngu samþykkt að foreldri afsali sér forsjá þegar forsendur forsjárviptingar eru fyrir hendi. Þá kemur fram að sömu reglur gildi um afsal forsjár og þegar um forsjárviptingu er að ræða, en hér er einkum átt við ýmiss konar réttaráhrif forsjárviptingar sem mælt er fyrir um í frumvarpinu.

Í 3. mgr. er lagt til að kveðið verði á um aðild foreldra sem sviptir hafa verið forsjá. Ákvæðið er að finna í 3. mgr. 33. gr. gildandi barnaverndarlaga og er lagt til að það verði tekið óbreytt upp. Í ákvæðinu er byggt á þeirri reglu að foreldri sem svipt hefur verið forsjá hafi ekki lengur rétt til íhlutunar um málefni barns og eigi ekki aðild að ákvörðunum um frekari ráðstafanir í þágu þess. Í þessu felst m.a. að foreldri á ekki skilyrðislausan rétt til að fá upplýsingar um ráðstafanir eða til aðgangs að gögnum. Í samræmi við þetta byggist ákvæðið á því að foreldrar sem hafa verið sviptir forsjá barns eigi ekki aðild að málum sem varða ákvarðanir um úrræði því til handa, að undanskildum málum sem varða ákvörðun um umgengnisrétt.

Um 32. gr.

Í greininni er fjallað um stöðu foreldris sem úrræði eða ráðstafanir barnaverndarþjónustu beinast ekki að vegna þess að foreldrarnir búa ekki saman og eru ekki í samvistum.

Í gildandi barnaverndarlögum er fjallað um réttarstöðu þessara foreldra í þremur greinum. Í 67. gr. a er fjallað um réttarstöðu foreldris sem ekki fer með forsjá barns. Í 67. gr. b er fjallað um réttarstöðu foreldris sem barn býr ekki hjá þegar um sameiginlega forsjá er að ræða og í

67. gr. c er fjallað um stöðu foreldra þegar samið hefur verið um skipta búsetu barns. Þessi ákvæði hafa fengið nokkra gagnrýni, sérstaklega reglurnar sem gilda um foreldri sem fer með forsjá, m.a. þar sem gert er ráð fyrir að það forsjáforeldri sem ráðstafanir beinast að afsali sér umsjá barns eða kveðinn sé upp úrskurður um tímabundna vistun barns utan heimilis áður en kannaður er grundvöllur þess að ráðstafa barni til hins forsjáforeldrisins. Þá þurfi barnaverndarþjónusta að leggja mat á hæfi foreldris sem fer með forsjá barns áður en það tekur við umsjá þess, þótt ráðstafanir barnaverndarþjónustu beinist ekki að því foreldri, og gera við það samning. Gagnrýnin hefur beinst að því að þessar reglur séu íþyngjandi og óþarft inngríp gagnvart forsjáforeldri ef það er í góðum tengslum og reglulegri umgengni við barn.

Í 1. mgr. er því lagt til að lögfest verði sú almenna framkvæmd að í barnaverndarmáli liggi fyrir upplýsingar um það ef barn á foreldri sem býr á öðru heimili ásamt mikilvægum upplýsingum um það foreldri, t.d. hvort það fer með forsjá og hvernig umgengni við barnið er háttað.

Í 2. mgr. er fjallað um réttarstöðu foreldris sem fer með forsjá barns en býr ekki á heimilinu sem úrræði eða ráðstafanir barnaverndarþjónustu beinast að. Ákvæðið gerir ekki greinarmun á því hvernig samningum milli foreldra er háttað, þ.m.t. hvort barn býr á báðum heimilum forsjáforeldra eða hvort foreldrarnir hafa samið um skipta búsetu. Í ákvæðinu kemur fram sú almenna regla að þegar barn á annað forsjáforeldri tekur það við umsjá barnsins ef barn er vistað utan heimilis hins forsjáforeldrisins, hvort sem er með samþykki eða ekki. Þá felst í ákvæðinu að þegar annað forsjáforeldrið er svipt forsjá eða afsalar sér forsjánni tekur hitt forsjáforeldrið eitt við forsjá. Með ákvæðunum er lagt til að barnaverndarþjónustan hafi ekki lengur aðkomu að þessari yfirfærslu umsjár/forsjár til hins forsjáforeldrisins. Lögð er áhersla á að við þessar aðstæður er hluti af könnun barnaverndarþjónustu að leggja mat á hvort rétt sé að úrræði og/eða ráðstafanir barnaverndarþjónustu beinist að heimilum beggja forsjáforeldra eftir atvikum og að mál séu frá upphafi lögð í þann farveg. Kemur þess vegna fram í ákvæðinu að reglan eigi ekki við ef barnaverndarþjónusta grípur samhliða til úrræða eða ráðstafana gagnvart því foreldri.

Í 3. mgr. er fjallað um réttarstöðu foreldris sem ekki fer með forsjá barns og býr þar af leiðandi ekki á sama heimili og barnið. Eins og á við um 2. mgr. gerir 3. mgr. ekki greinarmun á því í hve miklum samvistum barnið er við forsjárlausa foreldrið. Í ákvæðinu felst sú almenna regla að þegar barn er vistað utan heimilis forsjáforeldris þess sé ávallt kannað hvort það sé talið barni fyrir bestu að vista það hjá foreldri sínu sem ekki fer með forsjá þess. Þá er gert ráð fyrir að barnaverndarþjónusta geti fært forsjá til forsjárlausa foreldris ef það er talið barni fyrir bestu.

Um 33. gr.

Í greininni er kveðið á um forsjá barnaverndarþjónustu, skipan lögráðamanns o.fl.

Ákvæði 1. og 2. mgr. eru efnislega samhljóða 32. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í 1. mgr. kemur fram að hafi foreldrar verið sviptir forsjá barns hverfi forsjá þess til barnaverndarþjónustu. Miðað er við að barnaverndarþjónusta fari með lögráð barnsins þar til hún ákveður annað. Þá getur barnaverndarþjónusta enn fremur óskað eftir því að barni verði skipaður lögráðamaður eða fjárhaldsmaður ef það er talið í þágu hagsmuna barnsins. Um forsjá barna sem er ráðstafað í fóstur fer samkvæmt ákvæðum VIII. kafla. Í 2. mgr. er tekið fram að barnaverndarþjónusta taki forsjá barns í sínar hendur ef það verður forsjárlaust af öðrum ástæðum og hlutast á sama hátt til um að því verði skipaður lögráðamaður, sbr. 1. mgr. Hér er t.d. átt við ef barn verður forsjárlaust vegna andláts foreldra.

Í 3. mgr. er að finna nýmæli. Lagt er til að kveðið verði sérstaklega á um heimild barnaverndarþjónustu til að afsala forsjá barns til þess eða þeirra sem forsjáforeldrar hafa ákveðið að fara skuli með forsjá barns að þeim látnum í samræmi við ákvæði barnalaga. Fjallað er um forsjá við andlát forsjáforeldris í 30. gr. gildandi barnalaga, nr. 76/2003. Gildandi barnaverndarlög gera í reynd ekki ráð fyrir öðrum möguleika en ráðstöfun barns í föstur við þær aðstæður sem lýst er í ákvæðinu og er því lagt til að kveðið verði sérstaklega á um rétt barnaverndarþjónustu til að afsala sér forsjá barns að ákveðnum skilyrðum uppfylltum. Rétt er að taka fram að ákvæðið kemur þó ekki í veg fyrir ráðstöfun barns í föstur.

Um 34. gr.

Í greininni er fjallað um val á vistunarúrræði þegar ákveðið hefur verið, annaðhvort með samþykki eða úrskurði, að barn skuli vistað utan heimilis. Ákvæðið kemur í stað 80. gr. gildandi barnaverndarlaga og eru lagðar til nokkrar breytingar frá því. Í 1. mgr. er áréttuð sú almenna regla að barnaverndarþjónusta velji vistunarúrræði sem best er talið henta þörfum barns hverju sinni. Þá er áréttað að heimili sem barn tengist tilfinningalegum böndum gangi fyrir um vistun enda uppfylli það skilyrði laganna að öðru leyti. Er um að ræða einföldun á orðalagi frá reglum 1. mgr. 80. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í ákvæðinu er jafnframt kveðið á um að þegar við á fari val á vistunarúrræði fram í samráði við Barna- og fjölskyldustofu, sbr. jafnframt 2. mgr.

Í 2. mgr. er fjallað um farveg mála þegar barnaverndarþjónusta óskar eftir vistun barns í vistunarúrræði Barna- og fjölskyldustofu fyrir barn. Ákvæðið er efnislega sambærilegt 2. mgr. 80. gr. gildandi barnaverndarlaga en orðalag hefur verið einfaldað. Helsta breytingin sem lögð er til er að mælt sé fyrir í lögum um samráð við viðeigandi heilbrigðisstofnun við val á vistunarúrræði. Miklu skiptir að mat á þörfum barna fyrir heilbrigðisþjónustu komi til skoðunar við val á vistunarúrræði, bæði til að tryggja að þörfum allra barna sé mætt í úrræðum á vegum Barna- og fjölskyldustofu og vegna þeirra breytinga sem felast í 3. mgr. 28. gr. um heimild til að vista barn á heilbrigðisstofnun. Gert er ráð fyrir því að aðkoma heilbrigðisyfirvalda að vali á vistunarúrræði verði nánar útfærð í reglugerð, sbr. 4. mgr.

Í 3. mgr. er áréttað að sérstakar reglur gilda um val á fösturfjölskyldu en VIII. kafli fjallar um föstur.

Í 4. mgr. er áréttað að reglum um val á vistunarúrræðum eru settar skorður þegar kemur að þeim hópi barna sem telst með fjölþættar stuðningsþarfir, eins og nánar er fjallað um í 35. gr.

Í 5. mgr. er kveðið á um að í reglugerð skuli ráðherra mæla nánar fyrir um val á vistunarúrræði. Meðal þess sem mælt skal fyrir um í reglugerðinni er samvinna barnaverndarþjónustu og Barna- og fjölskyldustofu og samvinna barnaverndaryfirvalda og viðeigandi heilbrigðisstofnana. Gert er ráð fyrir að nánari útfærsla á samráði og verklagi, þar á meðal þegar þörf barns fyrir heilbrigðisþjónustu hefur þýðingu fyrir val úrræðis eða framkvæmd vistunar, verði útskýrð í reglugerð.

Um 35. gr.

Í greininni er fjallað um sérstakan farveg mála barna með fjölþættar stuðningsþarfir en eins og áður hefur komið fram hefur verið gert samkomulag milli ríkis og sveitarfélaga um að ríki taki yfir ábyrgð á vistun þessara barna utan heimilis. Lengi hefur verið um það deilt hvort þessi hópur barna eigi að njóta réttinda samkvæmt barnaverndarlögum eða innan þjónustukerfis fatlaðs fólks. Með lögum nr. 38/2018 var málum þessara barna markaður sérstakur farvegur innan þjónustukerfis við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir. Þar var sett á fót óháð sérfræðingateymi sem hefur það hlutverk að veita sveitarfélögum ráðgjöf um hvernig

þjónustu sé best háttað við börn fjölþættan vanda eða börn sem vegna fötlunar sinnar þurfa annars konar og meiri þjónustu en unnt sé að veita á heimili fjölskyldna þeirra. Þótt sérfræðingateymið hafi falið í sér réttarbót fyrir þennan hóp barna vantar enn upp á að ýmis réttindi, sem tryggð eru í barnaverndarlögum, eigi við um þennan hóp. Þar á meðal er aðild að málum fyrir börn 15 ára og eldri og réttur til talsmanns. Þá er ljóst að fjölbreytt úrræði innan barnaverndarkerfisins geta nýst þessum börnum og því mikilvægt að rýni gagnsemi og árangur þeirra úrræða.

Í greininni er því lagt til að skýrt verði tekið fram að mál þessara barna verði unnin á grundvelli barnaverndarlaga. Áður en barn er vistað utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa þarf því að hafa farið fram meðferð máls barnsins á grundvelli IV. kafla, þ.e. að barnaverndarþjónusta þarf að fara í gegnum könnunarferil og vinna stuðningsáætlun á grundvelli barnaverndarlaga áður en til vistunar kemur. Almenn er gert ráð fyrir að vistun þessa hóps barna utan heimilis fari fram með samþykki. Ef samþykki liggur ekki fyrir fer barnaverndarþjónusta með málið í samræmi við farveg 30. gr.

Til viðbótar við hefðbundna meðferð barnaverndarmáls barnsins er í 1. mgr. lagt til að barnaverndarráð taki sérstaka ákvörðun um heimild til að vista barn utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa. Frumvarpið felur í sér að sérfræðingateymið, sem starfar á grundvelli laga nr. 38/2018, rennur inn í barnaverndarráð og heldur áfram því hlutverki sínu að fjalla um hvernig þjónustu við þennan hóp barna sé best háttað. Ástæða þessa sérstaka fyrirkomulags er sú að vistun þessa hóps barna er oft í lengri tíma og mikilvægt að ekki séu teknar ákvarðanir um svo langa vistun utan heimilis án þess að fram fari sérstök rýni á hvort nauðsynlegt sé að vista barn í slíku úrræði. Meðferð þessara mála fyrir barnaverndarráði eru að mörgu leyti ólík hefðbundnum barnaverndarmálum enda er, eins og áður segir, almennt gert ráð fyrir að þessi vistun fari fram á grundvelli samþykkis. Getur barnaverndarráðið í þessum málum því ekki treyst með sama hætti á að gagnstæð sjónarmið sem varða barnið komi fram frá aðilum og eru því lagðar ríkar skyldur á ráðið að tryggja að barnaverndarþjónusta leggi fram fullnægjandi upplýsingar í málinu. Þó er rétt að árétta að ef jafnframt þarf að úrskurða um vistun barns utan heimilis er rétt að barnaverndarráðið taki bæði málin fyrir á sama tíma.

Í 2. mgr. er fjallað um skyldu ráðherra til að setja reglugerð um vistun barna með fjölþættrar stuðningsþarfir. Þar sem farvegur þessara mála er nýmæli er talið mikilvægt að sett verði reglugerð, m.a. með nánari skilgreiningu á því hvaða hópur barna fellur undir greinina.

Um 36. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um meðferð mála barnaverndarþjónustu þegar barn nær fullorðinsaldri. Í gildandi barnaverndarlögum er að finna ákvæði sem heimilar barnaverndaryfirvöldum að ákveða, með samþykki ungmennis, að tilteknar ráðstafanir á grundvelli laganna haldist eftir að barn nær 18 ára aldri og allt fram að því að einstaklingur nær 20 ára aldri. Í framkvæmd hefur ákvæðinu einkum verið beitt við framlengingu fósturráðstafana, sbr. jafnframt 2. mgr. Í ákvæðinu er þó lögð til heimild til að framlengja vistunarúrræði frá 18 til 20 ára og að sama regla gildi í undantekningartilvikum um stuðningsúrræði, t.d. þjónustu Barnahúss. Þó er ekki gert ráð fyrir að heimilt sé að framlengja vistun í vistunarúrræði Barna- og fjölskyldustofu fyrir börn með fjölþættrar stuðningsþarfir skv. c-lið 1. mgr. 28. gr. frumvarpsins og að þjónustukerfi fyrir fullorðna taki við þeirri vistun við 18 ára aldur.

Í samráðsferli við undirbúning frumvarpsins komu fram sjónarmið um mikilvægi þess að tryggja áframhaldandi stuðning barnaverndaryfirvalda við einstaklinga eftir að þeir ná fullorðinsaldri og að ákvörðun um slíkan stuðning væri ekki bundin við tiltekin aldursmörk. Var þar einkum horft til þess hvort breyta ætti lögum til að unnt væri að framlengja fleiri

barnaverndarráðstafanir eftir 18 ára aldur og lengur en til 20 ára. Við vinnslu frumvarpsins var þessi valkostur rýndur en niðurstaðan varð sú að erfitt væri að nota sama lagamma um stuðning eftir 18 ára aldur þar sem börn eiga lögum samkvæmt rétt á aukinni vernd og stuðningi umfram fullorðna einstaklinga sem teljast sjálfráða í skilningi laga. Um rétt fullorðinna einstaklinga til stuðnings og þjónustu hins opinbera gilda aftur á móti aðrir lagabálkar, þ.m.t. lög um félagsþjónustu sveitarfélaga, nr. 40/1991. Til að koma til móts við þessi sjónarmið er lagt til að lögfest verði skylda sveitarfélaga til að leggja mat á stuðningsþarfir barns, sem notið hefur barnaverndarþjónustu, við fullorðinsaldur þar sem horft verði til samfellu í þjónustu. Í ákvæðinu felst það nýmæli að mæla fyrir um þennan farveg mála en í því felast ekki efnisreglur um ríkari rétt til félagsþjónustu. Standa vonir til þess að með þessu verklagi verði komið til móts við framangreind sjónarmið.

Í 2. mgr. er að finna sömu reglu og nú er í 2. mgr. 25. gr. gildandi barnaverndarlaga um framlengingu vistunarúrræða frá 18 til 20 ára.

Um 37. gr.

Greinin fjallar um brottvikningu heimilismanns og nálgunarbann og er samhljóða 37. gr. gildandi barnaverndarlaga, eins og greininni var breytt með lögum nr. 107/2021. Þar kemur fram að ef barnaverndarþjónustu þykir barni háski búinn af háttsemi eða framferði manns, sem býr á heimili barns, svo sem vegna ofbeldis, ógnana eða hótana eða vegna vímuefnaneyslu eða annars athæfis, ber henni skylda til að bregðast við með því að setja málið í viðeigandi farveg hjá lögreglu. Þá er með sama hætti skylt að krefjast þess að manni verði bönnuð dvöl á heimili ef það er nauðsynlegt vegna hagsmuna barns eða barnshafandi einstaklings. Um meðferð þessara mála hjá lögreglu gilda viðeigandi ákvæði laga um nálgunarbann og brottvísun af heimili.

Um 38. gr.

Í greininni er fjallað um úrræði vegna ófæddra barna. Greinin er tekin óbreytt upp úr 30. gr. gildandi barnaverndarlaga, eins og henni var breytt með lögum nr. 107/2021. Greininni er ætlað að koma í veg fyrir að barnshafandi einstaklingur geti valdið ófæddu barni sínu skaða með lífern sínu, háttsemi eða aðstæðum, m.a. vegna þeirrar hættu sem fóstri getur stafað af misnotkun vímuefna foreldris. Markmiðið er að vernda ófædd börn og á greinin því við um barnshafandi einstaklinga. Greinin á við á öllum stigum meðgöngu, m.a. vegna þeirrar hættu á fósturskaða sem fylgir lyfjanotkun á fyrsta þriðjungi meðgöngu. Rétt er að taka fram að greinin hefur ekki áhrif á rétt barnshafandi einstaklinga til þungunarrofs og gert er ráð fyrir að sjálfræðissvipting falli sjálfkrafa úr gildi við þungunarrof eða fæðingu. Tekið er fram að vægari úrræði séu fullreynd og brýn þörf fyrir beitingu þessa úrræðis.

Um 39. gr.

Í greininni er að finna ákvæði um neyðarráðstafanir barnaverndarþjónustu og er ákvæðið að mestu samhljóða ákvæði 31. gr. gildandi barnaverndarlaga en þó eru lagðar til afmarkaðar breytingar til samræmis við aðrar breytingar sem lagðar eru til með frumvarpinu.

Ákvæðið felur í sér viðtækar heimildir fyrir barnaverndarþjónustu til að gera neyðarráðstafanir í þágu hagsmuna barna. Ekki er unnt að telja með tæmandi hætti hvaða ákvarðanir geta fallið undir ákvæðið, en almennt má ganga út frá að túlka megí rúmt þær ráðstafanir sem fella má undir ákvæðið. Meðal annars er hér átt við ráðstafanir sem fela í sér töku barns af heimili eða kyrrsetningu þess á stað þar sem það er. Aftur á móti leiðir af orðalagi ákvæðisins að það felur í sér undantekningu frá almennum reglum laganna og verður því að beita

ströngum mælikvarða á hvort nauðsyn standi til þess að beita ákvæðinu. Í 2. mgr. er fjallað um það hvernig fer um framhald málsins í kjölfar þess að ákvörðun um beitingu neyðar-ráðstöfunar er tekin. Barnaverndarþjónusta ber að taka mál til meðferðar án tafar. Til greina kemur að samkomulag náist við foreldra og eftir atvikum barn sem orðið er 15 ára um áframhaldandi ráðstöfun og í þeim tilvikum er ekki gert ráð fyrir að kveða þurfi upp úrskurð. Ef barnaverndarþjónusta telur hins vegar þörf á áframhaldandi ráðstöfun, en samþykki aðila liggur ekki fyrir, verður að kveða upp úrskurð innan 14 daga. Þá leiðir af ákvæðinu að liggi úrskurður um áframhaldandi ráðstöfun ekki fyrir innan frestsins fellur hún úr gildi.

Á grundvelli 3. mgr. er starfsfólki barnaverndarþjónustu heimilt að fara inn á heimili enda sé ástæða til að ætla að barn sé í bráðri hættu.

Um 40. gr.

Greinin fjallar um endurskoðun ráðstafana og byggir að meginstefnu til á 34. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 41. gr.

Í 1. mgr. er lagt til að skilgreina gildissvið kaflans. Þar kemur fram að ákvæði kaflans gilda um vistun utan heimilis í vistunarúrræðum skv. a–g-lið 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr. Með öðrum orðum gilda ákvæði kaflans um alla vistun utan heimilis nema um fóstur og vistun á heilbrigðisstofnun. Lagt er til að í 2. mgr. sé sérstaklega tilgreint að um fóstur gildi VIII. kafli. Um vistun á vegum heilbrigðisstofnunar gilda ákvæði heilbrigðislöggjafarinnar, þ.m.t. lög um réttindi sjúklinga. Þó geta ákvæði kaflans eftir atvikum verið til fyllingar túlkun á heilbrigðis-löggjöfinni, t.d. við undirbúning vistunar á heilbrigðisstofnun.

Um 42. gr.

Í greininni er fjallað um undirbúning vistunar barns í vistunarúrræði. Í 1.–3. málsl. er kveðið á um skyldu barnaverndarþjónustu til að undirbúa barn undir vistun og viðskilnað frá foreldrum sínum, um stuðning við barn og foreldra á meðan á vistun stendur og vistunar-samning. Að þessu leyti er ákvæðið samhljóða 3. mgr. 80. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 4. málsl. er regla sem kemur í stað 1. mgr. 33. gr. gildandi barnaverndarlaga. Lagt er til að ekki verði lengur gerð sú krafa til barnaverndarþjónustu að vinna áætlun um trygga umsjá barns en í samráði kom fram að mikilvægt væri að áætlanir sem fjalla um umsjá og forsjá séu samræmdar og samþættar öðrum áætlunum um stuðning við barnið.

Um 43. gr.

Í greininni er fjallað um umgengni við barn sem er vistað í vistunarúrræði á grundvelli laganna. Sambærileg ákvæði er að finna í 81. gr. og 4. mgr. 84. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í 81. gr. þeirra er fjallað ítarlega um rétt barns sem vistað er á heimili eða stofnun á ábyrgð ríkisins. Í 4. mgr. 84. gr. þeirra er síðan tekið fram að ákvæðið eigi, eftir því sem við, einnig við um rétt barna sem vistuð eru á heimili eða öðrum úrræðum á ábyrgð sveitarfélaga. Rétt þykir að fjallað verði um rétt barns til umgengni heildstætt og að ekki verði gerður greinarmunur á því hvort barnið sé vistað samkvæmt úrræði á vegum ríkis eða sveitarfélags eða einkaaðila sem gert hefur samning við ríki eða sveitarfélag.

Ákvæði 1. og 3. mgr. eru efnislega samhljóða ákvæðum 1. og 3. mgr. 81. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Ákvæði 2. mgr. felur í sér nýmæli um heimild til að krefjast þess að foreldrar eða aðrir nákomnir undirgangist líkamsleit og leit í farangri áður en umgengni við barn sem er vistað í

vistunarúrræði fer fram, ef slíkt telst nauðsynlegt til að tryggja öryggi og velferð barnsins eða annarra. Til þess að unnt sé að ná markmiðum með vistun í vaktskiptum vistunarúrræði er mikilvægt að veitt sé heimild til að framkvæma líkamsleit og leit í farangri þeirra sem heimsækja börn í vistunarúrræði. Nauðsynlegt er að vistunarúrræði geti komið í veg fyrir að barn fái til sín áfengi og önnur vímuefni, óæskileg lyf, vopn eða aðra hættulega muni svo og til framfylgdar á húsreglum. Líkamsleit eða leit í farangri þeirra sem koma í umgengni við barn í vistunarúrræði skal ávallt framkvæmd með öryggi og velferð barnsins og annarra sem þar dveljast eða starfa að leiðarljósi.

Í 4. mgr. er lagt til að barnaverndarþjónustu verði falið að leysa ágreiningsefni er varða umgengni barns við foreldra og aðra nákomna og eftir atvikum taka ákvörðun um að foreldri, eða aðrir sem telja sig nákomna barninu, skuli ekki njóta umgengnisréttar. Í gildandi barnaverndarlögum er kveðið á um það að umdæmisráð úrskurði um slík ágreiningsefni. Í framkvæmd hefur ferlið reynst þungt í vöfum og þykir því rétt að leggja til að fela barnaverndarþjónustu aukið vald að þessu leyti.

Í 5. mgr. er kveðið á um það að þeir sem eigi að rækja umgengni geti óskað breytinga á ákvæðum samnings um umgengnisrétt. Náist ekki samkomulag um slíka breytingu er með gildandi lögum gert ráð fyrir því að umdæmisráð taki ákvörðun um breytingar á samningi með úrskurði. Með frumvarpinu er lagt til að slíkt ákvörðunarvald verði einnig fært til barnaverndarþjónustu í samræmi við aðrar breytingar sem lagðar eru til á greininni.

Í 6. mgr. er fjallað um endurskoðun fyrri ákvörðunar barnaverndarþjónustu um umgengni. Í ákvæði 6. mgr. 81. gr. gildandi barnaverndarlaga er kveðið á um þennan rétt en þar er verkefnið falið umdæmisráði barnaverndar. Í samræmi við aðrar breytingar í frumvarpinu er lagt til að barnaverndarþjónustu verði falin slík endurskoðun. Samhliða eru lagðar til breytingar á skilyrðum til að slík beiðni sé tekin til efnislegrar meðferðar hjá barnaverndarþjónustu. Er þar lagt til að beiðnin sé eingöngu tekin til meðferðar ef breytingar hafa orðið á högum barns eða þess sem á að rækja umgengni. Um er að ræða sambærileg sjónarmið og eiga við um rétt til endurupptöku stjórnsýslumála, sbr. 2. tölul. 1. mgr. 24. gr. stjórnsýslulaga, en í því felst að aðili sem óskar eftir endurskoðun ákvörðunar um umgengni þarf að leggja fram upplýsingar hjá barnaverndarþjónustu svo unnt sé að meta hvort ástæða sé til að taka málið til efnislegrar meðferðar.

Í 7. mgr. er kveðið á um að leita skuli umsagnar vistunarúrræðis þar sem barn er vistað áður en tekin er ákvörðun um umgengni og er ákvæðið efnislega samhljóða ákvæði 7. mgr. 81. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 8. mgr. er kveðið á um ákvörðun barnaverndarþjónustu um að halda dvalarstað barns leyndum ef hagsmunir barnsins krefjast þess. Í ákvæði 8. mgr. 81. gr. gildandi barnaverndarlaga er kveðið á um úrskurð umdæmisráðs en í samræmi við aðrar breytingar er lagt til að ákvörðunarvaldið um að halda dvalarstað barns leyndum verði fært til barnaverndarþjónustu.

Loks er í 9. mgr. tekið fram að ákvarðanir barnaverndarþjónustu samkvæmt greininni séu kæranlegar til úrskurðarnefndar velferðarmála. Er hér bæði átt við ákvarðanir um umgengni og ákvarðanir um að halda dvalarstað barns leyndum.

Um 44. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um skipulag og veitingu heilbrigðisþjónustu í vistunarúrræðum. Þar kemur fram að barn sem vistað er í vistunarúrræði skal hafa aðgang að nauðsynlegri og viðeigandi heilbrigðisþjónustu. Í þessu felst að börn í vistunarúrræðum skulu ekki njóta lakari heilbrigðisþjónustu en önnur börn. Þá kann enn fremur þörf barns fyrir viðeigandi þjónustu að vera enn ríkari en þörf annarra sökum stöðu barnsins. Í 1. mgr. er jafnframt kveðið á um rétt

barns til að fá heilsufarsmat innan tilgreinds tíma frá komu í vistunarúrræði og reglubundið meðan á vistun stendur. Er þetta í samræmi við 8. tölul. 112. gr. þar sem lagðar eru til breytingar á lögum um heilbrigðisþjónustu, nr. 40/2007. Af henni leiðir jafnframt m.a. að nánar verður mælt fyrir um umfang og tíðni heilsufarsmats í reglugerð sem heilbrigðisráðherra setur. Þá er í ákvæðinu sérstaklega tekið fram að um heilbrigðisþjónustu sem barn nýtur á meðan það er vistað í vistunarúrræðum barnaverndar gildir heilbrigðislöggjöf, þ.m.t. um réttindi sjúklinga, skyldur heilbrigðisstarfsmanna þegar þeir sinna börnum í vistunarúrræðum, t.d. skráningarskyldu í sjúkraskrá og eftirlit landlæknis með heilbrigðisþjónustu og heilbrigðisstarfsmönnum.

Í 2. mgr. er fjallað um heilbrigðisþjónustu sem veitt er í meðferðarúrræðum skv. d-lið 1. mgr. 28. gr., neyðarvistun sbr. g-lið 1. mgr. 28. gr. og öryggisgæslu skv. 2. mgr. 28. gr. Er hér horft til þess að þegar börn eru í slíkri vistun geta þau ekki sótt heilbrigðisþjónustu með sama hætti og önnur börn, t.d. á heilbrigðisstofnunum, heilsugæslum og sjúkrahúsum, og er því lagt til að skipulag heilbrigðisþjónustunnar sé með þeim hætti að hún sé veitt börnum inni í vistunarúrræðinu. Heilbrigðisyfirvöld bera ábyrgð á skipulagi þjónustunnar í samráði við Barna- og fjölskyldustofu sem ber ábyrgð á vistunarúrræðinu. Í ákvæðinu er jafnframt áréttað að því starfsfólki sem sinnir barninu, bæði heilbrigðisstarfsmönnum og starfsfólki á vegum barnaverndaryfirvalda, sé heimilt að miðla sín á milli upplýsingum um barnið. Gera má ráð fyrir því að í flestum tilvikum liggi fyrir að þjónusta við barnið sé samþætt, sbr. lög nr. 86/2021, og upplýsingamiðlun milli þjónustuveitenda fari þá fram á þeim grundvelli, en engu að síður þykir rétt að taka af allan vafa um að upplýsingamiðlun sé heimil við þessar aðstæður. Með hliðsjón af persónuverndarsjónarmiðum er þó gert að skilyrði að upplýsingamiðlunin sé nauðsynleg er til að tryggja velferð barnsins.

Um 45. gr.

Í greininni er fjallað um menntun fyrir börn í vistunarúrræðum. Nýmæli er að mælt sé fyrir um menntun barna í vistunarúrræðum í lögum en í 3. mgr. 75. gr. gildandi barnaverndarlaga er að finna sérreglur um ábyrgð á menntun barna í fóstri, eins og nánar verður fjallað um.

Í 1. mgr. er að finna almenna reglu um aðgang barna að menntun og að um hana fari eftir lögum um leik-, grunn- og framhaldsskóla eftir því sem við á. Lagaákvæði um menntun eru mismunandi eftir því á hvaða skólastigi barnið er og því ekki unnt að mæla fyrir um nákvæmlega hvernig ábyrgð og framkvæmd menntunar sé háttað.

Í 2. mgr. er áréttað að hin almenna regla um ábyrgð lögheimilissveitarfélags á skólasókn barna í skyldunámi gildi um börn sem eru vistuð í vistunarúrræðum. Í lögum um grunnskóla eru ítarlegar reglur um ábyrgð sveitarfélaga á því að tryggja að börn í sveitarfélaginu sinni skyldunámi. Áhersla hefur verið lögð á að formlega sé gengið frá því hvernig háttað sé skólagöngu barna sem ekki geta sótt skóla í sinni heimabyggð. Mikilvægt er að sú framkvæmd nái einnig til barna sem eru vistuð í vistunarúrræðum barnaverndar. Rétt er að benda á í þessu samhengi að um börn í fóstri gildir sérstök regla um ábyrgð sveitarfélagsins, þar sem barn er í fóstri, á skólagöngu þess.

Í 3. mgr. er áréttuð regla um einstaklingsmiðun menntunar barna sem eru vistuð í vistunarúrræði. Lögð er áhersla á að börn sem eru vistuð í vistunarúrræðum þurfa oft mjög sérhæfða þjónustu, þ.m.t. aðlagaða námskrá. Í lögum og aðalnámskrá um mismunandi skólastig er fjallað um slíka aðlögun, þ.m.t. undanþágur frá aðalnámskrá grunnskóla. Mikilvægt er að tekin sé afstaða til menntunar þegar unnar eru áætlanir fyrir börn sem vistuð eru í vistunarúrræðum.

Um 46. gr.

Í greininni er að finna umfjöllun um gildissvið VII. kafla og skilgreiningu á hugtakinu *þvingun*. Skv. 1. mgr. gildir kaflinn um vaktskipt sólarhringsúrræði skv. b- til g-lið 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr. frumvarpsins. Þannig gildir kaflinn og þær heimildir sem þar er getið ekki um vistun barna á einkaheimilum, svo sem hjá stuðnings- eða fósturfjölskyldum.

Í 2. mgr. er að finna skilgreiningu á hugtakinu *þvingun*. Í frumvarpinu felast ýmis nýmæli sem tengjast beitingu þvingunar gagnvart börnum í vistunarúrræðum og er því lagt til að hugtakið verði skilgreint sérstaklega. Skv. 2. mgr. er með þvingun samkvæmt kaflanum átt við ákvörðun um inngrip gagnvart barni sem tekin er gegn vilja þess eða þrengir svo að persónufrelsi þess eða friðhelgi einkalífs að telja verði hana þvingun þótt barnið hreyfi ekki mótmælum. Með ákvörðun er átt við stjórnvaldsákvörðun í skilningi stjórnsýslulaga og með inngripi er átt við takmarkanir á sjálfsákvörðunarrétti barns eða sambærileg afskipti af því sem fara fram gegn vilja þess. Um hugtökin persónufrelsi og friðhelgi einkalífs vísast til ákvæða stjórnarskrár þar um, svo og hliðstæðra ákvæða í lögum um mannréttindasáttmála Evrópu og barnasáttmálanum. Gert er ráð fyrir að hugtakið þvingun sé túlkað rúmt þannig að ef vafi er uppi um hvort athöfn teljist til þvingunar falli hún frekar undir skilgreininguna en utan hennar. Til þvingunar teljast m.a. eftirfarandi ráðstafanir: (a) Heimili eða stofnun er læst eða ferðafrelsi barns skert með öðrum hætti, (b) takmarkanir á eða eftirlit með heimsóknnum, símtölum og rafrænum samskiptum eða bréfaskiptum barns, (c) líkamsleit, (d) líkamsrannsókn, (e) herbergisleit, (f) haldlagning muna, (g) virkt eftirlit með barni, (h) rafræn vöktun, þ.m.t. með myndavél, hljóðnema eða skynjara, í einkarými barns, (i) aðskilnaður barns frá öðrum börnum, þ.m.t. í sérstöku öryggisrými og (j) líkamleg valdbeiting. Ekki er um að ræða tæmandi talningu.

Rétt er að nefna að í skilgreiningu á hugtakinu þvingun er ekki kveðið á um að hún felist í skerðingu á sjálfsákvörðunarrétti einstaklings, líkt og kveðið er á um í lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk við skilgreiningu hugtaksins nauðung, einkum vegna þess að af lögum leiðir að börn njóta ekki fulls sjálfsákvörðunarréttar eins og fullorðnir einstaklingar.

Um 47. gr.

Í greininni er að finna meginreglur um sjálfsákvörðunarrétt og afleidd réttindi barna sem dveljast í vistunarúrræðum.

Í 1. mgr. eru sett fram megin sjónarmið um að starfsemi vistunarúrræða skv. b–g-lið 1. mgr. og 2. mgr. 28. gr. skuli miða að því að tryggja börnum sem þar dvelja viðeigandi meðferð og öryggi, með mannvirðingu að leiðarljósi, og virða sjálfsákvörðunarrétt þeirra eftir því sem það er frekast unnt. Þau grundvallarsjónarmið sem birtast í 1. mgr. koma m.a. fram í samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013, sjá einkum 3., 12., 19. og 37. gr. samningsins. Af meginreglum um lögræði og forsjá, samkvæmt ákvæðum lögræðis- og barnalaga, leiðir að börn njóta ekki fulls sjálfsákvörðunarréttar eins og fullorðnir einstaklingar en af 12. gr. barnasáttmálans, eins og hún er túlkuð í almennri athugasemd barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna nr. 12, leiðir að þau eru engu að síður réttthafar og það er skylda aðildarríkjanna að viðurkenna þennan rétt barna og stuðla að því að hann sé virtur.

Í 2. mgr. er að finna meginreglur um bann við líkamlegum og andlegum refsingum og beitingu þvingunar gagnvart börnum í vistunarúrræðum. Bann við líkamlegum og andlegum refsingum er fortakslaust, sbr. ákvæði a-liðar 3. mgr. 82. gr. gildandi laga, en einungis er unnt að víkja frá banni við beitingu þvingunar að uppfyllt séu skilyrði undanþága skv. VII. kafla. Allar ákvarðanir um frávík frá banni við beitingu þvingunar skulu taka mið af því sem barni er fyrir bestu.

Í 3. mgr. er vísað til grundvallarréttinda um persónufrelsi og friðhelgi einkalífs sem eru varin af 67. og 71. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands, nr. 33/1944, og 5. og 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994. Í ákvæðinu eru settar fram þær meginreglur að að því marki sem annað leiði ekki af dómi eða lögum sé barn frjálst ferða sinna og eigi rétt á að vera í samskiptum við aðra innan sem utan vistunarúrræða, þar á meðal í gegnum stafræna miðla og heimsóknir. Í lok 3. mgr. er gerður fyrirvari um að sjálfsákvörðunarréttur barns kunni að sæta takmörkunum teljist inngríp í þessi réttindi nauðsynleg með tilliti til meðferðar- eða öryggissjónarmiða. Í því sambandi eru hafðar í huga skyldur þeirra sem fara með umsjá barns til að tryggja viðhlítandi meðferð þess og öryggi. Þá eru hér einnig höfð í huga lög og reglur um útivistartíma, aldurstakmarkanir o.fl.

Í 4. mgr. er kveðið á um skyldu rekstraraðila vistunarúrræða til að vinna markvisst að því í störfum sínum að fyrirbyggja beitingu þvingana gagnvart börnum. Hér er m.a. átt við að tryggja þurfi viðhlítandi þjálfun starfsfólks og stuðla að virku öryggi í úrræðum. Með viðhlítandi þjálfun að þessu leyti er m.a. átt við að starfsfólk hljóti þjálfun við að draga úr spennu-ástandi, sbr. til hliðsjónar 1. mgr. 55. gr. frumvarpsins. Í virku öryggi (e. dynamic security) felst að starfsfólk leitist við að þróa jákvæð tengsl við börnin, byggð á festu og sanngirni, ásamt skilningi og þekkingu á persónulegum aðstæðum þeirra og áhættumati. Þannig séu öryggisráðstafanir marghliða og byggist ekki einungis á tæknilegum eða efnislegum aðbúnaði heldur einnig persónulegum samskiptum og almennri þekkingu á starfsemi úrræðisins (sjá eftir því sem við á umfjöllun um inntak virks öryggis í skýrslu umboðsmanns Alþingis vegna heimsóknar í Fangelsið Hólmsheiði, bls. 46–47). Barna- og fjölskyldustofa veitir hverri barnaverndarþjónustu og þeim sem starfa samkvæmt samningi við barnaverndarþjónustu ráðgjöf við vinnu skv. 1. málsl. 4. mgr.

Um 48. gr.

Í greininni er fjallað um heimild til að setja húsreglur í vistunarúrræðum. Slíkar húsreglur þekkjast víða á stofnunum og heimilum á vegum hins opinbera og geta almennt lotið að dagskrá, skipulagi, umgengni og tilliti við aðra eða sambærilegum atriðum. Í ákvæðinu er gert ráð fyrir því að reglur um notkun raftækja geti verið liður í umgjörð heimila og stofnana um dagskrá og skipulag líkt og tíðkast víða í skólakerfinu og á einkaheimilum. Með tilliti til samskiptamáta barna og ungmenna nú til dags þykir þó ekki rétt að unnt sé að banna með öllu samskipti barnanna við umheiminn gegnum stafræna miðla með almennum reglum, að því marki sem slíkar takmarkanir kunna að fela í sér inngríp í stjórnarskrárvarinn rétt þeirra til friðhelgi einkalífs. Um slíkar ákvarðanir fer því samkvæmt öðrum ákvæðum kaflans og þurfa þær að uppfylla skilyrði um nauðsyn, til samræmis við ákvæði stjórnarskrár og laga um mannréttindasáttmála Evrópu.

Í greininni er jafnframt fjallað um skyldu til að upplýsa barn um húsreglur við upphaf vistunar, svo og hvort það kunni að hafa einhverjar afleiðingar að hlíta þeim ekki og þá hverjar. Með afleiðingum af broti á húsreglum eru höfð í huga væg agaviðurlög á borð við tiltal eða sviptingu fríðinda. Líkt og umboðsmaður Alþingis hefur bent á í skýrslum sínum á grundvelli OPCAT-eftirlits geta húsreglur einar og sér ekki verið lögmætur grundvöllur inngrípa í persónuréttindi einstaklinga sem varin eru af stjórnarskrá. Þannig er t.d. óheimilt að takmarka frelsi eða friðhelgi einkalífs á grundvelli húsreglna eða með vísan til brota á þeim, þ.e. eigi slíkar takmarkanir sér ekki stöð í lögum (sjá eftir því sem við á umfjöllun um húsreglur á stofnunum þar sem frelsissviptir dvelja í skýrslu umboðsmanns Alþingis vegna heimsóknar í Fangelsið Sogni, bls. 20–21). Húsreglur sem samrýmast áskilnaði greinarinnar teljast ekki til þvingunar og er framfylgd húsreglna sem samrýmast 1. og 2. mgr. ekki kæránleg.

Um 49. gr.

Í 2. mgr. 82. gr. gildandi barnaverndarlaga segir um takmarkanir á ferðafrelsi að banna megi barni að yfirgefa umráðasvæði vistunarúrræðis að því marki sem eðlilegt og nauðsynlegt sé til að markmiðin með vistun náist. Um afskipti af samskiptum barna við umheiminn segir að óheimilt sé að hafa eftirlit með póstsendingum, tölvusamskiptum og símtölum barns nema nauðsyn beri til, m.a. að teknu tilliti til markmiðs vistunar.

Í framkvæmd kann ferðafrelsi barns sem er vistað samkvæmt úrræði b–h-liðar 1. mgr. 28. gr. að vera skert og þá umfram það sem leiðir almennt af lögum og reglum, t.d. um útivistar-takmarkanir. Í því sambandi má sem dæmi nefna neyðarvistun Stuðla og ýmis einkaúrræði sem vista börn á grundvelli samninga við sveitarfélög. Eru þannig dæmi um að úrræði séu læst og börnunum ekki frjálst að fara um þau að vild eða yfirgefa þau nema í fylgd starfsmanns. Þá kann börnunum að vera veitt eftirför við stök og þau flutt til baka. Sömuleiðis kunna samskipti barns við aðra að sæta ýmsum takmörkunum í úrræðum. Þannig eru m.a. dæmi um að símar og nettengd tæki séu fjarlægð við innkomu, heimsóknir eða símtöl takmörkuð og að tiltekna heimsóknir fari fram undir eftirliti starfsfólks. Um er að ræða takmarkanir á grundvallarréttindum sem varin eru af stjórnarskrá og þarfnast því skýrra lagaheimilda. Framangreindar ráðstafanir kunna að vera taldar nauðsynlegar í ákveðnum tilvikum, með vísan til meðferðar eða öryggis barns eða annarra. Með frumvarpinu er því ætlunin að kveða með skýrari hætti á um að hvaða marki vistunarúrræði skv. b–h-lið 1. mgr. 28. gr. hafi heimildir að þessu leyti.

Í upphafi 1. mgr. eru áréttuð sjónarmið um meðalhóf og nauðsyn ráðstafana, svo og þær ástæður sem geta verið grundvöllur ákvarðana um takmarkanir á ferðafrelsi og samskipti barns við aðra. Þannig skal ekki grípa til slíkra takmarkana nema önnur og vægari úrræði dugi ekki til og þá aðeins í þeim tilgangi að tryggja viðhlítandi meðferð eða öryggi barns eða annarra. Í a-lið 1. mgr. er kveðið á um takmarkanir á ferðafrelsi barns en í 1. málsl. b-liðar er kveðið á um takmarkanir á og eftirlit með samskiptum barns. Skv. 2. málsl. b-liðar er óheimilt að takmarka eða hafa eftirlit með samskiptum barns við talsmann, lögmann, heilbrigðisstarfsmann, fulltrúa sendiráðs og prest eða sambærilegan fulltrúa trú- eða lífsskoðunarfélags, barnaverndaryfirvöld, umboðsmann barna og umboðsmann Alþingis. Um sjónarmið að baki 2. málsl. b-liðar 1. mgr. 49. gr. vísast einkum til athugasemda í skýrslum umboðsmanns Alþingis vegna heimsókna á neyðarvistun Stuðla og í búsetuúrræði Vinakots og Klettabæjar fyrir börn með fjölpættan vanda, svo og 60. gr. Havana-reglna Sameinuðu þjóðanna (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty). Í þessu sambandi eru einnig höfð í huga sambærileg ákvæði í lögum um meðferð sakamála og lögum um fullnustu refsinga en líkt og áður er vikið að eru mörg þeirra barna sem eru vistuð á stofnunum og heimilum á grundvelli laganna frelsissvipt. Þannig er markmiðið með ákvæðinu m.a. að réttarstaða frelsissviptra barna að þessu leyti sé ekki lakari en fullorðinna. Með vísan til sjónarmiða um meðalhóf og réttaröryggi í því sambandi er í 2. mgr. lagt til að takmörkunum á ferðafrelsi og samskiptum barns við aðra sé markaður tiltekinn hámarkstími í senn, þ.e. 14 dagar, en nauðsyn þeirra þó stöðugt endurmetin.

Um 50. gr.

Í 50. gr. er kveðið á um heimildir til að leita í herbergi barns eða á því sjálfu og um líkamsrannsókn. Markmið 1. mgr. er að koma í veg fyrir að ávanabindandi efni, vopn og önnur hættuleg, óæskileg eða ólögleg efni eða munir komist inn í vistunarúrræði, til að tryggja öryggi og velferð barns og annarra. Með óæskilegum lyfjum í a-lið 1. mgr. er einkum átt við

ávanabindandi lyfseðilsskyld lyf en einnig mikið magn lausasölulyfja eða hættuminni lyfja eða uppsöfnuð lyf sem barni hefur verið ávísað. Með öðrum hættulegum munum í b-lið 1. mgr. er t.d. átt við muni sem unnt er að nota sem vopn, t.d. oddhvassa muni. Í c-lið 1. mgr. eru hafðir í huga munir sem ekki falla undir a- eða b-lið en leiðir af lögum, reglum eða eðli máls að eru ekki við hæfi barna eða teljast óheppilegir, svo sem með tilliti til uppeldis eða meðferðar barns eða aga og reglu í vistunarúrræði. Í því sambandi má sem dæmi nefna gróft ofbeldis-eða klámefni.

Í 2. mgr. er sett fram sú meginregla að barni sé boðið að vera viðstatt herbergisleit eftir því sem það er frekast unnt. Frávik frá meginreglunni ættu þannig að vera bundin við undantekningartilvik, t.d. stjórnlausa hegðun barns eða rannsóknarhagsmuni í sakamáli. Um sjónarmiðin hér að baki vísast til grundvallarreglna um friðhelgi einkalífs og umfjöllunar umboðsmanns Alþingis í áður nefndum skýrslum á grundvelli OPCAT-eftirlits. Hér er einnig haft í huga að sambærilega meginreglu er að finna í lögum um fullnustu refsinga en líkt og áður er vikið að eru mörg þeirra barna sem eru vistuð á stofnunum og heimilum á grundvelli laganna frelsissvipt. Þannig er markmiðið með ákvæðinu m.a. að réttarstaða frelsissviptra barna að þessu leyti sé ekki lakari en fullorðinna.

Í 3. mgr. er sett fram sú regla að leit á barni skuli framkvæmd af tveimur starfsmönnum sama kyns og barn. Hér er haft í huga að um er að ræða veigamikið inngríp í friðhelgi barns. Í ljósi viðkvæmrar stöðu barna og valdaójafnvægis í þeim aðstæðum sem hér um ræðir er lagt til að tveir starfsmenn framkvæmi líkamsleit til að tryggja öryggi barns og vera til frásagnar ef deilt er um atvik máls. Í því sambandi er þó ekki lagt til að fleiri en tveir starfsmenn framkvæmi leit, enda kunni það að vera niðurlægjandi eða ógnandi fyrir barnið. Um kynjasjónarmið að baki 3. mgr. vísast m.a. til tilmæla ráðherranefndar Evrópuráðsins um Evrópureglur fyrir unga brotamenn (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, sjá gr. 89.2).

Þegar um er að ræða barn sem skilgreinir sig kynhlutlaust er lagt til að starfsmenn af því kyni sem barnið sjálf kys framkvæmi leit, sbr. lög nr. 80/2019, um kynrænt sjálfræði. Af lögum um kynrænt sjálfræði leiðir að einstaklingar eiga rétt á að skilgreina kyn sitt og myndi þannig stúlka í líkama drengs vera skilgreind sem stúlka og öfugt.

Í 4. og 5. mgr. er kveðið nánar á um framkvæmd líkamsleitar á barni. Skv. a-lið 4. mgr. er starfsfólki heimilt að notast við málmeitartæki, viðhafa snertileit utan klæða og skoða vasa og skófatnað barns. Gert er ráð fyrir að reynt sé að fá barn til samstarfs við leit, eftir því sem það er frekast unnt, en með tilliti til öryggissjónarmiða er þó gert ráð fyrir að leit skv. a-lið geti farið fram án samþykkis barns. Í b-lið 4. mgr. er sett fram heimild til að óska eftir því að barn afklæðist öðrum fatnaði en nærfatnaði við leit og skal hún þá fara fram án snertingar. Í c-lið 4. mgr. er sett fram heimild til að skoða munnhol barns án snertingar. Reglur b- og c-liðar um líkamsleitir eru settar fram með tilliti til öryggissjónarmiða en í þeim felst þó viðurhlutamikið inngríp í friðhelgi barns. Í ljósi þess og viðkvæmrar stöðu barns í slíkum aðstæðum þykir rétt að kveða á um tilteknar takmarkanir á slíkum leitum. Í 5. mgr. er því kveðið á um að óheimilt sé að þvinga barn með líkamlegum tókum til að afklæðast ytri fatnaði eða opna munnhol nema lífi þess eða annarra sé búin augljós og brád hætta. Í því sambandi má sem dæmi nefna að raunverulegur grunur sé uppi um að barn hafi í fórum sínum vopn, efni eða muni sem geti valdið alvarlegum skaða, t.d. eggvopn, eiturefni eða kveikjara, eða t.d. uppsöfnuð lyf eða oddhvassa muni í munnholi. Veiti barn ekki samþykki fyrir leit skv. b- eða c-lið 4. mgr. má taka ákvörðun um að það sæti virku eftirliti starfsmanns skv. 52. gr.

Í 6. mgr. er kveðið á um heimild til að óska eftir því að barn gefi öndunar-, munnvatns-, þvag- eða blóðsýni ef grunur leikur á að það hafi neytt áfengis eða annarra vímuefna. Þetta er í samræmi við viðurkennda framkvæmd sem að jafnaði er notast við í heilbrigðisþjónustu við einstaklinga með áfengis- og vímuefnavanda. Þá kveður ákvæðið á um að taka lífsýna skuli ávallt vera framkvæmd af þar til bærum starfsmanni með viðeigandi þekkingu og hæfni og að ávallt skuli nota öruggan og viðurkenndan búnað við framkvæmdina. Þá skal blóðsýnataka einungis framkvæmd af þar til bærum heilbrigðisstarfsmanni. Heimilt er að fylgjast með barni veita lífsýni og um framkvæmd þess gildir 3. mgr. 50. gr. Í ljósi þess að líkamsrannsókn felur í sér verulegt inngríp í líkamlega friðhelgi barns er í lok 6. mgr. tekinn af allur vafi um að starfsfólki úrræða er óheimilt að þvinga barn til að gefa lífssýni, t.d. með líkamlegum tókum eða andlegri valdbeitingu.

Þá er í 7. mgr. kveðið sérstaklega á um að tryggja skuli barni nauðsynlega heilbrigðisþjónustu, stafi nauðsyn eftirlits skv. 50. gr. af því að barn í vistunarúrræði sé undir áhrifum áfengis eða ávana- og fíkniefna.

Í 8. mgr. er kveðið á um að kynna skuli barni ástæður herbergis- og líkamsleitar og líkamsrannsóknar og upplýsa það um niðurstöður, nema það sé augljóslega óþarft. Eðli málsins samkvæmt á síðastnefnda skilyrðið ekki við í þeim tilvikum þegar barn hefur þegar fengið vitneskju um niðurstöður, t.d. sé það viðstatt herbergisleit. Um sjónarmið að baki upplýsingagjöf til barns um ástæður leitar og líkamsrannsóknar vísast m.a. til skýrslu umboðsmanns Alþingis á grundvelli OPCAT-eftirlits vegna heimsókna í búsetuúrræði Klettabæjar, sem áður er vikið að, svo og hliðstæðra ákvæða í tengslum við klefaleit í lögum um fullnustu refsinga. Um upplýsingagjöf um niðurstöður leita og líkamsrannsóknar vísast til samráðs mennta- og barnamálaráðuneytisins við börn þar sem ítrekað hefur komið fram að börnum þyki þau ekki alltaf nægjanlega upplýst um niðurstöður mála.

Um 51. gr.

Í greininni er að finna reglur um haldlagningu og upptöku muna barns. Í 1. mgr. er kveðið á um heimild til að leggja hald á síma, tölvur og önnur raftæki barns, að því gefnu að það sé nauðsynlegt til að tryggja viðhlítandi meðferð eða öryggi barns eða annarra. Í því sambandi er m.a. haft í huga að unnt sé að takmarka möguleika barns á því að komast í samband við hættulega eða óæskilega aðila eða skoða ólöglegt eða óæskilegt efni. Í 1. mgr. er einnig kveðið á um heimild til að haldleggja óæskilega muni sem óheimilt er að hafa í fórum sínum, í sama tilgangi, enda sé þess getið í húsreglum, sbr. 48. gr.

Samkvæmt 2. mgr. skal gera upptækt áfengi og önnur vímuefni, óæskileg lyf, vopn, aðra hættulega muni og stolna muni í fórum barns og eftir atvikum eyða þeim eða afhenda lögreglu eða eigendum án tafar. Ákvæði 2. mgr. leiðir af gildandi lögum og reglum um viðkomandi efni og muni og eftir atvikum aldurstakmörkunum í því sambandi. Um markmið og skýringu ákvæðisins vísast að öðru leyti til athugasemda að baki a–c-liðar 1. mgr. 50. gr. Með 3. mgr. er lagt til að haldlagningu muna skv. 1. mgr. sé markaður tiltekinn hámarkstími í senn, allt að 14 dagar, en nauðsyn hennar þó stöðugt endurmetin.

Um 52. gr.

Í 1. mgr. 52. gr. er að finna heimild til að taka ákvörðun um virkt eftirlit með barni. Eftirlitið þarf að vera nauðsynlegt til að tryggja öryggi barns eða annarra. Í virku eftirliti felst að tilteknum starfsmanni eða starfsmönnum er falið að hafa gætur á barni með reglulegu millibili eða allt að því stöðugt, í samræmi við fyrirliggjandi áhættumat. Er hér átt við eftirlit augliti til auglitis en ekki fjarvöktun. Rétt er að taka fram að ef virkt eftirlit fer fram í einkarými barns

skal hafa í huga sjónarmið að baki 3. mgr. 53. gr. eða haga eftirlitinu þannig að það sé viðhaft með opna hurð.

Samkvæmt 2. mgr. er heimilt að setja nánari reglur um framkvæmd virks eftirlits, svo sem um áhættumat, mismunandi stig eftirlits og tíðni þess eftir stigum.

Um 53. gr.

Í greininni er fjallað um rafræna vöktun í einkarými barns. Með rafrænni vöktun er hér átt við viðvarandi eða endurtekna vöktun sem felur í sér eftirlit með einstaklingum með fjarstýrðum eða sjálfvirkum búnaði, hvort sem vöktunin felur í sér söfnun efnis sem leitt getur til vinnslu persónuupplýsinga eður ei. Með einkarými barns er átt við herbergi, íbúð eða sambærilegt rými sem barni er úthlutað til einkanota í vistunarúrræði. Í slíku rými hefur barnið réttmætar væntingar til að njóta tiltekins næðis enda sinnir það þar alla jafna ýmsum persónulegum athöfnum eins og t.d. fataskiptum. Í 1. mgr. er því sett fram sú meginregla að óheimilt sé að láta barn sæta rafrænni vöktun í einkarými sínu í vistunarúrræði, nema það teljist nauðsynlegt til verndar lífi og heilsu barns, svo sem vegna bráðrar hættu á sjálfsskaða. Í því sambandi er höfð í huga hætta á efri stigum samkvæmt áhættumati.

Samkvæmt 2. mgr. skal aðeins taka ákvörðun um rafræna vöktun í einkarými barns að undangengnu mati á nauðsyn hennar hafi vægari úrræði verið reynd og ekki dugað til eða þau ekki talin bera árangur. Er meginreglan um meðalhóf þannig áréttað sérstaklega. Þá er jafnframt sérstaklega áréttað, í samræmi við meginreglur um persónuvernd, að gera skuli barni viðvart um rafræna vöktun í einkarými þess. Í 3. mgr. er kveðið á um að forðast skuli óþarfa íhlutun í einkalíf barns sem sætir rafrænni vöktun í einkarými sínu þannig að efni sem birtist við vöktunina sé ekki í auglýsni óviðkomandi aðila. Í því sambandi má sem dæmi nefna skjái tengda myndavélum í einkarými barns þannig að þeir séu ekki í alfaraleið í vistunarúrræði og að einungis valdir aðilar sinni vöktun þeirra. Um rafræna vöktun á heimilum og stofnunum í einkarými barns skv. 53. gr., þar á meðal rafræna vöktun í sameiginlegum rýmum, fer að öðru leyti samkvæmt lögum um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga og reglum Persónuverndar um rafræna vöktun.

Um 54. gr.

Í 54. gr. er fjallað um aðskilnað barns og vistun í öryggisrými. Í alþjóðlegum viðmiðum hefur verið lögð á það áhersla að börn skuli ekki sæta einangrun. Samkvæmt almennum athugasemdum barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna nr. 24 skal einungis aðskilja barn frá öðrum ef önnur vægari úrræði koma ekki til greina til verndar því sjálfu eða öðrum. Við þær aðstæður skuli aðskilnaðurinn vara í eins skamman tíma og mögulegt er og þá undir nánu eftirliti starfsmanns. Þá skal skrá ástæður og tímalengd aðskilnaðar.

Samkvæmt 1. mgr. 54. gr. er unnt að taka ákvörðun um að aðskilja barn frá öðrum börnum, svo sem í aðskildum hluta í vistunarúrræði, sbr. a-lið, eða í sérstöku öryggisrými, sbr. b-lið, í þeim tilgangi að tryggja öryggi þess eða annarra. Með aðskilnaði og vistun í öryggisrými er fyrst og fremst átt við aðskilnað frá öðrum börnum. Þannig er ekki átt við að barn sé skilið eftir einsamalt í lengri tíma, án viðveru eða eftirlits starfsmanna. Með öryggisrými er í ákvæðinu átt við herbergi eða annað afmarkað rými sem er eftir atvikum innréttað með tilliti til öryggissjónarmiða, t.d. rammgert rými þar sem húsgögn eru vegg- eða gólfstöð og engir eða fáir lausir munir.

Samkvæmt 2. mgr. skulu ráðstafanir skv. 1. tölul. 1. mgr. aldrei standa lengur en nauðsyn krefur og ekki lengur en sólarhring samfleytt nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi, þó aldrei lengur en þrjá sólarhringa samfleytt. Með sérstökum ástæðum er einkum haft í huga mögulegt

vímuástand barns og afvötnun í kjölfar þess. Skv. 3. mgr. skulu ráðstafanir skv. 2. tölul. 1. mgr. ákvarðaðar í að hámarki fjórar klukkustundir í senn, ekki standa lengur en nauðsyn krefur og aldrei lengur en sólarhring samfleytt. Þannig skal vistun barns í öryggisrými endurskoðuð að lágmarki á fjögurra klukkustunda fresti. Um sjónarmið að baki þessum tímamörkum vísast til hliðstæðra ákvæða danskra laga (sjá Voksenansvarsloven, 14. gr.) og Evrópureglna fyrir unga brotamenn (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, sjá gr. 91.4).

Samkvæmt 4. mgr. skal barn sem sætir aðskilnaði eða vistun í öryggisrými vera undir virku eftirliti starfsmanns, sbr. 52. gr. Jafnframt er skylt að þar til bær heilbrigðisstarfsmaður skoði barn sem sætir slíkum ráðstöfunum án tafar. Þá skal þar til bær heilbrigðisstarfsmaður kanna heilsu barnsins og liðan eins fljótt og unnt er og daglega ef ráðstöfun stendur yfir lengur en í sólarhring. Í 5. mgr. er kveðið á um bann við að vista barn í gluggalaus, þröngu eða ljóslausu rými. Jafnframt skal stærð rýmis vera fullnægjandi og er í því sambandi litið til þess að gólfhlötu sé ekki undir átta fermetrum að flatarmáli, sbr. til hliðsjónar gr. 10–11 norsku barnaverndarlaganna (sjá Barnevernsloven, gr. 10–11).

Um 55. gr.

Í 55. gr. er fjallað um líkamleg inngríp gagnvart barni. Skv. 1. mgr. skal, ef barn viðhefur skaðlega eða ógnandi hegðun, leita allra leiða til að draga úr spennuástandi, svo sem með því að ræða við barnið. Beri það ekki árangur eða vinnist ekki tími til getur starfsfólk, í neyðartilvikum sem kalla á tafarlaugar ráðstafanir í þágu öryggis, beitt barn líkamlegum tókum í þeim tilgangi að koma í veg fyrir að það skaði sjálft sig eða aðra eða valdi stórfelldu eignatjóni. Þótt ástæða þyki til að kveða á um slíkar valdbeitingarheimildir með tilliti til öryggis barns og annarra er samkvæmt framangreindu gert ráð fyrir að eftir föngum séu reynd vægari úrræði áður en gripið er til líkamlegrar valdbeitingar ef barn viðhefur skaðlega eða ógnandi hegðun.

Samkvæmt 2. mgr. skal sjá til þess að starfsfólk sem hefur aðkomu að valdbeitingu hljóti viðeigandi þjálfun í að beita líkamlegum tókum. Þá skuli starfsmaður ekki standa einn að valdbeitingu eftir því sem það er frekast unnt. Hér er haft í huga að þekking starfsmanna á viðurkenndum aðferðum við líkamleg inngríp er m.a. til þess fallin að minnka líkur á því að barn eða starfsmenn meiðist alvarlega. Í slíkum aðferðum felst oft m.a. að fleiri en einn starfsmaður komi að inngrípi og að t.d. sé gætt sérstaklega að höfði barns. Í 3. mgr. er sett fram sú fortakslausa regla að starfsfólki er óheimilt að beita fjötrum eða vopnum við framkvæmd valdbeitingar.

Um sjónarmið að baki 2. og 3. mgr. vísast einkum til viðmiða Evrópunefndar um varnir gegn pyndingum um ungmenni svipt frelsi sínu á grundvelli refsilaga (Juveniles deprived of their liberty under criminal legislation, CPT/Inf(2015)1-part rev1, sjá einkum mgr. 119–120) og skýrslna umboðsmanns Alþingis á grundvelli OPCAT-eftirlits vegna heimsóknar á neyðarvistun Stuðla og í búsetuúrræði Klettabæjar og Vinakots, sem áður er vikið að (sjá einkum skýrslu umboðsmanns Alþingis frá 16. desember 2024 vegna heimsóknar á neyðarvistun Stuðla, bls. 22–23).

Um 56. gr.

Í 56. gr. er fjallað um valdheimildir, meðferð mála, kvartanir og kærur. Til að tryggja tiltekin gæði ákvarðana um beitingu þvingunar er í 1. mgr. kveðið á um hver hafi heimild til ákvarðanatöku skv. 49.–55. gr. Þannig er ætlunin m.a. að tryggja að ábyrgðin liggi fyrst og fremst hjá yfirmönnum en einnig að koma í veg fyrir að óvant eða reynslulítið starfsfólk taki

slíkar ákvarðanir. Í 2. mgr. eru áréttuð skilyrði um nauðsyn og meðalhóf sem þarf að uppfylla áður en tekin er ákvörðun um þvingun gagnvart barni, að undanskildum neyðartilvikum skv. 4. mgr. Teljist nauðsynlegt að beita barn þvingun skal val á þvingunarúrræði vera í eðlilegu samræmi við mikilvægi þeirra hagsmuna sem tryggja skal og þvingun ekki viðhöfð lengur en nauðsynlegt er. Í þessu sambandi þarf að meta heildstætt þá hagsmuni sem um ræðir hverju sinni. Sem dæmi má nefna að við ákvarðanatöku um takmarkanir á samskiptum barns við aðra getur verið um að ræða öryggishagsmuni andspænis friðhelgi einkalífs barnsins og félagslegum hagsmunum þess. Við slíkt heildarmat þarf þá að horfa til þess hvort ráðstöfun sé nauðsynleg til að tryggja öryggi eða hvort aðrar og vægari leiðir að sama markmiði koma til greina. Þá skal þvingun ekki vara lengur en nauðsynlegt er.

Í 3. mgr. er kveðið á um að ákvarðanir skuli tilkynntar svo fljótt sem kostur er til foreldris, barnaverndarþjónustu og þjónustuveitenda eftir því sem við á. Til að tryggja að tilkynningar dragist ekki úr hófi er lagt til að kveðið sé á um að almennt séu ákvarðanir tilkynntar innan fjögurra klukkustunda og aldrei síðar en innan sólahrings frá því að ráðstöfun hófst. Með þjónustuveitendum er m.a. átt við heilbrigðisstarfsmenn sem geta metið ástand barns eftir þörfum. Um aðskilnað og vistun í öryggisrými skv. 54. gr. eru m.a. hafðir í huga áhættuþættir, eins og hætta á sjálfsskaða, og möguleg neikvæð áhrif aðskilnaðar eða vistunar í öryggisrými. Í þessu sambandi vísast til alþjóðlegra og evrópskra viðmiða, um aðkomu heilbrigðisstarfsmanna að málum einstaklinga sem sæta einangrun, aðskilnaði eða vistun í öryggisrými. Hér má sem dæmi nefna Evrópureglur fyrir unga brotamenn (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, sjá gr. 91.4) og viðmið Evrópunefndar um varnir gegn pyndingum um ungmenni svipt frelsi sínu á grundvelli refsilaga (Juveniles deprived of their liberty under criminal legislation, CPT/Inf(2015)1-part rev1, sjá mgr. 129). Hér vísast einnig til sambærilegs áskilnaðar laga um fullnustu refsinga við beitingu einangrunar, aðskilnaðar og vistunar fanga í öryggisklefa. Um aðkomu þjónustuveitanda í kjölfar líkamlegrar valdbeitingar skv. 55. gr. eru einkum höfð í huga möguleg áföll barns eða áverkar eftir valdbeitingu. Í 3. mgr. er jafnframt áréttuð að reglur X. kafla gilda við beitingu þvingunar. Í því felst m.a. að upplýsa skal barn um réttindi þess, þ.m.t. um kvörtunar- og kæruleiðir, og bjóða því að koma sjónarmiðum sínum á framfæri, eftir atvikum með aðstoð talsmanns eða lögmanns.

Samkvæmt 4. mgr. skal í neyðartilvikum sem kalla á tafarlaugar ráðstafanir í þágu öryggis viðhafa málsmeðferð skv. 2. og 3. mgr. svo fljótt sem kostur er í kjölfar ráðstafana. Er þá haft í huga að vegna neyðarástands hafi ekki unnist tími til að upplýsa barn um réttindi þess og veita því andmælarétt áður en gripið var til ráðstöfunar. Í 5. mgr. eru rakin atriði sem ber að skrá við beitingu þvingunar.

Um sjónarmið að baki 5. mgr. vísast einkum til tilmæla og ábendinga umboðsmanns Alþingis í áðurgreindum skýrslum á grundvelli OPCAT-eftirlits vegna heimsóknna í vistunarúrræði fyrir börn.

Af ákvæðum stjórnarskrár og laga um mannréttindasáttmála Evrópu leiðir að hver sá sem er sviptur frelsi á rétt á að dómstóll kveði á um lögmæti þess svo fljótt sem verða má. Skv. 6. mgr. skal því beina kröfu um endurskoðun ákvörðunar um takmörkun á ferðafrelsi barns, skv. a-lið 1. mgr., til dómstóla, og verður krafa þess efnis að berast innan fjögurra vikna frá birtingu ákvörðunar. Um meðferð málanna fer skv. XI. kafla. Í því felst m.a. að barn geti verið sóknaraðili í máli skv. 7. mgr. Þótt rétturinn sé fyrst og fremst barnsins kann eðli málsins samkvæmt að vera um það að ræða að foreldri eða lögmaður barns leggi fram slíka kröfu fyrir hönd þess, sem og að talsmaður barns aðstoði það við að leggja fram slíka kröfu.

Aðrar ákvarðanir skv. 49.–55. gr. eru kærarlegar til úrskurðarnefndar velferðarmála, sbr. 7. mgr. Til að stuðla að virkri endurskoðun á þessum ákvörðunum, sem eru í eðli sínu mjög íþyngjandi, er kveðið á um sérstök tímamörk á vinnslu þessara kærumála. Útfærsla ákvæðisins tekur mið af sambærilegu ákvæði í 2. mgr. 27. gr. h. laga um réttindi sjúklinga, nr. 74/1997, sbr. lög nr. 81/2026, sem samkvæmt greinargerð frumvarpsins tekur mið af ákvæðum um málskot í lögræðislögum. Í því felst að málsmeðferð fyrir úrskurðarnefndinni verður flýtt, umfram almennan úrskurðarfrest 3. mgr. 7. gr. laga um úrskurðarnefnd velferðarmála, nr. 85/2015, þegar um ræðir ákveðnar nánar tilgreindar ákvarðanir. Þegar um ræðir ákvarðanir á grundvelli 53., 54. og 55. gr. frumvarpsins er úrskurðarnefnd velferðarmála gert að kveða upp úrskurð innan fjögurra virkra daga frá því að kæra berst, ella falli hin kærða ákvörðun úr gildi.

Í 8. mgr. er kveðið á um heimild ráðherra til að setja reglugerðir um einstök ákvæði VII. kafla, þar á meðal um skráningu, tilkynningar og heilbrigðisskoðanir í tengslum við beitingu þvingunar.

Um 57. gr.

Greinin fjallar almennt um fóstur og er að mestu samhljóða ákvæði 65. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 1. mgr. er annars vegar fjallað um það við hvað er átt með fóstri í skilningi laganna og hins vegar um það undir hvaða kringumstæðum unnt er að beita úrræðinu. Í gildandi lögum eru tilvikin talin upp í nokkrum staflaðum en lagt er til að einfalda framsetningu ákvæðisins og fella staflaðina brott. Í gildandi lögum er það gert að skilyrði fyrir beitingu fósturráðstöfunar að fósturforeldrar taki við umsjá barns í að lágmarki þrjá mánuði. Orðalag gildandi ákvæðis hefur komið í veg fyrir að fósturforeldrar geti tekið við barni sem þarfnast vistunar til skemmri tíma jafnvel þó að ríkur vilji allra hlutaðeigandi aðila sé til staðar. Með hliðsjón af því að gerðar eru ríkari kröfur til fósturforeldra en annarra einstaklinga sem heimilt er að annast börn tímabundið á heimili sínu á grundvelli laganna þykir rétt að leggja til að skilyrðið verði fellt brott. Að teknu tilliti til sjónarmiða um stöðugleika í lífi barns er þó áfram gert ráð fyrir því að við ráðstöfun barns í fóstur verði almennt litið til þess að barn sé vistað hjá fósturforeldrum að lágmarki til þriggja mánaða en ekki þykir rétt að slík tímamörk séu bundin í lagaákvæðinu sjálfu.

Í 2. mgr. er kveðið á um það að fóstur geti annars vegar verið tímabundið og hins vegar varanlegt. Í gildandi barnaverndarlögum er gerður slíkur greinarmunur og er lagt til að ákvæðið haldist efnislega óbreytt. Þó er lagt til að fyrst verði fjallað um tímabundið fóstur og í framhaldi varanlegt fóstur. Þykir sú uppsetning skýrari með tilliti til þess að almennt er gerður samningur um tímabundið fóstur áður en tekin er ákvörðun um varanlegt fóstur.

Í 3. mgr. er markmiði fósturs lýst en það er öðru fremur að finna barni annað heimili. Sú skylda er lögð á barnaverndarþjónustu og fósturforeldra að tryggja barni góðan aðbúnað. Þá er kveðið á um að nánar skuli fjallað um fósturráðstöfunina í fóstursamningi. Ákvæðið er að mestu samhljóða ákvæði 3. mgr. 65. gr. gildandi barnaverndarlaga en hluti þess hefur verið færður í 58. gr. frumvarpsins.

Í 4. mgr. er tekið fram að við sérstakar aðstæður sé heimilt að mæla fyrir um sérstaka umönnun og þjálfun á fósturheimili. Í reglugerð um fóstur, nr. 804/2004, og í framkvæmd er fjallað um styrkt fóstur. Áfram þykir rétt að leggja til að kveðið verði sérstaklega á um þetta í ákvæðinu.

Í 5. mgr. er kveðið á um að ráðherra setji nánari reglur um fóstur í reglugerð. Ákvæðið er nú að finna í 78. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 58. gr.

Í greininni er fjallað um fösturforeldra. Í 65. gr. a gildandi barnaverndarlaga er fjallað um almennar kröfur til fösturforeldra. Lagðar eru til afmarkaðar breytingar á uppsetningu greinarinnar sem miða einkum að því að auka skýrleika í framsetningu og tryggja betra samræmi við ákvæði 59. gr. frumvarpsins sem fjallar um málsmeðferð leyfisveitinga til fösturforeldra. Breytingarnar hafa ekki áhrif á þær kröfur sem gerðar eru til fösturforeldra samkvæmt gildandi lögum. Talið er rétt að áfram verði gerðar ríkar kröfur til þeirra aðila sem taka að sér að annast börn í föstri.

Ákvæði 1. málsl. 1. mgr. er að mestu samhljóða 1. mgr. 65. gr. a gildandi laga, ásamt hluta af 3. mgr. 65. gr. laganna, og byggist á því sjónarmiði að mikilvægt er að þau börn sem ráðstafað er í föstur búi við trygga umönnun og öryggi. Orðalag 2.–4. málsl. er í samræmi við ákvæði 6. gr. reglugerðar um föstur, nr. 804/2004, sem og orðalag 2. mgr. 65. gr. a gildandi barnaverndarlaga sem fjallar um það til hvaða atriða skuli líta við mat á hæfi fösturforeldra. Í 4. málsl. er lagt til að kveðið verði á um það að fösturforeldrar skuli jafnframt vera við góða almenna heilsu, búa við stöðugleika og félagslegt og fjárhagslegt öryggi.

Í 2. mgr. er fjallað um fræðslu og faglegan stuðning Barna- og fjölskyldustofu og er ákvæðið samhljóða 3. mgr. 65. gr. a gildandi barnaverndarlaga.

Í 3. mgr. er lagt til að hlutverk barnaverndarþjónustu gagnvart fösturforeldrum sé áréttað, en fjallað er um innra eftirlit barnaverndarþjónustu í 95. gr.

Að lokum er í 4. mgr. að finna heimild til setningar reglugerðar um hæfi fólks til að taka börn í föstur. Heimildina er nú að finna í 4. mgr. 65. gr. a gildandi laga.

Um 59. gr.

Greinin fjallar um málsmeðferð leyfisveitinga og er að mestu óbreytt frá 66. gr. gildandi barnaverndarlaga, eins og henni var breytt með lögum nr. 87/2021. Þær breytingar sem eru lagðar til lúta að því að fjallað verði um mat á hæfni umsækjanda við gerð umsagnar í sama ákvæði og fjallað er um málsmeðferð leyfisveitinga. Ákvæðið er að finna í 2. mgr. 65. gr. a gildandi laga en lagt er til að það verði tekið upp í 3.–4. málsl. 2. mgr. greinarinnar. Jafnframt er lagt til að Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála tilkynni umsækjanda, Barna- og fjölskyldustofu og barnaverndarþjónustu um niðurstöðu sína, en áður þurfti stofnunin eingöngu að tilkynna umsækjanda og Barna- og fjölskyldustofu um hana. Þá er lagt til að sérstaklega sé tekið fram að heimilt sé að skilyrða leyfi til að taka börn í föstur við tiltekið barn. Þetta er í samræmi við 8. gr. laga um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála.

Um 60. gr.

Í greininni er fjallað um val á fösturforeldrum. Greinin er að mestu leyti samhljóða 67. gr. gildandi barnaverndarlaga. Þó hefur verið bætt við skyldu Barna- og fjölskyldustofu um að upplýsa fösturforeldra og barnaverndarþjónustu með hæfilegum fyrirvara áður en leyfi til að taka börn í föstur rennur út. Skýrsla Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála um eftirlitsskyldur barnaverndarþjónusta með börnum í föstri sýnir að misbrestur er á því að fösturforeldrar sæki um endurnýjun fösturleyfa, sem gefin eru út til fimm ára í senn. Breytingunni er ætlað að stuðla að bættri upplýsingagjöf til barnaverndarþjónusta og fösturforeldra svo þau átti sig á ábyrgð sinni á því að endurnýja fösturleyfi. Í því sambandi er þó áréttað, það sem kemur fram í skýrslunni, að þrátt fyrir þessa tilkynningaskyldu Barna- og fjölskyldustofu bera fösturforeldrar ábyrgð á að endurnýja leyfi sín og afar mikilvægt að haldið sé utan um leyfisbréf fösturforeldra í málaskrá barnaverndarþjónustunnar.

Um 61. gr.

Í greininni er fjallað um fóstursamning sem barnaverndarþjónustu og fósturforeldrum er skylt að gera við ráðstöfun barns í fóstur. Greinin er að mestu samhljóða 68. gr. gildandi barnaverndarlaga og í 1. mgr. hennar er mælt fyrir um efni fóstursamnings í nokkrum töluliðum sem eru samhljóða þeim sem koma fram í gildandi lögum að frátöldum nýjum 9. tölul. þar sem kemur fram að í fóstursamningi skuli fjalla um innra eftirlit, þ.m.t. heimsóknir á fósturheimili. Af orðalagi greinarinnar er ljóst að um er að ræða samning milli barnaverndarþjónustu og fósturforeldra og eru aðrir aðilar, þ.m.t. kynforeldrar barns, ekki aðilar að samningnum.

Lagt er til að í greininni verði einnig fjallað um umsjá og forsjárskyldur fósturforeldra sem nú er kveðið á um í 69. gr. gildandi laga. Fjallað er um þessi atriði í fóstursamningi og þykir það til þess fallið að auka skýrleika að sameina ákvæðin.

Um 62. gr.

Greinin fjallar um réttindi barns í fóstri og eru 1. og 2. mgr. lítið breyttar frá 70. gr. gildandi barnaverndarlaga. Rétt þykir að leggja til að áfram verði fjallað um réttindi barns í fóstri í sérstöku ákvæði þar sem réttarstaða barna í fóstri er að mörgu leyti ólík réttarstöðu annarra barna. Þó er rétt að áréttar að fjölmörg önnur ákvæði laganna gilda einnig um réttindi barna sem ráðstafað er í fóstur.

Í 1. málsl. 3. mgr. er lagt til að fjallað sé sérstaklega um rétt barna í fóstri til þátttöku í málum sem barnið varðar. Í 95. gr. er lagt til ákvæði sem er sambærilegt 89. gr. b gildandi laga, þar sem fjallað er um skyldu barnaverndarþjónustu til að vera í reglubundnu sambandi við barn sem vistað er utan heimilis og gefa barni kost á að tjá sig um aðbúnað sinn og líðan. Lagt er til að jafnframt verði kveðið almennt á um rétt barna í fóstri til þátttöku í sínum málum, sem getur þá jafnframt átt við um önnur mál eins og eftirlit Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála. Jafnframt eru 1., 2. og 3. málsl. 3. mgr. árétting á almennum reglum um þátttöku barns í 73. gr.

Í 4. mgr. er lagt til það nýmæli að fjallað verði um heilbrigðisþjónustu við börn í fóstri. Er þetta í samræmi við aðrar breytingar frumvarpsins sem fjalla um heilbrigðisþjónustu. Mikilvægt er talið að tryggja að hafið sé yfir vafa að þær breytingar sem frumvarpið felur í sér og varða aukinn rétt barna til heilbrigðisþjónustu eigi líka við um börn í fóstri.

Um 63. gr.

Í greininni er fjallað um þann undirbúning sem mikilvægt er að fari fram þegar barn er skilið frá foreldrum sínum og ráðstafað í fóstur. Ákvæðið er samhljóða 72. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 64. gr.

Í greininni er fjallað um skyldu barnaverndarþjónustu til að tilkynna um gerð fóstursamnings, lok fósturs og skrá yfir börn í fóstri. Ákvæðið er samhljóða 73. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 65. gr.

Í greininni er fjallað um umgengni í fóstri en greinina er að finna í 74. gr. gildandi barnaverndarlaga. Ákvæði 1.–3. mgr. greinarinnar eru tekin óbreytt upp frá gildandi lögum en með frumvarpinu eru lagðar til breytingar á öðrum ákvæðum greinarinnar.

Í 4. mgr. er lagt til að barnaverndarþjónustu verði falið að leysa ágreiningsefni er varða umgengni barns við foreldra og aðra nákomna og eftir atvikum taka ákvörðun um að foreldri,

eða aðrir sem telja sig nákomna barninu, skuli ekki njóta umgengnisréttar. Í gildandi barnaverndarlögum er kveðið á um það að umdæmisráð úrskurði um slík ágreiningsefni. Í framkvæmd hefur ferlið reynst þungt í vöfum og þykir því rétt að leggja til að fela barnaverndarþjónustu aukið vald að þessu leyti.

Í 5. mgr. er kveðið á um það að þeir sem eigi að rækja umgengni geti óskað breytinga á ákvæðum samnings um umgengnisrétt. Náist ekki samkomulag um slíka breytingu er með gildandi lögum gert ráð fyrir því að umdæmisráð taki ákvörðun um breytingar á samningi með úrskurði. Með frumvarpinu er lagt til að slíkt ákvörðunarvald verði einnig fært til barnaverndarþjónustu í samræmi við aðrar breytingar sem lagðar eru til á greininni.

Í 6. mgr. er fjallað um endurskoðun fyrri ákvörðunar barnaverndarþjónustu um umgengni. Í ákvæði 6. mgr. 74. gr. gildandi barnaverndarlaga er kveðið á um þennan rétt en þar er verkefnið falið umdæmisráði barnaverndar. Í samræmi við aðrar breytingar er lagt til að barnaverndarþjónustu verði falin þessi endurskoðun. Samhliða eru lagðar til breytingar á skilyrðum til að beiðni um endurskoðun sé tekin til efnislegrar meðferðar hjá barnaverndarþjónustu. Er þar lagt til að beiðnin sé eingöngu tekin til meðferðar ef breytingar hafa orðið á högum barns eða þess sem á að rækja umgengni. Um er að ræða sambærileg sjónarmið og eiga við um rétt til endurupptöku stjórnsýslumála, sbr. 2. tölul. 1. mgr. 24. gr. stjórnsýslulaga, en í því felst að aðili sem óskar eftir endurskoðun ákvörðunar um umgengni þarf að leggja fram upplýsingar hjá barnaverndarþjónustu svo unnt sé að meta hvort ástæða sé til að taka málið til efnislegrar meðferðar.

Í 7. mgr. er kveðið á um ákvörðun barnaverndarþjónustu um að halda dvalarstað barns leyndum ef hagsmunir barnsins krefjast þess. Í ákvæði 7. mgr. 74. gr. gildandi barnaverndarlaga er kveðið á um úrskurð umdæmisráðs en í samræmi við aðrar breytingar er lagt til að ákvörðunarvaldið um að halda dvalarstað barns leyndum verði fært til barnaverndarþjónustu.

Að lokum er í 8. mgr. lagt til að kveðið verði á um heimild til þess að skjóta ákvörðun barnaverndarþjónustu á grundvelli greinarinnar til úrskurðarnefndar velferðarmála.

Um 66. gr.

Greinin fjallar um réttarstöðu fósturforeldra við ákvörðun um umgengni. Greinin er efnislega samhljóða 74. gr. a gildandi barnaverndarlaga en þó hafa verið gerðar breytingar á orðalagi sem miða að því að tryggja samræmi við þær breytingar sem lagðar eru til á 65. gr. sem fjallar um umgengni í fóstri.

Um 67. gr.

Í greininni er fjallað um framfærslu og annan kostnað vegna barns í fóstri og er greinin óbreytt frá 75. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 68. gr.

Í greininni er kveðið á um endurskoðun fóstursamnings. Sambærilegt ákvæði er að finna í 77. gr. gildandi barnaverndarlaga. Mikilvægt er að áfram sé kveðið á um endurskoðun fóstursamnings í lögum og er lagt til að ákvæðin verði tekin upp að mestu óbreytt. Í ákvæðinu felast þó breytingar á tilvísun í ákvæði frumvarpsins um tilkynningarskyldu og er það í samræmi við aðrar breytingar sem lagðar eru til með frumvarpinu. Þá er kveðið sérstaklega á um barnaverndarþjónustu beri að upplýsa Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála um efni breytinga á aðstæðum fósturforeldra. Markmiðið með slíkri tilkynningarskyldu sé að stofnunin sé upplýst um atriði sem geti haft áhrif á hvort skilyrði leyfis, sem stofnunin gefur út, séu uppfyllt.

Um 69. gr.

Greinin fjallar um aðkomu barnaverndarþjónustu að málefnum barna sem eru hér á landi án fastrar búsetu og forsjáraðila. Í 5. mgr. 15. gr. gildandi barnaverndarlaga er fjallað um stöðu þessara barna. Þar er mælt fyrir um að barnaverndarþjónusta fari með umsjá barns eftir því sem þörf krefur og beri að gera allar nauðsynlegar ráðstafanir til að tryggja hagsmuni þess. Þegar börn hafa verið hér á landi með nákomnum ættingjum með leyfi forsjárforeldra hefur verið horft til 90. gr. gildandi barnaverndarlaga um heimild forsjárforeldra til að vista barn með þessum ættingjum. Í framkvæmd hefur skapast óvissa um hvernig horfa eigi á umsjá barns þegar 90. gr. hefur verið talin eiga við og börnum leyft að vera áfram í umsjá ættingja hér á landi. Þess ber þó að geta að þegar mat barnaverndarþjónustu leiðir til þess að nauðsynlegt er að aðskilja barnið frá viðkomandi ættingja hefur barnaverndarþjónusta tekið við umsjá barns. Þetta hefur þó valdið nokkrum vandkvæðum í framkvæmd því 90. gr. barnaverndarlaga var ekki ætlað að ná til barna sem eiga forsjárforeldra í öðru landi og hafa aldrei komið hingað til lands. Er því lagt til að gerðar verði grundvallarbreytingar á meðferð mála barna sem eru hér á landi án forsjáraðila og án fastrar búsetu. Breytingunum er ætlað að tryggja að barnaverndarþjónusta meti aðstæður barna sem eru hér án forsjáraðila í upphafi og leggi mál í viðeigandi farveg eftir því hvort börn eru í tryggum aðstæðum með ættingja eða öðrum nákomnum aðila eða ótryggum aðstæðum, t.d. vegna þess að þau eru ein á ferð eða grunur er um mansal eða aðra misnotkun. Ástæða þessara breytinga er m.a. reynsla undanfarinna ára þar sem töluverður fjöldi barna hefur komið hingað til lands með ættingjum eða öðrum nákomnum aðilum fyrir tilstuðlan foreldra sinna, m.a. vegna stríðsátaka í Úkraínu. Oftar en ekki búa þessi börn við gott atlæti og ekki ástæða til að barnaverndarþjónusta taki yfir umsjá þessara barna við komu til landsins. Þá ber að geta þess að barnaréttarnefnd Sameinuðu þjóðanna hefur tekið fram í almenntri athugasemd nr. 6 að þegar aðstæður eru með því móti að barn er aðskilið frá foreldrum sínum en er í fylgd með fjölskyldumeðlim eigi almennt að ganga út frá því að umsjá barns fari til fjölskyldumeðlims nema eitthvað komi fram sem bendi til þess að slíkt væri ekki í samræmi við bestu hagsmuni barnsins. Dæmi um slíkt gæti verið grunur um misnotkun.

Greinin nær til barna sem eru hér á landi án foreldra eða annarra forsjáraðila. Hér er jafnframt átt við börn sem eru hér með aðilum sem ekki er vitað hvort fara með forsjá þeirra. Rétt er að börn njóti vafans í þessu efni og að mál séu lögð í farveg samkvæmt ákvæðinu þegar vafi leikur á hvort sá sem fylgir barni fer með forsjá þess. Í ákvæðinu er fjallað um börn sem koma til dvalar eða dvelja hér án þess að vera með fasta búsetu. Hér er átt við börn sem hafa eftir atvikum sótt um heimild til dvalar, t.d. með umsókn um alþjóðlega vernd, eða eru hér í ólögmati dvöl. Ekki er átt við börn sem eru hér á landi í tengslum við ferðalög.

Í 1. mgr. er fjallað um þann tímupunkt sem barnaverndarþjónusta hefur fyrst aðkomu að málum barna sem eru hér á landi án forsjáraðila. Í flestum tilvikum verður vart við barn þegar það kemur að landamærunum án forsjáraðila og felur ákvæðið í sér að sú barnaverndarþjónusta, þar sem barn er statt, skuli þá og þegar hefja könnun máls. Í undantekningartilvikum kemst barn inn fyrir landamærin án forsjáraðila og ber þá barnaverndarþjónustu þar sem vart verður við barnið í dvöl hér á landi að hefja könnun máls án tafar. Þetta getur t.d. átt við staðinn þar sem barn leggur fram umsókn um alþjóðlega vernd. Þetta getur jafnframt átt við um þann stað þar sem barn er með fasta búsetu þegar það missir rétt til dvalar hér á landi. Ef vafi vaknar um hvaða barnaverndarþjónustu ber að vinna mál fer um úrlausn þeirra skv. 18. gr.

Í 1. mgr. felst að barnaverndarþjónustu ber að gera könnun á aðstæðum barna sem ákvæðið tekur til. Um er að ræða sérstaka reglu sem gengur frammar almenntri reglu 20. gr. sem veitir

barnaverndarþjónustu mat um hvort tilkynning eða upplýsingar séu þess eðlis að ástæða sé til að hefja könnun máls. Er hér horft til þess að börn sem eru hér á landi án forsjáraðila eru almennt í viðkvæmri stöðu þar sem þarf að taka sérstakt tillit til öryggis, aðstæðna og líðanar barns ásamt því að framkvæma getur þurft áhættumat vegna mansals.

Að lokinni könnun tekur barnaverndarþjónusta afstöðu til þess hvort ástæða er til að beita ráðstöfunum. Ákvæði 1. mgr. er í samræmi við almennar reglur IV. kafla sem fela barnaverndarþjónustu mat um hvort ástæða er til að beita úrræðum að lokinni könnun. Gera má ráð fyrir að þegar barn er hér á landi með leyfi forsjáraðila í umsjá fullorðins ættingja eða annars nákomins aðila, og niðurstöður könnunar benda að öðru leyti ekki til þess að þörf sé á úrræðum laganna, sé máli lokað. Í því felst að barnaverndarþjónusta er ekki með opið barnaverndarmál gagnvart þessum börnum en tekur við tilkynningum og upplýsingum um börnin og leggur í almennan farveg eftir því sem þörf er á. Í þessu sambandi má benda á að tilkynningarskylda vegna þessa hóps barna er sérstaklega áréttuð í 2. mgr. 8. gr. og tekur hún t.d. til starfsfólks í búsetuúrræðum fyrir umsækjendur um alþjóðlega vernd.

Í 2. mgr. er fjallað um sérreglur sem gilda um ráðstafanir barnaverndar vegna barna sem eru hér á landi ein á ferð án forsjáraðila og án þess að vera í umsjá fullorðins ættingja eða annars nákomins aðila. Í 2. mgr. felst að niðurstaða könnunar mála þessara barna er ávallt að gera stuðningsáætlun, sbr. 25. gr., þar sem m.a. er fjallað um vistun barnsins á vegum barnaverndaryfirvalda.

Þegar kemur til könnunar og áætlanagerðar skv. 1. mgr. og vistunar skv. 2. mgr. er gert ráð fyrir samstarfi við foreldra eða aðra sem fara með forsjá barnsins. Þó gerir 3. mgr. ráð fyrir því að ekki sé alltaf hægt að ná í foreldra eða aðra sem fara með forsjá barns, í það minnsta ekki strax við komu til landsins. Helgast þetta m.a. af aðstæðum sem tengjast eðli umsókna um alþjóðlega vernd, og endurspeglast í 88. gr. frumvarpsins og 2. mgr. 15. gr. laga um útlendinga, nr. 80/2016, sem banna stjórnvöldum að afla upplýsinga eða veita upplýsingar um einstök mál sem tengjast umsækjendum um alþjóðlega vernd á þann hátt að þeir sem valdir hafa verið að ofsóknum eða ómannlegri eða vanvirðandi meðferð í máli viðkomandi útlendinga geti fengið upplýsingar um mál hans þannig að öryggi viðkomandi eða fjölskyldu hans sé teflt í tvísýnu. Þar sem barn er hér á landi án heimildar til dvalar í afmarkaðan tíma er lagt til að ekki þurfi samþykki foreldra eða annarra forsjáraðila til að beita vistunarúrræðum gagnvart þessum hópi barna, á meðan þau eru hér á landi án heimildar til dvalar.

Um 70. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um það þegar barn sem er hér á landi án forsjáraðila fær heimild til dvalar hér á landi. Í ákvæðinu felst að tilkynna ber til barnaverndarþjónustu þegar slík heimild er veitt og barn er hér á landi án forsjáraðila. Ákvæðið er orðað rúmt og getur tekið til útlendingayfirvalda eða eftir atvikum annarra sem halda utan um upplýsingar um heimild barna til dvalar hér landi.

Gert er ráð fyrir að barnaverndarþjónusta hafi þegar haft aðkomu að málum þessara barna á meðan umsókn þeirra var til meðferðar, sbr. 69. gr. Réttarstaða þeirra sem hafa heimild til dvalar hér á landi er önnur en þeirra sem ekki hafa slíka heimild, að því er varðar aðgang að ýmiss konar þjónustu hér á landi. Með ákvæðinu er því mælt fyrir um að aðstæður barnsins séu alltaf endurskoðaðar þegar ákvörðun um heimild til dvalar er veitt.

Þegar börn hafa verið vistuð á grundvelli 28. gr. á vegum barnaverndaryfirvalda er nauðsynlegt að mál séu endurskoðuð út frá því að barn sé hér komið með búsetu. Endurskoðun ráðstafananna miðar þá að því að barn komist í ótímabundna vistun eða tímabundna vistun þar til forsjáraðili getur sameinast barninu. Heimild til að beita stuðningsúrræðum án samþykkis

foreldra eða annarra forsjáraðila þykir ekki lengur eiga við. Ástæða þessa er einkum sú að veiting dvalarleyfis þýðir að barn er komið í lögmæta dvöl og því ekki ástæða til að gera aðrar kröfur til samþykkis forsjáforeldra en almennt gildir um börn hér á landi. Ber barnaverndarþjónustu því að leggja mál í hefðbundinn farveg vistunar utan heimilis ef samþykki forsjáraðila liggur ekki fyrir.

Um 71. gr.

Í 1. málsl. 1. mgr. er fjallað um gildissvið stjórnsýslulaga gagnvart meðferð mála samkvæmt frumvarpinu hjá stjórnvöldum. Ákvæðið er samhljóða 1. málsl. 1. mgr. 38. gr. barnaverndarlaga þar sem segir að um meðferð barnaverndarmála gildi ákvæði stjórnsýslulaga með þeim frávikum sem greinir í lögnum. Ástæða þess að sérstaklega er mælt fyrir um gildissvið stjórnsýslulaga gagnvart barnaverndarmálum er sú að barnaverndarmál hafa ýmiss konar sérstöðu sem mælt er fyrir um í barnaverndarlögum og aðgreinir þau frá hefðbundnum stjórnsýslumálum. Er því talið mikilvægt að lög mæli áfram fyrir um gildissvið stjórnsýslulaga í barnaverndarmálum. Með barnaverndarmáli er átt við alla meðferð mála hjá stjórnvöldum skv. IV. kafla sem beinast að ákveðnu barni og foreldrum eða öðrum forsjáraðilum hjá stjórnvöldum ríkis og sveitarfélaga, þar á meðal undirbúning ákvarðana til úrskurðar hjá barnaverndarráði. Rétt er að taka fram að úrvinnsla tilkynninga sem eru ekki tilefni þess að hefja könnun fellur utan gildissviðs stjórnsýslulaga, sbr. jafnframt 20 gr. Þá er rétt að árétt að samkvæmt almennum reglum gilda stjórnsýslulög um ákvarðanir samkvæmt lögnum sem falla að gildissviði stjórnsýslulaga, t.d. leyfisveitingar.

Í 2. málsl. 1. mgr. er lagt til að sérstaklega verði kveðið á um gildissvið stjórnsýslulaga þegar stjórnvöld beita neyðarráðstöfunum og þvingunum á grundvelli laganna. Í 39. gr. er fjallað um neyðarráðstafanir en þar eru sérstakar reglur um að unnt sé að beita neyðarráðstöfunum án undanfarandi málsmeðferðar en að barnaverndarþjónustu beri að taka málið til meðferðar án tafar og taka ákvörðun innan 14 daga þar sem fylgt er málsmeðferðarreglum stjórnsýslulaga. Þá er lagt til að í lögum verði sérstaklega kveðið á um að stjórnsýslulög gildi um ákvarðanir um þvingun á grundvelli laganna, verði frumvarpið að lögnum. Það er nýmæli að mælt sé fyrir um í lögum að allar neyðarráðstafanir og þvinganir falli undir gildissvið stjórnsýslulaga en í framkvæmd hefur reglum stjórnsýslulaga verið fylgt þegar teknar eru ákvarðanir um beitingu þvingunar í úrræðum barnaverndaryfirvalda. Eins og á við um neyðarráðstafanir eru í 49.–55. gr. sérstakar reglur um að heimilt sé að beita tilteknum þvingunum án undanfarandi málsmeðferðar og er gert ráð fyrir því í ákvæðinu.

Í 1. mgr. felst, eins og áður segir, að gildissvið stjórnsýslulaga nær til þeirra mála sem þar er fjallað um. Í 39. til 42., 45. og 47. gr. gildandi barnaverndarlaga er að finna áréttingar á ýmsum reglum stjórnsýslulaga, þ.m.t. leiðbeiningarskyldu, rannsóknarreglu og málshraða. Til einföldunar er lagt til að í frumvarpinu verði þessar sérreglur felldar brott og þess í stað stuðst við almennar reglur stjórnsýslulaga. Breytingin felur ekki í sér að dregið verði úr kröfum til málsmeðferðar barnaverndarmála. Þá er rétt að árétt að þar sem barnaverndarmál eru í eðli sínu mjög íþyngjandi leiðir af almennum reglum stjórnsýslulaga að gerðar eru ríkar kröfur til málsmeðferðarinnar.

Í 2. mgr. er lögð til sérregla um rétt aðila til aðgangs að gögnum barnaverndarmála. Greinin samsvarar 45. gr. gildandi barnaverndarlaga en hefur þó verið einfölduð. Í IV. kafla stjórnsýslulaga nr. 37/1993 er m.a. kveðið á um rétt aðila máls til að kynna sér gögn málsins og skyldu til að upplýsa hann um að mál hans sé til meðferðar. Þá eru í stjórnsýslulögnum almennar reglur um heimildir stjórnvalda til að takmarka aðgang aðila að gögnum, t.d. vegna einkahagsmuna annarra. Í greininni er lagt til að barnaverndarþjónustu sé ekki bara skylt að

upplýsa aðila máls um að mál hans sé til meðferðar heldur beri að láta aðila máls fá öll gögn málsins. Þá er þar að finna sérreglu um takmörkun á aðgangi aðila að tilteknum gögnum. Greinin er byggð á sömu hagsmunum og koma fram í 17. gr. stjórnslulaga, þar sem kemur fram að m.a. sé heimilt að takmarka aðgang aðila máls að gögnum vegna einkahagsmuna, en þar er þó skilgreint með nánari hætti hvaða hagsmunir eiga að koma til skoðunar við ákvörðun um að takmarka aðgang að gögnum, þ.e. hagsmunir barns og samband þess við foreldra eða aðra. Í 3. mgr. er ráðherra veitt heimild til að setja reglugerð með nánari fyrirmælum um meðferð mála samkvæmt ákvæðum frumvarpsins. Reglan er efnislega sambærileg 2. mgr. 38. gr. gildandi barnaverndarlaga en á grundvelli greinarinnar var m.a. sett ítarleg reglugerð um málsmeðferð fyrir barnaverndarnefnd, nr. 56/2004, sem hefur mikið verið notuð í barnaverndarstarfi.

Um 72. gr.

Í 1. málsl. 1. mgr. kemur fram sú almenna regla að barn sem náð hefur 15 ára aldri er aðili að barnaverndarmálum hjá stjórnvöldum og málum sem varða neyðarráðstafanir og þvinganir. Ákvæðið er efnislega sambærilegt 1. málsl. 1. mgr. 46. gr. barnaverndarlaga en þó orðað þannig að það verður almennara svo að það nái skýrlega til allra þátta barnaverndarmála svo og beitingar neyðarráðstafana og þvingana. Með því er ætlunin að renna ótvíræðari stoðum undir rétt barns til að tjá sig um mál á sama hátt og foreldrar þess, það hafi sjálfstæðan aðgang að öllum gögnum málsins og geti átt rétt á aðstoð lögmanns. Í 2. málsl. 1. mgr. er nýmæli sem fjallar um aðild barna að málum sem varða beitingu þvingunar. Til að tryggja réttindi barns og beinan kærurétt í tengslum við töku ákvörðunar um þvingun er lagt til það nýmæli að barn sé ávallt aðili máls sem varðar beitingu þvingunar, óháð aldri þess. Ákvarðanir um beitingu þvingunar beinast að barninu sjálfu og er talið rétt að í þeim tilvikum sem þeim er beitt gagnvart börnum yngri en 15 ára verði þau börn talin aðilar sinna mála.

Um 73. gr.

Í greininni er fjallað um rétt barns til þátttöku í eigin máli. Í 4. gr. er þessi réttur barns settur fram almennt og eru þau almennu sjónarmið áréttuð í 1. málsl. Um er að ræða nokkra breytingu á framsetningu frá 46. gr. gildandi barnaverndarlaga þar sem fjallað er um réttindi barns við málsmeðferð.

Í 2. og 3. málsl. eru settar fram sérstakar afleiddar reglur sem varða málsmeðferð í barnaverndarmálum og málum sem varða neyðarráðstafanir og þvinganir. Annars vegar er sett fram sú meginregla að barn eigi rétt að fá aðlagðar upplýsingar um mál sem það varðar þannig að það fái þær skilið. Í því sambandi er haft í huga að upplýsingar um mál barns séu settar fram á sem skiljanlegustu málið fyrir barnið sem og að tekið sé tillit til stuðningsþarfa sem barn kann að hafa, svo sem með tilliti til fötlunar, læsis og tungumálakunnáttu. Þá kemur fram sú regla að barn eigi við upphaf vistunar í vaktskiptu sólarhringsúræði að fá aðlagðar upplýsingar og leiðbeiningar um réttindi sín á barnvænu máli. Hér er átt við að upplýsingarnar og leiðbeiningarnar séu settar þannig fram að barnið geti skilið þær, með hliðsjón af aldri þess og eftir atvikum stuðningsþörfum. Í því samhengi eru m.a. höfð í huga börn með fötlun og börn sem ekki eru læs eða mælt á íslensku. Þá er sérstaklega tekið fram í 4. málsl. að barn eigi rétt á að koma sjónarmiðum sínum á framfæri við málsmeðferðina, óháð samþykki foreldra þess, annaðhvort beint eða fyrir milligöngu talsmanns.

Um 74. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um skipan talsmanns fyrir barn. Í gildandi barnaverndarlögum er fjallað um talsmenn í 3. mgr. 46. gr. og felur ákvæðið í sér nokkrar breytingar. Í 2. málsl. 1. mgr. kemur fram sú almenna regla að barn á rétt á því að fá skipaðan talsmann við meðferð barnaverndarmála og mála sem varða neyðarráðstafanir og þvinganir. Þetta ákvæði er nýmæli en í gildandi lögum er eingöngu fjallað um að barnaverndarþjónusta meti hvort þörf sé á að skipa barni talsmann. Til að stuðla að virkni þessa réttar er í 2. málsl. 1. mgr. regla um að leiðbeina beri barni um rétt til að fá skipaðan talsmann við upphaf barnaverndarmáls. Í 3. málsl. 1. mgr. er að finna reglu sem er sambærileg gildandi rétti um skyldu barnaverndarþjónustu til að meta þörf barns fyrir talsmann við upphaf barnaverndarmáls. Í 4. málsl. 1. mgr. er aftur á móti að finna nýmæli um að barnaverndarþjónusta skuli meta þörf barns fyrir talsmann reglubundið og ef tilefni er til meðan á meðferð máls stendur. Hér er haft í huga að þótt ekki þygi tilefni til að skipa barni talsmann við upphaf máls kunni sú staða að koma upp síðar í málinu. Í 5. málsl. 1. mgr. er gert að skyldu að skipa barni talsmann við beitingu úrræða án samþykkis skv. 29. gr. Samkvæmt gildandi barnaverndarlögum skal að jafnaði skipa barni talsmann áður en tekin er ákvörðun um vistun utan heimilis og áður en sett er fram krafa um sviptingu forsjár, nema það njóti aðstoðar lögmanns. Í 5. málsl. 1. mgr. felast þau nýmæli að barnaverndarþjónustu er ávallt skylt að skipa talsmann áður en tekin er ákvörðun um vistun þess í vistunarúrræðum skv. V. kafla, nánar tiltekið vaktskiptum sólarhringsúrræðum. Í því sambandi er einkum haft í huga að um er að ræða vistunarúrræði þar sem börnin kunna eftir atvikum að sæta skerðingum á frelsi sínu og öðrum þvingunum, líkt og nánar er vikið að í kaflanum. Þá eru börn í slíkum úrræðum alla jafna orðin stálpuð þannig að unnt megi vera að leita eftir afstöðu þeirra til mála sem þau varða. Þá er lagt til það nýmæli í 7. málsl. 1. mgr. að skipun talsmanns sé óháð rétti til aðstoðar lögmanns. Þar sem um verulega íþyngjandi ákvarðanir er að ræða og í ljósi valdaójafnvægis milli barns annars vegar og forsjáraðila og stjórnvalda hins vegar er talið að andmælaréttur barns sé betur tryggður sé því ávallt skipaður talsmaður í slíkum aðstæðum. Í 8. málsl. 1. mgr. er lagt til það nýmæli að eftir því sem það sé frekast unnt skuli val á talsmanni vera í samræmi við óskir barns.

Í 2. mgr. er kveðið á um hlutverk talsmanns. Af samráði við barnaverndarþjónustur og börn við gerð frumvarpsins verður ráðið að hlutverk talsmanns barns sé nokkuð á reiki og í framkvæmd ekki ávallt í samræmi við reglur. Þannig séu dæmi þess að talsmenn taki að sér hlutverk málamiðlara milli barns og forsjáraðila og/eða komi á framfæri eigin mati á því hvað sé barni fyrir bestu. Í 1. tölul. er því tekinn af allur vafi um hlutverk talsmanns barns í barnaverndarmáli að þessu leyti og kveðið á um að hann skuli ræða við barn og koma á framfæri sjónarmiðum þess í málinu en ekki tjá eigið mat eða skoðanir við meðferð málsins.

Í 3. mgr. er kveðið á um almennt og sérstakt hæfi talsmanns en skv. 4. mgr. kveður ráðherra nánar á um hæfi og hlutverk talsmanna í reglugerð, líkt og gert er ráð fyrir í gildandi lögum. Þar er jafnframt að finna þau nýmæli að ráðherra er heimilt að fela Barna- og fjölskyldustofa að halda lista yfir talsmenn sem talið er að uppfylli hæfisskilyrði samkvæmt lögum og reglugerð.

Um 75. gr.

Í ákvæðinu er mælt fyrir um fjárstyrk til handa aðilum til að greiða fyrir lögmannsaðstoð en það er að meginsteftu til óbreytt frá 2. mgr. 47. gr. gildandi barnaverndarlaga. Ákvæðið á við um aðila máls en í því felst m.a. að barn sem orðið er 15 ára og er aðili máls á rétt á fjárstyrk til að greiða fyrir lögmannsaðstoð. Ákvæðið tekur til lögmannsaðstoðar vegna reksturs máls hjá stjórnvöldum, þar á meðal þegar mál er til meðferðar hjá barnaverndarráði

og úrskurðarnefnd velferðarmála. Fjárfstyrk skal veita í samræmi við reglur sem barnaverndarþjónusta setur. Er talið mikilvægt að hver þjónusta setji sér reglur til að tryggja fyrirsjáanleika fyrir aðila máls og áréttað er í 1. mgr. að í reglunum skuli m.a. taka tillit til efnahags foreldra og eðlis og umfangs málsins. Í 1. mgr. er jafnframt nýmæli um að í reglum megi ákveða lægri fjárfstyrk eða falla alfarið frá fjárfstyrk vegna beiðna um endurskoðun ráðstafana þegar engar verulegar breytingar hafa orðið á högum barns og fjölskyldu. Í samráði hafa komið fram ábendingar um að ítrekað sé farið fram á endurskoðun ráðstafana án þess að tilefni sé til þess. Þótt mikilvægt sé að aðilar barnaverndarmála geti fengið endurskoðun á íþyngjandi ráðstöfunum barnaverndar benda þessar ábendingar til þess að fjárfstyrkur barnaverndarþjónustu kunni að vera sjálfstæður hvati til að leita eftir slíkri endurskoðun. Er því lagt til að hver barnaverndarþjónusta fái skýra heimild til að haga reglum sínum með þeim hætti að takmarkaður fjárfstyrkur fyrir lögmannsaðstoð sé í boði vegna beiðna um endurskoðun ráðstafana ef engar verulegar breytingar hafa orðið á högum barns og fjölskyldu.

Í 2. mgr. er ráðherra veitt heimild til að setja reglugerð um skyldu barnaverndarþjónustu til að veita fjárfstyrk til að greiða fyrir lögmannsþjónustu. Um er að ræða nýmæli sem ætlað er að veita ráðherra tækifæri til að samræma reglur ef þær verða mjög mismunandi milli barnaverndarþjónustna.

Um 76. gr.

Greinin fjallar um samþykki foreldra og barna fyrir beitingu úrræða og ráðstafana. Fjallað er um samþykki foreldra og eftir atvikum barns fyrir beitingu úrræða á nokkrum stöðum í gildandi lögum og reglugerðum. Með frumvarpinu er lagt til að fjallað verði almennt um samþykki fyrir beitingu barnaverndarúrræða og ráðstafana í sömu greininni. Sérstakar reglur um samþykki, t.d. við hvaða aðstæður samþykki barns fyrir ráðstöfunum nægir, er að finna í öðrum ákvæðum.

Í 1. mgr. er fólgin sú mikilvæga meginregla að leitast skuli við að afla samþykkis foreldra og barns fyrir úrræðum, ráðstöfunum og samningum á grundvelli laganna, verði þau samþykkt, en almennt má gera ráð fyrir því að árangur af beitingu tiltekinna úrræða sé meiri þegar fyrir liggur samþykki hlutaðeigandi aðila um beitingu þeirra.

Í 2. mgr. er kveðið á um leiðbeiningar til foreldra og barns þegar samþykki er veitt. Ákvæðið er efnislega í samræmi við 48. gr. gildandi barnaverndarlaga en þó er lagt til að ekki verði lengur kveðið á um að samþykki þurfi að vera skriflegt og undirritað í viðurvist votta. Ástæða þessara breytinga er fleiri tæknilegar leiðir til að veita samþykki sem þykir rétt að barnaverndarþjónusta geti útfært en þó þannig að tryggt sé að samþykki sé veitt með sannanlegum hætti.

Um 77. gr.

Greinin fjallar um gildissvið laga um meðferð einkamála vegna málsmeðferðar fyrir dómi. Um er að ræða forsjársviptingarmál, mál sem varða vistun utan heimilis og ákvarðanir um takmörkun á ferðafrelsi barna sem eru vistuð í vistunarúrræðum. Greinin er efnislega samhljóða 53. og 61. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 78. gr.

Greinin fjallar um aðild dómsmála. Hún er efnislega samhljóða 55. og 62. gr. gildandi barnaverndarlaga, utan þess að í málum er varða beitingu þvingunar skv. 5. mgr. 58. gr. er vistunarúrræði varnaraðili en ekki barnaverndarþjónusta. Nærtækast þykir fyrir vistunarúrræði að verja ákvarðanir um beitingu þvingunar.

Um 79. gr.

Greinin fjallar um réttindi barns við málsmeðferð og er samhljóða 63. gr. a gildandi barnaverndarlaga.

Um 80. gr.

Í greininni er fjallað um þau sérstöku ákvæði sem gilda um meðferð mála sem varða forsjársviptingu og þegar samþykki fyrir tilteknum ráðstöfunum er afturkallað. Þessar reglur eru í X. kafla gildandi barnaverndarlaga en til að skýra framsetningu hafa þau verið sameinuð í eina grein. Nánar tiltekið er um að ræða 53. gr. a, 53. gr. b, 1. mgr. 54. gr. og 2. mgr. 56. gr. gildandi barnaverndarlaga sem hafa verið teknar óbreyttar upp.

Um 81. gr.

Í greininni er fjallað um þau sérstöku ákvæði sem gilda um meðferð mála sem varða vistun utan heimilis án samþykkis. Þessar reglur eru í XI. kafla gildandi barnaverndarlaga en til að skýra framsetningu hafa þau verið sameinuð í eina grein. Nánar tiltekið er um að ræða 63. gr. og 2. málsl. 2. mgr. 62. gr. barnaverndarlaga sem hafa verið teknar óbreyttar upp.

Um 82. gr.

Í greininni er fjallað um þau sérstöku ákvæði sem gilda um meðferð mála sem varða takmörkun á ferðafrelsi barna í vistunarúrræðum skv. 1-lið 1. mgr. 49. gr. sem fjallað er um í 6. mgr. 56. gr. Um er að ræða nýmæli.

Í a-lið 1. mgr. 49. gr. frumvarpsins er mælt fyrir um heimildir til að takmarka ferðafrelsi barns. Dugi önnur og vægari úrræði ekki til að tryggja viðhlítandi meðferð og öryggi barns eða annarra má forstöðumaður vistunarúrræðis eða eftir atvikum annar aðili sem tilgreindur er í 1. mgr. 56. gr. frumvarpsins taka ákvörðun um að takmarka ferðafrelsi barns, þ.m.t. þannig að því sé meinað að yfirgefa umráðasvæði vistunarúrræðis og þess krafist að utan úrræðisins sé barn í fylgd starfsmanns. Í 2. mgr. 49. gr. kemur fram að takmörkun á ferðafrelsi barns megi ákvarða í allt að 14 daga í senn en stöðugt skuli endurmeta nauðsyn slíkra ráðstafana. Þá kemur fram í 6. mgr. 56. gr. að kröfu um endurskoðun ákvörðunar um takmörkun á ferðafrelsi skv. a-lið 1. mgr. 49. gr. skuli beina til héraðsdóms í þeirri þinghá þar sem barn á lögheimili eða þar sem það dvelur.

Í ákvæðinu felst einfölduð málsmeðferð og gagnaöflun sem tekur mið af því að þær ráðstafanir, sem á að endurskoða samkvæmt ákvæðinu, mega ekki vara lengur en að hámarki í 14 daga. Í því felst að dómara beri að ákveða stað og stund þinghalds án tafar í stað þess að miða við 7 daga tímamark, málið skuli flutt eins fljótt og unnt er eftir að öflun gagna er lokið og úrskurður um hvort takmörkun á ferðafrelsi skuli standa eða hún felld úr gildi verði kveðinn upp svo fljótt sem unnt er. Í ljósi þess að þær ráðstafanir sem um ræðir eru ákvarðaðar í senn í 14 daga verður að gera ráð fyrir því að í þeim tilvikum þar sem gerð er sú krafa fyrir dómi að felld verði úr gildi ákvörðun um takmörkun á ferðafrelsi sé sú takmörkun yfirstandandi.

Afar brýnt að um sé að ræða virkt úrræði fyrir barn en í því sambandi er minnt á 4. mgr. 67. gr. stjórnarskrár um að hver sá sem er af öðrum ástæðum en vegna refsiverðrar háttsemi sviptur frelsi á rétt á að dómstóll kveði á um lögmati þess svo fljótt sem verða má. Reynist frelsissvipting ólögmat skal viðkomandi þegar látinn laus. Þá hefur verið höfð hliðsjón af ákvæði 29.–31. gr. lögræðislaga, nr. 71/1997. Þá er rétt að árétta að krafa til dómara um endurskoðun á takmörkun á ferðafrelsi skv. a-lið 1. mgr. 49. gr. hefur á engan hátt áhrif á möguleika á að höfða síðar dómsmál til greiðslu skaðabóta hafi viðkomandi verið sviptur frelsi

að ósekju enda eru þau stjórnarskrárvarin réttindi vernduð í 5. mgr. 67. gr. stjórnarskrár. Þá er áréttað að ákvæði 85. gr. frumvarpsins um gjafsókn á við um mál vegna ráðstafana skv. a-lið 1. mgr. 49. gr. en er ekki takmarkað við úrskurð um hvort takmörkun á ferðafrelsi skuli standa eða hún felld úr gildi.

Um 83. gr.

Í greininni er fjallað um nýjar málsástæður og sameiningu mála. Önnur reglan er í 57. gr. gildandi barnaverndarlaga og á þar eingöngu við um forsjárviptingarmál og mál sem varða endurskoðun ráðstafana. Ekki er talin ástæða til annars en að þessi regla gildi um öll mál sem rekin eru fyrir dómstólum á grundvelli barnaverndarlaga. Hin reglan er í 62. gr. gildandi barnaverndarlaga og á samkvæmt orðanna hljóðan við um meðferð mála skv. X. og XI. kafla laganna. Lagt er til að hún sé tekin upp efnislega óbreytt.

Í greininni er jafnframt fjallað um lokuð þinghöld, nafnleynd og fleiri reglur sem tryggja eiga að upplýsingar um nöfn málsaðila í barnaverndarmálum verði ekki á almannavitorði. Þessar reglur eru efnislega sambærilegar 2. mgr. 54. gr. og 58. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 84. gr.

Í greininni er fjallað um málskot og er hún tekin óbreytt upp úr 64. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 85. gr.

Í greininni er fjallað um gjafsókn. Reglur 60. gr. gildandi barnaverndarlaga hafa verið teknar óbreyttar upp en jafnframt er lagt til að sérstökum ákvæðum um gjafsókn barns sem höfðar dómsmál vegna ákvörðunar um takmörkun á ferðafrelsi skv. 51. gr. verði veitt gjafsókn.

Um 86. gr.

Í greininni er kveðið á um að öllum sem stöðu sinnar og starfa vegna hafa afskipti af málefnum barna sé skylt að hafa samstarf við barnaverndaryfirvöld. Ákvæðið er samhljóða 1. málsl. 1. mgr. 19. gr. gildandi barnaverndarlaga. Rétt er að áréttað að barnaverndaryfirvöldum ber jafnframt að eiga gott samstarf við þessa aðila, sbr. f-lið 1. mgr. 6. gr.

Um 87. gr.

Í 1. og 2. málsl. 1. mgr. er að finna skyldu til samstarfs barnaverndaryfirvalda og heimild fyrir barnaverndarþjónustu til að skiptast á upplýsingum um barnaverndarmál. Ákvæðin koma í staðinn fyrir 4. málsl. 1. mgr. 15. gr. barnaverndarlaga þar sem segir að barnaverndarþjónusta í umdæmi þar sem barn á fasta búsetu eigi rétt til aðgangs að gögnum sem liggja fyrir hjá barnaverndarþjónustum í öðrum umdæmum sem hafa haft mál barnsins eða foreldra þess til meðferðar. Rétt er talið að opna þetta ákvæði enn meira svo það geti t.d. náð til mála systkina barnsins eða annarra nákominna en miðlun upplýsinga samkvæmt því er þó alltaf bundin við að miðlunin sé nauðsynleg til að tryggja meðferð mála samkvæmt lögunum. Mikilvægt er að stuðla að því að hver barnaverndarþjónusta, sem eru staðbundin stjórnvöld og allar bundnar sömu reglum um vinnslu persónuupplýsinga, vinni saman til að tryggja samfellda barnaverndarþjónustu um land allt. Í því sambandi er áréttað að barnaverndarþjónustur hafa heimild til að gera samninga um sameiginlega barnaverndarþjónustu og ekki standa efnisleg rök til þess að á grundvelli slík samnings geti starfsfólk barnaverndar skipst á mikilvægum upplýsingum en að aðrar reglur gildi ef samningur liggur ekki fyrir. Þá er í 3. málsl. 1. mgr. fjallað um upplýsingaskipti milli barnaverndarþjónustu og barnaverndarráðs. Í ljósi verkefna

barnaverndarráðs, sem tekur fyrir mál sem barnaverndarþjónusta leggur fyrir það, er rétt að áréttu gagnkvæma skyldu til samráðs milli barnaverndarþjónustu og barnaverndarráðs og gagnkvæma heimild til upplýsingaskipta.

Í 2. mgr. er ákvæði sem kemur í stað niðurlags 3. málsl. 1. mgr. 15. gr. barnaverndarlaga en ákvæðið hefur verið einfaldað í framsetningu. Ákvæðið á t.d. við þegar barn er í föstri í öðru sveitarfélagi en þar sem vinnsla barnaverndarmáls barnsins fer fram.

Ákvæði 3. mgr. er óbreytt frá 1. og 2. málsl. 2. mgr. 15. gr. barnaverndarlaga. Þar er fjallað um mikilvægi þess að samfella sé í barnaverndarþjónustu þegar barn flyst milli umdæma. Lögð er áhersla á frumkvæðisskyldu barnaverndarþjónustunnar sem hefur málið til meðferðar til að láta barnaverndarþjónustuna í umdæminu sem barnið flytur í vita af meðferð málsins. Að sama skapi er lögð áhersla á að ekki verði mikil röskun á meðferð málsins með því að leggja þær skyldur á síðarnefndu barnaverndarþjónustuna að taka án tafar við vinnslu málsins.

Um 88. gr.

Í greininni er fjallað um samskipti barnaverndaryfirvalda við yfirvöld í öðrum ríkjum. Hún helst í hendur við 2. gr. um gildissvið og lögsögu en þar kemur fram sú almenna regla að ríki þar sem barn er með fasta búsetu á úrlausn um barnaverndarmál þess, en til að unnt sé að leysa úr því hvaða ríki er með lögsögu þurfa barnaverndaryfirvöld að geta átt samskipti við yfirvöld í öðrum ríkjum. Lagt er til að barnaverndaryfirvöld geti eingöngu átt samskipti við yfirvöld í öðrum ríkjum ef það er barni fyrir bestu og að samskiptin séu afmörkuð við úrlausn mála sem varða gildissvið og framgang barnaverndarráðstafana. Þá er í 2. málsl. lagt til að ekki sé heimilt að óska eftir eða miðla upplýsingum til yfirvalda í öðrum ríkjum ef það getur stofnað barninu sjálfu í hættu eða alvarlega ógnað frelsi eða lífi aðstandanda barnsins. Sambærilega reglu er að finna í 37. gr. Haag-samningsins frá 1996.

Um 89. gr.

Í 1. mgr. eru skyldur lögreglu og fangelsisýfirvalda til samstarfs við barnaverndaryfirvöld áréttuð, sbr. 6. gr., ásamt því að sérstaklega er tilgreint að þessum stjórnvöldum ber að veita barnaverndaryfirvöldum aðstoð við úrlausn barnaverndarmála. Ákvæðið er samhljóða 3. mgr. 20. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Í 2. mgr. er tilkynningarskylda lögreglu áréttuð ásamt því að sérstaklega er fjallað um aðkomu barnaverndaryfirvalda að málum hjá lögreglu þegar grunur leikur á að barn hafi framið brot eða framið hafi verið brot gegn barni.

Þá er í 3. mgr. fjallað um skýrslutöku af barni sem sakborningi, brotaþola og vitni. Ákvæðin eru lítið breytt frá 18. gr. gildandi barnaverndarlaga en búið er að einfalda ákvæðið um tilkynningarskyldu í samræmi við breytta framsetningu í II. kafla. Rétt er að áréttu að ákvæði um sama efni er jafnframt að finna í 18. gr. lögreglulaga, nr. 90/1996, og 61. gr. laga um meðferð sakamála, nr. 88/2008.

Um 90. gr.

Í 1. mgr. er almenn regla um skyldur heilbrigðisstarfsmanna og veitenda heilbrigðisþjónustu og barnaverndaryfirvalda til samstarfs. Í frumvarpinu og annarri löggjöf, þ.m.t. lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, eru sértækar reglur um samstarf heilbrigðisstarfsmanna og veitenda heilbrigðisþjónustu og barnaverndaryfirvalda. Almennu reglunni í þessari grein er ætlað að taka við þegar þeim reglum sleppir.

Mikilvægt er að samstarf sé bæði á einstaklingsstigi og kerfisstigi og er því í 2. mgr. að finna nýmæli sem er ætlað að styrkja skyldu til samstarfs á kerfisstigi þegar um er að ræða

skipulagða samþætta þjónustu barnaverndar- og heilbrigðiskerfisins. Þjónustuveitendur hafa lögbundna skyldu til samstarfs á grundvelli laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna. Á grundvelli þeirra laga hvílir samhæfingarskylda til að tryggja að börn fái samhæfða þjónustu. Til að tryggja heildstætt þjónustuframboð og styrkja skipulagða samvinnu milli framangreindra kerfa og þjónustuveitenda er talið rétt að formgera samstarf með samstarfssamningum og sameiginlegum verkferlum. Samstarfssamningar eiga við milli þjónustuveitenda á mismunandi stjórnsýslustigum og þvert á málaflokka barnaverndar- og heilbrigðisþjónustu (barnaverndarþjónustu sveitarfélaga, Barna- og fjölskyldustofu, heilsugæslu, sjúkrahúsþjónustu, starfsstofur heilbrigðisstarfsmanna og annarra heilbrigðisstofnana). Gerð samstarfssamninga og sameiginlegra verkferla styrkir skýrari verkaskiptingu, ábyrgð, markvissari upplýsingamiðlun og betri samhæfingu í flóknum málum. Gert er ráð fyrir því að samstarfssamningar og verkferlar innihaldi upplýsingar sem styðja við ramma samstarfsins. Nánari útfærsla leiðbeininga og viðmiða um innihald formlegra samstarfssamninga verði í höndum barnaverndar- og heilbrigðisyfirvalda.

Í 3. mgr. er fjallað um færslu upplýsinga í sjúkraskrá. Mikilvægt er að upplýsingar sem hafa áhrif á heilbrigðisþjónustu við barn séu aðgengilegar heilbrigðisstarfsmönnum. Er því lagt til að þegar meðferð barns lýkur í barnaverndarúrræði á vegum ríkisins skuli tryggja að samantekt um meðferðina berist til viðeigandi heilsugæslu til skráningar í sjúkraskrá. Mikilvægt er að slík upplýsingamiðlun sé alltaf framkvæmd með öruggum hætti. Að öðru leyti er það verkefni barnaverndar- og heilbrigðisyfirvalda hverju sinni að útfæra hvernig slík upplýsingamiðlun fer fram.

Í 4. mgr. er fjallað um skyldur heilbrigðisstofnana til að taka tillit til hagsmuna barns þegar teknar eru ákvarðanir um meðferð og innlögn. Ákvæðið er lítið breytt frá 2. mgr. 20. gr. gildandi barnaverndarlaga. Þó er búið að aðlagða orðalag, t.d. að falla frá því að nota orðið áfengis-meðferðarstofnun.

Um 91. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um upplýsingaskyldu gagnvart barnaverndarþjónustu. Ákvæðið kemur í stað 1.–3. mgr. 44. gr. gildandi barnaverndarlaga um sama efni. Í 1. mgr. hefur upptalning þeirra aðila sem upplýsingaskylda hvílir á verið uppfærð með tilliti til breytinga á lögum og lögbundinni þjónustu. Þar er í fyrsta lagi vísað til félagsþjónustu og þjónustu við fatlað fólk og er hér fyrst og fremst átt við stjórnvöld en ákvæðið getur jafnframt náð til einkaaðila sem starfa við þessa þjónustu, t.d. dagforeldra. Þá er vísað til starfsfólks skóla, þ.m.t. leik-, grunn- og framhaldsskóla, en ákvæðið nær jafnframt til skólajónustu og annarra skóla eins og t.d. tónlistarskóla og annarra listaskóla og framhaldsfræðsluaðila. Þá er í ákvæðinu fjallað um starfsfólk frístunda- og félagsstarfs. Er hér átt við starfsfólk frístundaheimila og félagsmiðstöðva en jafnframt félagsstarf eins og íþróttafélög og annað tómstundastarf. Í 2. málsl. 1. mgr. er að finna nýmæli sem tekur af allan vafa um heimildir til að afla upplýsinga frá stjórnvöldum sem hafa mál til meðferðar, eða hafa haft slíkt mál til meðferðar, en breytingarnar koma til vegna ábendinga úr samráði um frumvarpið þess efnis að barnaverndaryfirvöld hafi átt erfitt með að fá nægar upplýsingar fyrir störf sín frá stjórnvöldum. Í ákvæðinu er sérstaklega vísað til sýslumanns og útlendingayfirvalda en jafnframt eru fleiri stjórnvöld sem gætu átt þarna undir, t.d. samskiptaráðgjafi íþróttar- og æskulýðsstarfs.

Í 2. mgr. er fjallað um heimild barnaverndarþjónustu til að láta þeim aðilum sem fjallað er um í 1. mgr. í té upplýsingar og gögn ef rík barnaverndarsjónarmið mæla með því. Slíkar aðstæður koma ekki oft upp en þetta getur t.d. átt við þegar barnaverndarþjónusta upplýsir skóla barns að morgni um að það hafi verið fjarlægð af heimili og komið fyrir á vistheimili um

nóttina, enda getur þá skipt miklu máli fyrir barnið við þær aðstæður að því sé mætt af nærgætni í skólanum.

Í 3. og 4. mgr. eru ákvæði sem eru nær samhljóða 4. og 5. mgr. 44. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 92. gr.

Greinin er samhljóða 36. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 93. gr.

Greinin kemur í stað 39. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í ljósi ábyrgðar barnaverndarþjónustu á vinnslu barnaverndarmála er talið rétt að mælt verði fyrir um í 1. mgr. að barnaverndarþjónustu beri að varðveita allar upplýsingar í barnaverndarmálum.

Í 2. mgr. er lagt til að kveðið verði á um heimild Barna- og fjölskyldustofu til að starfrækja stafrænar lausnir sem auðvelda barnaverndaryfirvöldum að sinna verkefnum sínum. Er hér einkum horft til barnaverndargáttar sem auðveldar yfirsýn og gagnaskipti milli þjónustuveitenda og barnaverndarþjónustna.

Þá er í 3. mgr. lagt til að í reglugerð geti ráðherra sett frekari reglur um skráningu barnaverndarmála og varðveislu gagna og lagt þá skyldu á sveitarfélög að nýta stafrænar lausnir Barna- og fjölskyldustofu. Er þetta efnislega í samræmi við 2. mgr. 39. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 94. gr.

Ákvæðið er nánast samhljóða 89. gr. a gildandi barnaverndarlaga. Þar er fjallað um markmið mats og eftirlits með gæðum barnaverndarúrræða.

Um 95. gr.

Í 1. mgr. er lögð áhersla á að hver barnaverndarþjónusta leggi mat á gæði og árangur vistunarúrræða á vegum hennar. Markmiðið er fyrst og fremst að árétta skyldu barnaverndarþjónustu til innra eftirlits með sínum úrræðum og að tryggja skipulag og nýtingu vistunarúrræða á vegum þjónustunnar. Ákvæðið er nánast samhljóða 89. gr. b gildandi barnaverndarlaga.

Í 2. mgr. er mælt fyrir um að barnaverndarþjónusta sem ráðstafar barni í vistun eða fóstur skuli fylgjast náið með aðbúnaði og líðan barnsins og því að ráðstöfun nái tilgangi sínum. Ákvæði þetta er órjúfanlegur liður í þeirri ábyrgð sem barnaverndarþjónusta ber á máli barns samkvæmt ákvæðum frumvarpsins og gildandi barnaverndarlaga. Um er að ræða mikilvægan þátt í vinnslu barnaverndarmáls. Í 2. mgr. er til áréttingar tekið fram að barnaverndarþjónusta skuli afla upplýsinga ef ástæða þykir til. Hér kæmi t.d. til álita að afla upplýsinga frá skóla, heilsugæslu eða öðrum sem veita barninu þjónustu. Í ákvæðinu er einnig áréttað sérstaklega að barnaverndarþjónusta skuli leitast við að vera í reglubundnu sambandi við barn sem vistað er utan heimilis og gefa barni kost á að tjá sig um aðbúnað og líðan sína í samræmi við aldur og þroska. Segja má að þetta ákvæði leiði af hinu almenna ákvæði 4. gr. frumvarpsins um réttindi barns og 72. gr. um aðild barns. Með ákvæðinu er lagt að barnaverndarþjónustu að vera vakandi fyrir því hver þörf barns er fyrir samband eða samskipti í víðum skilningi og hvaða leiðir er hægt að fara í því sambandi, t.d. með þeirri tækni sem er í boði hverju sinni. Ákvæðið er lítið breytt frá 89. gr. b gildandi barnaverndarlaga.

Í 3. mgr. er fjallað um heimsóknir barnaverndarþjónustu á fösturheimili og heimili og stofnanir þar sem börn eru vistuð og er 1. málsl. óbreyttur frá 89. gr. b gildandi barnaverndarlaga. Í 2. málsl. 3. mgr. eru lögð til nokkur nýmæli þar sem mælt er fyrir um að barnaverndarþjónusta skuli heimsækja fösturheimili eigi sjaldnar er fjórum sinnum á ári fyrstu tvö árin og tvisvar sinnum á ári eftir það, en í gildandi barnaverndarlögum er einungis skylt að heimsækja fösturheimili tvisvar sinnum fyrsta árið og einu sinni eftir það. Þessum reglum er ætlað að bregðast við ákalli um að betur sé búið að eftirliti með börnum á fösturheimilum. Reglan um fjórar heimsóknir á ári er í samræmi við það sem gildir í Noregi en þar er líka gert ráð fyrir tveimur heimsóknum á ári eftir tvö ár í föstri ef aðstæður eru metnar góðar. Lögð er áhersla á að þótt mælt sé fyrir um lágmarksfjölda heimsókna er lögð sú skylda á barnaverndarþjónustu að hún heimsæki fösturheimili eins oft og þurfa þykir. Skal barnaverndarþjónusta því alltaf meta þörf á heimsóknum, m.a. út frá eðli föstursins. Þá er í 3. málsl. 3. mgr. fjallað um að barnaverndarþjónustu sé heimilt að heimsækja fösturheimili án þess að gera boð á undan sér. Er talið mikilvægt að barnaverndarþjónusta geti farið í óboðaðar heimsóknir á fösturheimili en slík heimild er þegar til staðar í lögum fyrir heimsóknir Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála.

Í 4. mgr. eru lögð til nýmæli um framkvæmd heimsókna á fösturheimili. Ástæða þessara breytinga er ákall um að betur sé hlustað á börn í föstri og brugðist við ef þau segja frá eða aðrar vísbendingar liggja fyrir um að aðstæður þeirra séu ekki fullnægjandi. Þar er lagt til að alltaf þegar barnaverndarþjónusta heimsækir fösturheimili sé talað einslega við barnið í hlutlausum aðstæðum. Mikilvægt er að barn fái tækifæri og aðstæður til að láta skoðanir sínar frjálst í ljós og líklegra að barn sem er í ófullnægjandi aðstæðum á fösturheimili upplifi sig nægilega öruggt til að segja frá þeim utan heimilisins. Þá er lagt til að hluti af heimsókn á fösturheimili sé könnun barnaverndarþjónustu á aðstæðum barnsins. Þetta getur t.d. falið í sér að afla upplýsinga frá skóla, heilsugæslu eða öðrum sem veita barninu þjónustu. Jafnframt er í greininni mælt fyrir um að skipulag heimsókna skuli vera þannig að það sé eins lítið íþyngjandi gagnvart barni og mögulegt er.

Í 5. mgr. er fjallað um afleiðingar þess ef barnaverndarþjónusta metur aðstæður í vistunarúrræði ófullnægjandi. Er ákvæðinu ætlað að leggja áherslu á ábyrgð barnaverndarþjónustu til að grípa til slíkra aðgerða. 1. málsl. 5. mgr. er í samræmi við 89. gr. b gildandi barnaverndarlaga en 2. málsl. felur í sér nýmæli um skyldu barnaverndarþjónustu til að upplýsa Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála um ráðstafanir sem hún grípur til ef í ljós kemur að meðferð barns er óviðunandi eða aðbúnaðar og öryggi barns ekki tryggt. Þar sem Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála fer með vald til að afturkalla leyfi er mikilvægt að stofnunin fái slíkar upplýsingar.

Í 6. mgr. er lögð sú skylda á ráðherra að setja reglugerð um innra eftirlit barnaverndarþjónustu, m.a. um heimsóknir á fösturheimili.

Um 96. gr.

Ákvæðið fjallar um ábyrgð Barna- og fjölskyldustofu á mati og eftirliti og er nánast óbreytt frá 89. gr. c gildandi barnaverndarlaga.

Í 1. mgr. er að finna ákvæði sem leiðir af hlutverki Barna- og fjölskyldustofu sem m.a. kemur fram í 10. gr. með áherslu á söfnun upplýsinga og mat á þeim með það að markmiði að auka gæði og stuðla að umbótum.

Í 2. mgr. er lögð áhersla á að Barna- og fjölskyldustofa hafi innra eftirlit með gæðum og árangri þeirra úrræða sem stofnunin rekur. Ákvæðið er í samræmi við 11. gr. laga um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021.

Í 3. mgr. er fjallað um reglugerð sem ráðherra setur um innra eftirlit Barna- og fjölskyldustofu.

Um 97. gr.

Greinin fjallar um mat og eftirlit með barnaverndaryfirvöldum að því leyti sem það er í höndum Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála. Í 1. málsl. er fjallað almennt um eftirlit með gæðum vistunarúrræða og er ákvæðið samhljóða 89. gr. d gildandi barnaverndarlaga. Í 2. málsl. er upptalning á meginþáttum eftirlits samkvæmt lögum um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, nr. 88/2021, til að tryggja skýrleika um gildissvið gagnvart lögum um barnavernd.

Um 98. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um ábyrgð sveitarfélaga á kostnaði sem hlýst af störfum barnaverndarþjónustu. Ákvæðið kemur í stað 87. gr. gildandi laga og felur ekki í sér breytingar á verkaskiptingu milli ríkis og sveitarfélaga nema felld hefur verið brott ábyrgð sveitarfélaga á verkefnum umdæmisráða barnaverndar, en eins og fjallað hefur verið um er með frumvarpinu lagt til að umdæmisráðin verði lögð niður og verkefnið fært til ríkisins með stofnun barnaverndarráðs. Í ákvæðinu felst að sveitarfélög, sem bera ábyrgð á verkefnum laganna sem ekki eru falin öðrum, bera ábyrgð á kostnaði við barnavernd. Þá bera sveitarfélög ábyrgð á rekstri og kostnaði við stuðningsúrræði samkvæmt frumvarpinu og ákveðnum vistunarúrræðum.

Ákvæði 2. mgr. kemur í stað 3. mgr. 7. gr. gildandi barnaverndarlaga þar sem segir að heimilt sé að taka gjöld fyrir tiltekin sérstök verkefni sem Barna- og fjölskyldustofa sinnir, þ.e. að reka sérstakar þjónustumiðstöðvar eða verkefni í því skyni að treysta þverfaglegt samstarf, eflingu og samhæfingu stofnana við meðferð mála á sviði barnaverndar eða þjónustu við börn, að reka sérhæfð úrræði fyrir börn sem glíma við fjölþættan vanda í samstarfi við önnur yfirvöld, t.d. á sviði fötlunar- eða félags- eða heilbrigðisþjónustu, og bjóða barnaverndarþjónustu aðra sérhæfða þjónustu, svo sem úrræði utan stofnana á sviði meðferðar fyrir börn, sem hefur það að markmiði að auðvelda þjónustunni að sinna lögbundnu hlutverki sínu. Í samræmi við samkomulag ríkis og sveitarfélaga um breytta ábyrgðarskiptingu í málefnum barna með fjölþættan vanda verður heimild ríkisins til að innheimta gjald fyrir slíka þjónustu felld brott. Aftur á móti er lagt til að ríkinu sé heimilt að taka gjald af sveitarfélögum fyrir úrræði sem í eðli sínu eru til þess fallin að auðvelda sveitarfélögum að sinna sínu hlutverki.

Um 99. gr.

Í 1. mgr. er fjallað um ábyrgð ríkisins á kostnaði sem hlýst af starfsemi á vegum Barna- og fjölskyldustofu og barnaverndarráðs. Ákvæðið er efnislega samhljóða 1. mgr. 88. gr. barnaverndarlaga nema við ákvæðið hefur bæst vísun til ábyrgðar ríkisins á starfsemi barnaverndarráðs.

Ákvæði 2. mgr. er efnislega samhljóða 2. mgr. 88. gr. barnaverndarlaga og því áfram lagt til að ríkið beri hluta kostnaðar við styrkt fóstur.

Í 3. mgr. er fjallað um endurgreiðslur ríkisins vegna barna sem eru hér á landi án forsjár aðila. Það kemur í stað 7. mgr. 15. gr. og felur ekki í sér efnislegar breytingar.

Um 100. gr.

Í greininni er fjallað um þátttöku foreldra í framfærslu barna sem eru vistuð utan heimilis. Hún er efnislega í samræmi við 89. gr. gildandi barnaverndarlaga en framsetning ákvæðisins hefur verið einfölduð. Greinin byggist á því að foreldrar eru framfærsluskyldir gagnvart

börnum sínum samkvæmt ákvæðum barnalaga þar til þau verða 18 ára gömul. Þetta á við þótt barni sé ráðstafað í vistun annars staðar fyrir tilstilli barnaverndarþjónustu.

Í 2. mgr. er því gert ráð fyrir að barnaverndarþjónusta geti krafist foreldra um framfærslueyri meðan á vistun utan heimilis stendur. Rétt er að áréttu að framlag foreldra getur ekki verið meira en framfærslueyri með barni.

Um 101. gr.

Í greininni er kveðið á um almennt eftirlit barnaverndarþjónustu með skemmtunum og sýningum. Ákvæðið er óbreytt frá 95. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 102. gr.

Í greininni er kveðið á um eftirlit með skemmtunum og sýningum. Ákvæðið er óbreytt frá 93. gr. gildandi barnaverndarlaga.

Um 103. gr.

Í greininni er kveðið á um útvistartíma barna og er hún óbreytt frá gildandi barnaverndarlögum. Í frumvarpi til laga um barnavernd á 157. löggjafarþingi (580. mál), sem náði ekki fram að ganga, voru lagðar til breytingar á útvistartíma barna en í samræmi við nefndarálit meiri hluta velferðarnefndar verður lagt fram sérstakt frumvarp á yfirstandandi löggjafarþingi sem eingöngu fjallar um útvistartíma barna.

Um 104. gr.

Greinin hefur að geyma refsíákvæði vegna brota gegn tilkynningarskyldu o.fl. Greinin er samhljóða 96. gr. gildandi laga, eins og henni var breytt með 4. gr. laga nr. 107/2021. Í 1. mgr. er kveðið á um refsingu við því að koma vísitandi röngum eða villandi upplýsingum á framfæri við barnaverndarþjónustu um atriði sem ákvæði frumvarpsins taka til.

Í 2. mgr. er kveðið á um refsingu við því að láta hjá líða að tilkynna barnaverndarþjónustu um svo illa meðferð eða slæman aðbúnað barns að lífi þess eða heilsu sé hætta búin.

Um 105. gr.

Í greininni er að finna refsíákvæði vegna brottnáms barns, brots gegn nálgunarbanni skv. 37. gr. o.fl. Greinin er samhljóða 97. gr. gildandi laga. Í 1. mgr. kemur fram að hafi maður samband, heimsækir eða ónáðar barn eða brýtur gegn lögmæltum fyrirmælum um að víkja af heimili, sbr. 37. gr., varði það sektum eða fangelsi allt að tveimur árum nema þyngri refsing liggi við samkvæmt öðrum lögum.

Í 2. mgr. er kveðið á um refsingu við brottnámi barns úr vist þar sem barnaverndarþjónusta hefur ráðstafað því.

Um 106. gr.

Í greininni er að finna refsíákvæði vegna brots umsjónaraðila gagnvart barni. Greinin er samhljóða 98. gr. gildandi barnaverndarlaga. Refsihámark er fimm ár nema þyngri refsing liggi við broti samkvæmt öðrum lögum.

Um 107. gr.

Í greininni ræðir um brot gagnvart börnum. Greinin er samhljóða 99. gr. gildandi laga, eins og henni hefur verið breytt með lögum nr. 80/2011 og lögum nr. 52/2009.

Um 108. gr.

Greinin fjallar um heimildir foreldra til að vista barn sitt sjálfir utan heimilis. Það kemur í stað 90. gr. gildandi barnaverndarlaga. Í greininni er ekki verið að setja sérstakar skorður við því að foreldrar taki, fyrir hönd barna sinna, ákvörðun um vistun þeirra utan heimilis. Til að tryggja réttindi barnanna þykir aftur á móti rétt að barnaverndarþjónusta fái upplýsingar um það og viðhafi sérstaka gát við þær aðstæður. Greinin snýr þannig fyrst og fremst að farvegi þessara mála hjá barnaverndarþjónustu. Dvalartímar og aldursmörk sem koma fram í greininni eru þau sömu og í gildandi lögum.

Í 2. mgr. er mælt fyrir um að leggja skuli mál í hefðbundinn farveg barnaverndarmáls þegar upplýsingar skv. 1. mgr. berast barnaverndarþjónustu.

Um 109. gr.

Í greininni er fjallað um heimild til að semja við einkaaðila og aðra opinbera aðila um að reka stuðnings- og vistunarúrræði. Í 2. mgr. 79. gr. og 2. mgr. 84. gr. gildandi barnaverndarlaga eru nú lögfestar heimildir stjórnvalda til að fela öðrum rekstur úrræða. Greinin gildir um samninga hvernar barnaverndarþjónustu og Barna- og fjölskyldustofu við aðra. Hér er einkum átt við aðila sem reknir eru á einkaréttarlegum grundvelli en reglan getur líka átt við félagasamtök og eftir atvikum opinbera aðila. Í greininni er lögð áhersla á að þegar öðrum er falinn rekstur úrræða gilda um þau úrræði allar reglur laga um barnavernd, þ.m.t. um kröfur til úrræða, eftirlit, reglur um þvingun gagnvart börnum og kæruleiðir vegna þeirra. Til að tryggja eftirfylgni með þessum reglum er mikilvægt að vandað sé til samningsgerðar á grundvelli greinarinnar. Þá er í greininni áréttað að óheimilt sé að semja við aðra en þá sem hafa fengið rekstrarleyfi Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála.

Rétt er að áréttað að barnaverndarþjónusta hefur ekki heimild til að framselja vald til töku ákvarðana í barnaverndarmálum til einkaaðila.

Um 110. gr.

Undanfarin ár hafa komið upp aðstæður sem hafa haft mikil áhrif á samfélagið og meðferð hjá stjórnvöldum, þ.m.t. hjá stjórnvöldum. Er hér einkum horft til heimsfaraldurs COVID-19 og náttúruhamfara í Grindavík. Barnaverndarmál eru þess eðlis að nauðsynlegt er að tryggja framgang þeirra þótt ófyrirséðar aðstæður komi upp. Er því í greininni lagt til að ráðherra sem fer með barnaverndarmál geti tekið ákvarðanir um frávík frá barnaverndarlögum þegar upp kemur slíkt neyðarástand.

Við undirbúning ákvæðisins var horft til 1. mgr. 131. gr. sveitarstjórnarlaga, nr. 138/2011, þar sem fjallað er um neyðarástand í sveitarfélögum. Rétt er að nefna að hugtakið neyðarástand í ákvæðinu ber ekki að túlka þannig að það taki einungis til efsta neyðarstigs almannavarna, sbr. 34. gr. laga um almannavarnir, nr. 82/2008, heldur getur það einnig átt við þegar óvissuástandi hefur verið lýst yfir. Gera verður þó þær lágmarkskröfur að almannavarnir hafi lýst yfir almannavarnastigi á grundvelli framangreindra reglna, svo sem óvissu- eða hættustigi. Mikilvægt er að ráðherra gæti að meðalhófi við ákvörðun sem tekin er á grundvelli greinarinnar. Verður þá að horfa til þess skaða sem neyðarástand getur valdið börnum og vega upp á móti þeim hagsmunum sem formkröfum laga er ætlað að vernda.

Í greininni felst að ráðherra getur við slíkt neyðarástand ákveðið að víkja frá skilyrðum laga um barnavernd, verði frumvarpið að lögum, reglugerðum, samþykktum sveitarfélaga og frestum. Ákvörðun ráðherra getur átt við einstakt sveitarfélag, mörg sveitarfélög eða öll sveitarfélög landsins. Því er mikilvægt að í ákvörðun ráðherra verði tiltekið hvaða stjórnvöld hafi þá heimild sem ákvörðunin tekur til, auk þess sem kveðið verði skýrt á um það svigrúm

sem stjórnvöldum er veitt með ákvörðun ráðherra til að víkja frá settum reglum. Þá skal ákvörðunin vera tímabundin og getur hún mest varað í einn mánuð í senn. Vari neyðarástand lengur er þörf á að taka aðra ákvörðun til að framlengja heimildirnar.

Um 111. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um gildistöku. Í 1. mgr. er lagt til að lögin taki gildi 1. apríl 2027. Er það gert til að tryggja að unnt sé að undirbúa og hefja innleiðingu þeirra breytinga sem frumvarpið felur í sér áður en að lögin taka gildi en gert er ráð fyrir sex mánaða undirbúningstíma frá samþykkt og fram að gildistöku.

Í 2. mgr. er fjallað um lagaskil en ákvæðinu er ætlað að tryggja að engin röskun verði á meðferð barnaverndarmála verði frumvarpið samþykkt.

Um 112. gr.

Í greininni eru lagðar til breytingar á öðrum lögum.

Í 1. tölul., a- og b-lið 2. tölul., 3.–7. tölul., 9.–16. tölul., a-, c- og d-lið 17. tölul. og 18. tölul. eru lagðar til breytingar á orðalagi til að tryggja samræmi annarra laga við frumvarp þetta.

Í c-lið 2. tölul. eru lagðar til breytingar á lögum um félagsþjónustu sveitarfélaga sem tryggja eiga betri samféllu milli barnaverndarúrræða og úrræða í félagsþjónustu. Í 1. mgr. kemur fram skylda sveitarfélaga til að hafa tiltæk viðeigandi úrræði, þ.m.t. viðeigandi stuðnings- og vistunarúrræði barnaverndar, til að mæta þörfum barna og ungmenna. Ákvæðið felur í sér að sveitarfélög hafi tiltæk innan félagsþjónustu sömu úrræði og innan barnaverndar. Ákvæðinu er ætlað að koma til móts við gagnrýni sem kom fram í samráði um að fjölskyldum sé beint í farveg hjá barnavernd til að fá aðgang að tilteknum úrræðum án þess að afskipta barnaverndar sé þörf. Í þessu sambandi er jafnframt bent á tengsl ákvæðisins við c-lið 1. mgr. 27. gr. þar sem kemur fram að önnur félagsleg úrræði sem veitt eru á grundvelli annarra laga geta talist barnaverndarúrræði. Í því felst þá jafnframt að framboð úrræða á grundvelli félagsþjónustulaganna er jafnframt aðgengilegt innan barnaverndar. Í 2. mgr. kemur fram að sveitarfélögum beri á grundvelli laga um félagsþjónustu að tryggja að þörf barns til áframhaldandi stuðnings- og vistunarúrræða eftir 18 ára aldur verði metin. Ákvæðið á að tryggja að þessi skylda, sem mælt er fyrir um í 36. gr., hvíli jafnframt á þeim sem fara með félagsþjónustu innan sveitarfélaga.

Í d-lið 2. tölul. er lagt til nýtt ákvæði í 33. gr. laga um félagsþjónustu sveitarfélaga sem fjallar um sumardvalir. Sambærilegt ákvæði er í 86. gr. gildandi barnaverndarlaga en betur er talið fara á því að fjalla um þetta úrræði í lögum um félagsþjónustu en í lögum um barnavernd.

Í 8. tölul. eru lagðar til breytingar á lögum um heilbrigðisþjónustu. Um er að ræða nýmæli þar sem réttur barna sem vistuð eru utan heimilis til nauðsynlegrar og viðeigandi heilbrigðisþjónustu er í fyrsta sinn skilgreindur sérstaklega í lögum. Mikilvægt er að réttur þessa hóps barna til heilbrigðisþjónustu sé skilgreindur sérstaklega og eftir atvikum að unnið sé samhliða með heilbrigðisvanda þeirra og aðrar áskoranir. Til að tryggja að réttinum sé fylgt eftir er mælt sérstaklega fyrir um heilsufarsmat barna sem vistuð eru utan heimilis. Heilsufarsmat er íhlutun sem viðeigandi heilbrigðisstarfsmaður getur framkvæmt reglulega og felur í sér heildrænt, kerfisbundið mat á ástandi einstaklings. Markmið heilsufarsmats er að meta almennt heilsufar einstaklings, koma auga á áhættuþætti og snemmbær einkenni til að geta brugðist við og þannig fyrirbyggt þróun mögulegs heilsufarsvanda. Lagt er til að ráðherra setji nánari ákvæði um rétt til heilbrigðisþjónustu og heilsufarsmat í reglugerð.

Í b-lið 13. tölul. eru lagðar til breytingar á lögum um réttindi sjúklinga sem er ætlað að skýra í framkvæmd hvernig heilbrigðisstarfsmenn eiga að bregðast við þegar foreldrar veita

ekki samþykki fyrir heilbrigðisþjónustu við barn. Í fyrsta lagi er lagt til að skýrt sé að þegar barnaverndarþjónusta fer með forsjá barns skuli hún í öllum tilvikum, til 18 ára aldurs barnsins, veita samþykki fyrir heilbrigðisþjónustunni. Þá er lagt til að skýrt sé að ef foreldrar sem fara með forsjá barns veita ekki samþykki fyrir nauðsynlegri heilbrigðisþjónustu eigi heilbrigðisstarfsmenn að gera barnaverndaryfirvöldum viðvart. Heilbrigðisstarfsmenn leggja mál í hefðbundinn farveg með tilkynningu skv. 8. gr. og tekur barnaverndarþjónusta þá við tilkynningu og metur hvort ástæða er til að bregðast við með ráðstöfunum barnaverndarþjónustu. Jafnframt er gert ráð fyrir að upplýsingarnar geti borist barnaverndarúrræði þar sem barn er vistað og getur úrræðið þá lagt mat á hvort ástæða sé til að bregðast við með ráðstöfunum skv. VII. kafla. Í þriðja lagi er lagt til að skýra að ef barnaverndaryfirvöld hafa ekki getað brugðist við tilkynningum heilbrigðisstarfsmanns vegna lífsnauðsynlegrar bráðameðferðar á sjúku barni sé skylt að hafa heilbrigði þess að leiðarljósi og grípa tafarlaust til aðgerða.

Í b-lið 17. tölul. eru lagðar til breytingar á lögum um útlendinga, nr. 80/2016. Lagt er til að í stað Barna- og fjölskyldustofu fari barnaverndarþjónusta með hagsmunagæslu fylgdarlauss barns á grundvelli laga um útlendinga. Breytingunum er ætlað að koma til móts við ábendingar um að verkaskipting Barna- og fjölskyldustofu og barnaverndarþjónustu hafi verið óskýr í gildandi lögum. Aðrar breytingar eru í samræmi við IX. kafla frumvarpsins.

Í 19. tölul. eru lagðar til breytingar á lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018, vegna breytinganna sem felast í frumvarpinu um að vistun barna með fjölþættar stuðningsþarfir verði felld undir barnaverndarlög. Í því felst annars vegar að 20. gr. laganna, þar sem fjallað hefur verið um ráðgjöf vegna barna með fjölþættan vanda og/eða miklar þroska- og geðraskanir, þ.m.t. starfsemi svonefnds sérfræðingateymis, verður breytt en eins og áður hefur komið fram verður teymið lagt niður og sérþekkingu þess komið fyrir hjá barnaverndarráði. Í staðinn komi ný grein þar sem lögfest verði sú regla, sem nú þegar leiðir af gildandi lögum nr. 38/2018, að þörf barns fyrir búsetu utan heimilis er metin af sveitarfélögum. Hins vegar felst í b-lið 19. tölul. að lagðar eru til breytingar á ákvæði um búsetu barna utan heimilis. Þar er lagt til að skýrt verði að ef sveitarfélag telur að það sé barni fyrir bestu að vera vistað utan heimilis í úrræði ríkisins vegna fjölþættra stuðningsþarfa skuli leggja slíkt mál í farveg samkvæmt lögum um barnavernd, verði frumvarpið að lögum. Í frumvarpinu felst svo að öðru leyti að málið fer í sinn farveg samkvæmt lögum um barnavernd, verði frumvarpið að lögum, og unnt að leggja það fyrir barnavernd til úrskurðar um hvort ástæða sé til að vista barnið utan heimilis vegna fjölþættra stuðningsþarfa, sbr. 35. gr. Í ákvæðinu er jafnframt lagt til að ef niðurstaða barnaverndarþjónustu, eftir atvikum með aðkomu barnaverndarráðs, er sú að barn þarfnist ekki búsetu utan heimilis á framangreindum grundvelli sé heimilt að vista barnið í úrræði sem eftir fremsta megni skal vera í nærsamfélagi barnsins.

Um ákvæði I til bráðabirgða.

Í greininni er að finna fyrirmæli um hvernig staðið skuli að skipun í barnaverndarráð í fyrsta sinn. Er þar gætt að því að skipunartími einstakra ráðsmanna renni út á mismunandi tímum til að tryggja stöðugleika og þekkingaryfirfærslu þegar nýir ráðsmenn taka sæti í ráðinu.

Um ákvæði II til bráðabirgða.

Í greininni er að finna áréttingu þess efnis að þau tímabundnu rekstrarleyfi sem gefin hafa verið út af Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, með stoð í barnaverndarlögum, nr.

80/2002, sbr. II. kafla laga nr. 88/2021, um Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, haldi gildi sínu. Mikilvægt er að draga úr þeirri óvissu sem kann að skapast um grundvöll leyfissskyldrar starfsemi við gildistöku laga þessara, verði frumvarpið samþykkt, og tryggja þannig samfellu í þeirri þjónustu sem veitt er á grundvelli laga um barnavernd.

Um ákvæði III til bráðabirgða.

Í nefndaráliti meiri hluta velferðarnefndar (580. mál) kemur fram að í ljósi þess að um er að ræða ný heildarlög um barnavernd, sem varða grundvallarmannréttindi eins viðkvæmasta hóps samfélagsins, telji meiri hlutinn rétt að kveðið sé á um eftirfylgni löggjafarvaldsins með framkvæmd laganna. Því sé rétt að fela ráðherra að upplýsa Alþingi að tilteknum tíma liðnum um hvernig til hafi tekist í framkvæmd. Felur greinin því sér að ráðherra verði skylt að til að leggja fyrir Alþingi skýrslu um framkvæmd nýrra laga um barnavernd, að einu ári liðnu frá gildistöku þeirra. Þá skuli ráðherra fjalla um endurskoðun og framvindu málaflokksins og hvort tilefni sé til að bæta umgjörð hans, svo sem hvort þörf sé á breytingum á lögum og reglugerðum. Í skýrslunni skal sérstaklega fjalla um framkvæmd ákvæða í VIII. kafla um fóstur, svo sem um niðurstöður úttekta sem mennta- og barnamálaráðuneyti framkvæmir um stöðu fósturmála hér á landi. Þá skal gera grein fyrir eftirliti barnaverndaryfirvalda með málaflokknum, einkum er varðar fóstur og vistunarúrræði á vegum barnaverndar skv. VII. kafla. Að lokum skal fjalla um framkvæmd og beitingu þvingunar í vistunarúrræðum skv. VII. kafla.